

Sosiaalialan osaamiskeskukset –
**valtakunnallinen ja alueellinen valmistelu
vuonna 2001**

Sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmän muistio

TIIVISTELMÄ

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)

Sosiaalialan osaamiskeskukset - valtakunnallinen ja alueellinen valmistelu vuonna 2001.

Sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmän muistio.

(Kompetenscentrumen inom det sociala området - riksomfattande och regionala förberedelser 2001)

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)

Sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmä

Puheenjohtaja: Martti Lähteinen

Sihteerit: Pirjo Marjamäki

Anna-Leena Välimäki

Tiivistelmä

Työryhmä nimitettiin jatkamaan sitä työtä, johon edellinen opetussosiaalikeskustyöryhmä oli jäänyt. Edellinen työryhmä teki ehdotukset sosiaalialan osaamiskeskusten hallintomallista, rahoituksesta, säädöksistä sekä alueellisesta organisoitumisesta. Tältä pohjalta valmisteluja jatkettiin vuonna 2001 sekä valtakunnan tasolla että kussakin yhdeksässä sosiaalialan osaamiskeskuksessa.

Sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa koskeva hallituksen esitys annettiin syyskuussa 2001 ja laki ja asetus tulivat voimaan 1.1.2002. Osaamiskeskustoimintaa koskevassa laissa säädetään niiden tehtävistä, hallinnosta, henkilöstöstä ja rahoituksesta. Asetuksella säädetään tarkemmin kunkin osaamiskeskuksen toiminta-alueesta ja valtionavustuksen määräytymisperusteista.

Työryhmän tehtävänä oli seurata valmistelun etenemistä eri alueilla, huolehtia että se etenee koko sosiaalialaa koskien ja kaikki kunnat kattavasti sekä neuvotella osaamiskeskusten keskinäisestä työnjaosta ja profiloitumisesta.

Osaamiskeskukset saivat vuonna 2001 käyttöönsä määrärahan, jonka tuloksena kukin osaamiskeskus jätti sosiaali- ja terveysministeriölle suunnitelmansa 15.12.2001 toimintansa organisoinnista ja sisällöllisistä painotuksista. Alueellisia osaamiskeskuksia on kahdeksan ja ne kattavat koko maan. Lisäksi valmisteltiin ruotsinkielinen osaamiskeskus ruotsinkielisen väestön tarpeita varten. Suunnitelmat julkaistaan osana tämän työryhmän raporttia.

Työryhmän tehtävänä oli myös selvittää osaamiskeskusten perus-, erityis- ja hankerahoituksesta muodostuvaa kokonaisuutta ja tehdä ehdotuksia rahoituksen kehittämisestä. Valtion budjetista tulevan perusrahoituksen lisäksi työryhmä keskusteli mahdollisuuksista hyödyntää RAY-rahoitusta, EU-rahoitusta ja ns. perustamishankeuudistukseen liittyviä rahoitusmahdollisuuksia. Työryhmä teki ehdotuksen sosiaalialan erityisvaltionosuudesta, joka turvaisi kunnallisten opetus-, tutkimus- ja kehittämisyksiköiden toiminnan.

Avainsanat: (asiasanat)

Sosiaalityö, varhaiskasvatus, koulutus, tutkimus, kehittäminen

Sarjan nimi ja numero

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:34

Kieli suomi

Hinta 17,50 euro

Jakaja

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti

PL 536, 33101 Tampere

puh. (03) 260 8158 ja (03) 260 8535, fax (03) 260 8150 sähköposti: julkaisumyynti@stm.vn.fi

PRESENTATIONSBLAD

Publikation (även den finska titeln)

Kompetenscentrumen inom det sociala området - riksomfattande och regionala förberedelser 2001
(Sosiaalialan osaamiskeskukset - valtakunnallinen ja alueellinen valmistelu vuonna 2001)

Förtattare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare)

Arbetsgruppen för kompetenscentrum inom det sociala området

Ordförande: Martti Lähteinen

Sekreterare: Pirjo Marjamäki

Anna-Leena Välimäki

Referat

Arbetsgruppen tillsattes att fortsätta det arbete som den tidigare arbetsgruppen för undervisningssocialcentraler hade inlett. Den tidigare arbetsgruppens rapport innehöll förslag till en förvaltningsmodel och regional organisation samt lagstiftning och finansiering beträffande de sociala kompetenscentrumen. Utgående från detta fortsatte förberedelserna år 2001 både på den riksomfattande nivån och i de nio kompetenscentrumen inom det sociala området.

Regeringens proposition om kompetenscentrumverksamhet överläts i september 2001, och lagen och förordningen om kompetenscentrumverksamhet inom det sociala området trädde i kraft 1.1.2002. I lagen bestäms om kompetenscentrumens uppgifter, administration, personal och finansiering. I förordningen ges närmare bestämmelser om varje kompetenscentrums verksamhetsområde och om grunderna för hur statsunderstöd för dem bestäms.

Arbetsgruppen hade till uppgift att följa med hur förberedelserna på olika områden framskrider, att se till att de framskrider i fråga om hela det sociala området och omfattar alla kommuner samt att förhandla om kompetenscentrumens inbördes arbetsfördelning och profilering. År 2001 erhöll kompetenscentrumen ett anslag med hjälp av vilket varje kompetenscentrum utarbetade en plan om organisering av och prioriteringar för sin verksamhet, som de lämnade till social- och hälsovårdsministeriet 15.12.2001. Det finns åtta regionala kompetenscentrum och deras verksamhet omfattar hela landet. Därtill finns det ett svenskspråkigt kompetenscentrum för att tillgodose den svenskspråkiga befolkningens behov. Planerna ges ut som en del av denna arbetsgruppsrapport.

Arbetsgruppen skulle också utreda den helhet som utgörs av kompetenscentrumens bas-, special- och projektfinansiering samt lägga fram förslag om att utveckla finansieringen. Förutom basfinansieringen från statsbudgeten diskuterade arbetsgruppen möjligheterna att få finansiering från PAF och EU samt av de medel som reserverats för reformen av anläggningsprojekt. Arbetsgruppen föreslog en specialstatsandel för det sociala området, som skulle trygga de kommunala undervisnings-, forsknings- och utvecklingsenheternas verksamhet.

Nyckelord

Forskning, förskolepedagogik, socialarbete, utbildning, utveckling

Seriens namn och number

Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2001:34

Pris 17,50 euro

Språk finska

Distribution

Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning, PB 536, 33101 Tammerfors,

tfn (03) 260 8158 och (03) 260 8535, fax (03) 260 8150

e-post: julkaisumyynti@stm.vn.fi

SUMMARY

Title of publication

Centres of Excellence on Social Welfare - national and regional preparation in 2001

Authors

Working Group on Centres of Excellence on Social Welfare

Chairman: Martti Lähteinen

Secretaries: Pirjo Marjamäki

Anna-Leena Välimäki

Summary

The Working Group was appointed to continue the work initiated by an earlier Working Group on teaching social service centres. That Working Group put forward proposals for an administrative model, financing, legislation and regional organisation of the centres of excellence in the social welfare sector. On that basis, the preparations were continued in 2001 both at the nation-wide level and in each of the nine centres of excellence on social welfare.

The Government bill concerning the activities of centres of excellence on social welfare was issued in September 2001, and the relevant Act and Decree entered into force on 1 January 2002. The Act on Activities of Centres of Excellence stipulates their duties, administration, staff and financing. The Decree contains further provisions on the sphere of activity of each centre and on the grounds for determining government grants for them.

The Working Group was assigned to monitor the progress of the preparations in different fields, to see to it that they cover the entire social welfare sector and all municipalities, as well as to negotiate the mutual division of labour and profiles of the centres of excellence. In 2001 the centres of excellence received a grant by means of which each of them prepared a plan for the organisation and priorities of their activities, which were submitted to the Ministry of Social Affairs and Health on 15 December 2001. There are altogether eight regional centres of excellence throughout the country. In addition, one Swedish-speaking centre of excellence was constructed to meet the needs of the Swedish-speaking population. The plans are published as a part of the Working Group's present report.

The Working Group should also study the entirety that consists of the basic, special and project financing for centres of excellence and put forward proposals to develop the financing. In addition to the basic funding from the State budget the Working Group discussed possibilities to get financial assistance from the Finnish Slot Machine Association, EU and from the funds allocated for the so called investment projects reform. The Working Group made a proposal for allocation of a special government grant for the social welfare sector that would safeguard the activities of the municipal education, research and development units.

Key words

Early childhood education and care, education and training, development, research, social work

Title and number of series

Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2001:34:

Price 17.50 euro

Language Finnish

Distributory/Orders

Ministry of Social Affairs and Health,

Publications sale, P.O. Box 536, FIN-33101 Tampere, Finland, tel. +358-3-260 8158 and +358-3-260 8535,

fax +358-3-260 8150, e-mail: julkaisumyynti@stm.vn.fi

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 17.5.2001 sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmän, jonka tehtävänä oli toimia osaamiskeskushankkeen yhteisten valtakunnallisten linjausten muodostajana. Tehtävänä oli:

- Huolehtia siitä, että toiminnan valmistelu etenee kaikilla alueilla koko sosiaalialaa koskien ja kaikki kunnat kattavasti

- Neuvotella ja sopia alueellisten osaamiskeskusten keskinäisestä työnjaosta ja profiloitumisesta
- Valmistella ehdotus vuodesta 2002 lähtien pysyvästi myönnettäväksi tarkoitetun valtion rahoituksen määrätymisperusteiksi sekä tarvittaviksi säädösmuutoksiksi
- Selvittää osaamiskeskustoiminnan perus-, erityis- ja hankerahoituksesta muodostuvaa kokonaisuutta sekä tehdä rahoituksen kehittämistä koskevia ja eri rahoituskanavien mahdollista yhteensovittamista koskevia ehdotuksia
- Selvittää koulutus- ja tutkimusvirkojen sijoittamista osaamiskeskuksiin sekä tähän liittyviä rahoitusjärjestelyjä
- Valmistella valtakunnallista väestöpohjaa vaativien erityispalveluiden ja niiden kehittämisen edellyttämiä toimenpiteitä
- Organisoida alueellista yhteistyötä tietoteknologian hyödyntämisen edistämiseksi mm. osana ns. tulevaisuuspaketin toteuttamista
- Toimia valtakunnan tasolla yhteyslinkkinä mm. eri aluekehityshankkeisiin
- Tehdä ehdotus osaamiskeskustoiminnan valtakunnallisen koordinoinnin ja kehittämisen järjestämisestä esimerkiksi neuvottelukunnan tai johtoryhmän muodossa toiminnan käynnistyessä pysyväisluonteisena vuoden 2002 alusta.

Työryhmän määräaika päättyi 31.12.2001.

Työryhmän puheenjohtajana oli sosiaalineuvos Martti **Lähteinen** ja varapuheenjohtajana ylitarkastaja Sirkka-Leena **Hörkkö** opetusministeriöstä.

Osaamiskeskuksia edustavat jäsenet olivat sosiaalijohtaja Ulla-Stina **Henricson** ruotsinkielisestä osaamiskeskuksesta, sosiaalijohtaja Juha **Karvala** Pohjanmaan maakuntien osaamiskeskuksesta, professori Synnöve **Karvinen** Etelä-Suomen osaamiskeskuksesta, projektinjohtaja Tarja **Kauppila** Itä-Suomen osaamiskeskuksesta, professori Petri **Kinnunen** Pohjois-Suomen osaamiskeskuksesta, sosiaalijohtaja Maija **Kyttä** Varsinais-Suomen osaamiskeskuksesta, erikoissuunnittelija Kirsti **Laakso** Keski-Suomen osaamiskeskuksesta, apulaiskaupunginjohtaja Aulis **Laaksonen** Häme-Satakunnan osaamiskeskuksesta ja kehitysjohtaja Veli-Pekka **Ryttyläinen** Kaakkois-Suomen osaamiskeskuksesta.

Muut jäsenet olivat hallitusneuvos Jouko **Narikka** ja finanssineuvos Lars **Kolttola** molemmat sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylijohtaja Matti **Heikkilä** Stakesista, sosiaalineuvos Elli **Aaltonen** Itä-Suomen lääninhallituksesta, kehityspäällikkö Rolf **Eriksson** Suomen Kuntaliitosta, professori Anna-Raija **Nummenmaa** Tampereen yliopistosta, professori Kyösti **Urponen** valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkoston edustajana, vararehtori Leena **Niemi** ammattikorkeakoulujenrehtorineuvoston edustajana, koulutusohjelmavastaava Päivi **Rinne** sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston edustajana, hallintojohtaja Kirsi **Mononen** Uudenmaan liitosta, tutkija Mirjam **Kalland** Pelastakaa Lapset ry:stä ja toimitusjohtaja Lasse **Murto** A-klinikkasäätiöstä.

Työryhmän sihteereinä ovat toimineet erikoistutkija Pirjo **Marjamäki** sosiaali- ja terveysministeriöstä, joka syyskuun loppuun asti oli Sosiaalikehitys Oy:n palveluksessa, kehittämisspällikkö Anna-Leena **Välimäki** Stakesista ja osastosihteeri Hellevi **Nokelainen** sosiaali- ja

terveysministeriöstä.

Työryhmä on työnsä aikana kuullut seuraavia asiantuntijoita:

Projektin johtaja Ani Kajander sosiaali- ja terveysministeriöstä (myöhemmin Stakesista), hallitusneuvos Maini Kosonen sosiaali- ja terveysministeriöstä, suunnittelija Anna von Bruun kaupunkisosiaalityön opetus- ja tutkimuskeskuksesta, tutkimus- ja kehittämisspäälikkö Kari Vinni ja ylitarkastaja Janne Peräkylä sosiaali- ja terveysministeriöstä, opiskelijat Ulla Hii-pakka, SOOL ry:stä, Piia Mäkilä ja Aki Granlund SAMOK ry:stä, koulutussihteeri Ida Mielityinen SYL:stä ja Riikka Paldanius Sttl:stä.

Valtionvarainministeriön edustajaa budjettineuvos Raija Koskista kuultiin kokouksen ulkopuolella koskien rahoitusta koskevia ehdotuksia.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittaen sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä 12 päivänä joulukuuta 2001

Martti Lähteinen

Sirkka-Leena Hörkkö

Ulla-Stina Henricson

Juha Karvala

Synnöve Karvinen

Tarja Kauppila

Petri Kinnunen

Maija Kyttä

Kirsti Laakso

Aulis Laaksonen

Velipekka Ryttyläinen

Jouko Narikka

Lars Koltola

Matti Heikkilä

Elli Aaltonen

Rolf Eriksson

Anna-Raija Nummenmaa

Kyösti Urponen

Leena Niemi

Päivi Rinne

Kirsi Mononen

Mirjam Kalland

Lasse Murto

Pirjo Marjamäki

Anna-Leena Välimäki

Hellevi Nokelainen

SISÄLLYS

A	YHTEENVETO SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTYÖRYHMÄN TYÖSKENTELYSTÄ	17
1	OSAAMISKESKUSTOIMINTAA KOSKEVAN LAIN JA ASETUKSEN VALMISTELU	17
2	MUU RAHOITUKSEN VALMISTELU	18
3	ALUEELLISTEN OSAAMISKESKUSTEN JA RUOTSINKIELISEN OSAAMISKESKUKSEN VALMISTELUTILANNE.....	19
4	KOULUTUS- JA TUTKIMUSORGANISAATIOIDEN JA OSAAMISKESKUSTEN VÄLINEN YHTEISTYÖ	21
5	VALTAKUNNALLISTA VÄESTÖPOHJAA VAATIVIEN ERITYISPALVELUIDEN JA -OSAAMISEN KEHITTÄMINEN.....	21
6	JATKOTYÖSTÄ SOPIMINEN	21
B	SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTEN SUUNNITELMAT	23
1	ETELÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	23
1.1	Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja sen suunnittelu	23
1.2	Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alue	23
1.3	Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta	24
1.3.1	Toiminnan lähtökohdat	24
1.3.2	Toimijat	25
1.3.3	Toiminnan sisältö	25
1.4	Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinto, rahoitus ja henkilöstö	27
1.4.1	Organisoituminen	27
1.4.2	Hallintomalli	27
1.4.3	Rahoitus.....	28
1.4.4	Henkilöstö	29
1.4.5	Toimipisteet.....	30
1.4.6	Tehtäviä vuoden 2002 aikana.....	30
1.5	Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueyksiköt.....	30
1.5.1	Pääkaupunkiseudun yksikkö	30
1.5.2	Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö	31
1.5.3	Uudenmaan yksikkö.....	33
2	VARSINAIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	35
2.1	Johdanto	35
2.2	Toiminnan lähtökohdat	36
2.3	Suunnittelu vuosien 2000 ja 2001 aikana.....	36
2.4	Varsinais-Suomi VASSOn toimialueena	38
2.5	Toiminta-ajatus ja tavoitteet	39
2.6	Sosiaali- ja terveystieteiden osaamiskeskuksille osoittamat tehtävät – haasteisiin vastaaminen pitkällä ja lyhyellä aikavälillä Varsinais-Suomessa	40
2.6.1	Laissa määritellyt perustehtävät ja osaamiskeskusten profiloituminen	40
2.6.2	Sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen lähentäminen käytännön kehittämiseen	41
2.6.3	Erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen.....	47
2.6.4	Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen	49
2.7	Verkostoyhteistyökumppanit ja niiden rooli VASSO-yhteistyössä.....	50
2.7.1	Sosiaalialan verkostoyhteistyön organisoiminen Varsinais-Suomessa	50
2.7.2	Turun yliopisto	51
2.7.3	Åbo Akademi	53
2.7.4	Turun kaupunki ja Turun ammattikorkeakoulu.....	54
2.7.5	Seutukuntayhteistyö – yhteistyö kuntien kanssa	55
2.7.6	Länsi-Suomen lääninhallitus	57

2.7.7 Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä	58
2.7.8 Kolmas sektori	58
2.7.9 Erilaiset projektit	60
2.7.10 Stakes	62
2.8 Vuoden 2001 suunnittelun aikaiset asiantuntijaryhmät	62
2.8.1 Sosiaalityö	62
2.8.2 Varhaiskasvatus	66
2.8.3 Vanhustyö	71
2.8.4 Vammaistyö	73
2.9 Hallinnollinen organisoituminen	75
2.9.1 VASSOn ylläpitäjätaho vuonna 2002	75
2.9.2 Toiminnan rahoitus ja vuoden 2002 budjetti	76
2.9.3 Henkilökuntarakenne	77
2.10 VASSOn toimintasuunnitelma toiminnan alkaessa vuonna 2002	77
3 KAAKKOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	81
3.1 Hallinto	81
3.2 Varsinainen toiminta	82
3.3 Arviointi	85
4 HÄME-SATAKUNNAN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	86
4.1 Osaamiskeskuksen tarkoitus ja toiminta-ajatus	87
4.2 Kolmen maakunnan osaamiskeskus	88
4.2.1 Toimipiirinä kolme maakuntaa	88
4.2.2 Osaamiskeskustoiminnan organisointi ja hallinnon järjestäminen	89
4.3 Osaamiskeskuksen suunnittelutilanne vuoden 2001 lopussa	90
4.3.1 Osaamiskeskustoiminnan valmistelun eteneminen	90
4.3.2 Osaamiskeskus Pirkanmaalla – monitahoisia tarpeita ja projekti-ideoita	91
4.3.3 Sosiaalialan osaamiskeskus Kanta-Hämeessä – lastensuojelun pilotti ja vanhushuollon koulutuskaruselli	95
4.3.4 Osaamiskeskus Satakunnassa - versosta hyvinvointikeskukseksi	97
4.4 Kolmen maakunnan sosiaalialan osaamiskeskus alkaa kehkeytyä	100
5 POHJANMAAN MAAKUNTIEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS - DE ÖSTER- BOTTNISKA LANDSKAPENS KOMPTENSCENTER INOM DET SOCIAL OMRÅDET (SONet BOTNIA)	102
5.1 Tausta	102
5.2 SONet BOTNIA toimijana	102
5.3 Organisoituminen ja hallinto	104
5.4 Prosessikuvaus ja aikataulu	105
5.5 Tehdyt sopimukset	105
5.5.1 Aiesopimus	105
5.5.2 Johtosääntö	107
5.5.3 Neuvottelukunnan toimintaohje	109
5.5.4 Yhteistoimintasopimus	112
6 KESKI-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	114
6.1 Keski-Suomen esittelyä	115
6.1.1 Väestöstä	115
6.1.2 Sosiaalialan henkilöstöstä	116
6.1.3 Sosiaalialan erityispalveluista	117
6.2 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen taustaa	118
6.2.1 Osaamiskeskuksen historiaa	118
6.2.2 Suunnitteluprosessi	119
6.3 Hallinto	121
6.3.1 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry (Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry)	121
6.3.2 Osaamiskeskuksen neuvottelukunta	122
6.3.3 Työryhmät	125

6.3.4	Henkilöstö	125
6.3.5	Rahoitus.....	125
6.4	Toiminnan painopistealueet	126
6.5	Osaamiskeskuksen tehtävä.....	127
6.5.1	Lakisääteiset tehtävät	127
6.5.2	Pitkäjänteisen kehittämistyön koordinoiti	127
6.5.3	Koko maakunnan huomioiminen	128
6.5.4	Uuden tiedon tuottaminen ja käyttöönotto	129
6.5.5	Erilaisten tietämisen tapojen vuoropuhelu	129
6.5.6	Tietoteknologian hyödyntäminen.....	130
6.5.7	Työnjako muiden alueellisten sosiaalialan kehittäjätahojen kanssa	131
6.6	Osaamiskeskuksen verkosto	133
7	ITÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS - ISO	136
7.1	Johdatus sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan	137
7.2	Sosiaalialan osaamisen edistäminen verkosto-organisaatiossa	138
7.3	ISO:n tavoite, tehtävät ja toimintaperiaatteet.....	139
7.4	Iso rakentuu.....	141
7.4.1	Hallintomalli ja yhteistyötahot	141
7.4.2	Organisointiprosessi maakunnittain.....	142
7.5	Osaamiskeskittymät: oppimis- ja kehittämiskeskukset, osaajaverkostot ja hankkeet	148
7.5.1	Varhaiskasvatus ja lasten suojelu: turvallinen lapsuus ja nuoruus	150
7.5.2	Päihde- ja huume työ: Selvänä selviytymisen tuki	153
7.5.3	Kuntouttava työtoiminta: Tekemällä osalliseksi	154
7.5.4	Vammaisala: Vahvoista osaajista vahvaksi verkostoksi.....	155
7.5.5	Vanhustyö: Laitos-Suomesta Koti-Suomeen.....	157
7.5.6	Sosiaaliset innovaatiot maaseudun hyvinvoinnin turvaamiseksi.....	158
7.5.7	Raja-alueosaaminen ja muu kansainvälinen toiminta.....	160
7.5.8	Tietotekniikka sosiaalialan työn tukena	161
7.6	Kustannusarvio ja rahoitussuunnitelma	162
7.7	Arviointi, seuranta ja tiedotus	162
8	POHJOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS.....	163
8.1	Tausta.....	163
8.2	Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan lähiajan suuntaviivat.....	164
8.3	Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen organisoituminen.....	165
8.4	Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan lähiajan suuntaviivat	166
8.5	Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen organisoituminen	167
8.6	Rahoitus	168
9	DET FINLANDSVENSKA KOMPETENSCENTRET INOM DET SOCIALA OMRÅDET - RUOTSINKIELINEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS	169
9.1	Kompetenscentrumverksamhet – en nationell strategi för kompetenslyft inom det sociala området	170
9.1.1	Det finlandssvenska kompetenscentrets grundläggande uppgifter	171
9.1.2	Varför kompetenslyft inom det sociala området?.....	171
9.2	Verksamhetsområde och befolkning.....	172
9.3	Kompetenscentret tar form.....	173
9.3.1	Initiativtagarna och planeringsprocessen.....	173
9.3.2	Aktiebolaget Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området grundas....	175
9.3.3	Förvaltningsmodellen.....	176
9.3.4	Personalen vid kompetenscentret	176
9.3.5	Finansiering av planeringen	177
9.4	Verksamhetsformer.....	177
9.4.1	Resursbank – konsultation	178
9.4.2	Fortbildning.....	179
9.4.3	Magisterstudier i socialt arbete för utexaminerade socionomer	180
9.4.4	Regionala forskningsmiljöer – regionala enheter.....	180
9.4.5	Verksamheten vid undervisnings- och utvecklingskliniken	181

9.4.6 Planerad verksamhet vid kliniken år 2002	183
9.5 Profilområden	185
9.5.1 Omsorg om barn.....	186
9.5.2 Äldreomsorg.....	186
9.5.3 Utvecklandet av metoder i socialt arbete.....	187
9.5.4 Etniska minoriteter och arbete mot rasism	187
9.5.5 Valfärdsservice och finlandssvenska levnadsförhållanden.....	188
9.5.6 Utvärdering	188
9.5.7 Nordiskt samarbete.....	188
9.5.8 Specialiseringsfrågor som kräver ett nationellt befolkningsunderlag.....	189
9.6 Förteckning över aktionärer i Ab det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.....	188
Yhteystiedot.....	190
C TUTKIMUS- JA KOULUTUSYHTEISTYÖ SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUKSISSA.....	193
1 Peruskoulutus.....	195
2 Jatkokoulutus	196
3 Tutkimus- ja projektiyhteistyö	196
4 Kansainvälinen yhteistyö.....	198
5 Tietoliikenne	198
6 II asteen koulutus	198
7 Täydennyskoulutus	198
8 Muuta	199
 LIITTEET	
Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta	199
Valtioneuvoston asetus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta	202

A YHTEENVETO SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTYÖRYHMÄN TYÖSKENTELYSTÄ

---

1 OSAAMISKESKUSTOIMINTAA KOSKEVAN LAIN JA ASETUKSEN VALMISTELU

Osaamiskeskustoimintaa koskevia säännöksiä oli käsitelty jo edellisessä työryhmässä, minkä pohjalta käsittelyä tässä työryhmässä jatkettiin. Valmistelua ryhdyttiin tekemään sellaisen ratkaisun pohjalta, että osaamiskeskustoiminnasta säädetään oma laki, jossa säädetään tehtävistä, hallinnosta, henkilöstöstä ja rahoituksesta. Asetuksella säädettäisiin tarkemmin osaamiskeskusalueista ja valtionavustuksen määräytymisperusteita. Sosiaali- ja terveysministeriö valmisteli vuoden 2001 aikana osaamiskeskustoimintaa koskevan hallituksen esityksen ja työryhmän keskeinen tehtävä oli tuoda näkemyksiä ja asiantuntemusta tähän työhön.

Työryhmässä käytiin suhteellisen voimakkaasti kantaa ottavaa keskustelua valtionavustuksen määräytymisperusteista. Eri osaamiskeskusten kannat erosivat jossain määrin toisistaan, koska kunkin osaamiskeskusten saama rahoitus tulisi riippumaan siitä, minkälaisia tekijöitä painotetaan. Lopputuloksena oli mahdollisimman yksinkertaiset perusteet, koska perusrahoitus on suhteellisen pieni osa koko rahoituksesta eikä sen vuoksi nähty olevan perusteita rakentaa kriteereihin mitään tuloksen perusteella maksettavaa osuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön kannalta tärkeää oli, että maksatus on mahdollisimman yksinkertainen ja selkeä ja kriteerit pysyvät vuosittain samoina.

Osaamiskeskustoimintaa koskevat tehtävät täsmentyivät ja muuttuivat työryhmässä käydyn keskustelun pohjalta. Henkilöstöä koskevan säännöksen kohdalla eniten keskusteltiin siitä, säädetäänkö ylipäätänsä henkilöstöstä (ml johtajasta) ja säädetäänkö johtajalle kelpoisuusvaatimukset. Lopputuloksena oli, että henkilöstöstä säädetään yleisesti ja johtajan pätevyydestä ei erikseen säädetä, mutta sen sijaan säädetään yleisesti siitä, minkälaista pätevyyttä henkilöstössä yleisesti olisi oltava edustettuna.

Ruotsinkielisen osaamiskeskuksen asema oli työryhmässä esillä sekä rahoituksen että alueellisiin osaamiskeskuksiin liittyvän suhteen näkökulmasta. Lopullinen ruotsinkielisen osaamiskeskuksen asemaa koskeva muotoilu tehtiin hallituksen esityksen eduskuntakäsittelyn aikana. Toimialuetta ei haluttu määritellä maantieteellisesti (ruotsinkieliset ja kaksikieliset kunnat), koska valtionavustus määräytyy yksinomaan ruotsinkielisen väestön määrän mukaan, ei pinta-alan kuten alueellisissa osaamiskeskuksissa.

Osaamiskeskusten maantieteellisistä toiminta-alueista säädetään asetuksella, mutta asia oli esillä myös hallituksen esitystä valmisteltaessa. Esille nousi Uudenmaan tilanne, missä oli vaarana, että sopimusta yhteisestä osaamiskeskuksesta ei synny. Lopputuloksena kuitenkin oli, että maantieteelliset alueet pysyivät sellaisina kun ne edellisessä työ

ryhmässä oli esitetty (kahdeksan alueellista ja yksi ruotsinkielinen osaamiskeskus) ja maakuntien rajoja noudattavina.

Hallitus päätti budjettiriihessä elokuussa 2002 suunnata osaamiskeskustoimintaan 3 000 euroa (18 000 mk), mikä oli vähemmän mitä oli esitetty (25 milj. mk). Vastaava summa vähennettiin kuntien valtionosuuksista. Työryhmässä otettiin voimakkaasti kantaa tätä ratkaisua vastaan.

Hallituksen esitys osaamiskeskustoiminnasta annettiin eduskunnalle syyskuussa 2001. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta kuuli asiantuntijoina sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, Suomen Kuntaliiton, Nopuksen, Pohjanmaan maakuntien ja ruotsinkielisen osaamiskeskuksen edustajia. Asetusluonnos jaettiin eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kuulemisen yhteydessä, minkä jälkeen se oli vielä työryhmäkäsittelyssä lähinnä neuvottelukunnan tehtäviä ja kokoonpanoa koskevan pykälän osalta.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta antoi mietintönsä 20.11.2001 ja eduskunta hyväksyi lain osaamiskeskustoiminnasta 13.12.2001 tehden muutoksia osaamiskeskusten toimintaa (1 §), tehtäviä (2 §), ja hallintoa (3 §) koskeviin pykäliin. Esitys sosiaalihuoltolain 52 §:n kumoamisesta hylättiin. 1 §:ään tehtiin ruotsinkielisen osaamiskeskuksen asemaa koskeva muutos. Tehtäviä koskeva tarkennus koski 2. kohtaa, jota muutettiin siten, että erityispalvelujen lisäksi tuotiin esiin myös sosiaalialan peruspalvelut. Uusi muotoilu on ”Osaamiskeskusten tehtävänä on turvata *peruspalvelujen kehittyminen sekä* erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen”.

Osaamiskeskustoimintaa koskeva laki ja asetus ovat tämän työryhmäraportin liitteenä.

2 MUU RAHOITUKSEN VALMISTELU

Valtion budjetista tulevan perusrahoituksen lisäksi työryhmä käsitteli mahdollisuuksia hyödyntää raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoitusta, EU-rahoitusta ja niin sanottua perustamishankeuudistukseen liittyviä rahoitusmahdollisuuksia. Työryhmä kuuli asiantuntijoina ja keskusteli toimenpiteistä, joilla voitaisiin tukea eri rahoitusmahdollisuuksia.

Maakuntien yhteistyöryhmille lähetettiin kirje, jossa sekä esiteltiin osaamiskeskustoimintaa, että esitettiin toivomus yhteistyöstä sekä maakunnan yhteistyöasiakirjojen valmistelussa että hankevalmistelussa. Työryhmätyöskentelyn aikana sosiaali- ja terveysministeriö päätti alueellistaa omat EU-rahansa lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastoille, mikä omalta osaltaan vahvistaa sosiaalialan mahdollisuuksia hyödyntää EU-rahoja.

Sosiaali- ja terveysalan yhteistyöyhdistys YTY ry lähetti kirjeen jäsenjärjestöilleen, jossa niitä informoitiin osaamiskeskustoiminnasta ja samalla selvitettiin tähänastista yhteistyötä.

Työryhmä teki ehdotuksen sosiaalialan erityisvaltionosuudesta (EVO), joka olisi tarkoitettu kunnallisten opetus-, tutkimus- ja kehittämissyksiköiden toiminnan turvaamiseen. Sosiaalialan erityisvaltionosuus vahvistaisi sosiaalialan osaamiskeskusten toimintaa turvaamalla pitkäjänteisen ja kumuloituvan tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoiminnan kunnallisissa asiakastyötä tekevissä yksiköissä. EVO-rahoitus parantaisi sosiaalialan työntekijöiden mahdollisuuksia jatko-opintoihin kunnallisten tutkimus- ja koulutusverkkojen kautta. Osaamiskeskukset muodostavat sen kuntien ja oppilaitosten välisen yhteistyörakenteen, jonka kautta EVO:n organisoiminen ja laaja hyödyntäminen koko sosiaalialalla olisi mahdollista.

Ehdotuksen mukaan tarkoitus olisi nimetä jokaisen seutukunnan alueelle kuntien yhteisiä kehittämissyksiköitä vanhustenhuollon, päivähoidon, lastensuojelun, vammaispalvelujen, päihdehuollon ja niin edelleen sektoreilla. Suurimmissa näistä voisi toimia useita tutkijoita, kehittäjiä ja kouluttajia ja niihin voisi sijoittua esimerkiksi ammatillisen lisensiaatin tutkintoa tai myöhemmin ammattikorkeakoulun jatkotutkintoa suorittavia sekä eri tahojen yhteisesti rahoittamia lahjoitusprofessuureja.

Ehdotuksen mukaan EVO-rahoitus kohdennettaisiin osaamiskeskuksille perusrahoituksen suhteessa. Kukin osaamiskeskus kohdentaisi EVO:n yhteisesti sopien alueen kunnille, jotka sitoutuisivat muodostamaan ja ylläpitämään omissa toimintayksiköissään (päiväkotit, vanhainkotit, sosiaalitoimisto) sijaitsevia kehittämis- ja koulutusyksiköitä. EVO olisi korvausta kunnille tästä toiminnasta aiheutuvista lisäkustannuksista.

Työryhmä esitti myös osaamiskeskuksille suunnatun perusrahoituksen korottamista ja sen irrottamista kuntien valtionosuuksista.

3 ALUEELLISTEN OSAAMISKESKUSTEN JA RUOTSINKIELISEN OSAAMISKESKUKSEN VALMISTELUTILANNE

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi aikaisemman työryhmän tekemän esityksen mukaisesti suunnittelurahaa kahdeksalle alueelliselle ja yhdelle ruotsinkieliselle sosiaalialan osaamiskeskukselle yhteensä 4,9 miljoonaa markkaa vuodelle 2001. Samalla ministeriö edellytti, että kukin osaamiskeskus toimittaa omaa toimintaansa koskevan suunnitelman sekä oman alueensa toimijoille että sosiaali- ja terveysministeriölle 15.12.2001 mennessä. Nämä suunnitelmat on koottu tähän työryhmäraporttiin.

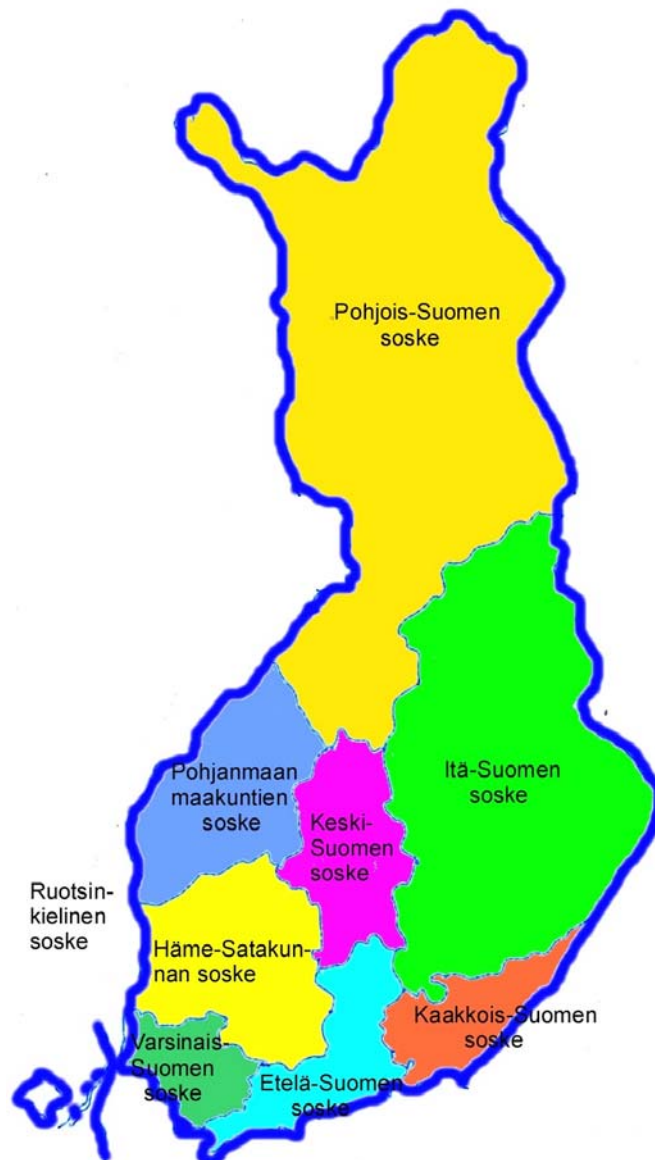
Työryhmä seurasi valmistelun etenemistä sekä työryhmässä olevien edustajien kautta että valmistelijakokouksesta välittyneiden tietojen avulla. Osaamiskeskusten keskinäinen työnjako ja profiloituminen oli työryhmässä kaksi kertaa esillä, mutta asia jäi avoimeksi. Selvä profiili on pääkaupunkiseudulle sijoittuvalla tutkimus- ja opetusklinikalla, joka keskittyy kaupunkisosaalityöhön.

Kiireellisimmät asiat alueilla ovat olleet hallinnollinen järjestäytyminen täyttämään sen mittapuun, jota valtionavustuksen saaminen edellyttää. Vuoden 2001 aikana perustettiin

neljä osakeyhtiötä (Kaakkois-Suomen ja Häme-Satakunnan osaamiskeskukset, Ruotsinkielinen osaamiskeskus sekä Etelä-Suomen osaamiskeskukseen sijoittuva Uudenmaan kuntien (poislukien pääkaupunkiseutu) osakeyhtiö. Kaksi osaamiskeskusta pohjautuu yhdistykseen (Keski-Suomi ja Itä-Suomi), kaksi toimii sopimuspohjalla (Pohjois-Suomi ja Pohjanmaan maakunnat) ja kahdessa ratkaisu jäi vielä avomeksi (Etelä-Suomi ja Varsinais-Suomi).

Hallinnollisen järjestäytymisen lisäksi kiireellistä on ollut henkilöstön rekrytointi. Vuoden 2001 puolella kolme osaamiskeskusta palkkasi johtajan (Pohjois-Suomi, Kaakkois-Suomi ja Häme-Satakunta), Pohjois-Suomen osaamiskeskus myös muun pysyvän henkilöstön. Itä-Suomen osaamiskeskus on perustanut neljä toimipistettä ja palkannut niille johtajat. Etelä-Suomessa on aloittanut Helsinkiin sijoittuva opetus- ja tutkimuskeskus, joka virallisissa avajaisissa 25.10. nimettiin Heikki Waris -Instituutiksi.

Osaamiskeskukset ovat hankkineet käyttöönsä projektirahoitusta vuosille 2001 – 2002 noin 12 milj. mk. Kunnat ovat osallistuneet osaamiskeskusten rahoitukseen sekä osakepääoman muodossa, hankerahoituksella, rahoittamalla osa-aikaisen professuurin (Lahti) tai palkkaamalla muuta henkilöstöä (Helsinki).

4 KOULUTUS- JA TUTKIMUSORGANISAATIOIDEN JA OSAAMISKESKUSTEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

OPM:n edustaja valmisteli yhteistyössä yliopiston ja ammattikorkeakouluedustajien kanssa linjauspaperin koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden ja osaamiskeskusten välisestä yhteistyöstä. Esille nousi oppilaitosten ja OPM:n välisten tulossopimusten merkitys toiminnan kehittämisessä. Muistio on kokonaisuudessaan tämän raportin C-osassa.

5 VALTAKUNNALLISTA VÄESTÖPOHJAA VAATIVIEN ERITYISPALVELUIDEN JA -OSAAMISEN KEHITTÄMINEN

Osaamiskeskustoimintaa koskevissa säännöksissä valtakunnallisista palveluista huolehtiminen on määritelty osaamiskeskusten yhteiseksi tehtäväksi. Laissa on avattu myös mahdollisuus valtion rahoituksen osoittamiseen yhteisesti määritettyjen valtakunnallisten erityistehtävien hoitamiseen.

Työryhmä keskusteli, miten asiassa pitäisi edetä. Ehdotus oli, että vuoden 2002 alusta palkataan selvityshenkilö kartoittamaan ja jäsentämään nykytilanteen ja tarvittavat toimenpiteet sekä toimimaan aktiivisesti erityisryhmien tarpeiden esiin nostamiseksi julkisuudessa. Pääosin asia siirtyi seuraavalle vuodelle, jolloin tehtävä voidaan sisällyttää Verkostoituvat Erityispalvelut -hankkeen (VEP) tehtäväksi.

6 JATKOTYÖSTÄ SOPIMINEN

Työryhmä keskusteli vuoden 2002 alusta nimitettävän neuvottelukunnan tehtävistä ja kokoonpanosta. Muusta valtakunnallisen koordinaation tarpeesta keskusteltiin liittyen muun muassa Stakesin rooliin sekä muiden valtakunnallisten hankkeiden merkitykseen (VEP, ekonsultaatiohanke) valtakunnallisen tuen tarjoajina.

Osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta asetetaan vuoden 2002 alusta ja se jatkaa siitä, mihin tämä työryhmä jäi. Neuvottekunnan tehtävät ovat seuraavat:

- muodostaa osaamiskeskustoiminnan valtakunnalliset linjaukset
- huolehtia kunkin osaamiskeskuksen erityisistä painoalueista sopimisesta sekä muutoinkin yhteen sovittaa ja tukea osaamiskeskusten toimintaa
- lausuntoja antamalla tai muutoin ottaa kantaa periaatteellisesti tärkeisiin osaamiskeskustoimintaa tai osaamiskeskusten hallintoa koskeviin kysymyksiin
- tarvittaessa tehdä ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi

- neuvottelukunnassa tulee sopia valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamista koske- vasta työnjaosta sekä huolehtia näiden palvelujen järjestämistä ja tuottamista koske- vien sopimus- ja rahoitusmenettelyjen kehittämisestä

Näiden osaamiskeskuslaisissa säädettyjen tehtävien lisäksi työryhmä esitti asettamis- päätöksessä määriteltäviksi tehtäviksi:

- osaamiskeskustoiminnan arvioinnin järjestäminen siten, että se tukee osaamiskes- kusten työtä
- huolehtia laissa ja asetuksessa erikseen määriteltyjen Pohjanmaan maakuntien osaamiskeskuksen ja Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen erityistehtävien (poh- joismainen yhteistyö ja saamenkielisen väestön palvelut) seuraamisesta ja edistämi- sestä

Neuvottelukunnassa olisivat edustettuina kaikki osaamiskeskukset (pääosin johtajat), opetusministeriö, Stakes, Suomen Kuntaliitto, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto, yliopistollisen sosiaalityön opetuksen verkosto SOSNET, varhaiskasvatus ja lääninhallitus. Neuvottekunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön johdolla.

Osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta asetetaan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

B SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTEN SUUNNITELMAT

---

1 ETELÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

Marjaana Seppänen

Seija Pohjanoksa (Uudenmaan alueyksikkö)

Eija Koivuniemi (Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö)

Tarja Juvonen ja Hanna Heinonen (Pääkaupunkiseudun yksikkö)

TIIVISTELMÄ

1.1 Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja sen suunnittelu

Sosiaali- ja terveysministeriön suunnittelurahoituksen turvin Suomeen muotoutui vuoden 2001 aikana yhdeksän sosiaalialan osaamiskeskusta, joiden toimialueet noudattavat maakuntajakoja. Yksi näistä on Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ESO), joka toimii Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Päijät-Hämeen maakuntien alueella.

Etelä-Suomen lääninhallitus kutsui alueen sosiaalialan toimijat kokoon marraskuussa 2000 osaamiskeskuksen suunnittelun käynnistämistä varten. Tilaisuudessa sosiaali- ja terveysministeriö antoi Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenialle tehtäväksi Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelun.

Palmenia järjesti maaliskuussa 2001 ensimmäisen suunnitteluseminaarin, jossa valittiin suunnittelun ohjausryhmä ja sovittiin suunnitteluorganisaatiosta. Osaamiskeskussuunnittelu jakautui kolmeen alueelliseen osaan: i) pääkaupunkiseudun, ii) muun Uudenmaan sekä iii) Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan alueille. Koko ESO:lle valittiin suunnittelija ja ohjausryhmä ja lisäksi kullekin alueelle valittiin omat suunnittelijat ja alueellinen ohjausryhmä. Palmenia vastasi muusta kuin Uudenmaan alueyksikön suunnittelusta, josta tehtiin sopimus Uudenmaan liiton kanssa. Varhaiskasvatuksen suunnittelusta tehtiin sopimus Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan varhaiskasvatuksen yksikön kanssa.

1.2 Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alue

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toimii Itä-Uudenmaan, Päijät-Hämeen ja Uudenmaan maakuntien alueella. Alueella on yhteensä 46 kuntaa ja noin 1,6 milj. asukasta.

Tunnusomaista Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueelle on sen kaupungistuminen ja maan ainoan suurkaupunkiseudun sijaitseminen alueella, mikä tuo mukanaan erityisesti urbaaniin elämänmenoon liittyvät pulmat sekä uudenlaiset, kasvun ja muuttoliikkeen myötä lisääntyvät palvelutarpeet. Haasteita tuo myös maahanmuuttajien keskittyminen Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueelle ja asuinalueiden lisääntyvä sosiaalinen erilaistuminen.

Osaamiskeskuksen alueella on myös paljon pieniä kuntia, joiden tarpeet ovat osin erilaisia verrattuna suuriin kaupunkeihin. Pienten kuntien haasteena on erityisesti erityisosaamisen turvaaminen vähäisten resurssien avulla. Lisäksi Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueella on paljon kaksikielisiä kuntia. Näissä kunnissa pyritään löytämään toimivia yhteistyörakenteita ruotsinkielisen osaamiskeskuksen kanssa.

1.3 Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta

1.3.1 Toiminnan lähtökohdat

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tulee vastata lakisääteisten tehtävien toteutumisesta. Osaamiskeskustoimintaa säätelevän lain mukaan osaamiskeskuksen tehtävänä on toimialueellaan turvata:

- 1) sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen,
  - 2) erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen,
  - 3) sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys,
  - 4) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu ja kehittämistoiminnan toteutuminen sekä
  - 5) muiden lain 1 §:n 1 momentin tavoitetta palvelevien tehtävien toteutuminen.
- (Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta, 2 §)

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueen erityispiirteet sekä tarpeet muovaavat osaamiskeskuksen toimintaa. Toiminnan painopisteet muodostuvat kunkin suunnittelualueen tarpeiden pohjalta. Kullakin alueella on omat erityispiirteensä, jotka vaikuttavat toiminnan sisällön muotoutumiseen. Lisäksi kullakin alueella on jo tähän mennessä kertynyttä osaamista ja vahvuuksia, jotka antavat pohjan ESO:n profiloitumiselle valtakunnallisesti. ESO:n valtakunnallisia profiloitumisalueita ovat alustavasti tietotekniikan ja teknologian hyödyntäminen sosiaalialalla, vanhuspalvelut (erityisesti Päijät-Hämeessä ja Itä-Uudellamaalla), perhe- ja päihdetyö (erityisesti Uudellamaalla) sekä kaupunkisosaalityö (erityisesti pääkaupunkiseudulla). Kaupunkisosaalityön kehittäminen on jo käynnistynyt Helsingin kaupungin vuonna 2001 perustamassa Heikki Waris-instituutissa, joka on jatkoa Helsingin kaupungin ja yliopiston yhteiselle opetussosiaalikeskustoiminnalle.

ESO:n suunnittelutyössä on noussut esille monia koko osaamiskeskusalueen kattavia toiminnallisia tarpeita. Kaikilla alueilla on tuotu esiin tarve kehittää sosiaalialan käytännön työn vaikuttavuuden arviointia. Osaamiskeskukselta toivotaan konkreettisia toimia

vaikuttavuuden arviointiin liittyvän osaamisen vahvistamiseksi. Lisäksi keskeisenä kysymyksenä on noussut esiin tarve luoda rakenteita ja käytäntöjä, joiden avulla turvattaisiin käytännön työntekijöiden mahdollisuus hyödyntää olemassa olevaa tutkimustietoa. Kolmantena kysymyksenä on tuotu esiin moniammatilliseen työotteeseen liittyvät kehittämistarpeet.

1.3.2 Toimijat

ESO:n keskeisiä toimijatahoja ovat

- alueen 46 kuntaa
- alueella toimivat järjestöt
- Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan ja varhaiskasvatuksen laitokset sekä Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia
- ammattikorkeakoulut Diakonia-ammattikorkeakoulu, Lahden ammattikorkeakoulu, Laurea ja Stadia
- Itä-Uudenmaan liitto, Päijät-Hämeen liitto ja Uudenmaan liitto
- Etelä-Suomen lääninhallitus

ESO tekee yhteistyötä muun muassa alueella toimivien erityishuoltopiirien ja Stakesin kanssa. Lisäksi ESO verkostoituu muiden osaamiskeskusten kanssa. ESO:n alueella on paljon ruotsinkielisiä kuntia, minkä vuoksi ruotsinkielisen osaamiskeskuksen kanssa toimitaan yhteistyössä erityisesti Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan alueilla.

1.3.3 Toiminnan sisältö

Erityisosaamista vaativien palveluiden ja asiantuntijapalveluiden kehittyminen ja välittyminen

Osaamiskeskuksen tehtävänä on turvata erityisosaamisen kehittyminen ja välittyminen, niin että kunnat saavat tarvittaessa käyttöönsä erityisosaamista muun muassa konsultation muodossa. Sosiaalialan erityisosaamista ja seutuyhteistyötä on kehitetty Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) -hankkeessa jo useiden vuosien ajan. VEP-hankkeen tavoitteena on ollut turvata sosiaalihuollon erityispalvelujen saatavuus kaikkialla maassa, myös pienissä kunnissa. VEP-hankkeen piiriin kuuluvat lasten-suojelun, päihdehuollon, vammaishuollon, mielenterveyden, päivähoidon ja vanhustenhuollon sektorit. VEP-hankkeen 1.1.2002 alkavan kolmannen vaiheen aikana VEP-toiminta integroidaan sosiaalialan osaamiskeskuksiin. Tavoitteena on, että VEP-hankkeessa syntynyt tieto ja asiantuntemus säilyy ja kehittyy edelleen toiminnan siirryttyä osaamiskeskusten yhteyteen.

Lisäksi on käynnissä valtakunnallinen ekonsultaatiohanke, jossa kehitetään sosiaalityötä tukevaa konsultaatiopalvelujärjestelmää ja pyritään edistämään konsultaatiopalvelujen, verkkotiedon ja muun oman työyhteisön ulkopuolisen tiedon ja osaamisen käyttöä.

Keskeisenä elementtinä hankkeessa on sosiaalitoimen internetportaalin rakentaminen. Portaalin avulla edistetään edellä mainittujen tavoitteiden toteutumista. ESO:ssa luodaan yhteydet hankkeeseen ja suunnitellaan valtakunnallisen hankkeen pohjalta ESO:n omiin tarpeisiin soveltuva ratkaisu osaamiskeskuksen toimijatahojen käyttöön.

Sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn yhteys

Sosiaalialan koulutuksen ja käytännön työn yhteyttä vahvistetaan rakentamalla yhdyshenkilöverkosto sosiaalialan korkea-asteen koulutusta tarjoavien organisaatioiden edustajista. Jokaisella alueella on nimetty koulutuksesta vastaava henkilö, joka pitää yllä verkostoa ja organisoii sen toimintaa. Verkoston tehtävänä on koordinoida alueen jatko- ja täydennyskoulutuksen suunnittelua ja toteutusta niin, että kysyntä ja tarpeet kohtaavat parhaalla mahdollisella tavalla.

Lisäksi kehitetään perusopetukseen liittyvien käytännön opetus/opintojaksojen ja opin-
näytetöiden kytkeytymistä työelämään yhdessä kentän toimijoiden kanssa. Etelä-Suomen alueella on paljon täydennys- ja jatkokoulutusta antavia organisaatioita, ja osaamiskeskuksen tehtävänä on ensisijaisesti arvioida koulutustarpeita sekä välittää ja koordinoida koulutusta. Etelä-Suomen alueella toimivat ammattikorkeakoulut tukevat luontevasti osaamiskeskuksen toimintaa. Erityistä huomiota kiinnitetään yliopistoyhteyksien koordinoimiseen ja kehittämiseen.

Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen

Sosiaalialan osaamista vahvistavan tutkimus-, kehittämis- ja kokeilutoiminnan toteutuminen varmistetaan siten, että kunnat ja osaamiskeskus käyvät säännöllisesti keskusteluja kuntien tutkimus- ja kehittämistarpeista. ESO:n tehtävänä on tarjota kunnille ja muille toimijoille tukea sen toiminta-alueeseen soveltuvien hankeideoiden työstämisessä projekteiksi ja rahoitusratkaisujen etsimisessä.

ESO auttaa yliopiston ainelaitoksien ja ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden yhteyksiä käytäntöön. ESO:n kautta opinnäytetöitä on myös mahdollista integroida laajempiin tutkimus- ja kehittämisprojekteihin esimerkiksi kunkin alueen painopistealueella. Mahdollista on esimerkiksi koota rekisteri sellaisista hankeideoista, joita voidaan hyödyntää myös opinnäytetöiden aiheina.

ESO:n yhteiset projektit

ESO:ssa käynnistetään vuosien 2002 – 2003 aikana yhteisiä projekteja. On alustavasti esitetty muun muassa seuraavia aihealueita, joilla yhteisiä projekteja voitaisiin käynnistää:

- arvioinnin kehittäminen sosiaalialan työssä
- kriisisosiaalityön kehittämishanke
- vanhuspalveluiden tutkimus- ja kehittämishanke

- erityispäivähoidon tutkimus- ja kehittämishanke
- hyvinvointiteknologian hyödyntäminen
- VEP-toiminnan integroiminen osaamiskeskukseen

Projektien suunnittelua, käynnistämistä ja rahoituksen suunnittelutyötä ryhdytään toteuttamaan vuoden 2002 aikana. Osaamiskeskuksen perustoimintoja tukemaan käynnistetään vuoden 2002 aikana ESR-rahoitteinen *esoske*-hanke.

Varhaiskasvatuksen osuudesta ESO:ssa on tehty alustava suunnitelma, jota kehitetään eri alueyksiköiden yhteistyönä eteenpäin kevään 2002 aikana.

1.4 Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinto, rahoitus ja henkilöstö

1.4.1 Organisoituminen

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toimii kolmen maakunnan (Itä-Uusimaa, Päijät-Häme ja Uusimaa) alueella. ESO toteuttaa osaamiskeskuslain edellyttämiä tehtäviä siten, että osa toiminnasta tapahtuu koko osaamiskeskuksen tasolla, mutta suurelta osin toiminta jakautuu kolmeen alueelliseen yksikköön. Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueellisia yksiköjä ovat:

- Pääkaupunkiseudun yksikkö, joka sijoittuu pääkaupunkiseudun neljän kunnan alueelle (Espoo, Helsinki, Kauniainen, Vantaa)
- Uudenmaan yksikkö, joka sijoittuu pääkaupunkiseudun ulkopuolisten Uudenmaan kuntien alueelle (Hanko, Hyvinkää, Inkoo, Järvenpää, Karjaa, Karjalohja, Karkkila, Kerava, Kirkkonummi, Lohja, Mäntsälä, Nummi-Pusula, Nurmijärvi, Pohja, Pornainen, Sammatti, Siuntio, Tammisaari, Tuusula, Vihti)
- Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö, joka sijoittuu Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan kuntien alueelle (Artjärvi, Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Hämeenkoski, Kärkölä, Lahti, Nastola, Orimattila, Padasjoki, Sysmä sekä Askola, Lapinjärvi, Liljendal, Loviisa, Myrskylä, Pernaja, Porvoo, Pukkila, Ruotsinpyhtää, Sipoo)

Pääkaupunkiseudun, muun Uudenmaan sekä Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksiköiden toimintaa kuvataan tarkemmin luvussa 5.

1.4.2 Hallintomalli

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta hallinnoi vuosina 2002 – 2003 Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Uudenmaan yksikön toimintaa varten on 14.12.2001 perustettu osakeyhtiö Sosiaalitalo Oy. Vuosien 2002 – 2003 aikana tehdään päätös koko ESO:n ja kahden muun alueyksikön pysyvästä hallintomallista ja toteutetaan päätöksen edellyttämät valmistelut.

Koko osaamiskeskuksen tasolla tapahtuvaa ESO:n yhteistä toimintaa ovat

- osaamiskeskuksen toiminnan kehittäminen
- tieteellisen asiantuntijuuden kehittäminen
- sisällöllisen ja toiminnallisen työnjaon selkeyttäminen ja kehittäminen
- yliopistoyhteyksien koordinoiminen ja kehittäminen
- kansainvälisten yhteyksien koordinoiminen
- valtionrahoituksen koordinoiminen ja valvonta
- osaamiskeskuksen edustamisesta huolehtiminen
- vastuu osaamiskeskuksen valtakunnallisista tehtävistä.

ESO:lla on ohjausryhmä, jossa on edustettuna seuraavat tahot

- kunnat alueyksiköittäin: 3 edustajaa pääkaupunkiseudun yksiköstä, 2 edustajaa Uudenmaan yksiköstä ja 2 edustajaa Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksiköstä.
- yliopistot: 2 edustajaa (sosiaalipolitiikan ja varhaiskasvatuksen laitokset)
- ammattikorkeakoulut: 2 edustajaa
- järjestöjen edustaja
- Etelä-Suomen lääninhallituksen edustaja.

Eri tahojen edustajien lukumäärät täsmentyvät sopimusneuvotteluissa. ESO:n kehitysjohtaja toimii ohjausryhmän esittelijänä ja lisäksi yksiköiden johtajat ovat läsnä ohjausryhmän kokouksissa. Ohjausryhmää on mahdollista yhteisin päätöksin täydentää edellä esitetystä, mutta sen koko pyritään pitämään mahdollisimman pienenä. Vakituiseen kokoonpanon lisäksi ohjausryhmä kutsuu kuultavaksi käsiteltäviin kysymyksiin liittyviä asiantuntijoita. Ohjausryhmä kehittää ja linjaa ESO:n toimintaa, jakaa ESO:n valtionosuuden ja tekee esitykset ESO:n yhteisten työntekijöiden valinnasta sekä antaa lausunnon alueyksiköiden johtajien valinnasta.

Alueyksiköiden tehtävänä on alueen toiminnan ja paikallisten projektien suunnittelu, rahoitusneuvottelut ja toteuttaminen sekä erityisosaamisen ja paikallisten koulutustarpeiden selvittäminen ja ratkaisujen etsiminen niihin.

Kussakin alueyksikössä on ohjausryhmä (Uudenmaan yksikössä yhtiön hallitus), joka ohjaa alueyksikön toimintaa ja tekee esitykset työntekijöiden rekrytoinnista alueyksikön johtajan toimiessa esittelijänä.

1.4.3 Rahoitus

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus saa valtionapua vuonna 2002 yhteensä 4 212 996 markkaa. Perusrahoitus jakautuu vuonna 2002 alueyksiköille valtakunnallisen käytännön mukaan kunkin osaamiskeskusyksikön asukasluvun ja pinta-alan mukaan.

ESO:n ohjausryhmä päättää vuosittain valtion rahoituksen jakautumisperusteista. Eriksseen sovittaessa jokin alueyksikkö voi ottaa hoidettavakseen koko ESO:n kattavia toimintoja, jolloin näihin liittyvistä rahoitusjärjestelyistä sovitaan ESO:n ohjausryhmässä. Kukin alueyksikkö hankkii rahoituksen toteutettaviin projekteihin. Yhteisten projektien rahoitusjärjestelyistä sovitaan erikseen.

1.4.4 Henkilöstö

Osaamiskeskuksella tulee lain mukaan olla johtaja sekä muuta henkilöstöä tarvittava määrä. Osaamiskeskukslain mukaan toiminnan monipuolisuus edellyttää, että henkilöstössä on edustettuna riittävä määrä tieteellistä pätevyyttä, jolla tarkoitetaan lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa. Lisäksi on tärkeää, että henkilöstössä on edustettuna esimerkiksi kunnan tai järjestön käytännön työtehtävissä hankittua hyvää sosiaalialan kehittämiseen liittyvää asiantuntemusta sekä kokemusta hallintotehtävistä.

ESO:ssa johtajuus on ratkaistu siten, että jokaisessa alueyksikössä on alueen toiminnasta vastaava johtaja. ESO:n kokonaisuudesta vastaa ainakin vuosien 2002 – 2003 ajan ESO:n ohjausryhmä sekä yksiköiden verkostoa ja kokonaistoimintaa koordinoiva ja kehittävä kehityspäällikkö. Hänen tehtävänä on

- kehittää osaamiskeskuksen toimintaa
- koordinoida osaamiskeskuksen sisällöllistä ja toiminnallista työnjakoa
- toimia osaamiskeskuksen edustajana muun muassa valtakunnallisissa hankkeissa
- koordinoida osaamiskeskuksen kansainvälisiä yhteyksiä
- koordinoida, ylläpitää ja kehittää osaamiskeskuksen yliopistoyhteistyötä
- kehittää ja koordinoida osaamiskeskusten yksiköiden yhteisiä hankkeita
- koordinoida valtion rahoitusta ja valvoa yhteistyössä ESO:n ohjausryhmän kanssa sen käyttöä
- toimia esittelijänä osaamiskeskuksen ohjausryhmässä
- vastata osaamiskeskuksen pysyvän hallintomallin valmistelusta.

Jokaisella alueyksiköllä on yksikön johtamisesta vastaava henkilö. Alueyksikön johtajan tehtävänä on

- vastata alueyksikön toiminnasta ja taloudesta
- vastata yhteyksistä muihin alueyksiköihin ja ESO:n johtoon
- neuvotella alueyksikön projekteista ja niiden rahoituksesta
- vastata yhteyksistä kuntiin ja muihin osaamiskeskuksen toimijoihin
- vastata työntekijöiden rekrytoinnista ja toimia heidän esimiehenään
- osallistua osaamiskeskuksen pysyvän hallintomallin valmistelutyöhön

Osaamiskeskukslain mukaan osaamiskeskuksen johtajan tulee olla niin sanottu verkostojohtaja, joka kykenee edistämään yhteistyötä eri tahojen välillä. Parhaat edellytykset johtamiselle syntyvät monipuolisesta kokemuksesta sosiaalialan käytännön, tutkimuksen ja opetuksen tehtävistä sekä kehittämistoiminnasta. Osaamiskeskuksen toimialana

on koko sosiaaliala. Tämän vuoksi ei pitkälle mennyt erikoistuminen yhden asiakasryhmän tai tehtävän kysymyksiin ole niin keskeistä kuin kyky ylittää eri sektoreiden ja toimintatahojen välisiä rajoja ja sen pohjalta luoda uusia sosiaalialan osaamista parantavia rakenteita. Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen johtajan valinnassa painotetaan yllä mainittuja ominaisuuksia. Pätevyysvaatimuksena on sosiaalialan tai sosiaalityön ylempi korkeakoulututkinto. Sosiaalityön tai sosiaalialan tieteellinen jatkotutkinto katsotaan eduksi.

Alueyksiköiden johtajien pätevyysvaatimukset täsmennetään erikseen kussakin yksikössä. Alueyksiköissä on johtajan lisäksi työntekijöitä, joilla on yksiköstä riippuen eri tehtäviä. Perusrahoituksen avulla palkataan kehitys- ja yksikönjohtajien lisäksi muut keskeiset työntekijät. Projektien toteuttamista varten palkataan työntekijöitä tarvittava määrä.

1.4.5 Toimipisteet

ESO:lla on toimipisteet aluksi ainakin Helsingissä (Pääkaupunkiseudun yksikkö) Järvenpäässä, Hyvinkäällä sekä Lohjalla (Uudenmaan yksikkö) ja Lahdessa sekä Porvoossa (Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö).

1.4.6 Tehtäviä vuoden 2002 aikana

ESO:n työntekijät rekrytoidaan kahdessa vaiheessa. Tammi-helmikuussa 2002 rekrytoidaan toiminnan johtamisesta vastaavat henkilöt ja myöhemmin yksiköiden muut työntekijät. Tammi-maaliskuussa 2002 käydään sopimusneuvottelut ja allekirjoitetaan sopimukset ESO:n osapuolten välillä. Neuvottelut VEP-toiminnan integroimisesta osaamiskeskukseen aloitetaan tammikuussa 2002. Yhteisten projektien suunnittelu ja rahoitusneuvottelut käynnistetään tammikuussa 2002.

1.5 Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueyksiköt

1.5.1 Pääkaupunkiseudun yksikkö

Pääkaupunkiseudun yksikkö toimii neljän kunnan alueella, jossa asuu lähes miljoona asukasta.

Pääkaupunkiseutu muodostaa Suomen oloissa omaleimaisen alueen, jolle tunnusomaista on erityisesti urbaaniin elämänmenoon liittyvät ongelmat sekä uudenlaiset ja kasvavat palvelutarpeet. Muuttoliike, asuntopula, huumeongelma, väestön ikääntyminen, maahanmuuttajien sijoittuminen alueelle sekä pitkäaikaistyöttömien korkea osuus ovat tekijöitä, jotka pääkaupunkiseudulla luovat haasteita osaamiskeskustoiminnalle.

Pääkaupunkiseudulla on runsaasti sosiaalialan eri toimijoita ja paljon erityisosaamista. Muun muassa maahanmuuttajakysymyksiin liittyvä osaaminen on viime vuosina vahvistunut. Kriisi- ja päivystystyö, sijaishuolto, tehostettu perhetyö sekä päihdetyö ovat kysymyksiä, joita pääkaupunkiseudulla on aktiivisesti kehitetty. Ongelmana pääkaupunkiseudulla on pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä ja erityislastentarhanopettajista.

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen pääkaupunkiseudun yksikön keskeiseksi osaamisalueeksi määriteltiin suunnitteluprosessin aikana kaupunkisosaalityön kehittäminen. Kaupunkisosaalityön kehittämistä toteutetaan Heikki Waris -instituutissa, joka tulee toimimaan osana pääkaupunkiseudun osaamiskeskusyksikköä. Sen tehtävänä on ammattikäytäntöjen systemaattinen kehittäminen tutkimuksen ja opetuksen kanssa tiiviissä yhteistyössä alueellisen työn ympäristössä. Toiminnan käynnistyttyä selvitetään Espoon, Vantaan ja Kauniaisten tarve vastaavaan klinikkatoimintaan.

Pääkaupunkiseudun osaamiskeskusyksikköä hallinnoi vuosina 2002 – 2003 Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Yksiköllä on ohjausryhmä, jossa ovat edustettuna keskeiset yhteistyökumppanit. Yksikön toimipiste avataan aluksi Helsinkiin ja siellä työskentelee yksikön toiminnasta vastaava johtaja sekä tarvittava määrä muuta henkilökuntaa. Henkilöstön rekrytointi aloitettiin tammikuussa 2002.

Pääkaupunkiseudun yksikössä käynnistetään keväällä 2002 koko ESO:n yhteisten hankkeiden lisäksi kaksi toimintakokonaisuutta. Lapsi kaupungissa -toimintakokonaisuuden puitteissa tarkastellaan kaupunkiympäristössä kasvavia lapsia ja työskentelyä lasten kanssa muun muassa kehittämällä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen leikkauspinnoissa uusia työmenetelmiä ja toimintatapoja. Lisäksi käynnistetään Tutkiva työote sosiaalityössä -toimintakokonaisuus, jonka avulla vahvistetaan tutkivan työotteen kehittämistä ja soveltamista sosiaalityössä. Toimintakokonaisuudet muodostuvat useista itsestään lähtevistä teemaan liittyvistä hankkeista.

1.5.2 Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö

Yksikkö toimii Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan maakuntien alueella. Molemmissa maakunnissa on alueellinen keskus, johon sijoittuu noin puolet maakunnan asukkaista. Muut alueen kunnat ovat suhteellisen pieniä, suurin osa niistä alle 5 000 asukkaan kunta. Yhteensä Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikön alueella asuu noin 287 000 asukasta. Suurin osa kunnista kärsii työvoiman puutteesta sosiaalialalla, erityisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden rekrytointi kuntiin on vaikeaa.

Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikössä on toiminnan painopisteiksi valittu kaksi aluetta:

1) ikääntyvien palveluiden kehittäminen ja 2) perheiden palveluiden kehittäminen. Näiden molempien painopistealueiden palveluiden kehittämisen lähtökohtana on yhteisöllisyyden vahvistaminen alueella.

Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikössä tällaisena kärkialueena tulee olemaan

ikäntyvän väestön palveluihin ja niihin kiinnittyvään erityisosaamiseen liittyvä tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminta. Tämä toiminnan painopiste nousee osittain alueella olevasta osaamisesta ja osittain tulevaisuuden mukanaan tuomista kehittämishaasteista. Tätä osaamisen keskeistä kehittämisaluetta tukee Helsingin yliopiston 1.1.2002 alkava sosiaaligerontologian viisivuotinen professuuri, jonka toimenkuvaan kuuluu osallistuminen osaamiskeskustoimintaan.

Perheitä tukevien palveluiden kehittäminen tulee olemaan Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikön toinen keskeinen painopistealue, joka nousee alueen toimijoiden ilmaisemasta tarpeesta. Tavoitteena on palveluita ja erityisosaamista kehittämällä tukea alueen perheiden osallisuutta yhteiskunnan keskeisistä areenoista.

Ikääntyvien palveluiden ja perheitä tukevien palveluiden sekä näihin liittyvässä sosiaalialan toiminnan kehittämisessä läpikulkevinä teemoina nostetaan esille 1) sosiaalialan työn vaikuttavuuden ja laadun arviointi, 2) moniammatillinen yhteistyö ja sen kehittäminen ja 3) uusien työkäytäntöjen ja teknologian sovellutusten hyödyntäminen sosiaali- ja terveysalalla.

Yksikön toiminta alkaa vuoden 2002 alusta sopimuspohjaisella mallilla siten, että Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia toimii hallinnoijana. Yksiköllä on keskeisistä yhteistyötahoista muodostettu ohjausryhmä, joka ohjaa ja koordinoi toimintaa. Vuosien 2002 – 2003 aikana tehdään päätös pysyvästä hallintomallista ja toteutetaan päätöksen edellyttämät valmistelut.

Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikön toiminta sijoittuu Lahteen ja lisäksi tavoitteena on muodostaa Porvooseen yhdessä Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området'n kanssa toimipiste palvelemaan Itä-Uudenmaan aluetta.

Perusrahoituksella palkattavan henkilöstön alueella muodostavat päätoiminen, alueellisen yksikön toiminnan vastuhenkilö ja päätoiminen kehittämistyöntekijä sekä osa-aikainen kehittämistyöntekijä, jonka sijoituspaikkana on Porvoo. Projektien toteuttamista varten palkataan hankerahoituksella tarvittava määrä muita työntekijöitä.

Vuoden 2002 aikana käynnistetään Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskushankkeiden lisäksi muun muassa ITSE-hanke, jonka lähtökohtana on vanhusten ja vammaisten ihmisten itsenäisen selviytymisen tukeminen. Siinä keskitytään erityisesti sosiaali- ja terveysalan henkilöstön valmiuksiin edistää itsenäistä selviytymistä ja toimia yhteistyössä teknologian käyttäjien ja heidän omaistensa kanssa.

Tällä hetkellä on myös kehitteillä erityiskasvatushanke. Kyseiseen hankkeeseen on ajateltu liitettävän yhtenä osana Lahden ammattikorkeakoulussa suunnitteilla olevat erikoistumisopinnot. Konkreettista hankesuunnitelmaa lähdetään käynnistämään mahdollisesti heti osaamiskeskustoiminnan käynnistyttyä tammikuussa 2002.

Itä-Uudellamaalla on käynnistetty lastensuojelun kehittämishanke yhdessä Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området'n kanssa. Hankkeen käynnistysseminaari pidettiin 10.12.2001.

Jo aikaisemmin Palmeniassa käynnistyneet Vanhusten palveluseteli -hanke ja Palveluväli

tyskeskus-kokeilu integroidaan jatkossa osaksi osaamiskeskustoimintaa. Lisäksi maalis-kuussa aloitetaan vanhus-palveluja tuottaville kolmannen ja yksityisen sektorin toimijoille suunnattu laatuhanke. Kevään 2002 aikana käynnistyy myös seminaarisarja ”Ikääntymisen haasteet palvelujen ja alueiden kehittämiseksi”.

Alueen kuntien kanssa käydään jatkossa osaamiskeskuksen toimesta säännöllisesti läpi tutkimus- ja kehittämistarpeita. Tämän toiminnan avulla pyritään järkevöittämään alueella tehtävää sosiaalialan toiminnan kehittämiseen liittyvää strategiatyötä, jolloin kyetään kirkastamaan alueellisen kehittämistyön painopisteet.

1.5.3 Uudenmaan yksikkö

Uudenmaan yksikön suunnittelutyöstä vastasi Uudenmaan liitto, joka teki sopimuksen suunnittelun toteuttamisesta Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikön sekä Helsingin yliopiston Länsi-Uudenmaan yksikön kanssa.

Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskuksen kunnat ovat osa pääkaupungin työssäkäynti- ja talousaluetta. Kaupunkimaisen elämisen mukanaan tuomat ilmiöt ja ongelmat vaativat myös tällä alueella erityispanostusta. Toisaalta alueella on useita maaseutumaisia pieniä kuntia, joissa on omaleimaiset ongelmat, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan muun muassa erityisosaajien laajempaa verkostoa sosiaalityön tueksi.

Uudenmaan yksikön alueella on yhteensä 310 000 asukasta ja kuntien asukasmäärä vaihtelee 1 220 – 42 300 asukkaan välillä. Alueella on tarve myös ruotsinkielisiin palveluihin, koska muutamat kunnat ovat ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä. Uudenmaan aluetta leimaa pääkaupunkiseudun läheisyys; sen laajentumispaineet, sekä toisaalta vanhan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan maaseutuyhteisön kuihtuminen.

Suunnitteluprojektin yksi keskeisin tehtävä oli valmistella yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan hallintomalli. Toiminnan selkeyden ja hallittavuuden sekä alueen kaikkien kuntien tasapuolisen mukanaolon turvaamiseksi päädyttiin osakeyhtiömalliin. Perustamiskokous on pidetty 14.12.2001 ja yhtiön nimeksi tullaan esittämään Sosiaalitaito Oy – Socialkompetens Ab. Sosiaalitaito Oy tulee toimimaan suhteellisen itsenäisenä yksikkönä osana Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta. Yhtiön hallituksessa tulee kuntien edustajien lisäksi toimimaan alueen koulutusorganisaatioiden edustajia ja muita sosiaalialan toimijoita. Sosiaalitaito Oy:n toimintaa hoitamaan tullaan valitsemaan tarvittava määrä henkilökuntaa.

Yhtiön ydinsisällistä on verkostomainen ja osallistuva toiminta, joka palvelee kuntia, koulutusorganisaatioita, yksityisiä sosiaalialan palveluiden tuottajia ja järjestöjä tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueella. Yhtiön tehtävänä on muun muassa alueen tarpeista ilmenevien hankkeiden kokoaminen ja rahoituksen hankkiminen niille.

Suunnitteluvaiheen aikana on esiin tullut seuraavia painopistealueita, joihin yhtiön toivotaan panostavan:

- valittavien sosiaalialan sisältöjen mukaisen osaamisen kehittäminen

- välittää kunnan ilmiöt tutkimukseen ja hankkii tutkimukselle käytännön toimintaympäristöjä
- tarjoaa kunnille hankeosaamisen
- suunnittelee laajat alueelliset kehittämishankkeet
- hakee rahoituksen tai tarjoaa siihen asiantuntija-avun
- luo verkoston ja tarjoaa sekä välittää siitä erityisosaamista ja konsultaatiota
- kehittää sosiaalialan arviointia
- kehittää työmetodeja
- toimii osana Etelä-Suomen ja valtakunnan osaamiskeskusten verkostoa
- edistää yhdessä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kanssa sosiaalialan tutkijakoulutusta.

Uudenmaan osaamiskeskusyksikön suunnitteluprojektista on julkaistu erillinen raportti (Verkostoituvan Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaedellytykset, Uudenmaan sosiaalialan + osaamiskeskuksen suunnitteluprojekti 2001, Loppuraportti; Uudenmaan liiton julkaisuja E73–2001).

2 VARSINAIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

Johtava suunnittelija Maria Lindbom, Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Tutkija-suunnittelija Riitta Lehtonen, Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Tp. suunnittelija Leena Tervonen, Turun sosiaalikeskus
Yliopettaja Meeri Kojonkoski, Turun ammattikorkeakoulu

2.1 Johdanto

Sosiaalialan osaamiskeskusten suunnittelu on tämän vuoden aikana edennyt monilla eri tasoilla; on valmisteltu lainsäädäntöä sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta, valtakunnallinen ohjausryhmä on tehnyt osaamiskeskuksia koskevia linjauksia ja alueilla on valmisteltu hallinnollista organisoitumista sekä uudenlaisen toiminnan sisältöjä.

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelutyössä on tämän vuoden aikana ollut mukana lukuisia sosiaalialan ammattilaisia kunnista, oppilaitoksista, järjestöistä sekä muista tahoista. Kuntakierroksilla on kysytty sosiaali- ja kunnanjohtajien näkemyksiä. Kokouksia, keskusteluja ja tapaamisia on ollut lukuisia. Kaikkien osapuolten osaaminen, kokemukset ja näkemykset ovat olleet suunnittelutyössä erittäin tärkeitä.

Uudet ratkaisut ja toimintamallit voivat syntyä ainoastaan monitasoisen verkoston yhteistyönä. Osaamiskeskuksen toiminta Varsinais-Suomessa muotoutuu tulevaisuudessa sen mukaan mitä varsinaissuomalaiset toimijat haluavat ja mihin ollaan valmiita panostamaan. Toiminta tulee kuitenkin vielä lähitulevaisuudessa hakemaan muotoaan ja paikkaansa sosiaalialan kentässä. Mitään oikeita tai valmiita ratkaisuja ei ole olemassa.

Nyt suunnitteilla olevat sosiaalialan osaamiskeskukset tarjoavat foorumin sosiaalialalta kertyvän tiedon ja taidon hyödyntämiseen luomalla yhtenäisen tietopohjan, alueen tarpeista lähtevän tutkimuksellisen strategian, varmistamalla tiedon luotettavuuden ja vertailtavuuden sekä tarjoamalla areenan käytännön tietojen ja taitojen harjoittamiseen ja uusien menetelmien ja työtapojen juurruttamiseen.

Tässä julkaisussa kerrotaan aluksi osaamiskeskuksen maakunnallisesta suunnitteluprosessista. Suunnittelutyössä mukana olevat tahot ovat määritelleet oman roolinsa osaamiskeskusyhteistyössä ja kunkin tehtäviä on mietitty sitä kautta. Käynnistämissuunnitelmassa esitellään suunnittelutyön tuloksena syntyneitä toimenpide-ehdotuksia. Osa näistä ehdotuksista edellyttää vielä periaatteellista hyväksyntää, osa sopimusneuvotte-luja, osa erillistä rahoitusta ja jotkin ehdotukset vielä lisää selvityksiä ja tarkennuksia.

Tämä suunnitelmapaperi on sosiaali- ja terveysministeriön julkaisua varten tehty lyhen-nelmä. Varsinaissuomalaisen yhteistyökumppaneiden käyttöön on laadittu laajempi ja yksityiskohtaisempi suunnitelmapaperi.

2.2 Toiminnan lähtökohdat

Sosiaalialalla erääksi keskeiseksi alan yleistä kehittymistä ja korkeatasoisten palvelujen turvaamista haittaavaksi esteeksi on koettu kuntien välisen alueellisen yhteistyön haja-naisuus ja sattumanvaraisuus. Yhteistyö on välttämätöntä muun muassa sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestämisessä. Sosiaalialalla tehtävä vaativa työ väestön hyvinvointi-palvelujen ja sosiaalisen hyvinvoinnin turvaamiseksi edellyttää välttämättä myös hyvin järjestettyä ja monipuolisesti käytännön työn kanssa vuorovaikutuksessa olevaa tutki-mus-, kehittämis- ja koulutustoimintaa.¹

Nyt perustettavien osaamiskeskusten taustalla on 1980-luvulla alkanut ja 1990-luvulla voimistunut ja laajentunut opetussosiaalikeskustoiminta. Sosiaalialan osaamiskeskuksia on lähdetty rakentamaan jo käynnissä olevan opetussosiaalikeskustoiminnan ja muun jo olemassa olevan alueellisen yhteistyön pohjalle. VASSOn toimialueella osaamiskes-kusta edeltävä toimintamuoto opetussosiaalikeskus on toiminut Turun ympäristössä *Tu-run opetussosiaalikeskuksen* nimellä. Toiminnan keskiössä on ollut sosiaalityön opiske-lijoiden ammatillisen perehdyttämisen organisoiminen.

Käynnissä olevan osaamiskeskustoiminnan on tarkoitus olla alueellisesti kattavaa, niin että siinä voivat olla kaikki maan kunnat mukana. Toiminnan on myös tarkoitus kattaa sosiaalityötä laajemmin koko sosiaaliala, merkittävimpana laajennuksena varhaiskas-vatus. Verkostoyhteistyöhön rakentuvassa osaamiskeskustoiminnassa ovat myös aiem-paa laajemmin mukana kaikki sosiaalialan kannalta keskeiset alueellisella tasolla vai-kuttavat toimijat. Kuntien ja yliopistojen lisäksi näitä ovat ammattikorkeakoulut ja muut alan oppilaitokset, alan järjestöt, yritykset, maakuntien liitot, lääninhallitukset sekä muut tahot.

Osaamiskeskustoiminnalla on tarkoitus olla opetussosiaalikeskustoimintaan verrattuna huomattavasti laajemmat tehtävät niin, että tutkimus- ja koulutustoiminnan ja käytännön välisen yhteistyösuhteen rakentamisen lisäksi yhteistyöverkoston keskeinen tehtävä olisi toimia pysyväisluonteisena kuntien välisen alueellisen yhteistyön mahdollistavana ja toteuttavana rakenteena, jota tarvitaan muun muassa erityispalveluiden ja asiantuntija-palveluiden kehittymisen ja välittymisen turvaamiseksi. Verkostomainen monia uusia toimijatahoja ja laajenevia tehtäviä hoitavaa yhteistyömallia on lähdetty 1990-luvun loppupuolella kehittämään eri puolilla maata. Valtakunnallisesti tätä kehitystä on tuettu ja edistetty muun muassa Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeella.

2.3 Suunnittelu vuosien 2000 ja 2001 aikana

Koska osaamiskeskusten juuret ovat opetussosiaalikeskustoiminnassa oli luonnollista että Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alkuvalmistelun yhteydessä vuonna 2000 sosiaali- ja terveysministeriö piti alueellisina yhteyshenkilöinä tutkimus-päällikkö Marit Holmbergia Turun sosiaalikeskuksesta ja sosiaalityön professori Veli-Matti Ritakalliota Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta. He valmistelivat alus

¹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta ja sosiaalihuoltolain 52 §:n kumoamisesta

tavan hankesuunnitelman², joka jätettiin sosiaali- ja terveysministeriölle 29. joulukuuta 2000.

Alueellisen valtuutuksen suunnittelutoiminnan organisoimiseen alkuvaiheessa Turun kaupungin sosiaalikeskuksen ja Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen yhteistyönä antoi myös 8.9.2000 pidetty kokous, jossa apulaiskaupunginjohtaja (Turku) Aila Harjanteen johdolla olivat koolla Askaisten, Maskun, Merimaskun, Naantalin, Nousiaisten, Raisen, Ruskon, Rymättylän, Sauvon, Turun ja Velkuan edustajat sekä edustajat Turun yliopistosta ja Turun ammattikorkeakoulusta.

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi jokaiselle osaamiskeskukselle vuodelle 2001 rahaa toiminnan jatkovalmisteluun alueen väestömäärän, kuntien lukumäärän ja pinta-alan perusteella. Suunnitteluun jaettu summa oli yhteensä 4,5 milj. mk, josta Varsinais-Suomi sai 350 000 mk. Turun kaupunki varasi vuodelle 2001 suunnittelua varten 200 000 mk sekä osoitti lisäksi henkilöstö- ja muita resursseja, myös Turun ammattikorkeakoulu on panostanut suunnitteluun määrärahoja 80 000 mk. Turun yliopisto on osallistunut aktiivisesti VASSOn suunnitteluun yliopiston henkilöstön työpanoksella. Suunnitteluun palkattu työryhmä on saanut huomattavassa määrin asiantuntija-apua suunnittelun kokonaisprosessiin sekä sosiaalityön erityiskysymyksiin Sosiaalipolitiikan laitokselta. Kasvatustieteellinen tiedekunta on osallistunut varhaiskasvatuksen suunnitteluun. VASSOn sisällölliseksi toiminnaksi suunnitellun juridisen konsultaation suunnittelun ovat toteuttaneet Sosiaalipolitiikan laitos ja Oikeustieteellinen tiedekunta. Moniammatillisen klinikan toiminta on yliopiston Psykologian ja Sosiaalipolitiikan laitosten resurssioimaa, lukuun ottamatta VASSOn palkkaamaa tutkija-suunnittelijaa. Klinikan toiminnassa on yhden kurssin aikana mukana kaksitoista käytännön opettajaa, joista yhdeksän osallistuu asiakastyöskentelyyn. VASSOn tutkija-suunnittelijan tehtävä on asiakastyön lisäksi yhteydenpito viranomaisverkostoon.

Edellä mainittujen tahojen lisäksi lukuisat muut yhteistyökumppanit ovat osoittaneet suunnitteluun henkilöstöresursseja. Vuoden 2001 aikana osaamiskeskuksen suunnittelua on organisoitu Turun kaupungin sosiaalitoimen kautta.

VASSOn tärkeimmille yhteistyökumppaneille lähetettiin huhtikuussa 2001 kirje, jossa niitä pyydettiin nimeämään VASSOn ohjausryhmään varsinainen jäsen sekä tälle varajäsen. Kuntia lähestyttiin siten, että seutukuntien kehittämiskeskustoja pyydettiin yhdessä seutukunnan kuntien kanssa nimeämään ohjausryhmään yksi kunnanjohtoa sekä yksi sosiaalijohtoa edustava varsinainen jäsen sekä näille varajäsenet. Kehittämiskeskusten johtajille osoitettu kirje lähetettiin tiedoksi kaikille kunnanjohtajille sekä sosiaalijohtajille.

VASSOn ohjausryhmän toimikaudeksi määriteltiin vuosi 2001 ja sen tehtäväksi annettiin suunnittelutyön ohjaaminen ja valvominen sekä VASSOa koskevien linjapäätösten tekeminen. Suunnittelutyön työrukkasena toimi suunnitteluryhmä, jonka vetäjänä toimi suunnitteluun varattujen rahojen turvin johtava suunnittelija Maria Lindbom. Toinen suunnittelurahoilla palkattu työntekijä oli tutkija-suunnittelija Riitta Lehtonen, hänen toimipaikkansa oli Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos. Tp. suunnittelija Leena

² Marit Holmberg – Veli-Matti Ritakallio: Opetussosiaalikeskuksesta osaamiskeskukseksi – Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (VASSO) -hankesuunnitelma. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu nro 2B/2001

Tervonen Turun kaupungin sosiaalikeskuksesta käytti osan oman varsinaisen työnsä tunneista VASSOn suunnitteluun, erityisalana varhaiskasvatus. Turun ammattikorkeakoulu osoitti vuoden 2001 tutkimus- ja kehittämisrahoista osan VASSOn suunnittelua varten. Yliopettaja Meeri Kojonkoski Turun ammattikorkeakoulun Loimaan yksiköstä toimi näillä varoilla suunnittelutyössä.

Vuoden 2001 osalta jatkosuunnittelua varten suunnittelua syvennettiin niin, että suunnittelu siirtyi sektorikohtaiselle tasolle perustettaviin asiantuntijaryhmiin. Asiantuntijaryhmiä perustettiin ohjausryhmän päätöksellä viisi; sosiaalityö, varhaiskasvatus, vanhustyö, vammaistyö sekä sosiaalitoimen talous ja hallinto/yleinen sosiaalitoimi.

Kuntien saaminen mukaan VASSOn suunnittelutyöhön on ollut ensiarvoisen tärkeää. VASSOsta on tiedotettu kunnille muun muassa järjestämällä seutukunnittaisia tiedotus/kuulemistilaisuuksia; Loimaan seutukunta 29.3. Loimaan kunnassa, Vakka-Suomi 3.4. Uudessakaupungissa, Salon seutukunta 26.4. Salossa, Turun seutukunta 10.5. Liedossa. Turunmaan tilaisuus järjestetään 21.5. Paraisilla. Seutukuntatilaisuuksiin lähetettiin kutsukirje kaikkien kuntien sosiaali- ja kunnanjohtajille. Kustakin seutukuntatilaisuudesta on laadittu muistio, yhteenveto muistioista on liitteessä 3. Kuntien sosiaalitoimen edustajia on ollut edustettuina myös sektorikohtaisissa asiantuntijaryhmissä. Kaikille Varsinais-Suomen sosiaalijohtajille järjestettiin VASSOa koskeva tiedotus/keskustelutilaisuus myös syksyllä, 12. lokakuuta 2001. Kuntien tiedottamisen lisäksi johtava suunnittelija käynyt useita neuvotteluja kaikkien tärkeimpien yhteistyökumppaneiden kanssa. Tärkeä suunnitteluun vaikuttamisen kanava on ollut asiantuntijaryhmissä toimiminen, joissa on ollut lukuisa määrä eri alojen asiantuntijoita.

2.4 Varsinais-Suomi VASSOn toimialueena

Varsinais-Suomen maakuntaan³ kuuluu viisi seutukuntaa, jotka ovat Turun, Salon ja Loimaan seutukunnat sekä Vakka-Suomi ja Turunmaa. Seutukunnat poikkeavat toisistaan elinkeino- ja aluerakenteiltaan sekä luonnonolosuhteiltaan. Talousmaantieteellisen rakenteen mukaan maakunta voidaan jakaa kolmeen omaleimaiseen alueeseen: rannikon teollisuus- ja palveluvyöhykkeeseen, pohjoispuolen maatalousseutuun ja eteläpuolella sijaitsevaan saaristoon.

Varsinais-Suomessa asuu 447 171 (31.12.2000) henkilöä ja se on väestöltään maamme kolmanneksi suurin maakunta. Maakunnan väestön määrä on viimeiset vuosikymmenet ollut kasvava johtuen muuttovoitosta. Maakunnan sisällä muutto suuntautuu Turun ja Salon seuduille. Loimaan seutu, Vakka-Suomi ja Turunmaa ovat olleet muuttotappio-alueita. Väestön ikärakenne on hieman vinoutunut vanhimpiin ikäryhmiin. Laskelmien mukaan maakunnan väestön määrä tulee edelleenkin kasvamaan ja väestöpohjasta johtuen vanhusten määrä lisääntymään. Työssäkäyvien suhteellinen osuus pienenee jatkuvasti.

Elinkeinorakenteen muuttumisesta huolimatta maakunta on pysynyt teollisuusmaakuntana, koska teollisuuden ja rakentamisen osuus on suhteellisen korkea (36,8 %). Myös palvelujen (37,7 %) sekä julkisen toiminnan (18,6 %) osuus on huomattava alkutuotan

³ Lähde: www.varsinais-suomi.fi (5.12.2001)

non jäädessä alhaiseksi (8,0 %). Elinkeinorakenne vaihtelee seutukunnittain. Loimaa on maakunnan maatalousvaltaisinta aluetta. Vakka-Suomessa teollisuuden osuus on nousut ohi perinteisen maatalouden. Viime aikoina alueella on ollut rakenteellisia työttömyysongelmia. Turunmaalla on alkutuotannon lisäksi saaristoon sopivaa pienteollisuutta ja työllisyystilanne on pysynyt melko hyvänä. Salon seutu on kasvanut valtakunnalliseksi elektroniikkatuotannon keskuksiksi. Turku on voimakas veturi sekä tutkimuksen, teollisuuden että palvelujen osalta. Turku-Salo -akselille on kehittymässä voimakas korkean teknologian osaamiskeskittymä.

Varsinais-Suomen osa-alueista omaleimaisin on saaristo, joka ulottuu Bengtskärin majakasaaresta Uudenkaupungin Pyhämaahan. Alueella, joka on virallisesti määritelty saaristoksi, on noin 19 000 asukasta, joista ilman kiinteää tieyhteyttä lähes 5 000. Väestöllinen erikoispiirre on myös, että noin kaksi kolmasosaa saaristoalueen väestöstä on äidinkieltään ruotsinkielisiä.

Varsinais-Suomen hallinto- ja kuntarakennetta leimaa alueen pienkuntavaltaisuus. Maakunnassa on 56 kuntaa. Kaupunkeja on 11 ja 2 000 – 10 000 asukkaan kuntia 15. Loput 23 kuntaa ovat pieniä, alle 2 000 asukkaan kuntia. Suurimman kaupungin, Turun, asukasluku on noin 173 000 asukasta ja pienimmän kunnan, Iniön, asukasluku noin 240 asukasta. Maakunnan sisäisten erojen seurauksena alueella on erilaisia aluepoliittisia aluejakoja. Perinteisesti saaristo ja Vakka-Suomi ovat olleet aluepoliittisten tukitoimien kohteina.

2.5 Toiminta-ajatus ja tavoitteet

Osaamiskeskustoiminnan tarkoituksena on luoda ja ylläpitää pysyvä koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien palvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi. Väestön nopeasti muuttuviin ja entistä vaativampiin tarpeisiin vastaaminen vaatii entistä selkeämpää alueellista vastuunottoa ja pysyvät tukirakenteet sekä yhteistyömuodot osaamisen kehittämiseksi. Tärkeää yhteistyön näkökulmasta on se, että myös sosiaalialalle on tätä kautta muodostumassa koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne.

VASSOn toiminta-ajatus

- VASSO on Varsinais-Suomen sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen koordinoija, edistäjä ja kehittäjä
- VASSOn roolina on sosiaalialan uuden osaamisen synnyn tukeminen, tutkimusten, projektien, toimintamallien ja innovatiivisten kokeilujen koordinointi sekä niistä saadun uusimman tiedon välittäminen
- VASSO luo yhteistyörakenteet, jotka mahdollistavat ja turvaavat erityis- ja asiantuntijapalveluiden kehittymisen ja välittymisen

§ sosiaalityö Varhaiskasvatus Vanhus-/vammaistyö Sosiaalipalvelu

Osaamiskeskuksen tehtävänä on hyviä toimintakäytäntöjä koskevan tiedon levittäminen sosiaalialan toimijoiden keskuudessa. Aktiiviseen verkostojen synnyttämiseen perustuvan toimintamallin odotetaan johtavan toimintamallien menestykselliseen kehittämiseen. Erityisesti osaamiskeskus tukee pieniä kuntia, joissa laajalaisen osaamisen ylläpitäminen on käytännön syistä johtuen vaikeaa.

Koulutus Palvelutuotanto Asiantuntijakonsultointi Selvitykset

2.6 Sosiaali- ja terveysministeriön osaamiskeskuksille osoittamat tehtävät – haasteisiin vastaaminen pitkällä ja lyhyellä aikavälillä Varsinais-Suomessa

2.6.1 Laissa määritellyt perustehtävät ja osaamiskeskusten profiloituminen

- **Perustehtävät**

VASSOn tehtävät ovat samat kuin mitä valtakunnallisesti on ajateltu osaamiskeskusten tehtäviksi.

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laeiksi sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta todetaan seuraavaa:

Osaamiskeskusten tavoitteena on palvella laajaa sosiaalialan käytännön kenttää mahdollisimman monipuolisesti. Jokaisen osaamiskeskuksen tehtäviin kuuluu periaatteessa kaikille osaamiskeskuksille samat perustehtävät

Kunkin osaamiskeskuksen tehtävänä on toimialueellaan turvata;

- 1) sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen;
- 2) erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen;
- 3) sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys;
- 4) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen; sekä

5) muiden tavoitetta palvelevien tehtävien toteutuminen.

Lisäksi osaamiskeskusten tehtävänä on turvata valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen.

• Profiloituminen

Kaikille alueellisille osaamiskeskuksille yhteisistä tehtävistä huolimatta kunkin osaamiskeskuksen sisällölliset painotukset tulevat olemaan jonkin verran erilaiset. Jokaisella tulee olemaan oma profiilinsa, omat toiminnan erityiset painoalueensa riippuen sekä alueen tarpeista että alueen jo olemassa olevista vahvuuksista. Tällaisia painoalueita voisivat olla esimerkiksi tiettyjen asiakasryhmien kysymyksiin painottuminen (lastensuojelun tietyt kysymykset, vanhuspalvelut, päihdetyö, pienet lapset) tai joku muu erityisalue kuten kaupunkisosaalisyö, maaseudun kysymykset tai lähialueyhteistyö.

VASSOn toimialueella on toisaalta vahvaa lastensuojeluun ja lapsiperheisiin liittyvää monipuolista osaamista ja toisaalta kunnista on viestitetty tarvetta profiloitua nimenomaan näihin ryhmiin. Varsinais-Suomessa on lisäksi lähivuosiin erityisenä painopisteenä syrjäytymisen ehkäisy. Tutkimusten mukaan syrjäytymisen riskit näyttävät kasvavan erityisesti lapsuus- ja nuoruusvuosiin.

2.6.2 Sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen lähentämisen käytännön kehittämiseen

Peruslähdekohdan yhteistyölle ja osallistumiselle osaamiskeskustoimintaan muodostavat yliopiston ja ammattikorkeakoulun autonomia ja toimivalta niiden perustehtävien hoitamisessa. Osaamiskeskusten toiminnan kehittämisessä on nimenomaan kysymys koulutuksen sisällöllisestä kehittämisestä eikä rakenteiden muuttamisesta.

Jotta alan peruskoulutus voi vastata työelämän vaativiin, muuttuviin koulutustarpeisiin on yhteistyö koulutusjärjestelmien ja käytännön välillä välttämätöntä. Lisäksi sosiaalihuollon työntekijät tarvitsevat ammattitaitonsa ylläpitämiseksi pitkäjännitteistä, suunnitelmallista ja kokonaisvaltaista koulutusta, jonka pohjalla on kartoitus työntekijöiden tarvitsemista koulutuskokonaisuuksista. Tarjolla tulee olla sekä moniammatillisille ryhmille suunnattua, yleisiin asioihin keskittävää koulutusta että tietyille työntekijäryhmille suunnattua erikoiskoulutusta.

Kun pyritään parantamaan työntekijöiden ammattitaitoa koulutuksen avulla, ovat tärkeässä asemassa toiminnan kattavuus ja jatkuvuus. Mukana tulee olla useita työyhteisön jäseniä, jolloin saatua koulutusta voidaan helpommin siirtää osaksi käytännön työtä. Koulutuksen tulee myös rakentua portaittain niin, että aiempi koulutus ja sen aikaansaamat muutokset omassa työssä toimivat pohjana seuraavalle koulutukselle. Yksittäiset, erilliset seminaarit eivät yksinään riitä muuttamaan toimintatapoja. Ne voivat toimia uusien ideoiden lähteenä, mutta todellinen toimintakulttuurin muutos vaatii pitkäjänteisen ja suunnitelmallisen, koko työyhteisöä koskevan koulutussuunnitelman.

Jotta alueella järjestettävät koulutustilaisuudet muodostavat toimivan kokonaisuuden ja eri tahojen järjestämien tilaisuuksien sisällölliset ja aikataululliset päällekkäisyydet vältetään, tarvitaan jokin koordinoiva taho. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus voisi olla taho, joka tuo esiin keskeiset koulutustarpeet ja auttaa kohdentamaan tarjontaa sekä koulutuksen koordinoitua VASSO välittäisi koulutustarpeet koulutusta antaville organisaatioille, mutta ei ainakaan toiminnan alkuvaiheessa itse tuottaisi varsinaista koulutusta.

Turun yliopiston perusopetus ja käytännön opetus

• Sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö

Turun yliopiston sosiaalityön tutkimus ja opetus painottuvat sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen, niiden ennalta ehkäisemiseen ja kohtaamiseen sosiaalityössä. Asiakastyön menetelmien kehittäminen ja työmenetelmien tuloksellisuuden arviointi on toimintaluettua, jota on tarkoitus jatkossa toteuttaa VASSOn kanssa. Edelleen peruskoulutuksen aikana opiskelijat perehtyvät sosiaalityöhön yhteiskunnallisena vaikuttamistyönä. Laitos on erityisesti profiloitunut lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin, köyhyyteen ja syrjäytymiseen.

Sosiaalityön perusopetukseen on sisäänrakennettu opiskelijoiden perehdyttäminen projektityöskentelyyn ja projektien arviointiin. Opetus alkaa aineopintovaiheessa ja teemaa jatketaan syventävissä opinnoissa. Lyhyen tähtäimen tavoite on tuottaa pienimuotoisia arviointitutkimuksia käytännön työn tueksi. Pitkän tähtäimen tavoitteena on rakentaa opiskeluvaiheesta alkaen tulevien työntekijöiden käyttöteoriamallia niin, että työkäytäntöihin olennaisena osana tulee kuulumaan arviointi. Arvioinnin vakiintuessa osaksi arkipäivän työtä ja rutiineja ennakolluulot ja vastustus, jota arviointitutkimukset ovat herättäneet työyhteisöissä tulee vähenemään. Projektityöskentelyssä ja arviointitutkimusten toteuttamisessa VASSOn tehtävä on toimia koordinaattorina ja tutkimustiedon välittäjänä käytännön toimijoille.

Koko käytännön opintoihin liittyvä opetuspaketti edellyttää jatkuvaa aitoa ja elävää yhteistyötä yliopiston ja sosiaalialan kaikkien toimijoiden välillä. VASSOn yhdeksi sisällölliseksi painopiste- ja kehittämisalueeksi onkin tulevaisuudessa nähty ne tehtävät, jotka liittyvät käytännön opetukseen ja sen myötä lisääntyvään elävään vuorovaikutukseen tutkimuksen, opetuksen ja työelämän välillä.

• Varhaiskasvatus

Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa tutkimusperinne on vahva erityisesti psykologisesti orientoituneen oppimisen ja oppimisympäristöjen sekä sosiologisesti orientoituneen koulutuksen tutkimuksen alalla. Tutkimuksen ydinaluetta ovat kasvatus ja koulutus kaikessa laajuudessaan. Lastentarhanopettajantutkintoon sisältyvät proseminaarit ja työharjoittelu sekä kasvatustieteen maisterin tutkintoon sisältyvät pro gradu-opinnit antavat mahdollisuuden lähentää opintoja käytännön työelämään. VASSOn roolina voisi olla kerätä tietoa kentän tutkimustarpeista ja pitää yllä vuorovaikutusta varhaiskasvatuksen opetuksen ja käytännön työelämän välillä tarpeiden yhteensovittamiseksi.

miseksi. Tämä tuo mahdollisuuden yliopisto-opetuksen ja käytännön työelämän väliseen interaktioon luoden molemmipuolista synergiaetua.

Varhaiskasvatusalan opiskelijat ovatkin tuoneet käytännön työelämään mukanaan tietoa alan viimeisimmästä tutkimuksesta ja käytännön sovelluksista. Tämä tieto on pitänyt harjoittelupaikoissa yllä työn jatkuvan kehittämisen näkökulmaa. Nykyään Varsinais-Suomen alueella liikkuu lastentarhanopettajan tehtäviin opiskelevia yliopiston opiskelijoita niukasti Turun yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksen siirryttyä Satakunnan alueelle, Rauman opettajankoulutuslaitokseen. Käytännön työelämässä lastentarhanopettajaopiskelijoiden työharjoittelun keskittyminen suppealle alueelle koetaan puutteena. Todettakoon, että opiskelijoiden päättöharjoittelu voidaan kuitenkin yhä edelleen suorittaa laajemmalla alueella.

Moniammatillinen klinikka

Moniammatillinen klinikkaopetus käynnistyi Turun yliopistossa ensimmäisenä Suomessa vuonna 1999. Opetusmuoto kehittyi Turun yliopiston psykologian laitoksen, sosiaalipolitiikan laitoksen ja lääketieteellisen tiedekunnan lastenpsykiatrian yksikön yhteistyömuodoksi. Kevästä 2002 klinikkaopetukseen on tulossa erityisopettajaopiskelijat. Opetusmuotona klinikkaopetusta voi verrata lääketieteellisten tiedekuntien käytännön opintojaksoihin. Klinikkaopetuksen tavoitteet on vahvasti sidottu arkipäivän ammattikäytäntöihin ja niiden kehittämiseen. Teoria muuttuu eläväksi työkäytännöksi aidoissa asiakastilanteissa, joissa yhteistyötahoina ovat asiakkaat, käytännön työntekijät, opiskelijat sekä opettajat ja tutkijat. Opetuslinikalla on mahdollisuus toteuttaa ja kokeilla uusia innovatiivisia työskentelymalleja ja menetelmiä sekä levittää niitä käytännön työntekijöiden tietotaidoksi.

Asiakastyöskentelyn keskeinen osa on tiivis työnohjaus kokeneiden ammattilaisten johdolla. Viranomaisverkoston kanssa tehtävä yhteistyö on merkittävä osa klinikkatoimintaa. Yhteistyö lisää käytännön moniammatillisten tiimien ja opiskelijoiden vuoropuhelua. Klinikalla asioi vuosittain 20 – 22 asiakasta/perhettä. Motivoituneita asiakkaita on ollut tarjolla klinikalle enemmän kuin on voitu ottaa vastaa. Tutkimuskäynteihin asiakkaat ovat sitoutuneet yleensä erittäin hyvin. Tutkimuskäyntejä asiakasta/perhettä kohti on keskimäärin 5 – 6. Lapsiperheasiakkaiden kohdalla käyntejä saattaa olla huomattavasti useampia. Kukin työryhmä tutkii sekä keväällä että syksyllä oman asiakastapauksen. Keväällä aikuisasiakkaan tutkinut työryhmä osallistuu syksyllä lapsiasiakkaan tutkimukseen. Näin työryhmä saa klinikan aikana omakohtaisen kokemuksen työskentelystä sekä aikuis- että lapsiasiakkaan kanssa, joka myöhemmin käytännön työelämässä ilmenee laadukkaina asiakastyön valmiuksina.

Asiakkaat ohjautuvat klinikalle kentän yhteistyötahojen lähettäminä. Työskentelyn kuлуessa työryhmä tekee tiivistä yhteistyötä lähettäjätahon kanssa. Tutkimusjakson jälkeen sekä asiakas että lähettäjä saavat yhteenvedon/lausunnon ja suositukset mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten. Klinikkatyöskentelyn ajan ohjaavat opettajat ovat vastuussa työn laadusta, työskentelyn päätyttyä vastuu jatkotoimenpiteistä siirtyy lähettäjälle. Lähettävä viranomainen saa seikkaperäisen selvityksen klinikan työskentelyprosessista. Klinikka-asiakkaat ovat tähän asti tulleet pääasiassa Turusta, mutta klinikkaopetuksen muodostuessa osaksi VASSOn sisällöllistä toimintaa, klinikkaa laajennetaan ottamalla

asiakkaita myös muualta Varsinais-Suomesta. Asiakasyhteistyötahoja ovat olleet kasvatus- ja perheneuvola, sosiaaliasemat, lastenkodit, päiväkeskukset, mielenterveyskeskus, neurologian klinikka ja Oppimistutkimuksen keskus.

Moniammatillinen klinikka toteuttaa osaamiskeskuksille asetettua perustehtävää puh-taimmillaan; opetus, tutkimus ja käytäntö saavat toimivan yhteistyörakenteen.

Moniammatillisen opetusklinikan kuntoutustyöpaja

Moniammatillisen klinikan toiminnan aikana on noussut selkeästi esiin tarve interventiivisistä ja hoidollisesta asiakastyöstä. Sekä klinikan asiakkaat että yhteistyötahot ovat tutkimusjakson päätyttyä esittäneet toiveen kuntouttavan työn jatkamisesta moniammatillisen klinikan kaltaisessa kontekstissa. Klinikan kuntoutustyöpaja on uusi käytännön työn ja opetuksen yhteistyömuoto ja kehitelty vastaamaan moniammatillisen klinikan asiakastyön aikana esiin nousseita tarpeita. Moniammatillisen klinikan kuntoutustyöpaja toiminta on suunniteltu VASSOn sisällöllisen toiminnan osaksi.

Klinikan kuntoutustyöpaja painottuu käytännön asiakastyöhön ja yhteistyöhön eri viranomaisverkostojen kanssa. Yliopistosta keskeiset yhteistyötahot ovat psykologian ja sosiaalipoliitikan laitokset, jotka alkuvaiheessa ovat olleet kehittämässä kuntoutusklinikan toiminta-ajatus-ta. Toiminnan vakiintuessa ja laajetessa on tärkeä, että varhaiskasvatuksen erityisasiantuntemus saadaan mukaan kuntoutusklinikan toimintaan.

Klinikan kuntoutustyöpaja toimii pääosin samoilla periaatteilla kuin moniammatillinen kli-nikka. Työskentely on tarkoitus kuitenkin viedä vielä askelen lähemmäksi käytännön työ-elämää niin, että kentän ammattilaiset voivat tarpeen mukaan osallistua myös itse asiakas-työskentelyyn. Tavoite on, että kuntoutustyöpaja voi tarjota lasten kehityksen ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvittavia erityispalveluja myös siellä missä niitä muuten ei ole saatavilla. Kuntoutustyöpajaan osallistuvien käytännön työntekijöiden välityksellä uudet tut-kitut ja klinikalla testatut työmenetelmät leviävät alan ammattilaisten käyttöön.

Klinikan kuntoutustyöpaja käynnistyy keväällä 2002. Ensimmäiset asiakkaat klinikalle ohjau-tuvat moniammatillisen klinikan kautta. Toiminnan vakiintuessa kuntoutustyöpaja tulee tar-joamaan palveluita koko Varsinais-Suomeen. Kokeiluvaiheessa toiminta on maksutonta, mutta tulevaisuudessa kuntoutustyöpaja tulee maksulliseksi toiminnaksi.

Kuntoutustyöpaja keskittyy kokeiluvaiheessa lasten yksilölliseen kuntoutukseen ja vanhem-mille tarjottavaan tukeen, pikkulapsiperheiden ”riittävän hyvää” vuorovaikutusta tukeviin in-terventioihin sekä asiakas- että viranomaisverkostotyöskentelyyn. Kehitteillä on aikuisille suunnattua syrjäytymisen ehkäisyyn tarkoitettua ryhmämuotoista tukitoimintaa. Erityinen painopistealue tulevaisuudessa on uusien tarkoituksenmukaisten työmenetelmien kehittämi-nen ja niiden tuloksellisuuden arviointi sekä asiakaan että käytännön työntekijän näkökul-masta.

Turun yliopiston täydennyskoulutus

Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen toiminta jakautuu ammatilliseen täydennyskoulutukseen, avoimeen yliopisto-opetukseen ja alueelliseen kehittämiseen. Täydennyskoulutuskeskus toteuttaa yliopiston täydennyskoulutustehtävää yhteistyössä oppiainelaitosten ja ympäröivän yhteiskunnan eri sidosryhmien ja asiantuntijoiden kanssa. Yhteistyö VASSOn kanssa monipuolistaa tämän tehtävän toteuttamista.

Täydennyskoulutuksen ja myös sosiaalialan toiminnan tieteellinen perusta on yliopiston oppiaineissa (sosiaalipolitiikka, sosiologia, kasvatustieteet jne.), mikä tietämys on täydennyskoulutuskeskuksen käytettävissä. Täydennyskoulutuskeskuksella on pitkä perinne myös käytännön tiedon hankkimisesta ja sen nivomisesta tiedeperustaan.

Täydennyskoulutuskeskus tarjoaa sosiaalialan ammattilaisille monipuolista aikuiskoulutusta, joka on ajankohtaista ja asiantuntevaa, antaa ajatusta arkeen ja valmiuksia toimia muuttuvassa yhteiskunnassa. Toimintaympäristönä on erityisesti Varsinais-Suomi ja Satakunta, mutta myös laajemmin Suomi sekä Baltia ja Itämeren alue.

Ammatillisen täydennyskoulutuksen perustehtävänä on työelämässä toimivien asiantuntijoiden osaamisen kehittäminen. Toiminnan peruspilareina ovat asiantuntijoiden täydennyskoulutus, työyhteisöjen kehittämispalvelut ja kongressipalvelut. Täydennyskoulutuksen painopiste on siirtymässä julkisen sektorin koulutuksesta kolmannelle ja yksityiselle sektorille. Kohderyhmien tasolla näkökulma on laajentumassa yksilöiden oppimisesta myös työyhteisöjen kehittämiseen ja oppimisprosesseihin. Ammatillisen täydennyskoulutuksen sisällöt ovat sekä erikoistavia että laaja-alaisia. Työelämän nopea muutos korostaa organisaatioiden ja asiantuntijoiden oppimiskykyä ja joustavuutta. Ammatillinen täydennyskoulutus lähtee liikkeelle asiakkaiden tarpeista ja tilanteista ja se on entistä useammin kytketty räätälöitynä työyhteisöjen omiin kehittämishankkeisiin. Ajankohtaisia teemoja ovat terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, vanhustyö, kuntoutus, työyhteisöt, johtajuus, laadunhallinta ja terapiakoulutukset sekä opettajien täydennyskoulutus.

Åbo Akademi

Kts. kappale 7.4. Åbo Akademi

Turun ammattikorkeakoulun perusopetus ja käytännön opetus

Vuosittain sosionomiopinnot aloittaa Turun ammattikorkeakoulussa keskimäärin sata opiskelijaa. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa on myös muita koulutusohjelmia, joista valmistuu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Sosiaalialan kehittämisessä oman panoksensa voivat antaa esimerkiksi fysioterapiaan ja toimintaterapiaan erikoistuvat opiskelijat, opettajat ja tutkijat. Sosionomikoulutusta järjestetään hyvinvointipalvelujen yksikössä, jonka toimipisteitä on Turussa, Kaarinassa ja Loimaalla. Työelämälähtöinen kehittämistyö on sisäänrakennettu sosionomien opetussuunnitelmaan ja se painottuu opiskelun loppuvaiheessa.

Sosionomin opintoihin sisältyy harjoittelua yhteensä 30 opintoviikkoa. Kaikki viisi harjoittelujaksoa kytkeytyvät tiiviisti teoriaopintoihin. Alkuvaiheen harjoitteluissa opiskelijat työstävät oppimistehtäviä ammattialan keskeisistä osaamisalueista. Loppuvaiheen harjoittelut liittyvät selkeämmin työelämän kehittämishankkeisiin ja viimeinen kymmenen opintoviikon pituinen harjoittelu liittyy opiskelijan opinnäytetyön ja suuntautumisopintojen kokonaisuuteen. Työharjoittelun koordinaattori hoitaa sosionomien harjoittelunpaikkojen hankinnan keskitetysti Kaarinassa ja Loimaalla. Jatkossa työharjoittelupaikkojen koordinointi voi toimia osittain myös osaamiskeskuksen kautta yhteistyössä.

Turun ammattikorkeakoulun erikoistumisopinnot ja jatkotutkinnot

Erikoistumisopinnot ja lisäkoulutus

Työelämässä tarvitaan erikoistumisopintoja ja täydennyskoulutusta, jossa työelämässä toimivat henkilöt voivat täydentää osaamistaan ja erikoistua työelämässä tarvitsemansa erityisasiantuntemuksen mukaan. Erikoistumisopinnot (20 – 40 ov) ja ammatillinen lisäkoulutus ovat työelämän tarpeiden mukaan rakentuvia pitkäkestoisia täydennyskoulutuksia, joihin tulevat opiskelijat ovat jo valmiiksi peruskoulutuksen omaavia sosiaalialana ammatilaisia. Koulutuksen sisältö suunnitellaan yhdessä työelämän asiantuntijoiden kanssa. Erikoistumisopinnoissa painotetaan sisällön ajankohtaisuutta ja valmentautumista tulevaisuuteen. Erikoistumisopinnoissa perehdytään alan uusimpiin tutkimuksiin. Kaikissa erikoistumisopintokokonaisuuksissa ovat mukana seuraavat teemat: Tiedon hallinta ja informaatioteknologia, tiimi- ja projektiosaaminen, kansainvälisyys ja portfolion laadinta.

Erikoistumisopinnoissa ja lisäkoulutuksissa voidaan keskittyä esimerkiksi toimivaan työyhteisöön, menetelmällisen osaamisen vahvistamiseen tai eri asiakasryhmien kanssa tehtävässä työssä tarvittavan erityisasiantuntemuksen opiskeluun (esimerkiksi vammaistyö, vanhustyö, varhaiskasvatus, päihdetyö, huumetyö, maahanmuuttajat). Erikoistumisopintoihin ja lisäkoulutuksiin sisältyy useimmiten oman työn ja tai työyhteisön kehittämishanke, jossa teoriaopinnot ja kehittämishankkeen ohjaus tukevat uudenlaisen osaamisen syntyä käytännön työssä.

Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutus

Ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksella on selkeä ja itsenäinen rooli Varsinais-Suomessa. Turun ammattikorkeakoulussa käynnistyvät tutkimus- ja kehittämishankkeet sisältävät usein laajan kokonaisuuden, jossa on mukana konsultointia, täydennyskoulutusta, kehittämistyötä ja sen arviointia sekä useita yhteistyökumppaneita. Sosiaalialan osaamiskeskus voisi toimia täydennyskoulutuksen ja hankkeissa syntyvien tulosten eteenpäin välittämisen kanavana, koulutustarpeiden välittäjänä ja yhteistyön tukena.

2.6.3 Erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen

Asiantuntija-avun välittäminen

- **Juridinen konsultaatio**

Sekä *Verkostoituvat erityispalvelut* -hankkeessa että myös muun muassa *Synergia*-hankkeessa⁴ tehdyissä kyselyissä todettiin kuntien tarvitsevan juridista asiantuntija-apua. Sosiaalityöntekijät eivät ole riittävästi perehtyneet juridiikkaan eivätkä saa ongelmatilanteissa tukea, koska sosiaalitoimella ei ole tukenaan lastensuojelua tuntevia lakimiehiä. Lastensuojelun juridisen asiantuntemuksen turvaamiseksi Varsinais-Suomessa luodaan juridisen konsultaation järjestelmä.

VASSOn yhteistyökumppanina sekä juridisen konsultaation antajana toimii Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

- Juridista konsultaatiota annetaan kunnille erityisesti lastensuojelukysymyksissä
- Puhelinpäivystys 1 h/viikko, jonka aikana kartoitetaan konsultaation luonne ja tarve, tämän lisäksi varsinainen konsultaatio sähköpostitse (konsultointiapu 3 vrk:n kuluessa yhteydenotosta)
- Kunnat maksavat vain käyttämistään palveluista
- Konsultointipalvelusta vastaavat Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa siviilioikeuden assistentti Eeva Valjakka sekä yksityisoikeuden professori Eva Gottberg
- Juristit keräävät antamastaan konsultaatiosta tiedostoa joka saatetaan myös VASSOn käyttöön
- Toiminta aloitetaan *kokeiluna* esimerkiksi 1.9.2002 – 28.2.2003 välisenä aikana. VASSOn rooli toiminnassa on olla sen alullepanija, koordinoija, tiedottaja sekä markkinoija.

- **Varhaiskasvatus**

Erityislastentarhanopettajan konsultaatioita kaivataan pienempiin kuntiin, joissa ei ole tarvetta palkata kokoaikaista työntekijää oman kunnan tarpeisiin. Varsinais-Suomen alueella on Suomen kuntoutus- ja kehityssäätiön ("NeuroCity") toimesta aloitettu erityistyöntekijän etäkonsultaatiokokeilu syksyllä 2001. Hankkeeseen osallistuu kaksi psykologia ja yksi erityislastentarhanopettaja sekä päiväkotit Sauvosta, Kemiöstä, Alastarolta ja Turun Paattisten kaupunginosasta. Konsultointi tapahtuu harvoissa henkilötapaisissa sekä sen lisäksi videoneuvottelujen avulla. Konsultaatio voi tapahtua sekä suomen että ruotsin kielellä. VASSO voi olla mukana arvioimassa kokeilusta saatavia kokemuksia ja uuden käytännön koordinoimisessa laajempaan käyttöön.

⁴ Maija Pietilä (2001): Yhteenveto Satakunnan ja Varsinais-Suomen kuntien kannanotoista VEP-hankkeen toimenpide-ehdotuksiin

Pasi Oksanen (1999): SYNERGIAA SALON SEUDULLA. Raportti Synergia-projektista 1997-99

Teknologian hyväksikäytön kehittäminen

• Sosiaalihuollon ekonsultaatiopalvelu -hanke

Hankkeen päätavoite⁵ on parantaa sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia saada tarvittaessaan käyttöönsä sellaista oman alansa tietoa ja osaamista, jota ei ole saatavilla heidän omassa työyhteisössään. Tavoitteena on, että jokaisella sosiaalityöntekijällä olisi tietoverkkojen kautta käytettävissään virtuaalinen 'verkkokollega', jonka puoleen kääntyä asiantuntemusta, tietoa tai neuvoja tarvitessaan. Tietoa ja apua tulisi saada tarvittaessa nopeasti ja myös virka-aikojen ulkopuolella. Kaikkien sosiaalityön ammattilaisten ulottuvilla olevat konsultaatiomahdollisuudet parantavat sosiaalityön toimintaedellytyksiä ja sitä kautta sosiaalihuollon laatua ja asiakkaiden palvelun tasoa.

Sosiaalihuollon ekonsultaatiohanke on ensimmäinen laajamittainen sosiaalihuollon tietoteknologian valtakunnallinen kehittämishanke. Tavoitteena on, että hanke toimisi sosiaalihuollon tietoteknologian hyödyntämisen kärkihankkeena, joka kehittäisi sosiaalitoimen valmiuksia monipuoliseen tietoteknologian hyödyntämiseen. Sosiaalihuollon ekonsultaatiohanke palvelee sosiaalialan kehittämistarpeita tukemalla keskeisten henkilöstöryhmien työskentelyedellytyksiä. Se on ensisijaisesti kohdistettu kuntien sosiaalityöntekijöille. Hankkeen toivotaan hyödyttävän niin kuntien sosiaalijohtoa ja ammattihenkilöstöä kuin sosiaalihuollon järjestöjenkin työntekijöitä.

Sosiaalihuollon ekonsultaatiohankekokonaisuus muodostuu valtakunnallisesta päähankkeesta ja osallistumisesta alueellisten toimijoiden toteuttamiin hankkeisiin. Hankkeen toteuttamisesta vastaa Stakes STM:n toimeksiannon pohjalta. Sosiaalialan osaamiskeskukset ovat hankkeen keskeisiä yhteistyökumppaneita ja toiminnan alueellisia organisoijia. Niiden kanssa toimitaan yhdessä niin sosiaalihuollon konsultaatiopalvelujen kuin alan ammatillisportaalinkin kehittämisessä, samoin tiedotuksessa, koulutuksessa ja alueellisten kehittämishankkeiden ja kokeilujen toimeenpanossa. VASSO on mukana tässä työssä.

Valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävät erityispalvelut

Kaikille osaamiskeskuksille yhteisten tehtävien ja omien sisällöllisten painotusten lisäksi osaamiskeskusjärjestelmällä on tarkoitus turvata valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävää erityisosaamista vaativan asiantuntemuksen ja erityisosaamista vaativien palvelujen kehittyminen ja välittyminen erikseen sovittavan työnjaon pohjalta. Esimerkiksi hyvin pieniä erityisryhmiä koskeviin palvelutarpeisiin (kuurosokeiden palvelut) vastaaminen vaatii suurta väestöpohjaa. Tavoitteena on taata, että kaikkia hyvinkin pienten erityisryhmien tarvitsemia palveluja on tarjolla, niiden taso on taattu ja ne ovat koko maan kattavasti käytettävissä. Osaamiskeskusjärjestelmä mahdollistaa valtakunnallisten erityispalveluiden kysynnän ja tarjonnan valtakunnallisen yhteensovittamisen, ja voimavarojen suuntaamisen palvelujärjestelmässä oleviin aukkoihin. Myös valtion olisi mahdollista tämän järjestelyn kautta ohjata tarvittaessa voimavaroja sellaisten palvelujen järjestämiseen, joiden tuottaminen ja kehittäminen ei muutoin onnistu.

⁵ Ani Kajander, Sosiaali- ja terveysministeriö/Sosiaali- ja terveyspalveluosasto 13.8.2001: Sosiaalihuollon ekonsultaatiohanke, Hankesuunnitelma

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminta ja sitä tukeva sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhanke tarjoavat sosiaalialan ammattihenkilöstölle nykyistä huomattavasti paremman kanavan saada tietoa erityispalveluista ja erityisasiantuntemuksesta sekä saada niitä käyttöönsä kehitettyjä sopimusjärjestelmiä hyödyntäen.

Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeessa⁶ on alusta asti ollut tavoitteena turvata sellaisten erityispalveluiden turvaaminen, joiden järjestäminen vaatii laajempaa kuin yhden kunnan väestöpohjaa (mikä on erityispalvelua, määrittyy pitkälti kunnan koon mukaan). VEP-hankkeessa tunnistettiin niin ikään alusta asti tarve selvittää erikseen valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityispalveluiden järjestämistä.

Vastuu valtakunnallisten palvelujen järjestämisen kokonaisuudesta, kattavuudesta ja laadusta jäi kuitenkin auki. Osaamiskeskukset voivat kuitenkin tarjota sellaisen pysyväisluonteisen yhteistyörakenteen, jonka puitteissa olisi luontevaa eri toimijoiden kesken sopia tarvittavista kehittämistoimenpiteistä sekä käytännön toimenpiteistä ja työja-oista. Asetettava neuvottelukunta tarjoaa lisäksi neuvottelufoorumin eli sosiaalialan osaamiskeskus -rakenne tarjoaa raamit, VEPin puitteissa voidaan edistää konkreettisten sopimusten ja puuttuvien palvelujen ja niiden edellyttämän erityisosaamisen syntymistä. Jatkossa siis yhteistyö VEP-hankkeen kanssa tulee jatkumaan entistä tiiviimpänä.

2.6.4 Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen

Hankeyhteistyön kehittäminen on haasteellista, mutta onnistuessaan sen vaikuttavuus voisi olla koordinoivaan ja suunnitelmalliseen kehittämisenäkemykseen perustuvana suuri. Tutkimus- ja kehittämishankkeiden generoinnissa osaamiskeskuksella on keskeinen rooli ja jo suunnitteluvaihe edellyttää tiivistä yhteistyötä työelämään ja korkeakouluihin. Tutkimushankkeissa tulisi osaamiskeskushengen mukaisesti pyrkiä kokonaisuuksiin ja sateenvarjo-ohjelmiin, joissa voidaan mielekkäällä tavalla toteuttaa samanaikaisesti tutkimuksen, opetuksen ja käytännön tarpeista lähteviä hankkeita, joissa opinnäytteillä, ammattikorkeakoulun kehityshankkeilla ja tietojen ja taitojen välittymisellä ammattikäytäntöihin on oma roolinsa.

Yliopistojen vastuu ja vahvuus projektiyhteistyössä on tieteellinen tutkimus ja metodien kehittäminen käytännön työmenetelmiin. Haaste yliopistoille on soveltavien tieteellisten käytäntöjen omaksuminen ja kehittäminen nykyistä painotetummin. Tutkimustulosten hyödyntäminen ja uusien innovaatioiden soveltaminen käytäntöön on myös keskeinen osaamiseen kuuluva osa-alue, jolle osaamiskeskustoiminta tarjoaa hyviä edellytyksiä ja jota tulisi erityisesti kehittää.

Ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön vahvuus on sosionomien ammattialueiden ja työn tutkiminen ja kehittäminen työelämän tarpeita vastaaviksi, joka tuottaa tie

⁶ Martti Lähteinen/Oske-työryhmä, 'Valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittymisen ja välittymisen turvaaminen' sosiaalialan osaamiskeskusten tehtävänä. Muistio II, 6.11.2001

toa ja osaamista työelämän tehtävärakenteiden kehittämiseen ja uudistamiseen ja välittyy ammattikorkeakoulututkintojen kehittämiseen.⁷

Osaamiskeskuksen tehtävänä on arvioida yhdessä alueen kaikkien kuntien kanssa niiden tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistarpeet. Tämä on erityisen tärkeää pienten kuntien kannalta, koska niillä ei ole juuri mahdollisuutta palkata omaa tutkimus- ja kehittämistoimintaan erikoistunutta henkilöstöä ja niiden on usein vaikea yksin päästä mukaan laajempiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Usein hankkeiden toteuttamiseen tarvitaan useita tahoja ja yhteistyön organisointi jokaista tilannetta varten voi muodostua erityisesti pienten kuntien kannalta esteeksi hankerahoituksen saamiselle. Osaamiskeskus on jo valmiiksi monien eri tahojen verkosto ja voi tämän vuoksi olla helposti kehittämissankkeiden alullepanija.

Yhteistyön ohella kokonaisuuksien hallinta on tärkeää. Eri toimijat toteuttavat tutkimus-, kokeilu- ja kehittämisprojekteja, jotka jäävät helposti erillisiksi hankkeiksi. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus voisi olla tässä kokoajana ja perustaa eri organisaatioiden sosiaalialan asiantuntijoista muodostuvan *tutkimusneuvoston*. Tutkimusneuvoston tehtävänä on alueen sosiaalialan ammattikäytäntöjen kannalta merkittävän tutkimustoiminnan koordinointi. Ks. luku 7.10. Erilaiset projektit.

2.7 Verkostoyhteistyökumppanit ja niiden rooli VASSO-yhteistyössä

2.7.1 Sosiaalialan verkostoyhteistyön organisoiminen Varsinais-Suomessa

Osaamiskeskusten on tarkoitus olla mahdollisimman avoimia alueellisen yhteistyön tarpeista lähteviä verkostoja⁸, joiden hallinto on mahdollisimman kevyesti järjestetty ja joissa kaikki yhteistyöosapuolet säilyttävät täysin hallinnollisen itsenäisyytensä. Kaikki yhteistyöverkostossa mukana olevat tahot ovat mukana vain itse määrittelemissään toiminnoissa ja tarpeelliseksi katsomallaan panostuksella. Eri alueelliset toimijat voivat tarpeidensa ja voimavarojensa mukaisesti olla hyvinkin eriasteisesti mukana osaamiskeskuksen toiminnassa. Verkostomaisen yhteistoiminnan luonteen mukaisesti kaikkien toimintaan mukaan tulevien tahojen on tuotava oma erityinen panoksensa toimintaan ja toiminnasta on toisaalta oltava niille itselle hyötyä, jotta siinä olisi perusteltua olla mukana.

Verkosto on eriasteisesti ja eri tavoin vakiintuneita sosiaalisia suhteita toisistaan riippuvaisten toimijoiden välillä, jotka ovat organisoituneet yhteisen ongelman tai resurssipohjan ympärille. Sen syntyminen edellyttää riippuvuuden oivaltamista ja hyväksymistä. Yhteistyö ei perustu hierarkkisiin suhteisiin vaan lojaalisuuteen, solidaarisuuteen, luottamukseen ja keskinäiseen tukeen.

---

⁷ Opetusministeriö, slh/yo-yksikkö 4.10.2001, Sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmän työohjelma; tutkimus- ja koulutuslaitosten ja osaamiskeskusten yhteistyö

Verkostolla pyritään lisäämään Varsinais-Suomen kuntien ja muiden toimijoiden yhteistyötä ja yhdenmukaistamaan maakunnallista strategiaa. Yhteistyötä tarvitaan yli hallinnollisten ja toiminnallisten rajojen. Verkostoituvassa yhteistyössä raja-aitojen tulee olla matalat ja helposti ylitettävät. Seutukunnallisuus ja poikkihallinnollisuus korostuvat. Verkostomaisessa toiminnassa on kuitenkin ylitettävä monia rajoja, kuten institutionaalisia, sektorikohtaisia, organisationaalisia ja maantieteellisiä rajoja. Suunnitteluryhmä on pitänyt tärkeänä että VASSOn yhteistyökumppanit itse määrittelevät oman roolinsa verkostoyhteistyössä. Seuraavissa luvuissa kukin organisaatio on itse kuvannut omaa rooliaan.

2.7.2 Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

- **Sosiaalipolitiikan laitos**

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön opetusohjelmat ja erityisesti opetukseen kuuluvat käytännön opetuksen jaksot edellyttävät jatkuvaa käytännön työelämän ja opetuksen vuorovaikutusta. Laitoksen tehtävä on koordinoida käytännön opetusjaksojen toteutumista niin että ne palvelevat opiskelijoiden oppimisprosessia ja täyttävät harjoittelulle asetettavat laatuvaatimukset. Harjoittelujärjestelmä on osaltaan rakentanut selkeän ja toimivan yhteistyöverkoston sosiaalipolitiikka/sosiaalityö -oppiaineiden ja alan käytännön toimijoiden välillä. Käytännön työelämästä saadun palautteen pohjalta opetusohjelmaa on jatkuvasti muokattu niin, että myös teoreettinen opetus mahdollisimman hyvin vastaa alan koulutustarpeita.

Tutkimusyhteistyössä on tärkeää hyödyntää sekä sosiaalipolitiikan/sosiaalityön tutkijoiden asiantuntemusta että koko yliopiston tutkijaverkostoa yli tiedekunta- ja laitosrajojen. Esimerkkinä verkostoyhteistyöstä, jossa yhdistyy sekä teoreettinen että käytännön opetus ja tutkimus yli laitos- ja tiedekuntarajojen, on moniammatillinen klinikkaopetus.

Sosiaalityö tarvitsee yhä enenevässä määrin painavia asiantuntijakannanottoja esimerkiksi perheiden hyvinvointiin, syrjäytymiseen ja lastensuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Sosiaalityön opettajien ja tutkijoiden asiantuntija- tai konsulttirooli on nähtävä tärkeänä verkostoyhteistyön muotona osaamiskeskuksessa.

VASSOn tehtävänä on kartoittaa ja koordinoida alueen ajankohtaisia tutkimustarpeita ja tarjota foorumi, jossa tutkijat ja tutkimuksen tilaajat voivat kohdata. Verkostoyhteistyön edellytys on selkeät toimintasäännöt. Rahoitus, palkkaus ja vastuukysymykset tulee selkeästi määritellä ja sopia jo projektien suunnitteluvaiheessa.

- **Psykologian laitos**

Psykologian laitoksen panos sosiaalialan kehittämisessä on merkittävä – sosiaalityön ja psykologian alan työntekijöiden asiakaskunta on usein yhteistä. Ammattikunnat toimivat käytännön työelämässä moniammatillisten tiimien jäseninä. Moniammatillisen kli-

nikan toiminta-ajatuksen kehittäminen on lähtenyt liikkeelle psykologian laitokselta. Klinikkaopetus ja kuntoutustyöpaja ovat sosiaalityön ja psykologian laitoksen yhteisiä toimintamuotoja. Oppimistutkimuksen keskus (OTUK) on poikkitieteellinen yksikkö, joka on keskittynyt oppimisen ja oppimisvaikeuksien tutkimiseen, sekä opettamisen ja oppimisympäristöjen ongelmiin. OTUK on ollut moniammatillisessa klinikkaopetuksessa aktiivinen toimija ja tulee olemaan merkittävä kumppani verkostoyhteistyössä.

Kasvatustieteiden tiedekunta

Opetusohjelmien pohjalta kasvatustieteiden tiedekunta voi olla mukana kytkemässä tutkimus-, opetus- ja kehittämistyötä käytännön työhön osaamiskeskuksissa siltä osin kuin se on myös yliopiston kannalta hyödyllistä. Se voi olla mukana yhteisten intressien mukaisissa käytännön ja opetuksen sekä tutkimuksen kannalta yhteensopivien hankkeiden, projektien, opinnäytetöiden, opiskelijoiden harjoittelujen toiminnassa tapauskohtaisesti. Koska osaamiskeskustoiminta ei voi perustua yliopiston virkojen vastikkeettomaan käyttöön, olisi erilaisissa projekteissa neuvoteltava yhteistyötahojen kanssa tarvittavan henkilöstön palkkaamisesta ja siihen saatavasta rahoituksesta. Rekrytoitaessa sopivaa henkilöstöä osaamiskeskuksen projekteihin on hyvä huomata, että yliopistolla on usein tarjolla varsin osaavia ihmisiä. Lisäksi on huomattava, että tiedekunnan mukanaolo ja sen tarjoamat voimavarat ja asiantuntijuus erilaisissa hallinnollisissa asiantuntijatehtävissä olisi organisoitava myös rahoituksen osalta. Tiedekunnan asiantuntijat voivat osallistua keskeisten elimien ja asiantuntijaryhmien toimintaan henkilöjäseninä virkatehtäviensä sallimissa puitteissa.

Tiedekunta voi myös tarvittaessa tarjota asiantuntijuutta erilaisissa osaamiskeskuksen muissa projekteissa sekä järjestää varhaiskasvatukseen liittyvää täydennyskoulutusta. Yhteistyöverkoston tulisi toimia yhteistyöverkoston tarpeista lähtevänä, joustavasti ja muutoksille avoimena.

Oikeustieteellinen tiedekunta

Oikeustieteellinen tiedekunta on VASSOn yhteistyökumppani juridisen konsultaation antamisessa. Tiedekunta vastaa toiminnasta, joka aloitetaan alkuvaiheessa kokeiluna.

Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus

Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus tarjoaa sosiaalialan ammattilaisille monipuolista aikuiskoulutusta, joka on ajankohtaista ja asiantuntevaa, antaa ajatusta arkeen ja valmiuksia toimia muuttuvassa yhteiskunnassa. Toimintaympäristönä on erityisesti Varsinais-Suomi ja Satakunta, mutta myös laajemmin Suomi sekä Baltia ja Itämeren alue.

Täydennyskoulutuskeskuksen tavoitteena on saada VASSOn yhteistyöverkoston jäseniltä sosiaalialan asiantuntemusta ammatillisen täydennyskoulutuksen opetus-, tutkimus- ja kehittämishankkeisiin, kehittää monimuoto- ja tietoverkko-opintoja avoimessa yliopistossa yhteistyössä alueen aikuisoppilaitosten kanssa ja kehittää alueellisesti maaseutua ja saaristoa koti- ja ulkomaisissa hankkeissa.

2.7.3 Åbo Akademi

Åbo Akademin Turun yksiköstä ei ole muutama vuoteen valmistunut sosiaalipoliitikoja sosiaalipoliitikan laitoksen siirryttyä Vaasan yksikköön 1990-luvun puolivälissä. Åbo Akademi tekee VASSOn kanssa läheistä yhteistyötä omien vahvuusalueidensa kautta, joita ovat muun muassa:

1. Hallinnollinen tutkimus

- a) Kunta-arviot, arvioinnit kunnan kokonaisjärjestelmän toimivuudesta, sisältäen eri palvelualueiden toiminnan. Åbo Akademi on suorittanut useita pohjoismaisia arvioita, joiden kohteena ovat olleet ystävyyskunnat. Kyse on arvioinnista joka vastaa EU:n CAF järjestelmää (Common Assessment Framework), jota ÅA on soveltanut arvioinneissa viranomaisista (TE-keskuksia, sisältäen niiden työvoimaosastojen ja -toimistojen toiminnan). B-kriteeristö on kuitenkin laadittu nimenomaan kuntia varten, jotka ovat sekoitus poliittista ja hallinnollista organisointia.
- b) Yksikkökustannusvertailut kuntien eri palvelualueilla. On tarkasteltu kaikkia maan kuntia tästä näkökulmasta melkein kaikkien palvelualueiden osalta, sisältäen vanhainkodit ja avopalvelut, terveyskeskukset, mielenterveyspalvelut, päihdehuollon ja niin edelleen.
- c) Kuntalaisten ja päättäjien palveluarviot.
- d) Åbo Akademi suorittaa aika useita laajahkoja toimintaohjelmien arvioita, evaluaatioita, juuri nyt Suomen 1990-luvun kaikista alueellisista uudistuksista, Uudenmaan TE-keskuksesta, eurooppalaisista Agenda 21 -prosesseista (runsaat parisataa Euroopan kaupunkia).
- e) Palvelujen järjestämisen vaihtoehdot – on tarkasteltu julkisen sektorin, erityisesti kuntien, palvelujen järjestämisen vaihtoehtoja koko 1990-luvun. Tälle tutkimussaralle voidaan sijoittaa myös jo pitkään jatkuneet tutkimus kolmannen sektorin asemasta Suomessa ja ulkomailla. Tutkimus tulee jatkumaan vuonna 2002, jolloin KS2004-ohjelman puitteissa toistetaan osio "Edunvalvonta kunnissa" (EKU) joka kohdistuu kaikkiin järjestöihin, jotka tekevät yhteistyötä kotikuntansa kanssa, ja jotka suurilta osin ovat juuri sosiaalialan järjestöjä. Kyse on kokemusten ja kehittämistarpeiden kartoittamisesta sekä yleisemmin järjestöjen resurssien ja organisoinnin tarkastelusta.

2. Taloudellinen tutkimus

Tutkimus on toistaiseksi ollut suhteellisen selvästi makro-orientoitunutta tai suunnattua yritysten tutkimiseen. Valmiudet on kuitenkin olemassa myös julkisen sektorin mikro-taloudelliselle tutkimukselle, joka siis koskisi juuri kuntien palvelutuotannon kustannusten vaihteluja eri järjestämismuotojen mukaan ja erilaisissa kunnallisissa ympäristöissä.

2.7.4 Turun kaupunki ja Turun ammattikorkeakoulu

- **Turun sosiaalikeskus**

Turun sosiaalikeskuksen ja Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen välinen yhteistyö sinetöitiin jo kymmenen vuotta sitten opetussosiaalikeskustoiminnalla. Turun opetussosiaalikeskustoimintaa (OSKU) on leimannut kentän ja teoreettisen osaamisen yhteistyö muun muassa sosiaalityön tutkimuksen, perusopetuksen harjoittelun ankkuroitumisen, valtakunnallisten seminaarien järjestäminen ja erilaisten julkaisujen tuottaminen. Opetussosiaalikeskustoiminnan resursoinnista ovat vastanneet Turun sosiaalikeskus ja Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos.

VASSOn suunnittelussa sekä vuonna 2000 että 2001 ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut Turun kaupungin apulaiskaupunginjohtaja ja mukana suunnittelussa on ollut myös keskusviraston lakimies. VASSOn hallintomallin suunnittelu jatkuu vuonna 2002 Turun kaupungin sosiaalikeskuksen johdolla. Suurin osa Varsinais-Suomen kunnista, Turun yliopisto, Åbo Akademi, Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä sekä Varsinais-Suomen liitto ovat valtuuttaneet Turun sosiaalikeskuksen jatkamaan veto vastuussa kunnes VASSOsta saadaan juridinen yksikkö.

Turun kaupunki edustaa yksin Varsinais-Suomessa suurta kaupunkia ja sen mukanaan tuomia sosiaalisia ongelmia. Turun kaupunki haluaa olla mukana kehittämässä toimintaa joka turvaa pätevän henkilöstön saamisen alalle ja jo olemassa olevan henkilöstön osaamisen turvaamisen. Erityisen kiinnostuksen kohteeksi nousee tänä päivänä erilaiset varsinkin sosiaalitalouteen liittyvät ja laadukkaan palvelutuotannon turvaamiseen liittyvät tutkimushankkeet.

Turun yliopistossa kehitetty moniammatillinen klinikka edustaa Varsinais-Suomessa verkostoyhteistyötä parhaimmillaan mahdollistaen muun muassa Turun kasvatus- ja perheneuvolassa tehtävän perheitä tukevan laadukkaan työn.

- **Turun ammattikorkeakoulu**

Ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistehtävät edellyttävät tiiviistä työelämäyhteistyötä koko Varsinais-Suomen alueella. Ammattikorkeakoulu järjestää ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa ammatillista korkeakouluopetusta, avointa ammattikorkeakouluopetusta ja täydennyskoulutusta. Ammattikorkeakoulussa on palvelu-, tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Ammattikorkeakouluihin on tulossa jatkotutkintojen kokeilu, jossa ensimmäiset opiskelijat aloittavat vuoden 2002 aikana.

Opinnäytetyöt, harjoittelu, vapaasti valittavat opinnot ja suuntautumisopinnot ovat sosionomikoulutuksen ja työelämän yhteistä kehittämisaluetta. Ammattikorkeakoululla on vahvaa osaamista lapsi- nuoriso ja perhetyössä, sosiaalialan toiminnallisissa menetelmissä, sosiaalipalvelujen kehittämisessä ja sosiaaliohjauksessa. Opintojen kytkeminen työelämän kehittämiseen pysyvän yhteistyörakenteen avulla takaa opiskelijoille hyvän ammatillisen asiantuntemuksen, selkeyttää kehittämistyötä ja edistää syntyvän tiedon ja osaamisen hyödyntämisen mahdollisuuksia. Jatkossa yhteistyörakenne toimii myös har

joittelujaksojen koordinoinnin, opettajien työelämäjaksojen ja jatkuvan opetussuunnitelmien kehittämisen tukena.

Sosiaalialan täydennyskoulutus- ja palvelutoiminta Turun ammattikorkeakoulussa on monialaista, monimuotoista ja koko Varsinais-Suomen alueen kattavaa. Työyhteisöjen laadun kehittäminen, uusien toimintamallien ja työtapojen kehittäminen (esimerkiksi ITSE-hanke) sekä koulutus- ja tutkimushankkeet ovat Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksen selkeitä osaamisalueita, joiden kautta yhteistyötä sosiaalialan osaamiskeskukseen halutaan alkuvaiheessa käynnistää. Ammattikorkeakoulun jatkotutkintotokeilu ei ole vielä alkanut, mutta tulevaisuudessa jatkotutkintoihin liittyvät kehittämisprojektit voivat mahdollisesti toteutua osaamiskeskuksen välityksellä.

Ammattikorkeakoulun tutkimus ja kehittämistoiminta on pääosin soveltavaa tutkimusta, jota tehdään tiiviissä yhteistyössä työelämän kanssa. Sen tarkoituksena on uuden tiedon tuottamisen lisäksi palvella työelämän tarpeita ja ammattikorkeakouluopetusta. Esimerkkejä jo menossa olevasta tutkimustyöstä ovat pienten kuntien palvelumallien kehittämistä koskeva tutkimus ja tutkimus riskinuorten kuntoutusohjauksen ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämisestä.

Ammattikorkeakoululla on keskeinen rooli työyhteisöjen toimivien työmenetelmien ja työmallien kehittämisessä, käytäntöjen toimivuuden arvioimisessa ja laatutyössä. Ammattikorkeakoulu panostaa tällä hetkellä muun muassa toimivien työmenetelmien kehittämiseen lapsi-, nuoriso- ja perhetyössä, vanhus- ja vammaistyössä sekä työyhteisöjen kehittämisessä ja perhetyössä. Julkisten palveluiden, yritysten, kolmannen sektorin ja ammattikorkeakoulun yhteistyöhankkeissa kehitetään palvelumalleja, joihin ammattikorkeakoulu osallistuu muun muassa opinnäytetöiden, projektitöiden, kehittämisprojektien, täydennyskoulutuksen, tutkimuksen ja konsultaation kautta. Ammattikorkeakoululla on osaamista ja verkostoja myös laatutyön ja sosiaalialan kansainvälisten yhteyksien kohdalla.

Turun ammattikorkeakoulu toivoo Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittyvän avoimeksi ja kaikkia osapuolia palvelevaksi yhteistyöfoorumiksi, joka on mukana kuntien ja seutukuntien hyvinvointistrategioiden tekemisessä ja tutkimisessa sekä selkeyttää työelämän, opetuksen ja tutkimuksen yhteistyörakenteita. Ammattikorkeakoulu näkee tärkeänä koko Varsinais-Suomen kuntien, seutukuntien, kolmannen sektorin ja yritysten osallistumisen osaamiskeskuksen toimintaan.

2.7.5 Seutukuntayhteistyö – yhteistyö kuntien kanssa

Sosiaalialan osaamiskeskusten toiminta pyritään saattamaan alueellisesti mahdollisimman kattavaksi eli kaikki kunnat kuuluvat jonkin osaamiskeskuksen toimipiiriin. Kukin kunta voi kuulua vain oman toimialueensa osaamiskeskukseen. Kuntien osallistuminen osaamiskeskustoimintaan ja samalla kuuluminen osaamiskeskuksiin on vapaaehtoista. Lähtökohtana kuitenkin on toiminnan alueellinen kattavuus siten, että kaikki kunnat kuuluisivat alueensa osaamiskeskukseen. VASSOn toimialueella olevat kaksikieliset ja ruotsinkieliset kunnat kuuluvat myös ruotsinkielisen osaamiskeskuksen toimialueeseen. Nämä kunnat voivat siten halutessaan olla samanaikaisesti mukana kahden eri osaamis-

keskuksen toiminnassa. Kunnat voivat luonnollisesti jatkossakin hankkia osaamista ja palveluita muunkin kuin oman toimialueensa osaamiskeskuksen alueelta ja vaikka eivät olisi mukana muodostamassa oman toimialueensa osaamiskeskusta. Ne voisivat myös tehdä muuta tarkoituksenmukaiseksi katsomaansa yhteistyötä yli aluerajojen.

Seutukunnittain tapahtuva yhteistyö voidaan VASSOn kautta ulottaa myös yhä enenevässä määrin koskemaan sosiaalialaa. Yhteistyötä kuntien kesken on monella sektorilla ja epävirallisia verkostoja sekä yhteydenpitoa kuntien välillä on paljonkin. Osaamiskeskus voi olla mukana rakentamassa verkostoista ”virallisia” ja systematisoimassa yhteistyötä. Ohjelmatyö ja hankekohtainen yhteistyö ei ole riittävä toimintamalli seutuyhteistyön tehostamiseksi; kiinteämpi ja pitkäjänteisempi seutuyhteistyö edellyttää myös vakiintuneempia institutionaalisia rakenteita.

Luonteva ja tarkoituksenmukainen seutuyhteistyö tuo merkittävää lisäarvoa myös kuntien peruspalvelujen toteutukseen. Sama koskee kunnan omien viranomaisten keskinäistä yhteistyötä. Tärkeää on yhdistää voimavarat, taidot ja osaaminen kehittämällä seutuyhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon alueella.

Strategiat

Vasso voi olla mukana laatimassa seutukunnittaisia strategioita. Maakunnallisen strategian ja päämäärien laatiminen palvelisi niin kuntien kuin avuntarvitsijoiden etua. Strategioiden laatimisen tueksi voitaisiin perustaa seutukunnallisia strategiaryhmiä, joissa olisi mukana myös VASSOn edustaja. Strategiaryhmän erityistehtävänä voi olla muun muassa uusien ratkaisujen ja sopimusmallien kehittäminen erityispalvelujen turvaamiseksi. Strategiaryhmä vastaisi eri hankkeiden koordinoimisen tarpeeseen, toisi selkeyttä tehtäväjakoon ja lisäisi yhteistyötä. Ryhmä voisi selkiyttää tehtävärajoja eri toimijoiden välillä, toimia hankkeiden seurantar ryhmänä sekä kuntien ja muiden toimijoiden vastuualueiden rajaajana. Ryhmä toisi laaja-alaisen näkökulman palvelujen kehittämiseen.

Erilaiset sopimukset

Seutukunnallisesti järjestettyjä yhteistyönä palveluja voisivat olla sosiaalipäivystys (Harava-projektin alulle panema malli), parityöskentely (pelisäännöistä sopiminen) sekä moniammatillinen konsultaatioryhmä. Osaamiskeskus tarjoaa mahdollisuudet VEP-hankkeen tavoitteiden mukaiseen toimintaan ja toimii myös sopimusmallien kehittäjänä. Seutuyhteistyön tehostamisen keskeinen merkitys korostuu erityisesti erityispalvelujen turvaamisessa.

Pilottiprojekti Vakka-Suomen seutukunnan kanssa

Hankkeen tavoitteena on Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan yhteydessä luoda tuloksellinen yhteistyö seutukunnan kuntien sosiaalitoimien ja korkeakoulujen sekä tutkimuslaitosten välille sosiaalityön käytäntöjen kehittämiseksi. Lisäksi hanke siirtää hyviä toimintatapoja sosiaalitoimessa seutukunnan sisällä ja selvittää ke

hittämistarpeita. Hanke toteuttaa pienimuotoisia selvityksiä, laatii kehittämissuunnitelmia ja luo uusia toimintatapoja. Hankkeen tuloksena syntyy yhteistyön pysyvä toimintamalli, joka luo mahdollisuuden sosiaalitoimen palvelujen nykyistä edullisempaan tuottamiseen.

Hankkeen erityisenä kohderyhmänä olevien syrjäytymisuhanalaisten lapsiperheiden vanhempien työmarkkina-asema paranee perheen tilanteen rauhoittuessa.

Hankkeen budjetti kolmelle vuodelle 1 035 000 mk. Hankkeen kolmevuotinen kesto mahdollistaa toiminnan vakiinnuttamisen siten, että toiminnan jatkuvuus pystytään turvaamaan muulla kuin hankerahoituksella.

Sosiaalijohtajapäivät

VASSO voi järjestää 1 – 2 kertaa vuodessa/tarpeen mukaan Varsinais-Suomen sosiaalijohtajien tapaamisen, jossa käsiteltäisiin sosiaalialan ajankohtaisia aiheita sekä kehitetään yhteistyötä.

2.7.6 Länsi-Suomen lääninhallitus

Lääninhallitus on valtion aluehallintoviranomainen, jonka tehtävänä sosiaalihuollossa on alueensa kuntien ohjaus ja valvonta sekä sosiaalihuollon suunnittelu. Ohjaus ja valvonta ovat keinoja turvata kansalaisten lakisääteisten oikeuksien toteutuminen ja palveluiden tarpeen mukainen järjestäminen. Sosiaalihuollon suunnittelulla pyritään mahdollisimman tarkoituksenmukaiseen sosiaalihuollon resurssien jakautumiseen siltä osin, kun se on valtion päätettävissä.

Ohjauksen keinoina ovat erilaiset selvitykset, tutkimukset, kartoitukset ja suora kansalaispalaute. Näistä dokumenteista lääninhallitukselle kertyy tietoa sosiaalihuoltoa toteuttavien viranomaisten resursseista ja osaamisesta. Lääninhallitus on sosiaalihuollon toimialueella kehitysvammaisten erityishuollon kuntayhtymiä lukuun ottamatta ainoa yhtä kuntaa laajempi alueellinen toimija. Tästä syystä lääninhallituksen on mahdollista hankkia ja toisaalta levittää tietoa alueensa kuntien sosiaalihuollon tilasta, tehdä toimenpide-ehdotuksia tilanteen parantamiseksi, levittää hyviä toimintamalleja, olla itse niitä kehittämässä ja toisaalta olla valvomassa ja seuraamassa sitä, että asiat myös kehittyvät toivottuun suuntaan. Lääninhallitus on näköalapaikalla sosiaalihuollossa.

Näiden rooliensa kautta lääninhallitus voi olla sosiaalialan osaamiskeskukseen nähden sekä tiedon ja taidon välittäjä että kanava levittää osaamiskeskuksessa syntyntä uutta tietoa ja osaamista. Lääninhallitus voi olla osaamiskeskuksen yhteistyökumppani, kun se rakentaa alueestaan yhteistä tietopohjaa esimerkiksi sosiaalihuollon resursseista, hyvinvointipalveluista tai niiden vajeista tai muusta vastaavasta yhteisestä tietotarpeesta.

2.7.7 Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä

Varsinais-Suomen erityishuoltopiiri on alueellaan ainoa sosiaalialan organisaatio, joka kattaa kaikki kunnat. Erityishuoltopiirin asiakaskohderyhmä on erityisvaikeuksista kärsivät ja heidän lähipiirinsä. Erityishuoltopiirin palvelut ovat toissijaisia suhteessa peruskunnan palveluihin (= kuntien toimintaa täydentävä funktio). Sosiaalialan palveluja on laajennettu viime vuosina erityishuoltopiirissä kattamaan myös lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmän ja sosiaaliasiamiespalvelut. Yksittäisten asiakkaiden kohdalla palveluja tarjotaan myös terveydenhuollolle.

Erityishuoltopiirin toiminta pohjautuu kuntien tarpeisiin erityisvaikeuksista kärsivien palvelujen järjestämisessä. Erityishuoltopiirin visio on kehittyä alueensa palvelevaksi erityishuollon resurssikeskukseksi. Erityishuoltopiirissä on 30 vuoden kokemus moniammatillisesta yhteistyöstä (sosiaalityö, lääketiede, psykologia, kasvatustiede, hoitotiede). Tutkimus- ja kehittämistoimintamme perustuu myös näiden palvelujen kehittämiseen.

Erityishuoltopiirillä on yhteydet eri oppilaitoksiin: Turun yliopisto (lääketieteellinen tdk ja psykologian laitos), Turun kauppakorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu, Salon kaupan ja terveyden ammattioppilaitos, Loimaan Ammatti-instituutti, Kaarinan sosiaalialan oppilaitos, Turun ammatti-instituutti, Naantalin kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos. Opiskelijoiden harjoitusjaksot perustuvat sopimuksiin. Olemme mukana myös kansainvälisissä projekteissa. Edelleen projektiyhteistyötä on myös kolmannen sektorin kanssa.

Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin panos VASSOn toimintaan muodostuu siis kuntien kattavuudesta ja siihen liittyvästä demokraattisesta päätöksenteosta, yhteyksistä oppilaitoksiin ja kolmanteen sektoriin, Varsinais-Suomen keskialueelle sijoittumisesta ja hyvistä yhteyksistä alueen keskuksiin, visiosta palveleva resurssikeskus (kysyntäpainotteisuus kuntien tarpeen mukaan) sekä moniammatillisesta erityisosaamisesta.

2.7.8 Kolmas sektori

Kolmannen sektorin mukaan ottamista tiiviisti osaamiskeskusten toimintaan on korostettu monessa yhteydessä. Sosiaalialan järjestöille järjestettiin 19. kesäkuuta 2001 tiedotus/kuulemistilaisuus; tilaisuudesta oli ilmoitus kunkin seutukunnan paikallislehdessä. Paikalle saapui noin 30 henkilöä, jotka edustivat erityyppisiä järjestöjä – eniten tilaisuudessa oli lastensuojelujärjestöjen edustajia. Tilaisuudessa paitsi kerrottiin osaamiskeskustoiminnasta, myös kysyttiin järjestöjen odotuksia osaamiskeskustoimintaa kohtaan. Tilaisuudessa todettiin järjestöjen roolista muun muassa seuraavaa⁹:

Järjestöt voivat VASSOn kautta tarjota muun muassa uusien työmuotojen kokeilemistä ja levittämistä, innovaatioita, kapean alan erityisosaamista ja erityispalveluja, ennaltaehkäiseviä palveluja, konsultaatiota, työparityötä erityispalveluissa kuntien työntekijöi

⁹ Lähde: Toiminnanjohtaja Raija Haataja-Nurmisen/Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri, luentokalvot

den kanssa, koulutusta erityiskysymyksissä, monien sosiaalialan asiakasryhmien hyvää tuntemusta, nopeutta ja joustavaa palvelua äkillisissä tilanteissa sekä monia sellaisia rahoituskanavia, jotka eivät ole julkisen sektorin käytössä.

Toisaalta järjestöt toivovat VASSOlta muun muassa levitysväylää uusille työmuodoille ja kokeiluille, järjestöjen huomioimista sosiaalialan palveluketjuissa ja tarkoituksenmukaisen työnjaon edistämistä, sopimuksenvaraista ja pitkäjänteistä yhteistyötä palvelujen tuottamisessa kuntien kanssa, palvelurakenteiden monipuolistamista ja moniammatillisuuden hyödyntämistä sekä tasa-arvoista roolia julkisten tahojen kanssa VASSOn suunnittelussa ja päätöksenteossa

Painopistealueena järjestöjen ja yksityisten palvelujen saaminen paremmin julkisten palvelujen täydentäjäksi. Ongelmaksi/haasteeksi yhteistyön kannalta koettiin toisaalta se, että järjestökenttä on varsin laaja ja hajanainen VASSOn yhteistyökumppanina. Lastensuojelujärjestöjen osalta helpotusta tähän kysymykseen tuo syksyllä 2001 perustettu Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestöjen neuvottelukunta. Neuvottelukuntaan liittyi sen perustamisvaiheessa kaikkiaan 17 järjestöä, yhdistystä tai säätiötä, jotka toimivat lasten ja nuorten hyvinvoinnin parissa Varsinais-Suomessa. Neuvottelukunta seuraa lasten, nuorten ja lapsiperheiden tilaa Varsinais-Suomessa, tekee toimialaansa kuuluvia aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja. Se järjestää kokouksia ja esitelmä-, luento- sekä neuvottelutilaisuuksia sekä suorittaa muita vastaavanlaisia neuvottelukunnan tarkeitusperiä edistäviä tehtäviä.

Eri toimijoilla ei ole tietoa järjestöjen tarjoamista mahdollisuuksista – muun muassa tätä ongelmaa pyritään ratkaisemaan seuraavalla projektilla:

Lastensuojelujärjestöjen alueellinen järjestöpankki ¹⁰

Yhteistyö Harava-projektin, KOTA ry:n, Palveluverkkosäätiön ja VASSOn kanssa

Kuntien lastensuojelutyötä tekevät viranomaiset eivät juurikaan tunne kaikkia lastensuojelujärjestöjen tarjoamia palveluja eivätkä ainakaan sitä, mistä näitä voisi esimerkiksi kiireellisessä asiakastapauksessa saada. Hyvin iso osa lastensuojelun palveluista tuotetaan nimenomaan järjestöjen toimesta, jolloin kattavasti koottu tieto palvelutarjonasta helpottaa palvelupäätöksen tekemistä. Järjestöjen näkökulmasta keskeistä on kuvata (tuotteistaa) oma toiminta ja palvelutuotanto niin, että alan ammattilaisten on mahdollisimman helppoa saada tietoa ja löytää kyseessä olevat palvelut (niin ammattilaisten kuin vapaaehtoistenkin tuottamat). Keskeistä on palvelun alueellisuus (läheisyysperiaate) ja konkreettisuus (käytännöllisyysperiaate).

Lastensuojelujärjestöjen alueellisen järjestöpankki -hankkeen päätavoite on tuottaa malli järjestöjen internetpohjaisesta palveluhakemistosta sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisille. Tavoitteena on, että kuntien lastensuojeluviranomaiset löytäisivät mahdollisimman helposti järjestöjen tarjoamat palvelut (muun muassa lastenhoitoapu, tukihenkilö- ja vertaistoiminta, kriisiapu) omalta alueeltaan. Palvelu pitäisi sisällään palveluku

¹⁰ Markus Anttila: LASTENSUOJELUJÄRJESTÖJEN ALUEELLINEN INTERNETPALVELU – Harava-projektin toimintamallikokeilu/osahanke 1.10.2001

vauksen, palvelun hinnan sekä yhteys- ja muut tarvittavat tiedot. Hanketta pilotoidaan alkuvaiheessa Varsinais-Suomen alueella sekä mahdollisesti Keski-Suomen alueella.

Varsinais-Suomen liitto

Varsinais-Suomen liiton toiminnan tavoitteena on jäsenkuntien asukkaiden hyvinvoinnin, hyvän asumisen ja työllisyyden sekä menestyvän elinkeinoelämän edistäminen ja ylläpitäminen. Tehtävät perustuvat aluekehityslakiin sekä maankäyttö- ja rakennuslakiin. Lisäksi liitto hoitaa vapaaehtoisia edunvalvontatehtäviä.

Varsinais-Suomen liiton mielestä osaamiskeskustoiminnan sisällön osalta tulisi aluksi välttää liian sitovia ratkaisuja ja antaa käytännön osaltaan muovata keskuksen tehtäväkuvaa. Mikäli osoittautuu, että palveluja on tarkoituksenmukaista järjestää maakuntaa pienemmällä alueella, tulisi palvelut tällöin tarjota osana seutukuntien kehittämiskusten tehtäviä. Liitto on mielellään mukana VASSOn toiminnassa yhtenä sopijaosapuolena. Liiton tehtävät huomioon ottaen ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, että liitto on edustettuna osaamiskeskuksen hallituksessa tai ohjausryhmässä.

Liitto pitää osaamiskeskusta tärkeänä yhteistyökumppanina sosiaalialaan liittyvissä asioissa (suunnitelmat, ohjelmat, alueelliset ratkaisut yms.) Keskuksen tulee puolestaan pyytää liitolta aluekehityslain mukainen lausunto merkittävistä hankkeista ja suunnitelmista. Liitto on tarvittaessa valmis hoitamaan osaamiskeskuksen edunvalvontatehtäviä. Osaamiskeskuksen projektitoimintaa varten VASSO voi hakea liitolta avustusta kuten muutkin maakunnan toimijat.

2.7.9 Erilaiset projektit

Kunnissa toivottiin erityisesti erilaisten sosiaalialaan liittyvien projektien koordinoitua, etteivät kuntien niukat resurssit tuhlautuisi päällekkäisyyksiin. VASSOn toimesta pyritään sovittamaan yhteen jo toimivien projektien ja kehittämishankkeiden toimintaa. Lisäksi pyritään kartoittamaan kaikki se hyvä, joka on jo tehty ja välittämään näitä hyviä käytäntöjä kaikkien käyttöön. Toisaalta jotta palveluiden kehittäminen vastaamaan uusia tarpeita ei hajautuisi kymmeniksi erilliskysymyksiä käsitteleviksi projekteiksi, jotka pahimmillaan eivät ruoki toisiaan eivätkä ankkuroidu strategiseen kuntapolitiikkaan, tarvitaan kokoavia ohjelmia, joita toteuttamaan yksittäiset projektit ohjataan.

VASSOn rooli suhteessa erilaisiin projekteihin:

Valmisteluvaihe

Osaamiskeskus arvioi yhdessä kuntien kanssa niiden tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistarpeita. Muun muassa tältä pohjalta syntyvien ideoiden/tarpeiden jalostaminen projekteiksi yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Valmisteluvaiheessa on keskeistä, ettei projekteja käsitetä tyhjiössä toteutuviksi, vaan huomioidaan mahdollisuudet kytkä ne meneillään oleviin toisiin projekteihin. Pääpaino on siinä, että kunnat toteut

tavat hankkeet sisällöllisesti itse, mutta joissakin tapauksissa osaamiskeskus voisi myös itse olla kehittämishankkeiden toteuttaja ja hallinnoija.

Evaluointi

Projektien ongelmana on usein se, ettei niissä kertynyt tieto aina kumuloidu tai leviä. Toisaalta projektien tulosten arviointi ja hyödynnettävyys laajemmalti voivat jäädä tekemättä. Turun yliopiston, Turun ammattikorkeakoulun, Åbo Akademin, kuntien, järjestöjen sekä muiden keskeisten tahojen edustajista kootaan erilaisia asiantuntijaryhmiä, joiden tehtävänä on arvioida päättyneiden projektien hyödynnettävyyttä laajemmalti. Paikalliset projektit syntyvät tietyissä olosuhteissa ja tarpeista, eikä niitä aina voida levittää sellaisenaan. Toisaalta lisätiedon ja arvioinnin kautta voidaan kenties luoda uusia sovelluksia.

Asiantuntijaryhmät arvioivat ovatko projektin tulokset hyödynnettävissä sellaisenaan tai mitä uusia elementtejä/korjauksia pitäisi tehdä jotta tuloksia kannattaisi levittää laajemmaltikin. Asiantuntijaryhmät kokoontuisivat 2 – 4 kertaa vuodessa, jolloin ne käsitelisivät useamman projektin kerrallaan. Alustavan kartoituksen/valinnan voisivat tehdä VASSOn varsinaiset työntekijät.

Projektipäivä

Vuosittain järjestettävät projektipäivät (esimerkiksi 2 tilaisuutta vuodessa). Päivien aikana projektien toteuttajat antaisivat lyhyen, tietoiskutyypin esityksen tietyistä valituista projekteista. Best practices -ajatuksen eteenpäin vieminen. Kärkihankkeiden seurantaa.

Projektirekisteri

Varsinais-Suomessa on meneillään lukuisia sosiaalialan projekteja, joita rahoittavat monet eri tahot. Kukaan ei ole tietoinen kaikista projekteista ja samanaikaisesti olisi erittäin tärkeää tietää mitä kaikkea on meneillään muun muassa päällekkäisyyksien välttämiseksi, yhteistyön lisäämiseksi sekä verkostoitumista varten.

VASSOn yhteyteen perustetaan sosiaalialan *projektirekisteri*, johon kootaan tietoa alueella toteutetuista, meneillään olevista ja mahdollisesti suunnitteilla olevista sosiaalialan projekteista. Projektirekisteriä varten luodaan systemaattinen tiedonkeruujärjestelmä. Sosiaalialan projektien rahoittajien, kuntien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa tehdään sopimukset, joissa niitä veloitetaan ilmoittamaan alkavista ja meneillään olevista projekteista VASSOn rekisteriin. Tiedonkeruu systematisoidaan ja formuloidaan, jotta tieto saadaan kaikilta toimijoilta yhteneväisessä muodossa. Projektirekisteriä ylläpidetään internetissä ja se on kaikille avoin. Projektirekisteristä voidaan tehdä hakuja erilaisilla hakuehdoilla; esimerkiksi listaus kaikista lastensuojeluun liittyvistä projekteista maakunnassa, meneillään olevat sosiaalialan hankkeet tietyssä kunnassa tai seutukunnassa ja niin edelleen. Internetiin syötetään projekteista vain niin sanotut perustiedot. Projektirekisterin perustamista varten haetaan erillistä projektirahoitusta.

2.7.10 Stakes

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle todetaan sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin roolista seuraavaa; Stakes tukee kaikkia osaamiskeskuksia erityisesti tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnassa sekä tarpeen mukaan muissakin tehtävissä. Stakesin rooli valtakunnallisena asiantuntijakeskuksena olisi osaamiskeskusten muodostaviin tahoihin nähden erilainen, koska se ei muodollisesti kuulu mihinkään osaamiskeskukseen ja sen tehtävänä on toimia yhteistyössä kaikkien osaamiskeskusten kanssa. Stakesin rooli suhteessa osaamiskeskuksiin määritellään osa-aluekohtaisesti.

2.8 Vuoden 2001 suunnittelun aikaiset asiantuntijaryhmät

2.8.1 Sosiaalityö

Sosiaalityöryhmän sisäisenä asiantuntijaryhmänä on toiminut työnohjauskysymyksiin keskittynyt TOTO-ryhmä, jonka työskentelystä on erillinen kuvaus toimenpide-ehdotusten kohdalla. Sosiaalityöhön kiinteästi liittyvä moniammatillisen klinikan toiminta ja kehittäminen on ollut klinikasta vastaavan tutkija-suunnittelijan vastuulla. Moniammatillinen klinikka ja klinikan kuntoutustyöpaja on tarkemmin esitelty luvussa 6.

Sosiaalityön käsite

Ryhmä lähti liikkeelle sosiaalityö-käsitteen määrittelystä. Sosiaalialan kentällä vallitsee sosiaalityön yliopistotasosta koulutuksesta 1999 annetusta asetuksesta huolimatta edelleen epäselvyyttä sosiaalityön käyttötarkoituksesta sekä sosiaalityöntekijän ammatillisista pätevyysvaatimuksista. Tätä epäselvyyttä on osaksi aiheuttanut ammattikorkeakoulujen tutkintojen muutokset ja kuntatasolla yleistyneet epäpätevien työntekijöiden rekrytointipyrkimykset. Ala kärsii voimakkaasta työvoimapulasta eikä palkkaus ole suhteessa koulutukseen ja työn vaativuuteen.

Sosiaalityön asiantuntijaryhmä käytti hyväksi Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemaa ammatinharjoittamistyöryhmän muistiota (2000:32). Muistiossa pyritään selkeyttämään sosiaalialan käsitteistön käyttöyhteyksiä ja eri ammattiryhmien osaamisalueita: *Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka yläläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheiden turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta.* Sosiaalityötä toteutetaan yksilö-, perhe- ja yhdyskuntatyönä sekä hallinnollisena työnä ja muin tarpeellisin menetelmin.

Työryhmä kokosi sosiaalialan keskeiset tehtävät seuraavanlaiseksi luetteloksi:

Muu kuin sosiaalityöntekijän tekemä työ; lähihoito- ja huolenpitotyö, lasten päivähoidon kasvatus- ja opetustehtävät, sosiaalisen tuen, sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen ohjauksen tehtävät sekä eräät sosiaalihuollon kasvatustehtävät ja tahdosta riippumattomat toimenpiteet hoidon aikana

Sosiaalityöntekijän ammattitaitoa edellyttämä työ; tahdosta riippumaton ja muu kodin ulkopuoliseen hoitoon sijoittaminen, asiakkaan sosiaalisten ongelmien tunnistaminen, itsenäisen selviytymisen arviointi ja tukeminen sekä tarvittavien tukitoimien järjestäminen, asiantuntija- ja konsultointitehtävät, harkintaa edellyttävä päätöksenteko toimeentulotukiasioissa, harkintaa edellyttävä päätöksenteko muissa asiakkaan oikeuksiin vaikuttavissa asioissa (elätustukiasiat, asiakasmaksut, erilaisten lakisääteisten palvelujen myöntäminen) sekä sosiaalihuollon asiakastyön johto- ja esimiestehtävät.

Luokittelu erottelee selkeästi ne tehtäväalueet, jotka edellyttävät sosiaalityön yliopistotasosta tutkintoa ja ne sosiaalialan tehtävät, joihin ammattikorkeakoulututkinto antaa valmiudet. Sosionomin työn asema sosiaalialan ammatillisessa kentässä on ensisijaisesti sosiaalipalveluissa. Eri ammattiryhmien välisestä reviiriasetelmasta on päästävä rakentavaan yhteistyöhön. Tämän periaatteen toteutumiselle VASSO tarjoaa sosiaalityön tutkimus-, kehittämis- ja yhteistyöhankkeissa haasteellisen ja innostavan kohtaamispaikan.

Sosiaalityön kehittämisen painopistealueet

Koko sosiaalialan tärkeänä lähitulevaisuuden tavoitteena on alan yleinen profiilin nosto sekä jo alalla olevan korkeatasoisen ammatillisen osaamisen näkyväksi tekeminen. Sosiaalityön kehittämisalueista selvästi tärkeimmäksi ja kiireellisimmäksi työryhmässä arvioitiin lastensuojelun sosiaalityö ja ammattikäytäntöjen kehittäminen. Miten taataan laadukas ja korkeatasoinen ja asiakasta arvostava sosiaalityö, siinä haaste sosiaalialan osaamiskeskuksille. Varsinais-Suomen alueella lastensuojelulliset ongelmat, lasten ja nuorten syrjäytyminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat alueita, joihin osaamiskeskukselta odotetaan erityistä panostusta. Varhaisen vuorovaikutuksen problematiikkaan liittyvien tilanteiden tunnistamiseen ja hoitoon tulee kiinnittää erityistä huomiota (vrt. varhaiskasvatuksen työryhmän ehdotukset).

Sosiaalityössä todettiin tarvittavan tietoa ja työmalleja varhaisen auttamisen ja puuttamisen keinoihin. Nuorten kohdalla erityisesti huumeongelma koettiin vaikeaksi haasteeksi. Nuorten pitkäaikaistyöttömyys ja tästä johtuva kasvanut syrjäytymisriski ovat sellaisia sosiaalityön haasteita, joihin tulisi kehittää uusia toimintamalleja.

Sosiaalityöhön on kehitettävä luotettavia mittareita, joilla pystytään seuraamaan toimenpiteiden tehokkuutta ja pitkällä tähtäimellä myös taloudellisuutta. Sosiaalityöntekijöillä on oltava käytössään tutkimuksen kautta hankittua faktatietoa työn tuloksellisuudesta ja auttamistoimien asiakkaan elämänlaatuun vaikuttavista tekijöistä.

Yhä moninaisemmat ja vaikea-asteiset sosiaaliset ongelmat edellyttävät useiden ammattialojen sujuvaa yhteistyötä. Tutkimukset ovat osoittaneet, ettei viranomaisten välinen yhteistyö aina toimi toivotulla tavalla. VASSOn rooli voi olla käytännön yhteistyön kehittäminen koulutuksen, erilaisten kehittämishankkeiden ja tutkimusten kautta. Työryhmä näki moniammatillisen klinikkaopetuksen selkeäksi välineeksi yhteistyötaitojen ja -toimintatapojen kehittämisessä.

VASSOn toiminta-ajatus sosiaalityön näkökulmasta

Monitasoista osaamista tarvitaan kentällä. Eri ammattialojen ongelmaton yhteistyö on laadukkaan työskentelyn perusedellytys. Käytännössä ongelmakohtia esiintyy kuitenkin usein: moniammatillinen yhteistyö ei toimi, eri ammattiryhmät tekevät päällekkäistä työtä, ammattiryhmien selkeä työnjako kangertelee, erityisosaamisen taitajia ei ole riittävästi. Projekteista on tullut itse tarkoitus usein perustyön kustannuksella. Projektien mielekkyyttä ja tuloksia ei arvioida riittävästi. Projektina alkanut toiminta jää pysyväksi työmuodoksi ilman että sen tuloksellisuudesta on objektiivista näyttöä. Sosiaalialan osaamiskeskuksen tavoitteena on osaltaan vastata kentältä nouseviin ongelmakohtiin. Sen toiminta yhdistää sosiaalialan eri tason osaamisen asiantuntijuuden ja sosiaalialan kentältä nousevat erityistarpeet. Tämä edellyttää että osaamiskeskuksen toimijat ovat sisäistäneet eri ammattiryhmien toiminta-alueiden rajat ja eri tutkintojen kautta saavutettavan pätevyyden sosiaalialan työhön.

Osaamiskeskuksen toiminnassa nähdään huomionarvoisena sosiaalista näkökulmaa korostavan asiantuntemuksen välittäminen myös yhdyskuntasuunnitteluun ja erityisesti työvoima- ja sosiaalishallinnon raja-aitoja ylittämään pyrkivien toimintamallien kehittämistyön tukeminen.

Toimenpide-ehdotukset

Sosiaalityön kentällä osaamiskeskuksen rooli on uusimpien tutkimustulosten välittäminen, projektien, toimintamallien, innovatiivisten kokeilujen koordinointi sekä niistä saadun uusimman tiedon välittäminen. Osaamiskeskus voi toimia aktiivisesti sosiaalityön teorian ja käytännön yhteistyön lisääjänä. Sosiaalityön ja lähialojen opiskelijoiden käytännönopiskelujaksot tulee hyödyntää niin, että ne tarjoavat mielenkiintoisen mahdollisuuden opiskelijalle tutustua tulevaan työsarkansa sekä työnantajalle tilaisuuden rekrytoida työntekijöitä. Työryhmä piti tärkeänä arviointitutkimuksen menetelmien ja käytännön tunnetuksi tekemistä. Laatukysymykset ja työn laadun kehittäminen nähtiin haasteiksi, joihin jokaisella alan ammattilaisella tulee olla työvälineitä.

Konkreettisina ehdotuksina nousi esiin lastensuojelun juridisen konsultaation järjestäminen, työnohjaukseen ja työnohjaajarekisteriin liittyvät kysymykset (erillinen kappale 8.2.2.1.), uusien työmenetelmien tuominen alueelle ja saavutetun tietotaidon ylläpitäminen (erillinen kappale 8.2.2.2.), tieteessä tapahtuu seminaarit yhteistyössä oppilaitosten ja alan toimijoiden kanssa sekä oppilaitosten normaalin opetusohjelman hyödyntäminen niin, että alan ammattilaiset voisivat osallistua koulutuksen joihinkin osioihin, esimerkiksi vierailevien tutkijoiden luennoille.

Työnohjauksen asiantuntijaryhmä

- **Työnohjaus**

Sosiaalityössä työnohjaus ja konsultointi ovat tärkeä osa korkeatasoista ammatillista työskentelyä. Esimerkiksi lastensuojelun työtilanteet ovat usein yllättäviä ja toisaalta

äärimmäisen ahdistavia, jolloin nopean, konsultointityyppisen tuen saatavuus voi olla työntekijälle ensiarvoisen tärkeää. Sosiaalityön asiantuntijaryhmän erillisenä alaryhmänä on VASSOn suunnitteluprosessin aikana kokoontunut TOTO-ryhmä (työnohjauksen asiantuntijaryhmä), jonka erityisenä tehtävänä on ollut pohtia laadukkaan työnohjauksen edellytyksiä, järjestämistä sekä työnohjauksen ja konsultoinnin nivomista yhdeksi osaksi VASSOn toimintaa.

Työryhmä on kokoontunut suunnitteluvuoden aikana kahdeksan kertaa. Työryhmä näkee VASSOn toiminnan keskeisenä tehtävänä työnohjauksen laadun varmistamisen. Toiminta nähdään koordinoivana, ei suoraan työnohjausta tai konsultointipalveluja tuottavana, poikkeuksena lastensuojelun juridinen konsultaatio. Koordinaattorin roolissa VASSO toimii alueellisen työnohjaajarekisterin ylläpitäjänä ja VASSOn kautta rekisteri on käyttäjätahojen helposti saavutettavissa. Rekisterin tulee olla yhteismitallinen muiden vastaavien rekistereiden kanssa ja osaamiskeskukset yhdessä voivat muodostaa valtakunnallisen työnohjaajarekisteriverkoston. Työnohjaajarekisterin kriteereiden tulee olla selkeät ja varmistaa käyttäjille korkeatasoisten ammatillisten palveluiden saanti. Tärkeänä pidettiin myös rekisterin päivittämistä ajan tasalle.

Työryhmän käsitys on, että alueella on paljon erilaista ammatillista osaamista, jota vertaisryhmien muodossa voitaisiin levittää laajempaan käyttöön. VASSOn kautta erityisalojen työntekijät voisivat keskenään muodostaa konsultatiivisia yhteistyöryhmiä. Ylläpitävissä lastensuojelun kriisitilanteissa alueellinen vertaistuki on käytännön syistä usein nopeammin ja joustavammin järjestettävissä kuin ulkopuolinen konsultti. VASSOn tehtäväksi ehdotettiin lastensuojeluun liittyvien erityiskonsultaatioiden tarpeen paikallistaminen. Työnohjauksen ja konsultaation turvin voitaisiin todennäköisesti järjestää lapsen ja perheen omassa lähiympäristössä kuntouttavia ja hoidollisia tukipalveluita. Kyseisen kaltainen toiminta palvelisi myös pitkällä tähtäimellä lastensuojelun ekologisen työotteen pohjalta kehittyviä interventiomalleja.

Koulutus- ja työmenetelmien kehittäminen

Korkeatasoinen peruskoulutus ja ammattiosaamista sekä ammatti-identiteettiä vahvistava täydennyskoulutus nähtiin sosiaalityön asiantuntija työryhmässä laadukkaan sosiaalityön kulmakivenä. Koulutuksen pitää kyetä nopeasti vastaamaan käytännöstä syntyneisiin koulutustarpeisiin. Jotta koulutustarjonta mahdollisimman hyvin vastaa kysyntää ja niitä koulutustarpeita, joita arjen työtilanteissa nousee esiin, tarvitaan tiivistä vuoropuhelua käytännön toimijoiden ja koulutusorganisaatioiden välillä. Sosiaalityön työryhmässä VASSOn rooli nähtiin keskeisenä kartoitettaessa alueellisia koulutustarpeita ja niiden välittämistä koulutusta järjestäville tahoille. VASSOn perustehtävänä ei ole toimia erillisenä koulutusta tuottavana organisaationa vaan lähinnä alueen koulutustarpeista tiedottavana ja koordinoivana tahona sekä joissakin tapauksissa koulutuksen sisällöllisenä suunnittelijana.

Hankitun tietotaidon ylläpitäminen ja innovatiivisten työmenetelmien levittäminen alueelle mahdollistuu saman koulutuksen hankkineiden työntekijöiden vertaisryhmissä. Saman työmenetelmän hallitsevat työntekijät voivat ryhmässä yhdessä testata ja ylläpitää työkäytäntöjä. Esimerkkinä edellä kuvatusista toiminnasta on Loimaan seudulla aloittanut varhaisen vuorovaikutuksen arviointiin koulutettujen työntekijöiden moniamma-

tillinen vertaisryhmä. Kaikki ryhmän jäsenet ovat osallistuneet Care-index -menetelmäkoulutukseen, jossa videotointia apuna käyttäen perehdyttiin varhaisen vuorovaikutukseen.

2.8.2 Varhaiskasvatus

Nykytila ja kehittämishaasteet

Varhaiskasvatus-käsitettä on käytetty ja käytetään yhä kolmessa merkityksessä. Se voidaan määritellä *käytännön kasvatustoiminnaksi, oppiaineeksi sekä tutkimus- ja tieteenalaksi*. Kasvatuskäytäntönä, oppiaineena ja tieteenalana varhaiskasvatuksen nähdään olevan keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisiinsa siten, että ne tukevat toistensa kehittymistä. Varhaiskasvatus voidaan hahmottaa perustutkimuksen lisäksi soveltavaksi tutkimukseksi, joka lähtee käytännöstä palvellen käytännön tarpeita sekä koulutuksen että myös toiminnan kehittämisen kautta.

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan yleensä alle kouluikäisten parissa sekä kodeissa että (kasvatus)instituutioissa tapahtuvaa kasvatustoimintaa. Vielä laajemmin määriteltynä varhaiskasvatus voidaan nähdä kodissa, päivähoidossa, esikoulussa ja koulun alaluokilla tapahtuvaksi 0-8/9-vuotiaiden lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvaksi kasvatustoiminnaksi. Oleellista kasvatustoiminnassa on tavoitteellinen vaikuttaminen lapsen kehitykseen. Varhaiskasvatuksesta tuli jo 1970-luvulta lähtien lastentarhanopettajakoulutuksen pääaine. Opetussisältönä varhaiskasvatus on nykyisin mukana myös muiden päivähoitoalan koulutusten opetussuunnitelmissa.

Varhaiskasvatustutkimusta tehtiin 1970-luvulla paljon psykologian piirissä. Sen suosio kasvatustieteessä alkoi kasvaa erityisesti 1980-luvulla. Varhaiskasvatus vakiinnutti asemansa varsinaisesti kasvatustieteen kentällä 1990-luvun puolivälissä tuolloin perustettujen professuurien myötä. Nykyisin varhaiskasvatus on yksi keskeinen kasvatustieteen osa-alue. Eri käytännön sektoreiden pohjalta varhaiskasvatus on muodostunut monitieteiseksi tutkimusalueeksi. Käytännön varhaiskasvatustyö ja erityisesti päivähoito integroituu moniin muihin palvelujärjestelmiin, esimerkiksi sosiaalityöhön, terveydenhuoltoon ja opetustoimintaan. Niinpä nykyään varhaiskasvatus nähdään osana käytännön tarpeista nousevien eri palvelusektorien yhteistyötä toteuttavaa verkostoa. Parhaimmillaan yhteistyö onnistuu, kun kukin taho mieltää varhaiskasvatuksen luonteen osana omaa toimintaansa.

Varhaiskasvatus on vuorovaikutusprosessi, jossa lapsi oppii omaehtoisen, elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan kautta, vertaisryhmäkontaktien sekä aikuisten tavoitteisen ohjauksen avulla. Varhaiskasvatuksessa on huomattava näkökulma lapseen, paitsi osana oppimisympäristöä, myös osana perhettä ja sen myötä kotien kasvatustehtävän tukeminen. Tässä työssä on merkityksellistä monitieteisellä tutkimuksella saavutetun tiedon jäsentäminen palvelemaan varhaiskasvatuksen parissa toimivien eri ammattilaisten kehittymistä omassa työssään kullekin ammattiryhmälle soveltuvalla tavalla. Tärkeätä on myös huolehtia koko varhaiskasvatuksen sisältökentän kattavasta kehittämisestä sekä vahvistaa henkilöstön perusosaamista niin, että lapsen tuen tarpeisiin osataan vastata riittävän varhaisessa vaiheessa. Merkityksellistä on varhaiskasvatuksen

moniammatillisen henkilöstön keskinäinen työskentely ja vuorovaikutus osana lapsen oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksen määrittelyssä tärkeää on nähdä se miten määritellään pieni lapsi ja mikä on varhaiskasvatukseen luettava ikä sekä sen vaikuttavuus.

Varhaiskasvatus on lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta missä *moniammatillisuus* toteutuu, paitsi varhaiskasvatuksen yksiköissä, myös yhteistyönä lasta ja perhettä koskevien saumattomasti toimivien palvelujärjestelmien – esimerkiksi neuvola, sosiaalityö ja kolmas sektori – kesken. Jatkuvuuden takaaminen on tärkeää siirryttäessä palvelujärjestelmästä toiseen.

Esiopetus on suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta ja opetusta. Kunnilla on velvoite järjestää maksutonta esiopetusta, jota annetaan pääsääntöisesti vuotta ennen oppivelvollisuutta. Lapsilla on oikeus mutta ei velvollisuus osallistua esiopetukseen. Esiopetus on perusopetuslain alaista opetusta, joka liittyy kiinteästi sekä varhaiskasvatukseen että perusopetukseen. Riippumatta esiopetusta järjestävästä tahosta VASSOn tehtävänä on esiopetuksen uusien linjojen toteutumiseksi kunnissa kartoittaa moniammatillisen täydennyskoulutuksen määrällinen ja laadullinen tarve. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet normina velvoittaa kuntia määrittämään esiopetuksen yhteistyön muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa. Lisäksi kunnilla tulee olla suunnitelma esiopetuksen terveyttä ja hyvinvointia edistävästä tukipalveluista ja yhteistyöstä lapsen kasvuun ja kehitykseen osallistuvien asiantuntijoiden kanssa. Lapsen kehittymisen ja oppimisen seuranta ja arviointi kuuluu kiinteästi esiopetukseen.

Pienten koululaisten iltapäivätoiminta hakee monessa kunnassa linjojaan. VASSOn apu esimerkiksi ohjaajien koulutustarpeen kartoittamisessa ja koulutusten järjestelykysymyksissä on varmasti tarpeellista.

Päivähoidon erityiskasvatuksen tehtävänä on ennalta ehkäistä, havaita ja hoitaa erilaisia lapsen kehitykseen ja kasvuun liittyviä viivästymiä sekä häiriöitä. Päivähoito on osa vammaisten lasten kuntoutustoiminnan kokonaisuutta sekä esiopetusta. Tämän lisäksi päivähoito on yksi lastensuojelun tukitoimi. Parhaimmillaan päivähoito tukee erilaisia lapsia heidän kasvussaan ja oppimisessaan ja lasten perheitä elämän kriisitilanteissa ja ennalta ehkäisee näin vaikeuksien lisääntymistä ja syvenemistä.

Erityisen hoidon ja kasvatuksen toteuttamisessa Varsinais-Suomessa kunnat ovat varsin eriarvoisessa asemassa. Tarpeellisten palveluiden sekä tukitoimien saatavuus riippuu muun muassa kunnan koosta ja sijainnista. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeet ovat yksilöllisiä ja tietynlainen tarve voi tulla kohdalle kunnan alueella hyvin harvinaisena tai usein jopa ainutkertaisena. Tällaisten asiakassuhteiden tukemiseen tarvitaan etenkin pienissä kunnissa entistä paremmin saatavia erityispalveluja sekä tukiverkostoja. Osassa Varsinais-Suomen seutukuntia yhteistyömuotoja on jo kehitetty ja onnistuneiden käytäntöjen levittämisessä maakunnassa voi VASSO toimia koordinaattorina. Nähtävä on, että erityispäivähoidon tukipalvelut lapsiryhmille ja niiden henkilöstölle liittyvät esimerkiksi asiantuntijaohjaukseen kuten kiertävän erityislastentarhanopettajan tukeen, konsultaatioon ja ohjaukseen.

Koulutettujen erityislastentarhanopettajien puute on rajoittanut riittävän tuen saamista kuntien tarpeisiin. Monissa kunnissa ollaan valmiita palkkaamaan erityislastentarhanopettaja, mutta tehtävään koulutettuja työntekijöitä ei ole riittävästi. Turun yliopiston

Rauman opettajankoulutuslaitoksella on vastattu tähän tarpeeseen aloittamalla erityislastentarhanopettajien koulutus syksyllä 2001.

Useat kunnat ovat viestittäneet myös tarpeita työmallien kehittämiseen pienten lasten perheiden tukemiseksi heidän kasvatustehtävässään ja varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseksi. Vuorohoidon tarpeiden lisääntymisen myötä, varsinkin kaupungeissa on uudempana haasteena noussut tarve tutkimukseen vuorohoidon työmuotojen vaikutuksesta lapseen.

Verkostoyhteistyökumppaneiden erityisosaaminen varhaiskasvatuksen sisältöjen ja työmuotojen kehittämisessä

Turun yliopisto

Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksen johdolla suorittama monitieteinen tutkimus sekä eri tiedekuntien väliset kehittämishankkeet, yhdessä käytännön toimijoiden kanssa, vastaavat osaltaan hyvin varhaiskasvatuksen haasteeseen, jossa hoiva ja oppiminen ovat toisiinsa integroituneina. Varhaiskasvatuksen työmenetelmiin liittyvä tutkimus käytännön tiedonmuodostuksen ja työharjoittelujen pohjalta on osa kasvatustieteiden tiedekunnan perusopintoja (kts. kohta opiskelijoiden harjoittelu). Edelliseen liittyen tutkimuksen kohteena ovat pienen lapsen sosiaaliset suhteet.

Varhaiskasvatuksen monitieteistä tutkimusta tehdään varhaiskasvatuksen professori Kaarina Laineen johdolla syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Käytännön esimerkkinä on vuosina 2000 – 2002 toteutettava EU:n tavoite 2-ohjelman mukainen AURA-projekti, joka toteutetaan Turun Halisten ja Kohmon kaupunginosissa. Kehittämishankkeessa hyödynnetään ja kehitetään olemassa olevia nuorten lapsiperheiden tukiverkostoja ja virallisen sektorin toimintoja. Tavoitteena on nuorten perheiden elämänlaadun ja -hallinnan tukeminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen. Hankkeen yhteistyöverkosto muodostuu eri hallintokuntien nuorten perheiden kanssa tekemisissä olevista työntekijöistä, alueen kolmannen sektorin toimijoista ja Turun yliopiston kolmeen tiedekuntaan (kasvatus-, lääke- ja yhteiskuntatieteellinen) kuuluvien laitosten tutkijoista rakentuvasta WEEC-tutkijaryhmästä ("Well-Being and Exclusion in Early Childhood").

Toinen merkittävä projekti on vuosina 2001 – 2003 toteutettava ORIGINS – Syrjäytymisen syntymekanismit varhaislapsuudessa. Tutkimushankkeessa analysoidaan varhaiskasvatusikäisten lasten syrjäytymisprosesseja ja niihin sisältyviä mekanismeja kasvatustieteen, psykologian, sosiaalipolitiikan ja lääketieteen näkökulmista. Tavoitteena on selvittää lapsen tiedolliseen, taidolliseen ja psykososiaaliseen kehitykseen joko suoraan tai välillisesti vaikuttavia tekijöitä: perheen ja vanhemmuuden, lapsen sosiaalisen verkoston sekä päivähoidon palvelujärjestelmän näkökulmista. Projektin tavoitteena on tuottaa tietoa varhaisen sosiaalisen ja tiedollisen syrjäytymiskehityksen syntyprosesseista ja mahdollisesti syrjäytymiskiirteen ehkäisemisestä ja katkaisemisesta.

Yliopistossa tutkimustyön kohteena on muun muassa oppimisvalmiudet, lasten kognitiivinen tiedonmuodostus, varhaiskasvatuksen pedagogiikan muotoutuminen, varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksien tutkimus, oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa.

sa, perhepäivähoito ja esiopetus perhepäivähoidossa sekä erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan erityispedagogiikan oppiaine laajentaa alueellista vahvuutta erityisen hoidon ja kasvatuksen kysymysten kehittämisessä.

Moniammatillinen klinikkaopetus on monitieteistä ja moniammatillista opiskelua, jossa opiskelijoilla on asiakastapaamisia, seminaarityöskentelyä, luentoja ja pienryhmätyötä. Opetus antaa valmiuksia lasten ja perheiden erityiskysymysten kohtaamiseen moniammatillisissa työtiimeissä ja verkostoissa. (Kts. Yliopiston perusopetus ja käytännön opetus, 6.2.1.)

Turun ammattikorkeakoulu

Turun ammattikorkeakoulun tuottama sosionomien (AMK) osaaminen kattaa toisaalta varhaiskasvatuksen perustehtävät eli hoidon, kasvatuksen ja opetuksen sekä toisaalta myös sosiaalipedagogisen työn. Ensin mainituista tehtävistä koulutuksella kehitetään sosionomien kasvatustietoisuutta ja pedagogista ajattelua sekä myös valmiuksia lapsen hyvän hoidon ja hyvinvoinnin edistämiseen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan erityisesti vanhemmuuden tukemista ja vahvistamista, perhetyötä ja ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, johon liittyy moniammatillisen yhteistyön taidot. Erityisosaamista pyritään tuottamaan yhteisöllisen ja osallistavan työotteen kautta, jota koulutuksessa korostetaan. Tässä yhteydessä on mainittava myös sosiokulttuurinen työ, jonka vaatimukset ja haasteet ovat yhä enemmän läsnä yhteiskuntamme monikulttuurisuuden lisääntyessä. Usein tarvitaan valmiuksia kohdata erilaisuutta ja toimia hyvin erilaisissa asiakas- ja viranomaisverkostoissa. Tärkeitä työvälineitä sosionomeille ovat toiminnallisten menetelmien taidot. Lisäksi erityisosaamista tämän päivän työkentälle varhaiskasvatuksenkin alueella tuovat sosionomien valmiudet palveluohjaukseen ja projektityöskentelyyn palvelujärjestelmien ja sosiaalilainsäädännön tuntemuksen kautta.

Alueen kolmannen sektorin toimijat

Varsinais-Suomen alueen lastensuojelujärjestöillä on omien hankkeidensa kautta syntynyt erityisosaamista perheiden kohtaamisessa ja tukemisessa sekä myös perheen kriisien vaikutuksista lapseen. Erilaisia työmenetelmiä on kehitetty muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Lastensuojelun kuntayhtymän ja Ensi- ja turvakotiyhdistyksen toimesta. Suomen kuntoutus- ja kehityssäätiön ("NeuroCity") toimesta alueella on meneillään kokeilu päivähoiton erityiskysymysten etäkonsultaation toteuttamisessa.

Turun arkkihiippakunnassa eri seurakuntien työntekijöiden asiantuntijuus eettisissä ja uskonnollisissa kysymyksissä on palvellut päivähoiton työntekijöitä. Seurakunnat ovat perinteisesti kouluttaneet päivähoiton ammattilaisia eettisissä ja uskonnollisissa kysymyksissä. Viime vuosina maahanmuuttajalasten määrän noustua päivähoitossa, koulutusta on järjestetty myös muiden uskontojen ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden lisäämiseksi. Koulutukset ovat vahvistaneet samalla oman, suomalaisen kulttuurinäkömyksen säilymistä.

Muu alaan liittyvä sisällöllinen kehittämistyö

Esiopetus

Turun kaupungin sosiaalikeskuksen ja Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkijoiden moniammatillinen työryhmä on Kasvatus- ja perheneuvolan johdolla tuottanut kouluvalmiuden arviointimenetelmän ja ryhmätestin. Kasvatus- ja perheneuvolan psykologit ovat lisäksi tutkineet ryhmätestin ennustuskyyä ja sosiaalisten ja vuorovaikutuksellisten tekijöiden vaikutusta kouluvalmiuteen. Arviointimenetelmä, joka sisältää myös kiertävien erityislastentarhanopettajien kehittämän lasten havainnointilomakkeen, on levinnyt valtakunnalliseen käyttöön. Syksyllä 2001 arviointimenetelmä ja ryhmätesti on julkaistu myös ruotsinkielellä.

Varhainen vuorovaikutus

Varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseksi Turun kaupungin kasvatus- ja perheneuvolas- sa on kehitetty uusia työmuotoja ja työntekijät ovat kouluttautuneet varhaisen vuorovai- kutuksen arviointi- ja hoitomenetelmiin. Kasvatus- ja perheneuvolassa tavataan vauva- perheitä ja osalla äideistä ja vauvoista on mahdollisuus äiti-vauvaterapiaryhmään. Sa- manaikaisesti on Turun yliopiston psykologian laitoksella tutkittu varhaista vuorovai- kutusta ja sen merkityksiä lapsen kehitykselle.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin alueella on toteutunut eduskunnan myöntämien lisämäärärahojen turvin "Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen, tutkiminen ja hoita- minen -hanke". Hankkeen tavoitteina on ollut sosiaali- ja terveydenhuollon perustason palveluiden kehittäminen sekä hoitoketjujen kartoittaminen ja kehittäminen. Hankkees- sa on ollut mukana myös kuntien varhaiskasvatuksen ja erityiskasvatuksen ammattilai- sia. Hanke on päättynyt keväällä 2001 ja uusia työkäytäntöjä opetellaan kentällä.

Toimenpide-ehdotukset

VASSOn tehtävänä on järjestää ja pitää yllä vuoropuhelua alueen varhaiskasvatuksen ammattilaisten sekä yliopiston, ammattikorkeakoulujen ja alan järjestöjen kesken, osaa- misen ja voimavarojen yhdistämisessä laadukkaiden varhaiskasvatuspalveluiden tuot- tamiseksi. *Tämä tapahtuu kyselyin, varhaiskasvatuksesta vastaavien toimijoiden seutu- kunnallisten tapaamisten sekä yhteisten tutkimus- ja kehittämishankkeiden avulla.* Vuo- rovaikutuskanavana toimii myös Stakesin johdolla toteutettava hanke (VARTTUA), jossa tavoitteena on kehittää ja kokeilla varhaiskasvatukseen sovellettua internetin kautta toimivaa vuorovaikutusohjelmaa. Ohjelman avulla voidaan kehittää uudenlaista yhteistyötä ja vuorovaikutusta varhaiskasvatuksen eri toimijoiden ja asiantuntijoiden kesken myös valtakunnallisesti. Varsinais-Suomesta hankkeeseen osallistuu Raisio.

VASSOn rooli varhaiskasvatuksen kehittämistyössä on alan perus-, jatko- ja täydennys- koulutustarpeiden arviointi (esimerkiksi erityislastentarhanopettajat) yhdessä yliopisto- jen ja ammattikorkeakoulujen edustajien kanssa kuntien tarpeiden kartoittamisen poh- jalta. Kunnissa on myös suuria odotuksia erityiskonsultaatiopalveluiden organisoimi

seksi tai koordinoimiseksi, mikäli uudet kehitteillä olevat toimintamallit voivat tulla laajemmin käyttöön. Osaamiskeskus voi myös kartoittaa erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeita, työmuotoja ja menetelmiä, joista voitaisiin tehdä toimintatutkimusta työn kehittämisen pohjaksi. Tulevassa ohjausryhmässä tulee olla varhaiskasvatuksen edustaja.

2.8.3 Vanhustyö

Nykytila ja kehittämishaasteet

Suomi ikääntyy ennusteiden mukaan tulevina vuosina voimakkaasti. Varsinais-Suomessa 75 vuotta täyttäneiden osuus oli 7,4 % väestöstä vuonna 2000. Osuuden arvioidaan kasvavan yli 12 %:iin väestöstä vuoteen 2025 mennessä, mikä merkitsee myös ikäihmisten palvelujen tarpeen kasvua. Perustuslaki turvaa kansalaisille perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen ja luo pohjan myös ikääntyneiden hoidon ja palvelujen toteuttamiselle ja kehittämiseksi. Ikääntyneiden palvelujen kehittämisen lähtökohtana ja tulevaisuuden haasteina ovat erityisesti asiakaslähtöisten palvelujen kehittäminen kiinnittämällä huomiota kotona asumisen tukemiseen, kuntoutusmahdollisuuksien parantamiseen ja palveluiden laatuun.

Kuntien vanhustenhuollon toiminnan perustana ovat lainsäädännön lisäksi muut määräykset ja suositukset. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman 2000 – 2003 mukaisesti vuonna 2001 valmistui Ikäihmisten hoitoa ja palvelua koskeva laatusuositus sekä suosituksen tukena toimiva julkaisu Koko kunta ikääntyneiden asialle. Suositusta tulee täydentämään vuoden 2001 aikana ilmestytvä sosiaali- ja terveydenhuollon johdolle ja henkilöstölle tarkoitettu Ikääntyvien hyvän hoidon ja palvelun opas.

Ikääntyvien määrän ja palvelutarpeen lisääntyessä tarvitaan tutkimukseen perustuvaa tietoa ja näkemystä niistä toimintamalleista ja yhteistyörakenteista, joiden avulla vanhustyötä kehitetään sosiaali- ja terveysalojen yhteistyönä. Vanhustyön kehittämisessä tulee etsiä työmalleja, jotka painottavat ennaltaehkäisevää työtä ja kotona tapahtuvaa hoitoa ja hoivaa. Vanhustenhuollon työmenetelmiä kehitettäessä tulee ottaa huomioon paikalliset tarpeet ja kuntakohtaiset erot. Tutkimuksen ja koulutuksen kautta tulee turvata tarpeenmukaisen ja ammattitaitoisen henkilökunnan riittävyys tulevaisuudessakin. Työyhteisöjen kehittäminen ja henkilökunnan jatkuva koulutus ovat haasteita kunnille. Tarvitaan prevention ajatusten läpiviemistä työyhteisöissä, asenteellista valmiutta henkilökunnan keskuudessa ja uusia työmenetelmiä kotona tapahtuvan hoidon ja hoivan kehittämisessä.

Kuntatasolla, päättävissä elimissä, joudutaan pohtimaan ennakkoluulottomasti, missä kulkevat kotihoidon mahdollisuudet ja rajat. Miten turvataan kotiin annettavien palveluiden monipuolisuus, saatavuus, riittävyys ja ennen kaikkea asiakkaiden valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Miten hyvinvointiteknologia voi olla apuna kehittämistyössä. Kehittämisen haasteena on myös uusien tutkimusten käynnistäminen, tulosten hyödyntäminen ja kehittämistyön vaikuttavuuteen liittyvän tutkimuksen kytkeminen osaksi kaikkeen kehittämiseen ja palveluratkaisuihin. Tässä ovat apuna

toimijoiden yhteistyö sateenvarjohankkeiden kautta, seutukunnallisen kehittämistyön kytkeminen VASSOn toimintaan sekä selkeiden suurempien pilottihankkeiden käynnistäminen. VASSOn perushenkilöstöön tarvitaan ihminen, jonka työkuvaan nämä asiat liittyvät.

Toimenpide-ehdotukset

VASSOn tehtävänä on toimia maakunnallisena verkostona, jossa vanhustyön eri puolilla olevia tutkimuksen, kehittämisen ja palvelujen vaikuttavuuden arvioinnin sekä koulutuksen, opetuksen ja osaamisen voimavaroja kootaan yhteen. Ryhmä ehdottaa, että vanhustyössä keskityttäisiin aluksi (1.) strategioiden ja laadun, (2.) kotona asumista tukevien palveluiden kehittämisen ja (3.) yhteistyön aikaansaamisen, yhteistyökäytäntöjen sekä tutkimuksen, tiedon ja ideoiden välittämisen kysymyksiin.

Kuntien lähtökohta ja pohjatiedot

Ikäihmisten hoito- ja palvelusuositus, Ikäihmisten hyvän hoidon ja palvelun opas, Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma, Vanhusbarometri. Tiedot vanhus-
ten määrästä, palvelutarpeesta, hoivan ja huolenpidon laadusta sekä resursseista ja niiden riittävydestä

Kehittämistehtävä

Strategioiden ja suunnittelukäytäntöjen kehittäminen ja tutkiminen: (a) Paikallisen kehittämistyön ja yhteistyön aikaansaaminen ja tukeminen sateenvarjohankkeilla, konsultointiapu suunnitelmien ja arviointitutkimuksen tekemiseen, tutkimuksen ja opinnäytetöiden hyödyntäminen. (b) Tutkimuksen suuntaaminen maakunnan ja seutukuntien vanhustyön suunnitteluun ja strategiatyöhön. Tähän tarvitaan selkeästi kohdennettua ja asiantuntevaa työvoimaa (konsultointi ja tutkimuksen tekeminen).

Kuntien erilaiset palvelutarpeet, kehittämismallit sekä työyhteisöjen ja niiden toiminnan kehittäminen: Pienillä ja suuremmilla kunnilla on erilaiset kehittämistarpeet ja kehittämismahdollisuudet. Paikalliset näkemykset kehittämisen suunnasta on otettava työn pohjaksi.

Työmallien ja työyhteisöjen kokonaisvaltainen kehittäminen ovat tapoja, joilla voidaan päästä laadukkaampaan vanhustyöhön. (a) Laatutyöllä ja (b) työmalleja kehittävillä tutkimus- ja kehittämishankkeilla on tässä oleellinen osa. VASSOn tulee myös (c) edistää uusien innovatiivisten työmenetelmien käyttöönottoa (esimerkiksi hoivateknologia).

Kotona asumista tukevat palvelut ovat sosiaalialan työskätkä, jossa kiinteänä yhteistyökumppanina on terveystoimi. Monissa kunnissa tämä työ on nyt kehittämisen painopisteinä. Preventiivinen, kotona asumista ja toimintakykyä tukeva työmalli, kuntouttavan työotteen selkeyttäminen perustyössä, yksinäisyyden ja masentumisen ongelma (yhteistyössä toteutuva hanke), toimintaympäristöön ja asumiseen liittyvä osamainen, mahdollisesti kotisairaaloiminnan hyödyntäminen, hoivateknologian kehittäminen ja hyö-

dyntäminen.

Kunnissa on tehty vanhustyötä koskevat suunnitelmat, mutta monin paikoin suunniteltiin niiden uudistamista ja vanhustyön suunnittelukäytäntöjen kehittämistä. Siihen kaittattiin tutkittuja ja toimivia malleja, yhteistyönä tapahtuvaa tutkimusta, kehittämistä sekä konsultaatioapua. Kuntien strategioiden ja kehittämishaasteiden tarkastelu rinnakkain on tapa, josta päästään käsiksi tutkimukseen ja paikalliseen laatutyöhön. Toimivan vanhustyön edellytyksenä ovat riittävien resurssien turvaaminen, palvelurakenteen ja työyhteisöjen toimintamallien kehittäminen sekä osaava henkilökunta. Samalla pitää pohtia, mitä ovat tästä nousevat koulutukselliset ja tutkimukselliset haasteet, miten painopisteet muotillaan käytännön työksi ja ketkä ovat mukana Kuntien oma aktiivisuus, niiden ajankohtaisten kehittämistarpeiden esille tuleminen ja toisaalta opettajien työelämätaitojen ajantasaisuus ovat myös keskeisiä asioita. Tutkimus- ja kehittämistyön käytännön toteuttamien vaatii tähän suunnattua työpanosta ja yhteistyörakenteita. On myös tärkeää, että kaikissa kunnissa on tutkimus- ja kehittämistyöhön sitoutunut henkilö.

Toimintamuodot

1. Työelämän kehittäminen, opetus ja tutkimus
2. Työmenetelmien kehittäminen
3. Työyhteisöjen kehittäminen ja laatutyö
4. Projektien kokoaminen sateenvarjoiksi ja yhteinen kehittämistyö
5. Konsultointi, suunnittelun apu paikallisissa hankkeissa
6. Seutukunnallisen työn kytkeminen VASSOn toimintaan
7. Vanhustyötä tekevien yhteistyörengas
8. Alueelliset vanhustyön kehittämispajat

2.8.4 Vammaistyö

Nykytila ja kehittämishaasteet

Vammaisuus määritellään yksilön ja hänen toimintaympäristönsä vuorovaikutuksena, jossa yksilön osallistuminen tai suoriutuminen jokapäiväisen elämän toiminnoista on rajoittunut tai estynyt. Vammaisuuden määrittelyllä nähtiin olevan keskeinen merkitys siihen, minkälaiseksi vammaisille tarkoitettujen lukuisten palvelujen kokonaisuus muodostuu. Vammaisille tarjotaan palveluja eri tavalla riippuen siitä, lähdetäänkö liikkeelle puutteesta, vajavaisuudesta ja niiden diagnostisoinnista tai vastaavasti yksilön ja yhteisön välisestä suhteesta. WHO tekee kansainvälistä työtä, jossa nämä molemmat puolet otetaan huomioon ja lähtökohta on toimintakykyisyyden edistämisessä.

Sosiaaliturvan kehitys on synnyttänyt pirstaleisen palvelurakenteen. Palvelurakenteessa on päällekkäisyyksiä, ja toisaalta asiakkaan kannalta palveluaukkoja. Palveluiden medicalisoituminen on tehnyt palveluista osittain liiankin oire- ja diagnoosikeskeisiä. Pirstaleinen palvelurakenne ja diagnoosikeskeisyys vaikuttavat suoraan niihin palveluihin, joita yksilöille ja perheille on tarjolla. Palvelukokonaisuus ei välttämättä ole toimiva yksilöiden ja perheiden kannalta tarkasteltuna ja varsinkin yksittäisen pienten vammais

ryhmien palvelut eivät toimi aina asiakkaan tarpeiden lähtökohdista käsin.

Vammaistyön keskeisenä haasteena on tutkimus- ja kehittämistoiminta ja yhteiskunta-politiikkaan vaikuttaminen. VASSOn tehtävänä nähdään tässä tutkimus- ja kehittämistoiminnan koordinointi ja toimiminen yhteistyöfoorumina. Palveluja järjestävät eri tahot tulee saada työskentelemään yhdessä samoista asiakaslähtöisistä toimintaperiaatteista käsin ja uusinta tutkimustietoa hyödyntäen. Palveluista pitää muodostua nykyistä yhteisempi ja myös yksittäiset pienet vammaisryhmien tarpeet huomioon ottava palvelukokonaisuus. Samalla on turvattava ja kehitettävä vammaistyön erityisosaamisen taitoja kaikissa vammaistyön palveluja tarjoavissa yksiköissä.

Vammaistyön haasteet ovat toisistaan riippuvaisia:

Tutkimuksen ja kehittämisen sekä niiden koordinoinnin tarve: miksi tieto on hajallaan, miten pirstaleiseen palvelurakenteeseen voitaisiin vaikuttaa, millaisia ovat hyvät käytännöt, laadukas työ sekä yhteistyörakenteet ja toimintatavat.

1. Perus- ja erityisosaamisen turvaaminen: vammaistyön erilaisissa tilanteissa toimiminen, osaamisen tason nostaminen, hyvien käytäntöjen kehittäminen, tutkimus- ja kehittämistyön hyödyntäminen.
2. Asiakaslähtöisten palvelujen kehittäminen: tutkimuksen, kehittämisen ja toimijoiden yhteistyön hyödyntäminen.

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta

Tiedotusfoorumi:

- Tieto niistä asioista joita pitäisi koordinoita: tiedon kerääminen palveluista, tutkimuksesta, hankkeista (kunta, seutukunta, maakunta). Tiedon päivittäminen ja linkittäminen. Tulosten ja hyvien käytäntöjen julkistaminen.
- Yhteiskuntaan vaikuttaminen: VASSOn tehtävänä on alueella ilmenevien ja esille nousevien muutos- ja kehittämistarpeiden välittäminen päätöksentekijöiden ja lainsäätäjien tietoon.
- Yhtenä erityisalueena on palveluista tiedottaminen sekä kriteeristön ja raamien rakentaminen palvelujen järjestämisen tueksi. Ennakkotapauksien pohjalta tehtävä tiedotus- ja arviointityö.

Yhteistyöfoorumi:

- Hyvät ja toimivat verkostot, monitoimijamalli projekteissa, projekteista tiedottaminen, avustava rooli projektisuunnitelmien tekemisessä, moniammatillisuuden ja monisektorisuuden edistäminen, projektien koordinointi.
- Yhdessä kehittäminen: yhteistyöalueita voisivat olla esimerkiksi palvelu- ja kuntoutussuunnitelmat, palveluohjauksen mallit, sosiaali- ja terveysalojen arvomaailmojen yhteensovittaminen. Palvelujen aukkoja: tarvitaan uudelleen organisoimista ja päällekkäisten palvelujen karsimista, toiminnasta pitäisi saada asiakaslähtöistä ja rationaalista.
- Seutukunnallinen yhteistyö.

Erityisosaamisen turvaaminen ja osaamisen tason nostaminen:

Osaamisen kokoaminen ja jakaminen, pienet kunnat ja erityispalvelut

- Perus-, jatko- ja täydennyskoulutus: ammattihenkilöstön riittävyys, tiivis vuorovai-
kutis työelämän, tutkimuksen ja koulutusta antavien tahojen välillä mahdollistaa
koulutuksen osuvuuden, tiedon ajantasaisuuden ja oikean määrän.
- Vammaistyön laatukriteerit.

Toimenpide-ehdotukset

VASSOn ensisijaisina toimintamuotoina vammaistyön osalta nähdään seuraavat asiat.

1. *Vammaistyöhön liittyvän tutkimus- ja kehittämistyön koordinointi, tutkimustiedon
levittäminen ja arviointi.*
2. *Yhteistyörakenteet ja toimintatavat.*
3. *Vammaistyön erityisosaamisen turvaaminen.*
4. *Vammaistyöhön liittyvän perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen turvaaminen.* Kos-
ka vammaistyö ei ole tällä hetkellä minkään Varsinais-Suomen kouluttajatahon eri-
tyisenä painopisteenä, tarvitaan vammaistyön osaamisen merkityksen esillä pitä-
mistä ja edistämistä perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksessa. Perus-, jatko- ja täy-
dennyskoulutuksen tavoitteena on ammatillisen osaamisen kehittäminen ja siinä pai-
notetaan moniammatillisten toimintamallien kehittämistä ja ammattialojen sekä sek-
toreiden välistä yhteistyötä.

2.9 Hallinnollinen organisoituminen

2.9.1 VASSOn ylläpitäjätaho vuonna 2002

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tulevaa hallintomallia on käsitelty kolmessa ohjausryhmän kokouksessa (17. elokuuta, 19. syyskuuta sekä 18. lokakuuta 2001). Ohjausryhmän kokouksissa on lähdetty siitä, että osaamiskeskusta varten ei pe-
rustettaisi uutta oikeushenkilöä, vaan osaamiskeskus sijoitettaisiin jonkin olemassa ole-
van organisaation yhteyteen. Tällöin muiden tahojen mukana olo osaamiskeskustoimin-
nassa järjestettäisiin sopimuksen pohjalta. Esille on noussut kaksi vaihtoehtoa erityisen
keskustelun kohteeksi – VASSOn liittäminen joko Varsinais-Suomen erityishuoltopiiriin
kuntayhtymän tai Turun kaupungin yhteyteen. Kummankaan mallin valitsemisesta ei
kuitenkaan ole löytynyt selkeää yksimielisyyttä.

Lisäksi, koska sosiaalialan osaamiskeskuksia koskevaa lakia ei oltu käsiteltyvaiheessa
vielä hyväksytty, kysymystä osaamiskeskuksen ylläpitäjän valinnasta ei vielä pysyvästi
ratkaistu. Edellä mainittujen syiden vuoksi sopijapuolet katsoivat parhaimmaksi järjes-
tää osaamiskeskustoiminta vuoden 2002 aikana väliaikaisesti. Asetetun aikataulun puit-
teissa ei ratkaisua Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen pysyvästä hallin

tomallista siis pystytty aikaansaamaan. Toiminnan jatkamiseksi ja valtionosuuden saamisen turvaamiseksi oli kuitenkin synnyttävä ratkaisu siitä, mikä taho aloittaa osaamiskeskuksen toiminnan ensi vuonna sekä jatkaa valmistelua pysyvän ylläpitomallin aikaansaamiseksi.

Vuoden 2001 ajan osaamiskeskuksen toiminta sekä suunnittelijoiden palkkaus on hoidettu Turun kaupungin sosiaalitoimen kautta. Sosiaalikeskus esittikin, että toiminta jatkuisi vielä vuoden 2002 jo aloitetulla mallilla siten, että mukaan tulevien tahojen kanssa tehdään sopimus osaamiskeskuksen ylläpitämisestä. Apulaiskaupunginlakimies Antero Kastemaa valmisti yhdessä sosiaalikeskuksen kanssa asiaa koskevaksi sopimukseksi. Varsinais-Suomen kunnille (56 kpl), sekä Turun yliopistolle, Åbo Akademille, Länsi-Suomen lääninhallitukselle, Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymälle, Varsinais-Suomen lastensuojelun kuntayhtymälle, Varsinais-Suomen liitolle sekä Palveluverkkosäätiölle on esitetty mukaantuloa sopimuskumppanina osaamiskeskuksen ylläpitämiseen.

Sopimus sisältää ehdotuksen siitä, miten Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toimii kalenterivuonna 2002, sekä edelleen siitä, miten pysyvä ratkaisu osaamiskeskuksen ylläpitäjästä Varsinais-Suomen alueella tullaan tekemään. Kyseessä on siis väliaikainen, enintään vuotta 2002 koskeva ratkaisu. Kaikkien esitettyjen tahojen mukaantuloa sopimukseen ei katsottu välttämättömäksi. Siitä riippumatta tulivatko esityksen saajat mukaan tähän väliaikaiseen järjestelyyn, ne voivat olla mukana järjestettäessä toiminta pysyvästi vuoden 2003 alussa. Tarkoitus on, että vuoden 2002 aikana eri vaihtoehtoisia ylläpitomalleja tarkastellaan avoimesti ja valinta tehdään tämän tarkastelun pohjalta. Osaamiskeskuksen hallintoon liittyvään sopimukseen mukaantulo ei ole myöskään edellytys osaamiskeskuksen palvelujen käytölle, vaan palveluja voivat käyttää kaikki kunnat sopimukseen mukaan tulosta riippumatta.

Kaupungin esittämään yhteistyöhön ovat viranhaltijataholta saadun vastauksen mukaan tulossa mukaan seuraavat 40 kuntaa: Aura, Halikko, Kaarina, Kiikala, Kisko, Kustavi, Kuusjoki, Laitila, Lemu, Lieto, Loimaan kaupunki, Loimaan kunta, Masku, Merimasku, Mietoinen, Muurla, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Oripää, Paimio, Perniö, Pertteli, Piikkiö, Pyhäranta, Pöytyä, Raisio, Rusko, Salo, Sauvo, Somero, Suomensjärvi, Särkisalo, Taivassalo, Turku, Uusikaupunki, Vahto, Vehmaa, Velkua ja Yläne. Lisäksi yhteistyöhön ovat tulossa mukaan Turun Yliopisto, Åbo Akademi, Varsinais-Suomen liitto ja Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä sekä Palveluverkkosäätiö.

2.9.2 Toiminnan rahoitus ja vuoden 2002 budjetti

Osaamiskeskuksille tullaan vuodesta 2002 lähtien suuntaamaan pysyvää valtionavustusta osaamiskeskustoimintaa koskevan lain ja asetuksen pohjalta. Osaamiskeskustoimintaan on valtion talousarvioesityksessä varattu vuodelle 2002 18 milj. mk (3 milj. euroa), joka muodostuu kuntien valtionosuudesta. Tästä summasta myönnetään Varsinais-Suomen osaamiskeskukselle 1 246 025 mk. Alueellisten osaamiskeskusten rahoitus jaetaan kunkin osaamiskeskuksen toimialueen asukasluvun ja pinta-alan perusteella. Rahoitus kytketään voimassa olevaan kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtionosuusjärjestelmään siten, että osaamiskeskuksille maksettava valtionosuus

vähennetään vastaavan suuruisena eränä yleisestä kunnille maksettavasta sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtionosuudesta. Määräraha myönnetään sille oikeushenkilölle, joka ylläpitää osaamiskeskusta.

Valtionavustus kohdentuisi käytännössä suurelta osin keskusten ydintoimintojen kannalta välttämättömän henkilöstön palkkaukseen. Perusrahoitus ei riitä tutkimuksen tekemiseen, kehittämisprojekteihin eikä täydennyskoulutukseen, vaan niihin on etsittävä muita rahoituslähteitä. Valtionavustus on vain osa osaamiskeskusten rahoituksesta – muu rahoitus tulee eri hankkeiden kautta, kunnilta tai eri yhteistyötahojen työpanoksena. Kuntia ei lainsäädännöllä ole tarkoitus velvoittaa osaamiskeskustoiminnan rahoitukseen. Toiminnan täysimittaisen toteuttamisen kannalta eri tahojen taloudellinen panostus on kuitenkin välttämätöntä.

Vuoden 2002 alustava budjetti

• Henkilökunnan palkat (3 hlöä)	900 000 mk
• Toimitilan vuokra	
Toimitilat 75 m ² a' 70 mk/m ² /kk = 5 250 mk/kk eli	63 000 mk
• Tilojen kalustaminen	30 000 mk
• ATK- ym. laitteiden ja ohjelmien hankintakulut	30 000 mk
• Puhelinlaskut, toimistotarvikkeet, postitus ym.	40 000 mk
• Matkakulut	60 000 mk
• Muut kulut	123 025 mk
KAIKKI YHTEENSÄ	1 246 025 mk

2.9.3 Henkilökuntarakenne

Vuoden 2002 ajan toiminta aloitetaan väliaikaisella henkilöstöllä. Tarkoituksenmukaisinta on, että vakituisen henkilökunnan valinta tapahtuu vasta sitten kun pysyvä hallintomalli on päätetty. Valinnan tekee pysyvän hallintomallin päätöksiä tekevä elin. Valtion rahoituksella pystytään palkkaamaan kolme henkilöä.

2.10 VASSOn toimintasuunnitelma toiminnan alkaessa vuonna 2002

Toiminnan vaiheistus

VAIHE I

VASSON TOIMINTAMALLIN JA YHTEISTYÖVERKOSTON LUOMINEN

Vuosi 2001

- yhteistyöverkostojen luominen
- juridisen muodon valinnan valmistelu

- osaamiskeskusajatuksen tunnetuksi tekeminen
- kuntien tarpeiden kuunteleminen
- tulevien toimintamuotojen suunnittelu

VAIHE II

TOIMINNAN KÄYNNISTÄMINEN

Vuosi 2002

Kevät 2002

- juridisen muodon valinta viimeistään 1.7.2002 mennessä
- kehittämishankkeiden suunnittelu ja rahoituksen hakeminen
- osaamiskeskuksen konkreettinen luominen, tilojen vuokraaminen
- tiedottaminen ja toiminnan markkinointi
- vuonna 2001 aloitetun sisällöllisen toiminnan jatkaminen

Syksy 2002

- kehittämishankkeiden aloittaminen
- erilaisten rekistereiden luominen
- yhteistyöverkostojen lujittaminen
- tiedottaminen ja toiminnan markkinointi

VAIHE III

TOIMINNAN VAKIINNUTTAMINEN

Vuosi 2003-

Toimintamuodot toiminnan alkaessa

Juridinen konsultaatio

Varsinaissuomalaisille kunnille tarjotaan juridista konsultaatiota erityisesti lastensuojelukysymyksissä. Toiminnasta vastaa VASSOn yhteistyökumppanina Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Toiminta aloitetaan kokeiluna syksyllä 2002.

Moniammatillinen klinikka

Yhteistyöverkostojen lujittaminen

Pilottiprojekti Vakka-Suomen kuntien kanssa

Hankkeen tavoitteena on Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan yhteydessä luoda tuloksellinen yhteistyö seutukunnan kuntien sosiaalitoimen ja korkeakoulujen sekä tutkimuslaitosten välille sosiaalityön käytäntöjen kehittämiseksi. Lisäksi hanke siirtää hyviä toimintatapoja sosiaalitoimessa seutukunnan sisällä ja selvittää kehittämistarpeita. Tarkoituksena on hankkeen aikana luoda Vakka-Suomen seutukunnan ja VASSOn välisen yhteistyön rakenne, joka olisi siirrettävissä myös muihin Varsinais-Suomen seutukuntiin.

Sosiaalijohtajapäivät

Rekisterit

Lastensuojelujärjestöjen alueellinen järjestöpankki

Yhteistyössä Harava-projektin, KOTA ry:n ja Palveluverkkosäätiön kanssa

Projektisihteeri

VASSOn yhteyteen perustetaan sosiaalialan projektirekisteri, johon kootaan tietoa alueella toteutetuista, meneillään olevista ja mahdollisesti suunnitteilla olevista sosiaalialan projekteista.

Työnohjaajarekisteri

VASSO toimii alueellisen työnohjaajarekisterin ylläpitäjänä. Rekisteristä luodaan yhteismitallinen muiden vastaavien rekistereiden kanssa ja osaamiskeskukset yhdessä voivat muodostaa valtakunnallisen työnohjaajarekisteriverkoston.

Tieteessä/tutkimuksessa tapahtuu -päivät

Yhteistyökumppaneina muun muassa Turun yliopisto, Åbo Akademi, Turun ammattikorkeakoulu ja Stakes

- Tavoitteena tiedottaa kunnille alueella ja valtakunnallisesti tehdyistä tutkimuksista
- Tilaisuudet ilmaisia kunnille, VASSO hoitaa käytännön järjestelyt

Kevätpäivä

- esitellään tehtyjä opinnäytetöitä: pro gradut, lisensiaattityöt, väitöskirjat
- esittelyn lähtökohtana käytännönläheisyys sekä sovellettavuus
- tilaisuus järjestetään Turussa

Syyspäivä

- esitellään ajankohtaisista aiheista tehtyjä (maakunnassa tai koko maassa) tutkimuksia
- esittelyn lähtökohtana käytännönläheisyys
- tilaisuus järjestetään vaihtelevasti jossakin Varsinais-Suomen kunnassa

Tiedottaminen

Sosiaalialan osaamiskeskuksen toimivuus ja hyödynnettävyys sosiaalialan työntekijöiden keskuudessa on suorassa suhteessa sen tunnettuuteen. Mikäli kunnissa ei tiedetä mitä osaamiskeskukset tekevät, mitä ne tarjoavat tai miten ne hyödyttävät omaa kuntaa, kunnan työntekijöitä ja viime kädessä sosiaalihuollon asiakkaita, ei niillä ole pitkän päälle elinmahdollisuuksia. Tämän vuoksi VASSOn toiminnassa panostetaan erityisesti tiedottamiseen ja toiminnan markkinoimiseen sosiaalialan kentällä. Tiedottamisessa avainsanoja ovat *systemaattisuus*, *jatkuvuus* sekä *molemminpuolisuus*.

Yksi keskeinen tiedottamiskanava on osaamiskeskusten **internet-sivut**. Parhaillaan ollaan kehittämässä valtakunnallisesti osaamiskeskusten yhteistä sivustoa, josta olisi pääsy kunkin osaamiskeskuksen omille sivuille. VASSOn verkkosivusto voisi jakautua ulkoisesti kahdeksi osaksi. Kaikille avoin sivusto on tarkoitettu VASSOn yleiseen tiedot

tamiseen ja suunnattu laajalle yleisölle. Yleiset verkkosivut luovat osaamiskeskuksen imagoa, tekevät sen toiminnan näkyväksi ja tuovat mahdollisesti uusia toimijoita mukaan keskuksen toimintaan. Verkkosivun toinen osa on intranet, johon pääsy edellyttäisi yhteistyösopimusta VASSOn kanssa. Se on tarkoitettu osaamiskeskuksen toimintaan osallistuvien tahojen käyttöön. Käyttäjät ovat osaamiskeskuksen toimialan ammattilaisia. Internet-sivujen rakentaminen aloitetaan heti vuoden 2002 alussa. Tekninen toteutus ostetaan ulkopuoliselta toimittajalta, esimerkiksi Turun ammattikorkeakoululta.

Osaamiskeskukselle suunnitellaan oma logo ja graafinen ulkoasu. Näitä käytetään johdonmukaisesti kaikessa viestinnässä – esitteissä, kalvoissa, seminaareissa ja muussa materiaalissa. Pitkän ajan kuluessa muun muassa tätä kautta osaamiskeskuksen toiminta tulee paremmin tunnetuksi ja tutuksi. Varsinkin ensimmäisen toimintavuoden aikana panostetaan erityisesti osaamiskeskuksen toiminnasta tiedottamiseen sosiaalialan kentälle. Mahdollisuuksien mukaan käydään jokaisessa maakunnan kunnassa kertomassa toiminnasta sosiaalityöntekijöille ja muulle alan henkilöstölle.

3 KAAKKOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

Velipekka Ryttyläinen

3.1 Hallinto

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen valmisteluvaiheessa vuonna 2001 käytiin laaja keskustelukierros alueen kuntien, maakuntaliittojen, Etelä-Suomen läänin hallituksen ja ammattikorkeakoulujen piirissä osaamiskeskusta ylläpitävästä tahosta. Selvästi eniten kannatusta sai malli, jossa laajan omistuspohjan muodostama osakeyhtiö hallinnoisi Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n perustamiskokous pidettiin 30.10.2001 Kouvolassa. Yhtiön osakkaiksi tulivat 20 Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kuntaa sekä Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulut. Lopuille alueen kunnista annettiin mahdollisuus liittyä myöhemmin osakeyhtiöön ja suurin osa näistä onkin liittymässä kevään 2002 ylimääräisessä yhtiökokouksessa. Osakeyhtiön tavoitteena on saada kaikki kunnat ja muut alueen toimijat mukaan toimintaan ja tätä tavoitetta on tuettu osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen ja osakassopimuksen muodolla. Osakassopimukseen on kirjattu, että pienet kunnat merkitsevät vähintään yhden osakkeen (nimellisarvo 200 €) ja alueen suuret ja keski-suuret kunnat nimellä mainittuina merkitsevät vähintään kymmenen osaketta (yhteensä 2000 €). Yhtiöjärjestyksen mukaan yhtiökokouksessa yhdellä osakkaalla on käytössään yksi ääni osakkeiden määrästä riippumatta.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n hallituksessa on yhdeksän jäsentä, joista vähintään neljän on oltava Kymenlaakson maakunnasta ja vähintään neljän Etelä-Karjalan maakunnasta. Hallituksen jäsenet valitaan Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakunnista vuorovuosina siten, että parillisina vuosina, alkaen vuonna 2002, Kymenlaakson maakunnasta on viisi jäsentä ja Etelä-Karjalan maakunnasta neljä jäsentä; ja parittomina vuosina, alkaen vuonna 2003, Etelä-Karjalan maakunnasta on viisi jäsentä ja Kymenlaakson maakunnasta neljä jäsentä. Puheenjohtaja valitaan parillisina vuosina, alkaen vuonna 2002, Etelä-Karjalan maakunnasta ja parittomina vuosina, alkaen vuonna 2003, Kymenlaakson maakunnasta. Osakassopimukseen ei ole kirjattu, mutta periaatteellisella tasolla on sovittu, että yhtiön hallitukseen tulee tasapuolisesti eri kokoisten kuntien sekä ammattikorkeakoulujen edustukset. Yhtiön ensimmäiseen hallitukseen vuodelle 2002 valittiin piirijohtaja Raimo Korjus (Kotkan kaupunki), sosiaali- ja terveysjohtaja Sirpa Kristeri (Elimäen kunta), sosiaalijohtaja Niina Korpelainen (Kuusankosken kaupunki), perusturvajohtaja Esko Riittinen (Jaalan kunta), vakuutuspiirin johtaja Ilpo Hakula (Lappeenrannan kaupunki), sosiaalijohtaja Liisa Holopainen (Savitaipaleen kunta), sosiaali- ja terveysjohtaja Jouko Elomaa (Imatran kaupunki), rehtori Pertti Vuorela (Kymenlaakson ammattikorkeakoulu), sekä rehtori Anneli Pirttilä (Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu). Yhtiön hallituksen järjestäytymiskokouksessa Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n toimitusjohtajaksi valittiin FT, VTM Velipekka Ryttyläinen.

Hallitustyöskentelyn tueksi nimetään neuvottelukunta, johon kutsutaan edustajat yhtiöjärjestyksen mukaisesti Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson liitoista, Etelä-Suomen lääninhallituksesta, Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitokselta sekä Kymenlaakson erityishuollon kuntayhtymästä. Hallitus nimeää edellä mainittujen lisäksi edustajat järjestöistä, yksityisistä palveluntuottajista, kunnista sekä mahdollisista muista toimijoista. Neuvottelukuntaan kuuluvat lisäksi yhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja. Neuvottelukunnan tehtävistä päättää tarkemmin yhtiön hallitus vuoden 2002 ensimmäisissä kokouksissa. Tavoitteena kuitenkin on, että neuvottelukunta toimisi alueellisista tarpeista nousevien innovaatioiden synnyttäjänä, ja siten hallituksen ja osaamiskeskusten johtajan tukena. Yhtiön yliopistosuhteita konkretisoi yhteistyösopimus Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen ja Pietarin sosiaaliteknologian instituutin kanssa.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n kotipaikaksi on merkitty Kouvola, mutta osaamiskeskus tulee toimimaan hajautettuna ja verkostoituneena organisaationa Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson maakuntien alueella. Näin ollen ei ole katsottu tarkoituksen mukaiseksi järjestää toimintaa jaettuna selkeästi kahden maakunnan kesken. Yhtiön peruspääoman ollessa suhteellisen pieni, osaamiskeskus tulee toimimaan nimenomaan asiantuntemusta välittävänä organisaationa, varsinaisten projektien hallinnointien jäädessä yhteistyökumppaneille.

3.2 Varsinainen toiminta

Osaamiskeskuksen toiminnan päätavoitteet määrittyvät toisaalta lain sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta (1230/2001) perusteella ja toisaalta alueen ominaispiirteistä nousevista erityistarpeista. Toiminnalle pyritään hakemaan myös valtakunnallista profiilia erityisesti lähialuekysymysten ja sosiaalialan yrittäjyyden näkökulmista.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan tavoitteet liittyvät toisaalta osallistumisena alueen hyvinvointistrategioiden ja -taseiden luomiseen (makrotaso), seutukunnallisten palvelujärjestelmien kehittämiseen (mesotaso) ja sosiaalityön menetelmien kehittämiseen (mikrotaso) (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan tasot vuonna 2002.

Taso	Konteksti	Vaikutuksen kohde	Mekanismit
Makro	Rakenteelliset, maantieteelliset ja kulttuuriset tekijät	Kaakkois-Suomen (sosiaalinen) hyvinvointi ja sosiaalinen pääoma	Hyvinvointistrategiat, hyvinvointitase, turvallisuussuunnitelmat.
Meso	Suurten vs. pienten kuntien tarpeet, perus- ja jatkokoulutuksen puutteet	Kuntien/seutukuntien alueen sosiaalipalvelut	Osaamisklinikat, T&K, erityiskysymysten strategiat ja ohjelmat, perus- ja jatkokoulutuksen kehittäminen
Mikro	Resurssiongelmat, menetelmällisen tiedon puutteet	Sosiaalityön menetelmät, työssä jaksaminen	Osaamisklinikat, opinnäytetyöt, erilliset T&K-hankkeet, konsultaatiopalvelut, täydennys- ja jatkokoulutus

Alueella on useita hyvinvointistrategioiden, hyvinvointitaseiden ja turvallisuussuunnitelmien laatimiseen nousseita tarpeita, joihin osaamiskeskus pyrkii omalla asiantunteumuksellaan vastaamaan. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tavoitteena on yhdessä eri toimijoiden kanssa toteuttaa molempiin maakuntiin hyvinvointitase, joka toimisi laajempänä prosessimaisena mittaristona myös sosiaalialan kehittämisen tarpeista.

Kaakkois-Suomessa on runsaasti pieniä kuntia, joiden edellytykset vastata yksin palvelutarpeista eivät ole erityisesti onnistuneet eivätkä tule jatkossakaan onnistumaan. Eriytyisenä huolenaiheena ovat olleet vaikeudet rekrytoida muodollisesti päteviä sosiaalityöntekijöitä sekä sosiaalityöntekijöiden jatko- ja täydennyskoulutuksen puutteet. Ongelman taustalla on ollut edelliseen liittyen yksittäisten kuntien tarjoamien työtehtävien houkuttelemattomuus sekä toisaalta laajemmin yliopistollisen sosiaalityön opetuksen puuttuminen. Työtehtävien kehittämisessä osaamiskeskus pyrkii aktiivisesti toimimaan kuntien kanssa yhteistyössä muun muassa siten, että sosiaalityöntekijöitä ryhdyttäisiin palkkaamaan seutukunnittain tai ainakin muutaman pienen kunnan yhteistyönä. Siten olisi mahdollisuus luoda ylikunnallisia vastuualueita sosiaalityöntekijöille (muun muassa lastensuojelu, päihdetyö, vanhustyö). Osaamiskeskus on lisäksi toiminut aktiivisesti yliopistollisen sosiaalityön koulutuksen saamiseksi Kaakkois-Suomeen. Neuvottelut asiasta ovat käynnissä osaamiskeskuksen, Etelä-Karjalan ydinalueen kuntien, Kuopion yliopiston ja OPM:n välillä. Tavoitteena on, että osaamiskeskukseen sijoitettaisiin yliopiston alainen professuuri ja lehtoraatti.

Kunnista saadun palautteen perusteella yksi sosiaalityön ongelmista on myös menetelmällisen tiedon puute. Osaamiskeskus pyrkii järjestämään tarpeiden mukaista eri kunnille yhdessä suunnattua täydennyskoulutusta sekä tutkimustoiminnan avulla kehittämään sosiaalityön menetelmiä. Erityisen tärkeä tavoite lähivuosille on näyttöön perustuvan sosiaalityön menetelmien kehittäminen, johon pyritään yhdessä muiden sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa. Tärkeitä resursseja ja yhteistyökumppaneita menetelmien kehittämisessä ovat myös mahdollisesti perustettava sosiaalityön professuuri sekä Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaalialan osastot.

Varsinaisen sosiaalialan kehittämistoiminnan keskeisinä instrumentteina tulevat toimimaan osaamisklinikat. Osaamisklinikka on tiettyyn sosiaalialan erityisalueeseen kiinnittyvä rakenne, joka mahdollistaa tutkimuksen ja koulutuksen yhdistämisen käytännön toiminnan kehittämiseen. Tavoitteena on luoda niin sanottu innovatiivinen miljö, jossa käytännön työntekijät, tutkijat, sekä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opiskelijat työskentelevät yhteistyössä. Opiskelijat suorittavat harjoittelunsa klinikalla sekä tekevät opinnäytetyönsä osana laajempia klinikalle sijoittuvia tutkimushankkeita. Käytännössä osaamisklinikat tulevat sijoittumaan olemassa oleviin palveluyksiköihin tai niiden verkostoihin.

Ensimmäinen osaamisklinikka, Vanhustyön osaamisklinikka, on aloittanut toimintansa syksyllä 2001. Klinikalle on palkattu Kuusankosken kaupungin, Kymenlaakson ammattikorkeakoulun ja Kymenlaakson liiton rahoituksella projektipäällikkö. Erillisrahoituksia haetaan klinikan osaprojekteihin keväällä 2002. Tavoitteena on, että erillisrahoituksen turvin klinikalle palkataan tutkija kehittämään klinikkakonseptia. Klinikalla kehitetään vanhustyön koulutusta yhteistyössä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun ja Kymenlaakson kesäyliopiston kanssa. Vanhustyön osaamisklinikka pyrkii olemaan kaakkoissuomalaisen vanhustyön projektien verkoston solmukohta, ja tätä tarkoitusta varten klinikka järjestää kaksi verkostoseminaaria vuonna 2002.

Toinen osaamisklinikka, Kuntouttavan työllistämisen ja toimintakyvyn osaamisklinikka muodostetaan Lappeenrantaan. Lappeenrannassa on useita kuntouttavan työllistämisen projekteja käynnissä, joiden arvioinnin tekee osaamiskeskus. Tarkoituksena on palkata Lappeenrannan kaupungin projektirahoituksella projekteja koordinoiva henkilö, joka samalla toimii klinikan päällikkönä. Klinikalle tulee harjoittelupaikkoja Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijoille sekä Kuopion yliopiston sosiaalityön opiskelijoille.

Kolmas osaamisklinikka, Sosiaalialan yrittäjyyden tutkimus-, kehitys- ja koulutusklินิกka, perustetaan Elimäelle. Klinikka toimii verkostona, jossa ovat mukana Elimäen kunnan kotipalveluyrittäjyysprojekti, Kymenlaakson ammattikorkeakoulun Kouvolan yrityspalvelun ja Elimäen sosiaalialan osaston yrittäjyyshankkeet, sekä Helsingin yliopiston Palmenian Imatran yksikön maaseutuyrittäjyysshanke.

Vuoden 2002 aikana valmistellaan lisäksi seuraavia osaamisklinikoita:

- väkivaltaklinikka (Lappeenrannan ja Haminan seudun hankkeet, klinikan toiminnasta tehdään väitöskirjatutkimus)
- varhaiskasvatuksen klinikka (konseptista tekeillä varhaiskasvatuksen pro gradu Jyväskylään)

- lastensuojeluklinikka (Kotkan lastensuojelun koordinointi)
- vammaistyön klinikka

Klinikoiden perusrakenteet toimivat ensimmäisinä vuosina projektirahoituksella, mutta tarkoituksena on, että niistä muodostuu pysyviä rakenteita, jotka kehittävät ja välittävät erityisosaamista. Klinikat voisivat tarjota kunnille mahdollisuuden sijoittaa tutkijan virkoja suunniteltujen EVO-rahoitusten puitteissa – mikäli kyseinen järjestelmä saadaan myös sosiaalialalle aikaan.

3.3 Arviointi

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan arvioinnista päätetään muiden osaamiskeskusten arvioinnin ohella valtakunnallisen työryhmän taholta. Osaamiskeskuksen omaa arviointia suoritetaan erityisesti eri osaamisklinikoiden yhteydessä, joiden toiminnan suunnitteluun ja arviointiin liitetään pro graduja, lisensiaatintutkimuksia ja väitöskirjatutkimuksia. Lisäksi Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta yliopistollisen ja ammattikorkeakoulun koulutuksen harjoittelun ja opinnäytetöiden innovatiivisena miljöönä on tekeillä väitöskirja.

4 HÄME-SATAKUNNAN SOSIAALIALAN OSAAMIS- KESKUS

Juha Kaakinen

Tuula Lehtinen & Pekka Rissanen

Kristiina Laiho & Aino Ritala-Koskinen

Risto Koivumäki

4.1 Osaamiskeskuksen tarkoitus ja toiminta-ajatus

Ajatus sosiaalialan osaamiskeskusten perustamisesta lähtee siitä tosiasiasta, että ihmisten arkielämän ja yhteisöjen sosiaaliset ongelmat muuttuvat yhä kompleksisemmiksi. Niihin puuttuminen edellyttää niin ongelmien kuin palvelujärjestelmänkin jatkuvaa uudelleenkehystämistä. Sosiaalialan työntekijöiltä vaaditaan oman osaamisen ja asiantuntemuksen jatkuvaa kehittämistä ja erilaiset rajat ylittävien toimintamallien soveltamista. Erityispalveluiden puolella rajojen ylitys tarkoittaa yhtäältä palvelujärjestelmän sisäisiä sektorirajoja ja toisaalta kuntarajoja. Ongelmat koskevat erityisesti pieniä kuntia, joilla ei ole varaa itsenäisesti tuottaa kaikkia tarvittavia erityispalveluita. Palveluiden saatavuutta voidaan tukea erilaisilla yhteistyömalleilla ja -sopimuksilla.

Koulutuksen – niin perus- kuin jatko- ja täydennyskoulutuksenkin – sekä tutkimuksen osalta kysymys on erityisesti tarpeesta vahvistaa kytkeä sosiaalialan ja sosiaalityön käytäntöön. Alan kehittämistyössä olisi puolestaan löydettävä kestäviä vaihtoehtoja ”projektikaaokseen” ja kyettävä rakentamaan vankempaa yhteyttä käytännön sosiaalityön sekä yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen välillä (tutkimuslähtöinen kehittäminen).

Osaamiskeskuksen toiminta-ajatus alkaa kiteytyä tätä taustaa vasten seuraavalla tavalla: keskuksen perustehtävä on sosiaalialan osaamisen tason nostaminen ja osaamisen levit

täminen siten, että se on kaikkien sosiaalialan ammattiryhmien ja työntekijöiden hyödynnettävissä. Osaamiskeskuksessa kehitetään käytännön sosiaalityön sekä opetuksen ja tutkimuksen yhteistyönä uusia menetelmiä ja toimintamalleja ja luodaan erityisosamista, josta alueen asukkaat hyötyvät korkeatasoisina erityispalveluina.

Osaamista kehitetään yhteistyössä yliopistossa ja alueen ammattikorkeakouluissa harjoitettavan opetuksen ja tutkimuksen kanssa sekä vahvistamalla kuntien keskinäisiä yhteistyösuhteita. Asiakastyön lisäksi osaamiskeskus palvelee kuntia mahdollistamalla tehtäväkierron käytännön työn ja tutkimustoiminnan välillä, tarjoamalla täydennyskoulutusta alan työntekijöille ja ylläpitämällä erityisosajaverkostoa sekä antamalla yhteistyö- ja asiantuntija-apua sosiaalihuollon yksiköille ja henkilöstölle.

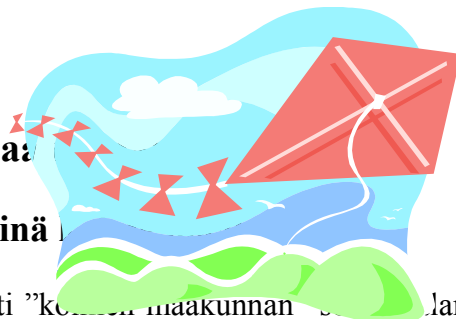
Osaamiskeskuksen toiminta jakaantuu pysyväisluonteiseen toimintaan ja projektitoimintaan. Pysyvää toimintaa rahoitetaan valtion rahoituksella. Sen ytimen muodostaa välittäjä- ja koordinaattoritehtävä (brokeritehtävä), jonka tarkoituksena on rakentaa ja ylläpitää monitahoisia vuoropuhelu-, yhteistyö- ja vaihtosuhteita verkoston osapuolten välillä sekä järjestää mahdollisuuksia tutkimus- ja kehittämistyölle. Konkreettisina tehtävinä tämä tarkoittaa esimerkiksi avustamista palveluiden hankinta- ja vaihtosopimusten teossa, asiantuntija- ja konsultaatioavun tuottamista ja välittämistä sekä tutkimus- ja kehittämishankkeisiin liittyviä projektointi- ja rahoitusjärjestelyjä. Hanketoiminta on pysyvän tehtävän rinnalla tapahtuvaa määräaikaista ja erillisrahoituksella toteutettavaa kokeilu- ja kehittämistyötä, joka sijoittuu pääasiassa olemassa oleviin kunnallisiin ja muihin asiakastyötä tekeviin toimipisteisiin sekä alan korkea-asteen koulutusta ja tutkimustyötä harjoittaviin oppilaitoksiin.

Tästä näkökulmasta tarkastellen sosiaalialan osaamiskeskusta voidaan metaforisesti verrata leijaan, jonka kärkeen sijoittuvat sosiaalialan kunnalliset toimipisteet ja toiseen kulmaan kolmannen sektorin toimijat. Leijaa auki pitävä poikkipuola jännittyy yliopiston ja ammattikorkeakoulun välille. Koordinoivan yksikön tehtävä on pitää leijaa kasassa ja ylläpitää sen lentokykyä. Koordinoivaan yksikköön kuuluvat keskuksen pysyvä henkilöstö ja alueellinen neuvottelukunta, jonka jäsenet edustavat seutukuntaa, koulutus- ja tutkimusorganisaatioita sekä kolmannen sektorin toimijoita. Työntekijöiden tueksi voidaan tarpeen mukaan koota erillisiä asiantuntijaryhmiä. Kiinteät ja säännölliset neuvottelusuhteet sosiaalialan johdon seutukunnallisiin yhteistyöelimiin on keskeinen elementti koordinaatiotyössä.

4.2 Kolmen maan

4.2.1 Toimipiirinä

Nimensä mukaisesti ”kolmen maakunnan sosiaalialan osaamiskeskus” käsittää Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan alueen. Alueella on 77 kuntaa ja asukkaita 852 000. Näitä maakuntia voidaan luonnehtia voimakkaan rakennemuutoksen alueeksi, jolle ovat tyypillistä niin perinteisen perusteellisuuden alasajon jälkeensä jättämät ongelmat kuin uuden tieto- ja tietoteollisen yhteiskunnan mukanaan tuomat menestystarinnat.

Pirkanmaa on maamme toiseksi suurin maakunta. Se koostuu 33 kunnasta, joista 10 on kaupunkia, ja 6 seutukunnasta. Asukkaita maakunnassa oli vuoden 2000 lopussa 447 000. Pirkanmaa luonnehtii itseään moderniksi, tulevaisuuteen tähtääväksi tietomaakunnaksi sekä voimakkaan elinkeinoelämän ja monipuolisen koulutuksen keskuksesi, jossa teknologia-, uusmedia- ja osaamiskeskukset ovat taustavoimina uudelle innovatiiviselle yritystoiminnalle.

Kanta-Häme on osaamiskeskukseen kuuluvista maakunnista pienin, koostuen 16 kunnasta, jotka ryhmittyvät kolmeksi seutukunnaksi. Seutukuntien keskuksina ovat Hämeenlinnan, Riihimäen ja Forssan kaupungit. Hämeenlinna on Etelä-Suomen läänin pääkaupunki ja Suomen vanhin sisämaan kaupunki. Nykyisin Kanta-Hämeen alueella asuu noin 165 000 asukasta.

Satakuntaan kuuluu 28 kuntaa, joiden yhteinen asukasmäärä on noin 240 000. Maakunta jakaantuu neljään seutukuntaan. Maakunnan suurimmat väestö- ja työpaikkakeskittymät sijaitsevat rannikolla ja Kokemäenjoen varrella. Näillä alueilla väestötiheys on noin 50 as/km². Kokemäenjokilaakso on Satakunnan osuudelta kaupungistumisasteeltaan ja infrastruktuuriltaan yksi Suomen tärkeimmistä taajamavyöhykkeistä.

Kolmen maakunnan osaamiskeskuksen alueen kaikissa suurimmissa kaupungeissa annetaan yliopistotasoista koulutusta. Suurimmat yksiköt ovat Tampereen yliopisto ja Tampereen teknillinen korkeakoulu, joilla on toimintaa Tampereen lisäksi myös Hämeenlinnassa (opettajankoulutus) ja Porissa (TTKK ja hyvinvointipalvelujen professuuri). Tampereen yliopistolla on sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan opetuksessa ja tutkimuksessa vankka asema. Alueella varhaiskasvatuksen opetusta ja tutkimusta tehdään myös Tampereen yliopistossa. Turun yliopistolla puolestaan on opettajankoulutuksen toimintayksikkö Raumalla. Tiedekorkeakoulujen rinnalla korkea-asteen koulutuksen tarjontaa täydentävät alueen viisi ammattikorkeakoulua. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan yksiköt ovat nykymuodossaan vielä suhteellisen nuoria, mutta aktiivisia alueellisia toimijoita.

Alueella toimii kolme maakunnallista liittoa, Hämeen, Pirkanmaan ja Satakunnan liitot. Tätä resurssipohjaa vasten kolmen maakunnan sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaedellytykset ovat erinomaiset. Haasteelliseksi tilanteen tekee keskeisten toimijatahojen – kunnat sekä yliopistot ja ammattikorkeakoulut – runsas ja monitahoinen joukko. Osaamiskeskuksen vastuullisilta rakentajilta edellytetään erinomaisia ”verkon kutojan” ja ”leijan lennättäjän” taitoja.

4.2.2 Osaamiskeskustoiminnan organisointi ja hallinnon järjestäminen

Valmistelutyön yhteydessä eri osapuolten kanssa käydyissä neuvotteluissa päädyttiin siihen, että kolmen maakunnan osaamiskeskuksen hallinto järjestetään tarkoitusta varten perustettavan osakeyhtiön kautta. Osakeyhtiön perustava kokous pidettiin 21.11.2001. Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n perustajaosakkaita ovat yhtä suurin osuuksin Hämeenlinnan, Porin ja Tampereen kaupungit sekä Sosiaalikehitys Oy. Perustajaosakkaat ovat tehneet keskenään myös osakassopimuksen. Yhtiön hallitukseen kuuluu osakkaiden edustuksen lisäksi Tampereen yliopiston edustaja sekä alueen viiden ammatti-korkeakoulun yhteinen edustus.

Osaamiskeskusyhtiön hallituksen tueksi nimetään alueelliset neuvottelukunnat, joiden vetovastuu on ao. maakuntaa yhtiön hallituksessa edustavan kaupungin edustajalla. Neuvottelu-kuntiin kutsutaan alueen kuntien seudullinen edustus sekä alueen muiden keskeisten toimijoiden kuten ammattikorkeakoulujen, maakuntien liittojen, läänihallitusten sekä kansalaissektorin järjestöjen edustus. Kokoonpanoissa on alueellisia painotuseroja, mutta keskeisenä tavoitteena on neuvotteluntien avulla turvata maakunnallisten tarpeiden ja erityisesti alueiden kaikkien kuntien tarpeiden huomioiminen osaamiskeskusten toiminnassa.

Tampereen yliopiston ja alueen kaikkien ammattikorkeakoulujen kanssa laaditaan osaamiskeskustoimintaa koskevat yhteistoimintasopimukset.

Osaamiskeskusyhtiölle valitaan johtaja ja palkataan lisäksi alueellisia suunnittelijakehittäjiä. Lähtökohtana on, että suunnittelijaresursseja on alueellisesti kaikkien kolmen maakunnan käytettävissä. Lisäksi voidaan palkata määräaikaista suunnittelijoita ja projektityöntekijöitä vastaamaan esimerkiksi teemakohtaisten hankkeiden valmistelusta. Osaamiskeskukseen valittavan vakituisen henkilöstön keskeinen tehtävä on vastata osaamiskeskustoiminnan hankkeistuksesta ja rahoituksen hakemisesta osaamiskeskushankkeille sekä toiminnan tasapainoisesta kehittämisestä osaamiskeskuksen koko maantieteellisellä alueella.

4.3 Osaamiskeskuksen suunnittelutilanne vuoden 2001 lopussa

4.3.1 Osaamiskeskustoiminnan valmistelun eteneminen

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan valmistelusta on Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan alueella vastannut hallinnollisesti Sosiaalikehitys Oy. Valmistelutyö käynnistyi Kanta-Hämeessä Euroopan sosiaalirahaston tavoite 2-ohjelman rahoituksen turvin jo vuonna 2000. Valmistelutyö konkretisoitui lastensuojelun pilottiyksiköksi, jona on toiminut Hämeenlinnan kaupungin sijaishuoltotoimisto, sekä vanhushuollon koulutuskaruselliksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella tehdyn valmistelutyön painopiste on vuonna 2001 ollut Pirkanmaan ja Satakunnan maakunnissa. Satakunnassa taustatyötä oli tehty VERSO-hankkeen ja myös MAKROPILOTTI-hankkeen yhteydessä. Kanta-Hämeen osalta valmistelu laajeni vuonna 2001 kattamaan koko maakunnan. Lisäksi valmisteluresursseja kohdennettiin osaamiskeskustoiminnan ylimaakunnalliseen organisointiin ja hallintorakenteen valmisteluun.

Osaamiskeskuksen alueen maakuntien erilaiset lähtökohdat ovat vaikuttaneet valmistelutyöhön. Valmistelun painopiste on ollut maakunnittain organisoidussa ja osittain eri tahtiin edenneessä suunnittelussa, jota on tuettu ja koordinoitu suunnittelijoiden säännöllisillä yhteisillä tapaamisilla. Näin on kyetty huolehtimaan kolmen maakunnan osaamiskeskuksen kokonaisuuden rakentamisesta. Seuraavissa luvuissa kuvataan työn etenemistä maakunnittain.

4.3.2 Osaamiskeskus Pirkanmaalla – monitahoisia tarpeita ja projekti-ideoita

Osaamiskeskuksen valmistelutyön eteneminen Pirkanmaalla

Pirkanmaan osalta osaamiskeskuksen valmistelutyö¹¹ alkoi keväällä 2001 osaamiskeskuksen yhteis-työkumppaneiden tapaamisilla. Kuntien edustajien, lähinnä kuntien sosiaalijohtajien, kanssa keskusteltiin seutukunnallisissa tapaamisissa. Näissä keskusteluissa käsiteltiin laajasti kuntien sosiaali-alan nykytilannetta ja ongelmia. Tampereen yliopiston (sosiaalityö ja varhaiskasvatus) ja Pirkanmaan ammattikorkeakoulun edustajat sekä kolmannen sektorin toimijoita tavattiin myös kevään aikana. Lääninhallituksen ja Pirkanmaan liiton edustajien näkemyksiä kuultiin. Yhteistyö Pirkanmaan VEP-ryhmän kanssa on jatkunut kiinteänä koko suunnittelukauden ajan. Näiden tapaamisten perusteella syntyi kesällä väliraportti selvitystyön tuloksista.

Syksyllä tapaamisia jatkettiin sellaisten toimijoiden kanssa, joilla oli uusia näkemyksiä osaamiskeskuksen toiminnasta. Raportin toinen osa valmistui alkusyksystä, siinä tarkennettiin hankkeita ja projekteja, joita lähdetään kehittämään osaamiskeskuksen toiminnan käynnistymisvaiheessa. Raportit jaettiin kuntien sosiaalijohtajille ja yhteistyökumppaneille kommentointia varten. Pirkanmaan kuntajohtajille selvitettiin sosiaalialan osaamiskeskusta Pirkanmaan liiton järjestämässä seminaarissa 27.11.2001.

Sosiaalialan kehittämistarpeet ja osaamiskeskuksen toiminnan painopisteet Pirkanmaalla

Tutkimus-, kehittämis- ja kokeilutoiminta on osapuolten näkemyksen mukaan tällä hetkellä Pirkanmaalla pirstoutunutta ja hajallaan. Eri toimijat eivät tiedä toisistaan, kukaan ei koordinoi toimintaa eikä tieto leviä yhteistyöverkostoissa. Kehittämistoiminnan rahoituksen hankkiminen on kaikille yhteinen ongelma, mutta kukin toimii tahollaan ja tekee kaiken yksin alusta loppuun asti.

Osaamiskeskuksen tehtäväksi asetui tiedon kokoaminen toimijoiden hankkeista sekä uusien hankkeiden koordinointi, yhteistyösuhteiden tukeminen ja rahoituksen hankkimisessa avustaminen. Osaamiskeskus voi lisäksi auttaa käytännön työntekijöiden tutkimus- ja kehittämishankkeiden aiheiden identifioinnissa ja muotoilussa ja välittää tutkimustarpeita yliopiston suuntaan. Tutkimustulosten ja kokeilutoiminnassa syntyneiden kokemusten ja hyvien käytäntöjen levittäminen ovat myös osaamiskeskuksen tehtäviä.

Käytännön opetus ja harjoittelu nousi tärkeimmäksi sosiaalialan työelämää ja peruskoulutusta yhdistäväksi linkiksi. Täydennyskoulutuksen osalta osaamiskeskuksen tehtävät asettuvat tarpeiden selvittämiseen ja tarpeiden mukaisen koulutuksen hankkimiseen. Työnohjauksen järjestämisessä on myös paikoittain ongelmia ja siihen toivottiin osaamiskeskukselta apua.

¹¹ Taustaselvityksestä ja osaamiskeskuksen toiminnan suunnittelusta ovat huolehtineet suunnittelija Tuula Lehtinen ja tutkija Pekka Rissanen. Kumpikin on toiminut tehtävässä osa-aikaisena työntekijänä.

Käytännön työntekijöiden taholla on aktiivista kiinnostusta ammatillisen ja myös tieteellisen lisensiaattitutkinnon suorittamiseen. Tieteellisen jatkokoulutuksen järjestäminen on selvästi yliopiston tehtävä, mutta osaamiskeskus voisi madaltaa osallistumisen kynnystä esimerkiksi järjestämällä tutkimusmahdollisuuksia (rahoitusta, työtiloja yms. resursseja) jatkokoulutuksessa oleville.

Kuntien sosiaalijohdon tapaamisissa erityispalvelujen saatavuus ja tuottaminen nousivat keskeisimmäksi kysymykseksi. Ajankohtaisten sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen ei enää onnistu ilman yhteistyötä. Toisaalta resurssipula peruskunnissa estää voimavarojen siirtämisen näiden palvelujen kehittämiseen. Osaamiskeskukselta toivottiin vahvaa roolia yhteisten ongelmakohtien ratkaisemisessa.

Tapaamisissa korostettiin myös sosiaalisten vaikutusten arvioinnin ja ennakkoinnin merkitystä. Erityisesti haluttiin tutkimustietoa erilaisten palvelumuotojen vaikuttavuudesta, eli siitä, mitä kannattaa tehdä ja millaisissa tilanteissa. Kunnissa tarvitaan tieteellistä näyttöä työn tuloksellisuudesta päätöksen teon tueksi. Osaamiskeskuksen tehtävä voisi olla tällaisen tutkimuksen tarpeen selvittäminen ja tutkimustyön koordinointi.

Kesällä 2001 valmistuneessa väliraportissa selvitystyön tekijät esittivät, että osaamiskeskuksen pysyvän toiminnan järjestämiseksi Pirkanmaan alueelle tarvittaisiin kolme vakituista työntekijää. Heidän tehtävänsä jakaantuivat yhteistyökumppaneiden toiveiden mukaisesti tutkimus-, kehittämis- ja kokeilutoiminnan koordinoijan tehtäviin, sosiaalialan peruskoulutuksen käytännön opetuksen ja harjoittelun koordinoijan tehtäviin sekä erityisosaamista vaativien tehtävien järjestämisen ja kehittämisen koordinoijan tehtäviin.

Kun valtion budjetissa vähennettiin osaamiskeskuksille myönnettävää määrärahaa alkuperäisestä esityksestä niin, että Pirkanmaan osalle tulee vain ehkä yhden tai puolentoista henkilön määrärahat, on tehtävien tärkeysjärjestys ja työnjakokysymykset arvioitava uudelleen.

Kuntien sosiaalijohto asetti tärkeimmäksi tehtäväksi erityisosaamista vaativien tehtävien järjestämisen ja kuntien välisen yhteistyön kehittämisen. Tällä alueella on mahdollista saada aikaan konkreettista toimintaa, jolla voidaan vaikuttaa väestön palvelujen saantiin ja hyvinvointiin. Myös VEP-hankkeen ensimmäisen vaiheen loppuraportti tukee tätä valintaa. Sosiaalityön menetelmällisen kehittämisen alueelta on yhtenä keskeisenä painopisteenä nostettu esiin aikuissosiaalityö, joka voidaan sisällyttää läpäisyperiaatteena erityispalveluiden kehittämiseen. Myös tarve käynnistää tutkimusavusteisia kehittämissankkeita on osoittautunut ajankohtaiseksi. Tähän tarkoitukseen pyritään löytämään projektirahoitusta.

Projektit osaamiskeskuksen käynnistymisvaiheessa

Monitoimija- ja monituottajamallit

Pirkanmaan osaamiskeskus aloittaa projektilla, joka kehittää monituottajamallia. Tällä projektilla aloitetaan, koska sen avulla saadaan nopeimmin apua kuntien palvelutuotantoon.

non tämän hetkisiin ongelmiin. Kun tarvittavia palveluja voidaan järjestää joustavasti kuntien, yritysten ja järjestöjen tuottamina, voidaan löytää ratkaisuja moniin ongelmiin. Monituottajamalli antaa mahdollisuuden esimerkiksi erityisosaamista vaativien palveluiden hankkimiseen joustavasti myös pienille kunnille. Tämän avulla löydetään ratkaisuja myös palvelujen tarpeen nopeaan muuttumiseen.

Kunnilla on velvollisuus taata kuntalaisille palvelut, mutta aina ei kunnan ole järkevää tuottaa palveluja itse. Kunnan tehtävä on huolehtia, että tarpeiden ja tarjonnan mosaiikista syntyy toimiva kokonaisuus. Tämän mosaiikin kokoamiseen kunnat tarvitsevat hyviä työkaluja. Tarvitaan valmiita sopimus- ja rahoitusmalleja sekä toimintatapoja kilpailuttamista, laadunvarmistusta ja seudullista yhteishankintaa varten. Lisäksi tarvitaan yhteistyötä kuntien ja palvelujen tuottajien välillä sekä tuottajien keskeistä yhteistoimintaa, jotta löydetään toimivia rakenteita.

Projektin tarkoituksena on helpottaa kuntien mahdollisuuksia hankkia palveluja monipuolisella tavalla sieltä, mistä se kulloinkin on tarkoituksenmukaisinta. Tarkoituksena on lisäksi tutkia vaihtoehtoja lisätä asiakkaiden mahdollisuuksia itse valita palveluntuottaja. Hankkeessa etsitään myös uusia palveluntuottajia ja tuotantotapoja niille alueille, joilla tarjonta ei ole riittävää. Laadunvalvonnan kehittäminen sekä tulosten arviointi on myös yksi projektin keskeisistä tehtävistä.

Lastensuojelu

Lastensuojelun alueelle on tarvetta kehittää pikaisesti uusia toimintatapoja, sillä nykyisin menetelmin ei pystytä riittävästi vastaamaan tarpeeseen. Mahdollisimman varhainen puuttuminen on ongelmien ratkaisun kannalta osoittautunut oleellisen tärkeäksi. Pienemmissä kunnissa tarvittaisiin vaikeimpiin lastensuojelutilanteisiin kokenut ammattilainen sosiaalityöntekijän työpariksi sekä usein myös juridista asiantuntemusta. Suuremmilla kunnilla on osaamista omasta takaa, mutta resursseja ei tahdo riittää muiden konsultointiin. Puutetta on myös vaikeimmin oireilevien lasten ja nuorten sijoituspaikoista. Pienet kunnat ovat usein kaupunkien lasten sijoituspaikkoja, koska sieltä on vielä ollut mahdollisuus saada sijaiskoteja.

Ongelmat ovat yhteisiä ja ratkaisutkin voivat löytyä yhdessä. Osaamiskeskuksen on osaltaan osallistuttava tämän sosiaalityön alueen ongelmien ratkaisemiseen ja työn kehittämiseen. Monituottajamallin kehittämisellä on merkitystä myös lastensuojelun kannalta, sillä erityisesti sijaishuoltoa järjestetään paljon yhdistysten ja yritysten kautta. Se, millaisella hankkeella osaamiskeskuksen olisi järkevää olla mukana lastensuojelun kehittämässä Pirkanmaalla, ei ole vielä lopullisesti kiteytynyt.

Päihdetyö

Päihdetyön alueella on jo lähdetty liikkeelle. Alan työntekijöiden ja asiantuntijoiden säännöllisiksi tarkoitetut koko osaamiskeskuksen alueen (kolmen maakunnan) ylisektoraliset tapaamiset ovat käynnistyneet. Tavoitteena on huolehtia alan kehittämistyöstä sekä koordinoida palvelujen kysyntää ja tarjontaa. Yhteistyössä yliopiston kanssa ollaan laajentamassa tutkimustoimintaa. Alan työntekijöiden koulutuksen, niin perus- kuin täy-

dennyskoulutuksenkin, ”päivittäminen” on erittäin ajankohtainen kysymys.

Sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi

Sosiaalikehitys Oy on yhteistyössä Tampereen ja Hämeenlinnan kaupunkien kanssa kehittänyt sosiaalisten vaikutusten arviointimallia. Osaamiskeskuksen puitteissa arviointimallia kehitetään edelleen myös pienempien kuntien käyttöön soveltuvaksi.

Kansalaissektori – III sektori

Niin sanotun kolmannen sektorin mukaantuloa osaamiskeskuksen toimintaan pidetään Pirkanmaalla erittäin tärkeänä asiana. Kolmannen sektorin – kansalaissektorin, kansalaisyhteiskunnan – aktiivinen rooli voikin muodostaa yhden perusolottuvuuden osaamiskeskuksen profiloitumisessa.

Vuosien 1999 – 2000 aikana Tampereelle toimi Euroopan sosiaalirahaston tuella kolmannen sektorin osaamiskeskus Praksis. Hanke oli kolmen vapaaehtoistyötä tekevän organisaation Setlementti Naapuri ry:n, Sopimusvuori ry:n sekä Tampereen seurakuntayhtymän vapaaehtoistyökeskus Mummon kammarin yhteishanke. Praksiksen tarkoituksena oli 1) kehittää innovatiivisia työmuotoja ja toimintatapoja, 2) kehittää koulutusohjelmia ja järjestää koulutusta vapaaehtoistyöntekijöille ja kolmannen sektorin ammattihenkilöstölle sekä 3) käynnistää keskustelua sosiaalitaloudesta ja sen mahdollisuuksista etsiä ratkaisuja vaikeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Hankkeen rahoitus päättyi vuoden 2000 lopussa. Hankkeen verraten lyhyen historian aikana saadut kokemukset ja tulokset ovat olleet siinä määrin rohkaisevia, että Praksiksen toimintaa pyritään jatkamaan yhtenä osaamiskeskuksen projektina Pirkanmaalla.

Henkilöstön täydennyskoulutus

Selvityskierroksella on toivottu erityisesti prosessimaista täydennyskoulutusta, jota annetaan lähellä toimipisteitä työntekijöiden työn kehittämiseen kytkettynä. Näin järjestettynä koulutus palvelisi myös yhteistyön ja neuvotteluyhteysien kehittymistä. Työnohjauksen järjestämisessä on esiintynyt saatavuus- ja soveltuvuusongelmia ja siihen toivotaan osaamiskeskukselta apua.

Varhaiskasvatus

Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen varhaiskasvatuksen yksikön kanssa käydyissä keskusteluissa nostettiin esiin muun muassa kodin ja päivähoiton kasvatuskumppanuutta koskeva tutkimus- ja kehittämisidea, jonka toteuttamisedellytyksiä selvitetään. Tämän ohella osaamiskeskuksen keskeinen tehtävä varhaiskasvatuksen alueella on kehittämistyön tulosten levittäminen kaikkiin alueen kuntiin. Tässä suhteessa myös Turun yliopiston Raumalla sijaitseva varhaiskasvatuksen yksikkö tutkimus- ja kehittämishankkeineen on tärkeä yhteistyökumppani.

4.3.3 Sosiaalialan osaamiskeskus Kanta-Hämeessä – lastensuojelun pilotti ja vanhushuollon koulutuskaruselli

Valmistelun puitteet

Sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa on valmisteltu Kanta-Hämeessä (Riihimäen, Hämeenlinnan ja Forssan seudut, yhteensä 16 kuntaa) kiinnittyen painotetusti lastensuojeluun. Lastensuojelua kehitetään laaja-alaisesti osaamiskeskuksille asetetut tehtävät ja kuntien tarpeet yhteen sovittaen. Tällä laaja-alaisella lastensuojelun kehittämisellä luodaan samalla pohjaa osaamiskeskustoiminnalle muillakin sosiaalialan sektoreilla. Varsinkin pienten kuntien osalla samat toimijat ovat keskeisiä sektorista riippumatta. Tällöin lastensuojelun alueella luodut toimintamallit ja yhteistyörakenteet voivat toimia resurssina myös muulle sosiaalialan kehittämiselle.

Valmistelutyötä on tehty Hämeen liiton rahoittamassa ESR-projektissa ”Hämeen sosiaalialan osaamiskeskus” ajalla 1.9.2000 – 31.10.2001, jossa olivat mukana Hämeenlinnan ja Riihimäen seutukunnat (11 kuntaa). Tämän osaamiskeskushankkeen matkaan saattelemana käynnistyi myös osaamiskeskustoiminta vanhushuollossa koulutuskaruselli-hankkeen muodossa.

Tämän valmistelun pohjalta osaamiskeskustoimintaa toteutetaan jatkossa

1. ”*Osaava lastensuojelu*” -hankkeessa. Hankkeelle on myönnetty Etelä-Suomen lääninhallituksen sivistysosaston kautta ESR-rahoitus ajalle 1.11.2001 – 31.12.2002 sekä varaus rahoitukseen 2003 loppuun (kustannusarvio 2,9 mmk). Hankkeeseen ovat sitoutuneet Riihimäen ja Hämeenlinnan seutukunnat sekä Forssan seutukunnasta Forssa ja Tammela. Projektiin palkattavaan henkilöstöön kuuluvat 2 erikoissuunnittelijaa, osa-aikainen kehittämis-tutkimuspäällikkö, määräaikaista tutkija-sosiaalityöntekijöitä sekä kehittäjä-työntekijöitä.
2. ”*Lastensuojelun verkkokollega*” -hankkeessa. Hankkeelle on myönnetty Hämeen TE-keskuksen kautta ESR-rahoitus ajalle 1.10.2001 – 30.9.2003 (2,0 mmk). Hankkeeseen ovat sitoutuneet Riihimäen ja Hämeenlinnan seutukunnat. Projektin palkattuna työntekijänä on yksi projektisuunnittelija.
3. ”*Vanhushuollon koulutuskaruselli*” -hankkeessa. Hankkeelle on myönnetty Hämeen TE-keskuksen kautta ESR-rahoitus ajalle 15.2.2001 – 15.02.2003 (4,6 mmk). Pilottikoulutus toteutetaan Hämeenlinnassa ja tulosten levitys muihin Kanta-Hämeen kuntiin. Projektia johtaa projektipäällikkö.

Lastensuojelun hankkeiden osalta valmistelun keskeinen pohja on ollut tammikuussa 2001 tehty kuntakierros, jolloin kussakin kunnassa tavattiin monipuolisesti lastensuojelun toimijoita, esiteltiin osaamiskeskuksen ideaa, kuultiin toiveita, tarpeita ja odotuksia. Hämeenlinnan kaupungin lastensuojelun erityispalveluihin kuuluva sijaishuoltotoimisto on ollut Sosiaalikehitys Oy:n ohella se fyysinen paikka, johon hankkeen työntekijät ovat olleet sijoittuneita.

Valmisteluvaiheessa keskeistä on ollut myös suhteiden ja yhteistoiminnan rakentaminen Hämeen ammattikorkeakoulun Sosiaalialan yksikköön sekä Tampereen yliopiston Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselle.

Lisäksi valmisteluvaiheessa on luotu pohjaa suhteille Stakesiin, ja lastensuojelujärjestöistä Pesäpuu ry:hyn, Mannerheimin Lastensuojeluliittoon ja Pelastakaa Lapset ry:hyn.

Lastensuojelun hankkeiden keskeiset suuntaviivat

Sosiaalialan osaamiskeskuksille lakiehdotuksessa asetetut tehtävät lastensuojelun kautta kirjoitettuna suuntaavat toimintaa seuraavasti.

Kanta-Hämeen alueen lastensuojelutyön kehittämishankkeissa turvataan:

1. Lastensuojelussa tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen.
2. Lastensuojelun erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen.
3. Lastensuojelun perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys.
4. Lastensuojelun tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteuttaminen.

Näihin tehtäviin *Osaava lastensuojelu* ja *Lastensuojelun verkkokollega* -hankkeissa vastataan rakentamalla lastensuojelua koskeva sosiaalialan osaamiskeskuksen alueellinen, verkottunut toimintamalli seuraavien ”tuotteiden” kautta:

1. Lastensuojelun eri toimijoita yhdistävä toimintarakenne (käytännön lastensuojelutyö, koulutus ja tutkimus).
2. Erityisosaamista vaativien palvelujen uudet ratkaisut: erilaiset palvelu- ja resurssipankit sekä alueellisesti toimivat työntekijärenkaat.
3. Erityisosaamista edellyttävien palvelujen tuottamista ja myymistä koskevat sopimusmenettelyt sosiaalialan osaamiskeskuksen ja kuntien kesken siten, että erityisosaamisen edellyttämä tuotekehittely tulee sopimuksissa huomioiduksi.
4. Alueellisesti räätälöidyt lastensuojelun prosessikoulutukset ja oppimisprojektit.
5. Uudenlaisten lastensuojelun eri tasojen toimijoita yhdistävien kehittämis- ja tutkimustyökäytäntöjen synnyttäminen: lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden, (järjestöjen), opiskelijoiden, ammattikorkeakoulujen ja yliopiston hankkeet.
6. Käytännön opetuksen malli, jossa erikoistutaan lastensuojelutyöhön ja tehostetaan ohjausta opiskelijan harjoittelun aikana ja mahdollistetaan lastensuojelun erityiskysymyksiin liittyvä yhteiskoulutus käytännön työntekijöiden ja opiskelijoiden kesken, opiskelijoiden käytännön opettajana toimimista tukevan mentor-koulutuksen kehittäminen.
7. Ennalta ehkäisevän lastensuojelun moniammatilliset toimintamallit.

Vanhushuollon koulutuskaruselli

Koulutuskaruselli on sosiaali- ja terveydenhuollon sektorille, erityisesti vanhustenhuollon täydennyskoulutukseen ja alan työttömien rekrytointiin uusia toimintatapoja kehittävä hanke. Karusellin idea perustuu koulutuksen, tutkimuksen ja työelämän tiiviiseen yhteistoimintaan ja vuorotteluun. Hankkeen tavoitteena on kehittää koulutuskarusellista sisällöltään ja toimintatavoiltaan laajasti alan täydennyskoulutukseen, myös rekrytointikoulutukseen, sovellettavissa oleva koulutuskarusellituote. Valituilla toimintamalleilla haetaan ratkaisuja sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman 2000 – 2003 (TATO) yhteen painopisteeseen ”Osaava, riittävä ja hyvinvoiva henkilöstö turvaa palvelut”, erityisesti sen kysymyksiin henkilöstön osaamisen parantamisesta ja riittä

vyiden turvaamisesta vanhushuollossa.

Yhteistyökumppaneina ja hankkeen toteuttajina aloittivat pilottivaiheessa Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaaliala ja hoitotyö, täydennyskoulutusyksikkö OsaamisTawast, Koulutuskeskus Tavastian sosiaali- ja terveysala, Hämeenlinnan vanhustenhuolto, Hämeenlinnan työvoimatoimisto sekä Sosiaalikehitys Oy / Häme-Pirkanmaa-Satakunta sosiaalialan osaamiskeskus. Koulutuskarusellin pääasiallinen kohderyhmä ovat vanhustenhuollon työntekijät ja sosiaali- ja terveysalan työttömät työnhakijat. Välillisenä joukona ovat alan opiskelijat ja opettajat.

Tavoitteena on uudistaa sosiaali- ja terveysalan opetus- ja työkäytäntöjä sekä edesauttaa alan työttömien hakeutumista ja työllistymistä vanhustyöhön. Hankkeessa päivitetään sosiaali- ja terveysalan työssä olevien osaamista vanhustyön alueella ja luodaan työllistämisen tapa, jolla ylläpidetään työttömien alalle koulutettujen henkilöiden työkykyä, edistetään heidän työllistymistään sekä turvataan pätevän työvoiman saanti, kun eläkkeelle jääminen sosiaali- ja terveysalalla yleistyy.

Koulutuskarusellin toimintatapa nojaa vanhustenhuollon henkilöstön ja työttömien yhtäaikaiseen koulutukseen, jossa teoriaopinnot ja käytännön työjaksot vuorottelevat kahden – kolmen viikon periodeina. Toimintamallin avulla liitetään teoriaopintojen sisältö ja käytännön työn kautta syntyvä tieto tiiviiksi kokonaisuudeksi, jossa koulutukseen osallistuvien keskinäisellä tiedonvaihdolla on olennainen merkitys. Koulutusorganisaatiot rakentavat karusellissa sosiaali- ja terveysalalle täydennyskoulutukseksi soveltuvan uuden koulutuskokonaisuuden. Hämeenlinnan vanhus- ja vammaishuollon edustajat kartoittavat henkilöstönsä koulutustarpeita sekä luovat käytäntöjä, joiden avulla koulutus voidaan toteuttaa työn rinnalla kaikkia osapuolia hyödyttävästi. Työvoimatoimisto selvittää alueen sosiaali- ja terveydenhuollon työttömien tilannetta sekä työhallinnon mahdollisuuksia vaikuttaa alan työttömyyteen koulutuskarusellin mallin avulla.

Koulutuskarusellia sovelletaan jatkossa vanhustenhuollon lisäksi muillakin sosiaali- ja terveysalan sektoreilla. Koulutusten rahoitukselle etsitään erilaisia vaihtoehtoja. Rahoitusratkaisujen valinnassa tärkeäksi tekijäksi tulevat vaihtoehdot, joilla turvataan karusellikoulutusten kytkeytyminen muuhun alueelliseen koulutustoimintaan ja asetettuihin koulutuksellisiin tavoitteisiin.

4.3.4 Osaamiskeskus Satakunnassa - versosta hyvinvointikeskukseksi

Osaamiskeskuksen valmistelutyön eteneminen Satakunnassa

Sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa Satakunnassa on valmisteltu osana Satakunnan Hyvinvointikeskuksen suunnittelua (VERSO-projekti). Keskus aloitti toimintansa 1.8.2001. Sen tehtävänä on hyvinvointiin ja hyvinvointipalveluihin liittyvä koordinointi-, kehittämis-, tutkimus- ja opetustyö Satakunnassa. Hyvinvointikeskuksen työryhmässä työskentelevät Tampereen yliopiston hyvinvointipalvelujen professori Ilmari Rostila sekä VERSO-projektin kautta palkattu hankekoordinaattori Heini Lehtoranta. Sosiaalialan osaamiskeskuksen Satakunnan yksikön suunnittelija Risto Koivumäki on myös

sijoittunut tähän työryhmään.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelutyön peruslähtökohta oli määritellä osaamiskeskuksen tehtäviä Sosiaali- ja terveysministeriön tehtävämääritysten sekä Satakunnan kuntien tarpeiden pohjalta. Erityisesti pienten kuntien sosiaalityön paineet ja sosiaalityön erityisosaamiseen liittyvä konsultaation tarve olivat lähtökohtana osaamiskeskustehtävien suunnittelussa. Kantavana ajatuksena oli, että suunnittelutyötä tehdään kuntien sosiaalitoimen työntekijöiden kanssa yhteisesti ja tätä kautta kunnat sitoutuvat alusta asti sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan.

Satakunnan sosiaalijohtajat päättivät kokouksessaan Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmän perustamisesta lokakuussa 2000. Osaamiskeskustyöryhmän tehtäväksi määriteltiin sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävien suunnittelu- ja valmistelutyö. Sosiaalialan osaamiskeskustyöryhmässä oli edustus kaikkien Satakunnan neljän seutukunnan sosiaalitoimen työntekijöistä. Ryhmään oli nimetty myös päihdehuollon ja varhaiskasvatuksen asiantuntijat. Osaamiskeskustyöryhmä kokoontui kevään 2001 aikana seitsemän kertaa. Varhaiskasvatuksen osalta suunnittelutyötä on tehnyt osaamiskeskustyöryhmän perustama varhaiskasvatuksen alatyöryhmä, jossa on myös seutukunnittainen asiantuntijaedustus. Varhaiskasvatuksen alatyöryhmä kokoontui kevään 2001 aikana yhteensä kuusi kertaa sekä syksyllä yhden kerran.

Osaamiskeskustyöryhmän valmistelemat alustavat sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävämäärittelyt ja hankeideoinnit käsiteltiin 9.3.2001 Satakunnan sosiaalijohtajien kokoontumisessa. Tuolloin sovittiin, että osaamiskeskustehtävän ja hankkeiden ideointia jatketaan seutukunnittaisissa sosiaalijohtajien tapaamisissa, joissa samalla tehtäisiin sosiaalialan osaamiskeskusasiaa tutuksi kuntien sosiaalijohdolle. Ennen seutukunnittaista työskentelyä kaikkiin kuntiin lähetettiin sosiaalityöntekijöiden konsultaatiotarpeita koskeva kysely. Seutukunnittaisissa tapaamisissa keskustelu aloitettiin kyselyn ja osaamiskeskustyöryhmän tekemien osaamiskeskuksen tehtävämäärittelyjen pohjalta. Seutukuntatapaamisia oli huhti-toukokuun aikana yhteensä kahdeksan. Seutukuntatyöskentelyssä syntyneet ideat käsiteltiin 16.5.2001 Satakunnan sosiaalijohtajien kokouksessa.

Osaamiskeskuksen tehtävät ja toiminnan painopisteet Satakunnassa

Osaamiskeskustyöryhmän, seutukunnittaisten sosiaalijohdon ja Satakunnan sosiaalijohtajien tapaamisten yhteydessä käytyjen keskustelujen ja linjausten pohjalta todettiin, että sosiaalialan osaamiskeskusyksikön tehtävänä Satakunnassa on vahvistaa sosiaalialan osaamista:

- kehittämällä sosiaalityön ja sosiaalialan täydennyskoulutusta alueen tarpeiden mukaisesti
- aktivoimalla ja koordinoimalla alueen sosiaalialan toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista (sisältää myös sosiaalihuollon erityispalvelut)
- toimimalla sosiaalialan näkökulman esiintuojana, vahvistajana ja ”äänitorvena”
- edesauttamalla sosiaalityön/sosiaalialan omista tarpeista nousevia tutkimus- ja kehittämishankkeita ja siten toimia tutkimus- ja kehittämisprojektien mahdollistajana, käynnistäjänä ja koordinoijana

Edellä olleet tehtäväalueet koskevat myös varhaiskasvatusta. Kaiken kaikkiaan kaikissa seutukunnissa lasten ja nuorten huoltoon liittyvän osaamisen kehittäminen on nähty erityisen tärkeänä. Satakunnan sosiaalijohtajat ovat 16.5.2001 tapaamisessaan nimenneet myös ensimmäiset kärkihankkeet, joita sosiaalialan osaamiskeskus tukee ja vie yhdessä seutukuntien kanssa eteenpäin.

- Karhukunnat (Porin seutu): lastensuojelun perhetyön hanke
- Kaakkois-Satakunta: vammaispalvelun asiantuntijaryhmä ja hyvät käytännöt
- Rauman seutukunta: sosiaalitoimen johtajuuden koulutushanke
- Pohjois-Satakunta: lastensuojelun resurssikeskus Kankaanpäähän

Näitä kehittämishankkeita on viety eteenpäin syksyn 2001 aikana. Porin seudun kuntien lastensuojelun perhetyön kehittämishanke on muotoutumassa koulutukseen ja tutkimukseen pohjautuvaksi hankkeeksi, jonka tutkimusosuutta johtaa professori Ilmari Rostila. Koulutukseen on saatu rahoitusta alueellisen VEP-johtoryhmän kautta. Kunnissa tehtävää lastensuojelun perhetyötä tukevan ja konsultoivan projektihenkilön palkkaamiseen esitetään rahoitusta Karhukuntien aluekehitysohjelman hyvinvointiosiosta.

Kaakkois-Satakunnassa kehitetään vammaispalveluihin sosiaalityöntekijöiden yhteistä sähköistä konsultaatiorengasta (luotettu sähköposti tms.) täydennettynä asiantuntijoilla (esimerkiksi Porin kaupungin vammaishuollon sosiaalityöntekijä, sairaanhoitopiirin kuntoutusohjaaja). Konsultaatiokokeilun aikana pyritään luomaan alueellisia, yhteisiä toimintakäytäntöjä vammaispalveluihin ja niistä kerätään tietokantoja Makropilotin Sostervainfon yhteyteen. Kokeiluun haetaan rahoitusta valtakunnallisen eKonsultaatiohankkeen kautta.

Rauman seudun johtamiskäytäntöjen kehittämisen osalta on jätetty 26.10.2001 lääninhallitukseen hakemus, jossa Satakunnan ammattikorkeakoulun täydennyskoulutusyksikkö hakee tukea edellä mainitun koulutuksen järjestämiseen. Koulutus on suunnattu kaikille Rauman seudun kunnissa sosiaalialan esimiestehtävissä toimiville työntekijöille. Koulutus toteutetaan yhteistyössä Satakunnan alueella toimivien muiden täydennyskoulutusta tarjoavien korkeakouluyksiköiden kanssa ja näiden edustajat ovat olleet 19.9.2001 koolla suunnittelemassa yhteistyötä.

Pohjois-Satakunnassa valmistellaan kokeilua, jossa eri organisaatioissa (Satakunnan sairaanhoitopiiri, Kankaanpään kansanterveystyön kuntayhtymä ja Kankaanpään kaupunki) työskentelevät lasten ja nuorten psykososiaalista tukea tarjoavat erityistyöntekijät työskentelisivät yhteisissä toimitiloissa. Tavoitteena on koota hajallaan olevaa erityisasiantuntemusta samaan työryhmään. Kokeiluideoa työstetään tällä hetkellä kyseessä olevien työntekijöiden kanssa. Lisäksi valmistellaan lastensuojelun perhehoidon kehittämishanketta alueelle.

Näiden hankkeiden eteenpäinviemiseksi sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelija on alueellisesti kutsunut kuntien sosiaalijohtajia, sosiaalityöntekijöitä ja erityistyöntekijöitä koolle. Koko maakunnan sosiaalijohtajien tapaamisiin suunnittelija on osallistunut 22.8.2001 Luvialla ja 10.10.2001 Raumalla. Pohjois-Satakunnan sosiaalijohtajien kanssa tehtiin opintomatka 19.11.2001 Jyväskylään, jossa tutustuttiin Perhehoitoliittoon, Pesäpuu ry:n toimintaan sekä Keski-Suomen kuntia palvelemaan sijaishuoltotoimistoon.

Yhteistyötä on tehty myös Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen (VEP) kanssa, jonka tavoitteena on kehittää sosiaalihuollon erityispalveluita. Suunnittelijat ovat olleet esittelemässä Verso-projektia ja sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan valmistelutilannetta Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueelliselle VEP-johtoryhmälle tammikuussa ja syyskuussa 2001.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen profiloitumisalueita Satakunnassa ovat: hyvinvointitutkimus yhteistyössä Hyvinvointikeskuksen kanssa, tietoteknologia sosiaalityön tukena yhteistyössä Makropilotin kanssa sekä varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen valtakunnalliseen suunnittelutyöhön Rauman opettajankoulutuslaitos on saanut STM:n suunnittelurahoitusta 4,5 kk:n ajaksi. Suunnittelijana siellä aloitti 15.11.2001 Mirja Myöhänen.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen maakunnallinen neuvottelukunta Satakuntaan perustettiin 21.11.2001. Siinä on kuntien sosiaalitoimen edustus maakunnan neljältä eri seutukunnalta sekä sen lisäksi edustettuna on varhaiskasvatus, lastensuojelu, kansalaissektori, sosiaalialan kuntayhtymät, ammattikorkeakoulut, Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitos sekä Tampereen yliopiston hyvinvointipalvelujen professuuri.

4.4 Kolmen maakunnan sosiaalialan osaamiskeskus alkaa kehkeytyä

Kolmen maakunnan sosiaalialan osaamiskeskuksen valmistelu on ollut vaativa tehtävä. Maakuntien omat toisistaan poikkeavat kehityshistoriat ovat heijastuneet valmisteluprosessiin eivätkä kaikkien mukana olevien toimijatahojen intressitkään ole aina olleet samansuuntaisia. Oman lisänsä tilanteen monitahoisuuteen tuo osaamiskeskuksen piirissä tehtävää yhteistyötä koskevien erilaisten hallinnollisten rajojen epäyhtenäisyys; muun muassa läänirajat sekä terveydenhuollon ja sairaanhoidon suurpiirirajat halkovat kartalla yhtenäiseltä vaikuttavaa aluetta. Tällä hetkellä, osaamiskeskuksen toiminnan vakiintuessa voidaan kuitenkin todeta ilahtuneena, että kolmen maakunnan osaamiskeskuksesta on kehkeytymässä toimiva kokonaisuus, jonka koko alueen sosiaalialan ammattilaiset voivat tuntea omakseen ja johon keskuksen työntekijät voivat positiivisesti identifioitua.

Valmistelukauden aikana on osaamiskeskuksen ylläpito ja hallinto saatu kuntoon ja keskuksen toimintaa suuntaava pohjatyö tehtyä. Siihen liittyen on rakennettu laaja yhteistyöverkosto, joka tulee muodostamaan osaamiskeskuksen toiminnan perustan. Verkostoon on rakennettu myös ylimaakunnallisia solmukohtia. Osaamiskeskuksen suunnittelijoiden tai maakunnallisten koordinaattoreiden yhteistyö yli maakuntarajojen on vakiintunut. Monista projekti-ideoista muutamat on jo työstitetty toimiviksi kehittämishankkeiksi, joukossa myös koko osaamiskeskuksen alueen kattaviksi tarkoitettuja hankkeita.

Kolmen maakunnan osaamiskeskuksella – Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskuksella – on vankka resurssiperusta, jonka ytimen muodostavat alueen yliopistot ja korkeakoulut. Niiden opetus- ja tutkimusalat kattavat osaamiskeskuksen toimialan, niin sosiaalityön kuin varhaiskasvatuksenkin alueen, kokonaisuudessaan. Osaamiskeskuksen hallinnossa veturiroolin vastuulleen ottaneet kunnat kulkevat

alan kehittämistyön eturintamassa. Myös kolmannen eli kansalaissektorin toimijoiden aktiivinen ja valtakunnallisestikin merkittävä innovaattori-kehittäjän rooli on keskeinen osaamiskeskuksen resurssi. Kolmen maakunnan osaamiskeskuksen oma profiili alkaa kehkeytyä toiminnan kautta näiden resurssien varassa.

5 POHJANMAAN MAAKUNTIEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS - DE ÖSTERBOTTNISKA LANDSKAPENS KOMPTENSCENTER INOM DET SOCIAL OMRÅDET (SONet BOTNIA)

Leena Niemi

5.1 Tausta

Maahamme perustetaan kahdeksan alueellista sosiaalialan osaamiskeskusta ja yksi valtakunnallinen ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus. Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan säädösperusta on luotu ja käynnistämismenettely on meneillään.

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan käynnistymisen ensimmäinen vaihe on toteutettu vuoden 2001 aikana, jolloin kunkin sosiaalialan osaamiskeskushankkeen osalta on tehty suunnitelma pysyväisluonteisen toiminnan järjestämiseksi.

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan tarkoituksena on luoda ja ylläpitää koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi. Kunkin osaamiskeskuksen tehtävänä on alueellaan turvata:

- 1) sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen
- 2) erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen
- 3) sosiaalialan perus- jatko ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys

5.2 SONet BOTNIA toimijana

Kolmen pohjalaismaakunnan alueella sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan käynnistysvaihe on edennyt suunnitelmallisesti ja toiminnan järjestäminen kuvataan tässä suunnitelmassa, joka perustuu 15.2.2001 aiesopimusosapuolten tekemään sopimukseen sekä alueen muiden kuntien, alueella toimivien korkeakouluyksiköiden ja palvelujen tuottajien kanssa tehtyyn yhteistoimintasopimukseen.

Kolmen pohjalaismaakunnan, Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan yhteinen sosiaalialan osaamiskeskus, josta käytetään nimeä SONet BOTNIA, vastaa lakisäätöjen ja asetusehdotuksen mukaisesti alueellaan sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta.

Visio

SONet BOTNIA muodostaa Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueella toimivien alan asiantuntijatahojen ja palvelujen tuottajien verkoston, jossa kehitetään eri toimijoiden yhteistyötä ja suunnataan voimavaroja sosiaalialan, sosiaalityön, erityispalveluiden ja varhaiskasvatuksen kehittämiseen tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämisprojektien avulla. SONet BOTNIA on aluelähtöisen tiedontuottamisen ja osaamisen kehittäjäverkosto, jonka tarkoituksena on ohjata sosiaalialan kehittämistoimintaa alueellaan, merkittävänä osana valtakunnallista sosiaalialan osaamiskeskusten verkostoa.

Strategia

Osaamisen lisääminen ja kehittäminen
 Alueellisen tiedon tuottamisen ja välittämisen kehittäminen
 Palvelujärjestelmien kehittäminen
 Erityisosaamisen vahvistaminen
 Verkostotoiminnan kehittäminen

Alueellinen kattavuus

Pohjanmaan maakuntien väestöpohja on 440 000, joista ruotsinkielisiä on 98 000. Kuntia maakuntien alueella on yhteensä 59.

SONet BOTNIA on organisoitunut sopimusperustaisesti. Aiesopimuksen ovat solmineet 15.2.2001 Kokkolan, Seinäjoen ja Vaasan kaupungit sekä Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kuntayhtymä (Seinäjoen ammattikorkeakoulu). Maakuntien kaikkien kuntien kanssa tehdään yhteistoimintasopimukset. Allekirjoitetut yhteistoimintasopimukset on valmiit 56 kunnan kanssa, puuttuvia on vain kolme. Yhteistoimintasopimukset on solmittu myös alueella toimivien korkeakouluyksiköiden kanssa sekä keskeisten alan palvelutuottajien kanssa.

SONet BOTNIA:n profiili

SONet BOTNIA:n profiilina on seuraaviin teemoihin kiinnittyvä kehittämistoiminta:

- työllisyyden, toimeentulon ja toimintakyvyn monipuolinen kehittäminen ja kansalaisten osallisuuden lisääminen
- sosiaalisen turvallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen ja kehittäminen voimavaraksi
- lasten ja nuorten kasvuympäristön kehittäminen ja vanhemmuuden tukeminen
- väestön vanhenemiseen liittyvien seuraamusten arviointi ja palvelumenetelmien kehittäminen

Metodisina painopisteinä ovat:

- *Aluelähtöisen sosiaalista* tilaa koskevan tiedontuottamisen ja -välittämisen menetelmällinen kehittäminen
- *Kansalaisten osallisuutta lisäävän ja työllisyyttä edistävän* toiminnan kehittäminen (kuntouttavan työtoiminnan, sosiaalisen kuntoutuksen ja mielenterveyskuntoutuksen toimintamuotojen koonti; yhteisötyön hankkeet ja sosiokulttuurisen työn kehittäminen; maahanmuuttajatyön sekä kriminaalihuoltotyön kehittäminen)
- *Sosiaalitalouden osaaminen*
- *Verkostotoiminnan osaaminen*
- *Arviointitutkimuksen menetelmien* soveltaminen asiantuntijuutta kehittäväksi toimintatavaksi
- *Palvelujärjestelmien kehittäminen hajautetuissa rakenteissa ja sosiaalialan palveluyrittäjyyden vahvistaminen*
- *Hyvinvointiteknologian kehittäminen*
- *Pohjoismaisen yhteistyön ja kansainvälisten verkosto-osallisuuksien hyödyntäminen.* SONet BOTNIAlla on toimijaosapuoliensa kautta olemassa merkittäviä pohjoismaisia ja kansainvälisiä verkostoja sosiaalihuollon ja sosiaalityön kehittämiseksi.

5.3 Organisoituminen ja hallinto

Sonet BOTNIA:n toimintaa johtaa *johtoryhmä*, jossa on yhteensä yhdeksän jäsentä, kolme kultakin alueelta.

Alueelliset ohjausryhmät toimivat alueellisina koordinaattoreina ja aloitteentekijöinä. Kokkolaan, Seinäjoelle ja Vaasaan sijoittuvat kehittämissuunnittelijat vastaavat alueellisten tarpeiden ja toimintamahdollisuuksien kehittämisestä. (liite 2)

Teema-aluekohtaiset kehittäjäryhmät perustetaan ylimaakunnallisena toimintaverkostona.

SONet BOTNIA:n *neuvottelukunta* on muodostettu vuorovaikutuksen lisäämiseksi aluekehityksen ja elinkeinoelämän suuntaan. Vaikutusvaltainen neuvottelukunta edesauttaa sosiaalisen ulottuvuuden kehittämismahdollisuuksia yli perinteisen sektoriajattelun. (liite 3)

SONet BOTNIA:n erityistehtävänä oleva pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen valtakunnallisen osaamiskeskusverkoston käyttöön on osa koko SONet BOTNIA:n toimintaa. Koordinointitehtävän hoitaa NOPUS-yksikkö.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen teknisenä hallinnoijana ja juridisena tahona toimii Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

5.4 Prosessikuvaus ja aikataulu

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen – De österbottniska landskapens kompetenscenter inom det sociala området, hallinnon järjestäminen perustuu aiesopimukseen, jossa on sovittu pysyväisluonteisen toiminnan organisoitumisen valmistuvan vuonna 2002. Prosessi etenee johtoryhmän tekemän päätöksen mukaan siten, että huhtikuun loppuun 2002 mennessä aiesopimusosapuolten kesken on tehty sopimus pysyväisluonteisen toiminnan järjestämisestä ja toteutetaan vakinaistamisen edellyttämät toimenpiteet.

Henkilöstö

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksella on kehitysjohtaja sekä kolme alueille sijoittuvaa kehittämissuunnittelijaa. Lisäksi toiminnassa on mukana pohjoismaisen yhteistyön koordinoinnista vastaava henkilö, toimistosihteeri ja verkkotoimintavastaava. Hanketoiminnan toteuttamiseksi osaamiskeskuksessa voi työskennellä asiantuntijoita.

5.5 Tehdyt sopimukset

5.5.1 Aiesopimus

Asia: Sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistäminen Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueella

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus – De österbottniska landskapens kompetenscenter inom det sociala området

Valtakunnallisen sosiaalialan osaamiskeskusten verkoston perustaminen on käynnistynyt. Tarkoituksena on muodostaa yhdeksän sosiaalialan osaamiskeskuksen valtakunnallinen verkosto. Periaatteet on luonut sosiaali- ja terveysministeriön asettama opetussosiaalikeskus-työryhmä tekemällä toimenpide-ehdotukset alueellisten osaamiskeskusten käynnistämisestä. Samanaikaisesti sosiaali- ja terveysministeriö on julkistanut kuntatiedotteen, jolla avataan hankehaku. Valtakunnallisen työryhmän esityksessä Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus on yksi kehitettävä hanke. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus kattaa Etelä-Pohjanmaan maakunnan, Keski-Pohjanmaan maakunnan ja Pohjanmaan maakunnan. Toimijatahoina ovat kunnat, seutukunnat, muut sosiaalialan palvelutuottajat sekä koulutus-, tutkimus- ja kehitystoiminnan yksiköt.

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistämisen valmistelussa on edetty asiantuntijatyöskentelynä ja päädytty esittämään Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen perustamista kaksivuotisen käynnistämisvaiheen kautta (2001 – 2002).

Käynnistämisvaiheen sopijaosapuolet ovat Seinäjoen ammattikorkeakoulu sekä Kokkolan, Seinäjoen ja Vaasan kaupungit.

Käynnistämisvaiheesta sovitaan seuraavaa:

- 1) Käynnistämisvaiheen toimintaa johtaa johtoryhmä ja toimintaa kehittävät kolme alueellista ohjausryhmää. Alueellisissa ohjausryhmissä on edustettuna useita eri toimijatahoja.
- 2) Johtoryhmä muodostuu alueellisten ohjausryhmien edustajista (kolme kultakin alueelta). Johtoryhmälle valitaan puheenjohtaja, esittelijänä toimii hankkeen vastuutahon edustaja. Käynnistämisvaiheen johtoryhmä toimii kaksi vuotta.
- 3) Hankkeen koordinoijana ja teknisenä hallinnoijana toimii Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- 4) Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistämiseen haetaan sosiaali- ja terveysministeriön hankerahoitus vuodelle 2001.
- 5) Vuonna 2001 haetaan ESR/EAKR-rahoitusta kaksivuotista hanketta varten. Ylimääkunnallisella hankkeella luodaan osaamiskeskuksen toiminnallinen kokonaisuus alueellisten kehittämisprosessien avulla.
- 6) Sosiaali- ja terveysministeriölle tehdään toteuttamisrahoitusesitys alkaen vuodesta 2002.
- 7) Käynnistämisvaiheen tarkoituksena on saada osaamiskeskuksen toiminta alueellisesti kattavaksi ja tehdä yhteistyösopimukset mukaan tulevien kuntien, palvelujen tuottajien sekä koulutus-, tutkimus- ja kehitystoiminnan yksikköjen kanssa.
- 8) Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävät kattavat sosiaalialan osaamiskeskuksille määritetyt tehtäväkokonaisuudet ja lisäksi osaamiskeskus profiloituu valtakunnallisesti. Toiminnan sisällön ja tehtäväkokonaisuuksien muodostaminen sekä organisaatioratkaisu ovat käynnistämisvaiheen keskeisiä tuloksia.

Aiesopimuksen perusteella Seinäjoen ammattikorkeakoulu valtuutetaan toimimaan hankevastuullisena osapuolena sosiaali- ja terveysministeriön hankerahoitusta varten. Käynnistämisvaiheen tukirahoitus jaetaan ottaen huomioon alueellisten ohjausryhmien toiminta sekä huomioiden hallinnointi- ja koordinoititehtävä. Johtoryhmä ohjaa toiminnan etenemistä ja rahoituksen jakautumista.

Sopijaosapuolet:

Seinäjoen ammattikorkeakoulu / Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kunta-yhtymä

Kokkolan kaupunki

Seinäjoen kaupunki

Vaasan kaupunki

5.5.2 Johtosääntö

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistämisvaihe koskee vuosia 2001 – 2002.

1) Käynnistämisvaihe ja sen tavoitteet

Käynnistämisvaiheessa toiminta perustuu Kokkolan, Seinäjoen ja Vaasan kaupunkien sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulun tekemään aiesopimukseen. Yhteistyösopimusten tekeminen alueen muiden kuntien/seutukuntien, sosiaalialan palvelutuottajien ja korkeakouluyksiköiden kanssa (ml. tutkimus- ja kehitystoiminnan yksiköt) toteutetaan käynnistämisvaiheen aikana.

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta-ajatus:

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus muodostaa Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueella toimivien alan asiantuntijatahojen ja palveluiden tuottajien verkoston, jossa kehitetään eri toimijoiden yhteistyötä ja suunnataan voimavaroja sosiaalialan, sosiaalityön, erityispalveluiden ja varhaiskasvatuksen kehittämiseen tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämisprojektien avulla. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus on aluelähtöisen tiedontuottamisen ja osaamisen kehittäjäverkosto, jonka tarkoituksena on ohjata sosiaalialan, sosiaalityön, erityispalvelujen tuottamisen ja varhaiskasvatuksen kehittämistoimintaa alueellaan, merkittävänä osana valtakunnallista sosiaalialan osaamiskeskusten verkostoa.

Käynnistämisvaiheen tavoitteena on:

a) Osaamiskeskuksen organisaation ja verkostoyhteistyön käynnistäminen ja kehittämisen johtoryhmä- ja ohjausryhmätoimintojen kautta

- Osaamiskeskuksen organisaatiomuodon valmistelu
- Työnjako
- Vahvuusalueiden hyödyntäminen ja kehittämispanostukset

b) Sosiaalialan tutkimus- ja kehittämistoiminnan käynnistäminen

- Vaikutusten arviointi ja arviointimallien kehittäminen
- Palvelurakenteiden ja -mallien analysointi ja kehittäminen

- c) Sosiaalialan, sosiaalityön, sosiaalipalvelujen ja varhaiskasvatuksen kehittäminen
  - Käytännön kehittämisprojektit
- d) Sosiaalialan perus- jatko ja täydennyskoulutuksen kehittäminen
  - Työelämälähtöisyyden ja käytännön opetuksen kiinnittäminen perusopetukseen, jatkotutkintokoulutuksen järjestäminen, täydennyskoulutuksen koordinointi ja kehittäminen
- e) Sosiaalialan tietohallinnan kehittäminen
  - tiedonmuodostuksen, tutkivan ammattikäytännön ja informaatiohallinnan kehittäminen
  - tiedottaminen

2) Organisoituminen

Osaamiskeskuksella on johtoryhmä, jonka toimikausi on kaksi vuotta. Johtoryhmässä on yhteensä yhdeksän jäsentä, kolme kultakin alueelta: Etelä-Pohjanmaalta, Keski-Pohjanmaalta sekä Pohjanmaalta. Jäsenten nimittäminen on tapahtunut alueellisten kokousten ja keskuskaupunkien toimesta. Kultakin alueelta on lisäksi nimetty kaksi varaedustajaa. Johtoryhmällä on jäsenten keskuudesta valittuna puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja, esittelijänä ja sihteerinä toimii osaamiskeskuksen käynnistämisvaiheen johtaja. Osaamiskeskuksella on lisäksi alueelliset ohjausryhmät, joissa on jäsenenä alan keskeisten toimijatahojen edustajat. Lisäksi eri aihealueilla toimii johtoryhmän perustamia kehittäjäryhmiä. Osaamiskeskuksen toiminta sijoittuu eri organisaatioihin, jotka ovat osaamiskeskuksessa mukana aiesopimuksen tai yhteistyösopimuksen perusteella. Lisäksi osaamiskeskus voi tehdä yhteishankkeita muiden tahojen kanssa.

3) Johtoryhmän tehtävät

Johtoryhmä kerää tietoja meneillään olevista alan kehittämishankkeista, ottaa vastaan ja välittää yhteistyöesityksiä, sekä luo alueellisen tiedonvälitysverkoston.

- selvittää toimijoiden vahvuusalueet ja toimintakentät
- ottaa vastaan ja käsittelee ohjausryhmien esityksiä kehittämisprojektien käynnistämisestä
- antaa tehtäviä kehittäjäryhmille
- valitsee toiminnan painopisteet
- päättää rahoitushakemuksista
- ohjaa rahoituksen suuntaamista toimijaosapuolien ja alueellisten ohjausryhmien toimintaan

4) Hallinto

Käynnistämisvaihetta johtaa johtoryhmä. Koordinoijana ja teknisenä hallinnoijana toimii Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

5) Sopimuksista päättäminen ja asiakirjojen allekirjoittaminen

Johtoryhmä päättää yhteistyösopimusten hyväksymisestä kun niihin liittyy sopijapuolten velvoitteita. Allekirjoittajina toimivat puheenjohtaja ja johtaja. Sopimusten hyväksyminen edellyttää yksimielistä päätöstä. Johtaja allekirjoittaa muut asiakirjat. Osaamiskeskukseen tulevia kehittämisaloitteita ja projektihankkeita esitellään eri toimijatahoille.

Viralliset osaamiskeskukseen tulevat selvityspyynnöt, aloitteet, hankehaut, rahoitusesitykset ja muut esitykset käsitellään johtoryhmässä ja pyritään suuntaamaan tasapuolisesti ja osaamisalueita kunnioittaen osaamiskeskuksen toimijaosapuolille.

Osaamiskeskuksen yksiköiden erilliset sopimukset osaamiskeskuksen toiminta-alaan liittyvissä asioissa pyydetään saattamaan tiedoksi ja siten lisätään avoimuutta ja verkostoyhteistyön toimintatapaa.

6) Johtoryhmän toiminta

Johtoryhmän toimintamuotoina ovat johtoryhmän kokoukset ja työseminaarit. Johtoryhmän kokouksissa työskennellään asialistan/esityslistan perusteella. Kokousten koollekutsuminen tapahtuu sähköpostitse ja kokouskutsut on lähetettävä vähintään kolme päivää ennen kokousta. Johtoryhmän kokouksista pidetään pöytäkirjaa. Pöytäkirja tarkistetaan pääsääntöisesti seuraavassa kokouksessa. Toimenpiteiden käynnistämisen niin vaatiessa pöytäkirja voidaan tarkistaa asiakohdan osalta kokouksessa tai valitsemalla kaksi pöytäkirjan tarkistajaa.

7) Johtoryhmän jäsenet ja osaamiskeskuksen johtaja

Johtoryhmän toimintakausi on kaksi vuotta. Johtoryhmällä on kultakin alueelta kaksi varajäsentä, jotka osallistuvat kokouksiin tarvittaessa. Osaamiskeskuksen johtaja on Seinäjoen ammattikorkeakoulun kehitysjohtaja. Henkilöiden vaihtuessa uudet jäsenet valitaan alueilta, tai johtajan osalta Seinäjoen ammattikorkeakoulu nimittää uuden henkilön tehtävään.

5.5.3 Neuvottelukunnan toimintaohje

Tausta

SONet BOTNIA on kolmen pohjalaismaakunnan alueellinen sosiaalialan osaamiskeskus. Toiminta-ajatuksensa mukaisesti SONet BOTNIA muodostaa Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueella toimivien alan asiantuntijatahojen ja palvelujen tuottajien verkoston, jossa kehitetään eri toimijoiden yhteistyötä ja suunnataan voimavaroja sosiaalialan, sosiaalityön, erityispalveluiden ja varhaiskasva-

tuksen kehittämiseen tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämisprojektien avulla. SONet BOTNIA on aluelähtöisen tiedontuottamisen ja osaamisen kehittäjäverkosto, jonka tarkoituksena on ohjata sosiaalialan kehittämistoimintaa alueellaan, merkittävänä osana valtakunnallista sosiaalialan osaamiskeskusten verkostoa.

Osaamiskeskus toteuttaa valtakunnallisia osaamiskeskuksille osoitettuja tehtäviä. SONet BOTNIA:n profiilina on lisäksi aluelähtöinen sosiaalipolitiikka, hajautettujen palvelujärjestelmien kehittäminen sekä sosiaalista turvallisuutta kehittävä työ. Valtakunnalliseksi erityistehtäväksi on nimetty pohjoismainen yhteistyö.

SONet BOTNIA on käynnistynyt 15.2.2001 Kokkolan, Seinäjoen ja Vaasan kaupunkien sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulun keskinäisen aiesopimuksen perusteella. Alueelle merkittävät korkeakoulut, kaikki kunnat sekä keskeiset palvelujen tuottajat ovat toiminnassa mukana solmittavien yhteistoimintasopimusten kautta.

Neuvottelukunnan tarkoitus ja tehtävät

SONet BOTNIA:n neuvottelukunta muodostetaan merkittäväksi kanavaksi alueellisen sosiaalipolitiikan kehittämiseksi. Neuvottelukunnassa ovat edustettuina alueen keskeiset aluekehitysviranomaiset: maakunnalliset liitot, lääninhallitus sekä TE-keskukset; pohjalaismaakuntien kansanedustajat; elinkeinoelämän vaikuttajat; sosiaalialan järjestöt sekä STM:n Verkostoituvat erityispalvelut -hanke.

Neuvottelukunnan kautta SONet BOTNIA:n tarkoituksena on:

- lisätä vuorovaikutusta aluekehitystoimijoiden ja elinkeinoelämän kanssa aluelähtöisen sosiaalipolitiikan kehittämiseksi
- toimia keskustelu- ja kehittämisfoorumina SONet BOTNIA:n toiminnan linjaamisessa merkittävien kehityssuuntien tunnistamiseksi
- muodostaa strategista ajattelua taustoittavan yhteistoimintarakenteen SONet BOTNIALle
- toimia SONet BOTNIA:n kanavana sosiaalisen ulottuvuuden muutossuuntien ja haasteiden esiintuomiselle
- lisätä informaation välittymistä pohjalaismaakuntien sosiaalipalvelujen tilasta ja sosiaalialan kehittämishaasteista päätöksenteon merkittävälle tasolle
- toimia muilla parhaaksi katsomillaan tavoin pohjalaismaakuntien sosiaalisen pääoman kehittämiseksi.

Neuvottelukunnan kokoonpano

Neuvottelukuntaan pyydetään seuraavia tahoja nimeämään edustajansa:

Vaasan vaalipiirin kansanedustajat: 4 edustajaa

Etelä-Pohjanmaan liitto

Keski-Pohjanmaan liitto

Pohjanmaan liitto

Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry.

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry.

Finlands Svenska socialförbund rf.
 Etelä-Pohjanmaan TE-keskus
 Pohjanmaan TE-keskus

Neuvottelukuntaan kutsutaan:

Länsi-Suomen lääninhallituksen Vaasan alueellisesta palveluyksiköstä kouluneuvos ja sosiaalineuvos sekä Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen aluejohtoryhmän puheenjohtaja

Alueen elinkeinoelämän vaikuttajia

Toimikausi

Neuvottelukunnan toimikausi on neljä vuotta, mutta ensimmäisen toimikauden kesto on kaksi vuotta 1.8.2001 – 31.7.2003.

Toimintamuodot

Neuvottelukunta toimii pääosin seminaarien muodossa. Neuvottelukunnan kokoontumisia on kahdesti vuodessa, pääsääntöisesti maaliskuussa ja lokakuussa.

Neuvottelukunnan jäsenistä voidaan muodostaa myös valiokuntia. Valiokunnat voivat valmistella neuvottelukunnan seminaareja tai lausuntoehdotuksia neuvottelukunnalle. Neuvottelukunnan toimintaan voidaan kutsua asiantuntijoita tarpeen mukaan.

Neuvottelukunnan jäsenille toimitetaan kokousaineistot sähköpostitse ja kirjeenä. Lisäksi neuvottelukunnan jäsenille toimitetaan ajankohtaista osaamiskeskusaineistoa myös kokousten välillä.

Neuvottelukunnan organisoituminen

Neuvottelukunnan kutsuu koolle SONet BOTNIA:n johtoryhmän puheenjohtaja, joka toimii myös puheenjohtajana ensimmäisessä kokouksessa kunnes neuvottelukunta on järjestäytynyt. Neuvottelukunnalle valitaan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja. Neuvottelukunnan kokouksista laaditaan muistiot, sihteerinä toimii SONet BOTNIA:n kehitysjohtaja.

Kokouspalkkiot

Neuvottelukunnan jäsenille maksetaan kokouspalkkio Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kuntayhtymän palkkioperusteiden mukaisesti. Matkakustannukset maksetaan laskutuksen perusteella.

Kokkolassa 20.9.2001

SONet BOTNIA:n johtoryhmä

5.5.4 Yhteistoimintasopimus

Samarbetsavtal

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus – De österbottniska landskapens kompetenscentral inom det sociala området (käytetään nimeä SONet BOTNIA) ja ... kunta tekevät yhteistoimintasopimuksen alueellisen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnasta.

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus – De österbottniska landskapens kompetenscentral inom det sociala området (används namn SONet BOTNIA) och ... kommun gör härmed ett samarbetsavtal gällande verksamhet i den regionala kompetenscentralen.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävänä on:

- sosiaalialan tutkimus-, kehittämis- ja kokeilutoiminta vuorovaikutuksessa käytännön kanssa
- sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen kytkeminen käytännön kehittämiseen
- erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalveluiden tuottaminen ja välittäminen
- sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi

Kompetenscentralens funktioner är:

- forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet i växelverkan med praxis
- närmande av grund-, fortsättnings- samt vidareutbildningen och utvecklingen i arbetslivet på det sociala området
- produktion och förmedling av konsult- och specialtjänster som kräver specialkunskaper
- värdering och prognostisering av sociala effekter

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistyminen perustuu Kokkolan, Seinäjoen ja Vaasan kaupunkien sekä Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kuntayhtymän 15.2.2001 tekemään aiesopimukseen. Osaamiskeskuksen johtoryhmä on valtuutettu tekemään yhteistoimintasopimukset.

Startandet av Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus – De österbottniska landskapens kompetenscentral inom det sociala området, har sin grund i ett avtal mellan städerna Karleby, Vasa och Seinäjoki samt Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kuntayhtymä 15.2.2001. Kompetenscentralens ledningsgrupp har fått till uppdrag att göra samarbetsavtal med kommuner och andra organisationer.

Yhteistoiminnasta sovitaan seuraavaa:

Angående samarbetet överenskoms om följande:

- 1) Sopimus on voimassa allekirjoituksesta lukien 31.12.2002 saakka

Avtalstid är från underskriftsdatum till och med 31.12.2002

2) Sopimuksen perusteella sopijaosapuolella on mahdollisuus osallistua alueellisten ohjausryhmien toimintaan

Avtalspartnerna har möjlighet att vara med i de regionala styrgruppernas verksamhet

3) Sopimuksen perustella sopijaosapuolella on mahdollisuus osallistua kehittäjäryhmien toimintaan

Avtalspartnerna har möjlighet att delta utvecklingsgruppernas arbete

4) SONet BOTNIA:n ja sopijaosapuolen kesken toteutetaan tiedonvaihtoa osaamiskeskustoiminnan aihepiireistä ja sisällöistä. SONet BOTNIA muodostaa tiedottamisverkoston (pääsääntöisesti sähköisen), jossa sopijatahot ovat mukana

SONet BOTNIA ordnar tillsammans med avtalspartnerna informationsutbyte mellan kompetenscentral och avtalspartner om verksamheten och information kopplad till centralens verksamhet. SONet BOTNIA grundar ett informationsnätverk i vilket avtalspartnerna deltar. Informationen går huvudsakligen via IT-nätverk

5) Sopijaosapuolet nimittävät yhdyshenkilöt

SONet BOTNIA:n yhdyshenkilöinä ovat:

johtoryhmän puheenjohtaja Matti Kaivosoja, perusturvajohtaja Kokkolan kaupungista

varapuheenjohtaja Juha Karvala, sosiaalijohtaja Vaasan kaupungista

osaamiskeskuksen kehitysjohtaja Leena Niemi

Avtalspartnerna nämner kontaktpersoner

För SONet BOTNIA:s del är kontaktpersoner:

Ledningsgruppens ordförande Matti Kaivosoja, bastrygghetschef, Karleby stad

Viceordförande Juha Karvala, socialdirektör, Vasa stad

Kompetenscentralens utvecklingsdirektör Leena Niemi

6) Toteutettavista hankkeista tehdään erilliset sopimukset.

Mellan kompetenscentral och avtalspartner görs specialavtal för olika projekt

Allekirjoitukset / underskrifter

6 KESKI-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

*Raili Haaki
Kirsti Laakso*

TIIVISTELMÄ

Raportti sisältää suunnitelman sosiaalialan osaamiskeskuksen pysyväisluonteisen toiminnan järjestämiseksi vuoden 2002 alusta Keski-Suomen maakunnan alueella. Maakunta käsittää 30 kuntaa. Asukkaita alueella on noin 264 000.

Suunnitelmaa valmisteltaessa on suoritettu kattava kuntakierros ja alueellisen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa ja rakenteita on työstetty laajapohjaisen ohjausryhmän toimesta. Käytännön, tutkimuksen ja koulutuksen edustajista kootuissa työryhmissä on viety eteenpäin kunkin painopistealueen sisältöjä. Painopistealueet ovat varhaiskasvatus ja lastensuojelu, sosiaalialan kuntouttava työ vammaispalvelujen, päihdehuollon ja vanhuspalvelujen kentällä sekä interventiomenetelmien arviointi ja sosiaalisten vaikutusten arviointi.

Käsillä olevassa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnitelmassa kuvataan alueellisen osaamiskeskuksen hallintomalli, painopistealueet, tehtävät ja toimijoiden verkosto. Aluksi luodaan lyhyt katsaus Keski-Suomen väestöön, sosiaalialan henkilöstöön ja erityispalveluihin. Perustettavan osaamiskeskuksen taustaa hahmotetaan esittämällä joitakin huomioita sen edeltäjän Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen toiminnasta sekä kuvaillaan itse suunnitteluprosessia.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta hallinnoi yhdistys, jonka nimi tulee toiminnan aloitusvuonna olemaan Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry. Yhdistyksen jäseniä ovat alueen oppilaitokset, kunnat ja järjestöt. Yhdistyksessä sen hallitus käyttää ylintä päätösvaltaa ja vastaa osaamiskeskukselle suunnattavan valtionavustuksen vastaanottamisesta sekä sen käyttöön ja valvontaan liittyvistä tehtävistä. Yhdistyksen hallitus nimeää keskuudestaan osaamiskeskuksen johtoryhmän, mikä ohjaa operatiivista toimintaa. Sosiaalialan osaamiskeskuksen laaja-alaista yhteistyötä edistämään kutsutaan koolle neuvottelukunta, missä ovat edustettuina kaikki keskeiset yhteistyötahot. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen perustamisvaiheessa vakituinen henkilöstö koostuu johtajasta ja suunnittelijasta.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen lakisääteiset tehtävät tulevat olemaan sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen ja erityispalvelujen kehittymisen ja välittymisen turvaaminen sekä koulutuksen ja käytännön yhteys sekä tutkimus- kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen. Keski-Suomen suunnitteluprosessin myötä on osaamiskeskuksen rooli näiden tehtävien toteuttajana kirkastunut erityisesti pitkäjänteisen kehittämistyön koordinaattorina toimimiseksi. Muita alueellisen osaamiskeskuksen toimintakenttää jäsentäviä tehtäviä ovat koko maakunnan huomioiminen, uuden tiedon tuottaminen ja käyt

töönotto, erilaisten tietämisen tapojen vuoropuhelu sekä tietoteknologian hyödyntäminen.

6.1 Keski-Suomen esittelyä

6.1.1 Väestöstä

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimialana on Keski-Suomen maakunta, joka käsittää 30 kuntaa ja seitsemän seutukuntaa. Alueella on asukkaita lähes 264 000.

Suurin alueen kunnista on maakuntakeskus Jyväskylä, jonka asukasluku ylitti juuri 80 000:n rajan. Toiseksi suurin Keski-Suomen kunta on Jyväskylän maalaiskunta (n. 32 500 asukasta). Jyväskylän kaupungin ja Jyväskylän maalaiskunnan lisäksi yli 10 000 asukkaan kuntia maakunnassa on viisi. Nämä ovat Laukaa, Jämsä, Äänekoski, Keuruu ja Saarijärvi. Alle 2000 asukkaan kuntia alueella on seitsemän.

1990-luvun lopulla väkiluku on kasvanut eniten Jyväskylän seudulla. Jyväskylän naapurissa sijaitsevan Muuramen (8 101 asukasta v. 2000) väkiluku kasvoi vuosina 1996 – 1999 suhteellisesti eniten (6,2 %, 462 hlöä). Muita muuttovoittokuntia olivat Jyväskylän maalaiskunta, Jyväskylä, Uurainen, Petäjävesi sekä Äänekoski ja Laukaa. Prosentuaalisesti suurimmat muuttotappiot ovat kärsineet maaseutumaiset pienet kunnat.

Ikärakenteeltaan Keski-Suomen maakunta noudattelee koko maan keskiarvoja. Kunnittaiset vaihtelut ovat kuitenkin suuria. Ikärakenteeltaan lapsivoittoisin kunta on Muurame, jossa alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä on miltei neljännes (24 % v. 2000). Alle 15-vuotiaita on väestöstä yli viidennes Jyväskylän maalaiskunnassa, Laukaassa, Kinnulassa ja Uuraisilla. Suhteessa vähiten lapsia on Pienissä maaseutukunnissa, kuten Kuhmoisissa, Luhangassa ja Leivonmäellä. Myös Jyväskylän kaupungissa on alle 15-vuotiaiden osuus (16,1 %) alle maan keskiarvon (18,1 %).

Vastaavasti suhteellisesti eniten 65 vuotta täyttäneitä on syrjäisissä maaseutukunnissa. Luhangan kunnan asukkaista peräti 31,1 % on 65 vuotta täyttäneitä. Muita vanhusvoittoisia kuntia ovat Kuhmoinen, Multia sekä Kannonkoski. Yhteensä maakunnan kunnista 14:sta yli 65 vuotta täyttäneiden osuus on yli viidennes kunnan väestömäärästä. Jyväskylän kaupungin kohdalla osuus (12,9 %) on alle maakunnan (15,5 %) sekä myös koko maan keskiarvon (15,0 %).

Työttömyystilanne oli Keski-Suomessa kuluvan vuoden heinäkuussa maan keskiarvoon verrattuna huonompi. Keski-Suomen työttömyysprosentti oli 16,1 kun se vastaavasti oli koko maassa 12,1. Korkeimmat työttömyysprosentit oli tilastojen mukaan Kivijärvellä (22,2 %) , Hankasalmella (18,2 %) sekä Jyväskylässä (18,3 %).

Huoltosuhteen kunnittaiset vaihtelut ovat maakunnassa niin ikään suuret. Pahin tilanne (vuoden 1999 tietojen mukaan) oli Sumiaisissa (huoltosuhte 3, 45), Multialla (2, 88) sekä Pylkönmäellä (2, 82). Huollettavien määrä yhtä työssäkäyvää kohden on suurin nimenomaan pienissä syrjäseutujen kunnissa. Jyväskylän kaupungissa huoltosuhte oli vastaavasti 1, 24.

Valtakunnallisen alueellisia hyvinvointieroja analysoineen tutkimuksen (Kainulainen ym. 2001) mukaan Keski-Suomessa korkeimman hyvinvoinnin luokkaan (korkea elintaso, vähän ongelmia) sijoittui kaksi kuntaa; Jyväskylän maalaiskunta ja Muurame. Kaiken kaikkiaan Keski-Suomessa korkeimman hyvinvoinnin ryhmään kuului pienempi osuus kunnista kuin keskimäärin koko maassa ja heikoimman hyvinvoinnin ryhmään vastaavasti suhteellisesti enemmän kuntia.

6.1.2 Sosiaalialan henkilöstöstä

Kuluvan syksyn tilanteen mukaan Keski-Suomen kunnissa on *sosiaalityöntekijän virkaa* hoitavia henkilöitä 118. Näistä 40 Jyväskylän kaupungin aluetyössä ja 13 Jyväskylän maalaiskunnan palveluksessa. Maakunnan alueen kunnista neljässä ei sosiaalityöntekijän lisäksi ollut sosiaalityöntekijää lainkaan. Yksi (tai puolikas) sosiaalityöntekijä oli yhdeksässä kunnassa.

Huomattava on, että luvut kuvaavat vain kuntien perustyössä olevia sosiaalityöntekijöitä. Maakunnan alueella työskentelee sosiaalityöntekijöitä myös perheneuvoloissa, A-klinikoilla ja muissa päihdehuollon erityispalvelupisteissä, vammaispalveluita tarjoavissa yksiköissä, mielenterveystoimistoissa, vanhuspalveluissa, terveyskeskuksissa ja sairaaloissa sekä lukuisissa sosiaalialan järjestöissä. Eräänä sosiaalityön kenttänä ovat myös valtion kriminaalihuolto sekä varuskuntien sosiaalityö.

Keski-Suomen sosiaalityöntekijät ry:ssä on jäseniä tällä hetkellä 750. (Tämä luku sisältää sosiaalityöntekijöiden lisäksi muun muassa sosiaalikasvattajat sekä opiskelijoita ja työstä poissa olevia ammattiliiton jäseniä.)

Lastentarhanopettajia kuntien palkkalistoilla oli maakunnassa yhteensä 396. Näistä on peräti 190 Jyväskylän kaupungilla ja 51 Jyväskylän maalaiskunnalla. Seitsemässä kunnassa ei työskentele lainkaan lastentarhanopettajaa. Kolmessa kunnassa heitä on yksi. Kunnallisia päiväkoteja Keski-Suomen maakunnassa on yhteensä 111. Kuntia joissa ei ole lainkaan päiväkotia on maakunnassa seitsemän. Yksi kunnallinen päiväkotia on kymmenessä kunnassa. Jyväskylän kaupungilla kunnallisia päiväkoteja on yhteensä 40 ja maalaiskunnalla 21. Erityislastentarhanopettajia maakunnassa on 33. Heistä 18 on työssä Jyväskylän kaupungilla ja 7 Jyväskylän maalaiskunnalla. Kunnista 20:ssä erityislastentarhanopettajaa ei ole lainkaan. Lastentarhanopettajien määriä kuvaavat luvut kertovat vain kuntien oman henkilöstön. Lastentarhanopettajia työskentelee lisäksi myös yksityisiä päivähoitopalveluita tuottavissa yksiköissä ja järjestöjen palveluksessa.

Ammattikorkeakoulutasoisissa sosiaalialan tehtävissä kunnissa on työntekijöitä muun muassa vanhuspalveluiden esimiestehtävissä, vammaispalvelutyössä, perhetyöntekijöinä ja päivähoiton sektorilla.

Lähes puolessa Keski-Suomen kunnista joutuvat sosiaalityöntekijät tekemään mm. vaativaa lastensuojelutyötä ilman kollegan tukea. Kuntien ammatillaiset ovat ilmaisseet erityisenä haasteena oireilevien pikkulasten ja heidän perheidensä tukemisen (Haaki 2001). Tämä huoli tuotiin esille niin pienten ja syrjäisten kuin isompientkin kuntien ta

holta. Vähäisillä varhaiskasvatuksen henkilöstöresursseilla ei ole valmiuksia vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin kuntien päivähoidon sisällä. Tämä on käynyt ilmi myös Länsi-Suomen lääninhallituksen tekemästä päivähoitoselvityksestä. Joissakin kunnissa on lamavuosien jälkeen henkilöstöä lisättykin. Esimerkkinä mainittakoon Jyväskylän maalaiskunnan seitsemän määräraikaista uutta virkaa sisältävä hanke, jonka tarkoituksena on sosiaalityön, psykologipalveluiden ja päivähoidon lisäresurssoinnin keinoin ehkäistä lasten ja nuorten mielenterveysongelmia. Syrjäisempien kuntien ongelma on osoittautunut pätevien hakijoiden puute, vaikka virkoja perustettaisiin.

6.1.3 Sosiaalialan erityispalveluista

Marraskuussa 2000 toteutettiin VEP-hankkeen toimesta Keski-Suomen kunnille kysely, jossa kartoitettiin sosiaalipalvelujen hankintaa ja myyntiä. Ostopalvelusopimusten suuri määrä yllätti kyselyn tekijät. Kuntien vastauksissa mainittiin sopimuksia etenkin vanhusten huollon alueelta sekä muun muassa lasten päivähoidon, esiopetuksen ja leikki-toiminnan alueelta (Kuntien sosiaalitoimen yhteistyö ja ostopalvelusopimukset Keski-Suomessa 2001). VEP-hankkeen toimesta on valmistumassa niin ikään väliraportti, jossa käydään kattavasti läpi Keski-Suomen sosiaalialan erityispalveluiden ja kuntien yhteistyön tilanne. Seuraavassa lyhyt kuvaus maakunnan keskeisimmistä erityispalveluista.

Perheneuvoloita Keski-Suomessa toimii yhteensä viisi. Nämä sijaitsevat Jyväskylässä, Jämsässä, Saarijärvellä, Viitasaarella ja Äänekoskella. Keuruulla perheneuvolapalveluja tarjotaan yhdistetystä mielenterveystyön, A-klinikan ja perheneuvolatyön erityispalvelu-tyksiköstä. Jyväskylän perheneuvola tarjoaa palveluitaan myös maakunnan muille perheneuvoloille ja toimii valtakunnallisena koulutusneuvolana. Jyväskylän lastensuojelun sijaishuoltoyksikkö myy palveluja kaikille Keski-Suomen alueen kunnille.

Kunnallisia *lastenhuoltolaitoksia* maakunnassa on enää Jyväskylässä (Mattilan perhetukikoti ja kolme nuorisokotia) sekä Jyväskylän maalaiskunnassa (Tikkakosken nuorisokoti). Kolmannen eli Äänekosken perhetukikeskuksen lakkauttaminen on paraikaa keskustelun alla. Yksityisiä perhekoteja on sen sijaan Keski-Suomessa noin 25.

Kehitysvammahuollon palveluita tuottava koko maakunnan kattava Suojarinteen kuntayhtymän toiminta on ollut viime vuosina muiden maan erityishuoltopiirien kehitysvammalaistosten tavoin muutoksen kourissa. Suojarinteen kuntayhtymän toiminnan kehittämiseksi toteutettiin VEP-hankkeen aloitteesta selvitys, jossa haettiin ratkaisuja kehitysvammapalvelujen järjestämiseksi maakunnassa (Matikka & Hintsala 2000). Ratkaisuna kehitysvammapalveluiden turvaamiseksi ollaan nyt perustamassa säätiötä, jossa mm. Jyväskylän kaupungin kehitysvammaneurolan ja Suojarinteen kuntayhtymän neuvolapalvelut yhdistetään. Tällä hetkellä säätiön hallintoon ovat lähdössä Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän maalaiskunta, Suolahden kaupunki sekä vammaisjärjestöjä. Suojarinteen kuntayhtymän tyhjenevien tilojen ja henkilökunnan osaamisen hyödyntämiseksi on edelleen tehty selvitys osana Suolahden kaupungin kehittämishanketta (Leinonen 2001). Suolahden kaupunki on ottanut elinkeinopoliittiseksi painopisteekseen hyvinvointiosaamisen sekä hyvinvointiteknologian edistämisen osana Jyväskylän kaupunkiseutua. Tulevaisuuden visiona tässä hankkeessa on hyvinvointipalveluja tuottavan

osaamiskeskittymän syntyminen Suolahteen. *Vammaispalveluiden* osalta maakunnallisena palveluntuottajana toimii Jyväskylän tulkikeskus.

Keski-Suomen *A-klinikat* sijaitsevat Jyväskylässä, Jämsässä, Keuruulla ja Äänekoskella. Jyväskylän A-klinikan sekä katkaisuhuitoaseman toiminnot tulevat siirtymään vasta perustetun Jyväskylän seudun päihdepalvelusäätiö toiminnoiksi. Säätiö aloittaa toimintansa vuoden 2002 alussa. Sen jäseniä ovat Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän maalaiskunta, Laukaa, Muurame, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri, Tyynelän kuntoutuskeskus sekä useat päihdehuollon järjestöt.

6.2 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen taustaa

6.2.1 Osaamiskeskuksen historiaa

Osaamiskeskukset pohjautuvat edeltäjiinsä opetussosiaalikeskuksiin, joiden historia ulottuu 1970-luvulle. Maan ensimmäinen opetussosiaalikeskus (JOSKUS) perustettiin Jyväskylään 1986. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus luodaan JOSKUS:n perustalle. Myös vuodesta 1998 toimineen VEP-hankkeen toteuttama selvittelytyö ja valmiit yhteistyörakenteet tukevat osaamiskeskuksen perustamista. Niin opetussosiaalikeskusten uudelleen organisoituminen kuin VEP-hankkeen käynnistyminenkin (1998) pohjautuvat vuonna 1997 julkaistun Sosiaalihuollon erityisosaamista selvittäneen työryhmän mietintöön (Sosiaalihuollon erityisosaamisen turvaaminen 1997).

Opetussosiaalikeskustoiminta oli painottunut pitkälti sosiaalityön koulutuksen, tutkimuksen ja kentän väliseen yhteistoimintaan. 1980-luvulla otettiin Keski-Suomessa käytäntöön esimerkiksi ajankohtaista sosiaalialan aihetta käsittelevä vuosittainen kevätseminaari, johon kutsuttiin sosiaalityöntekijöitä koko maakunnasta. 1990-luvun alkupuoli oli JOSKUS-toiminnan vireintä aikaa. Kaupungilla oli kehittämisresursseja ja Stakes antoi tukea kehittämistoiminnalle neljänä peräkkäisenä vuotena. Toiminta organisoitiin laajapohjaiseksi verkostoksi ja tehtäväkohtaiset työryhmät toteuttivat kehittämistyötä. Tuolloin esimerkiksi jatko- ja täydennyskoulutustyöryhmä kokosi asiantuntijarekisterin maakunnan sosiaalialan kouluttajista. Oma julkaisusarja perustettiin ja siinä on julkaistu lähes 30 Jyväskylän kaupungin ja yliopiston eriasteisena yhteistyönä tekemää julkaisua. Stakes myönsi vuonna 1995 JOSKUS:lle tutkimus- ja kehittämispalkinnon. Erilaisia projekteja toteutettiin lähinnä Jyväskylän kaupungin ja yliopiston välisenä yhteistyönä. Ammattikorkeakoulu on tullut yhteistyöhön mukaan muun muassa käytännön opettajien koulutushankkeessa sekä omalla koulutusalueellaan kentän kanssa tutkimus- ja kehittämishankkeiden virittäjänä ja toteuttajana.

Keskeisenä erona opetussosiaalikeskuksen toimintaan verrattuna nyt alkavalla osaamiskeskustoiminnalla on maantieteellinen ja sisällöllinen toiminnan laaja-alaisuus. Sosiaali- ja terveysministeriön mietinnön (Sosiaalialan osaamiskeskus 2000) hengen mukaisesti osaamiskeskusten tulee kattaa toiminnallaan kaikki alueensa kunnat sekä koko sosiaaliala. Uutena sisältöalueina ovat varhaiskasvatuksen kenttä sekä sosiaalialan ammattikorkeakoulutasoiset tehtävät. Sosiaali- ja terveysministeriön mietinnön mukaisesti termillä sosiaaliala tarkoitetaan tässä raportissa sosiaalityötä, varhaiskasvatusta sekä ammattikorkeakoulutasoisia sosiaalialan tehtäviä.

Mahdollisuuksia sosiaalialan erityisosaamisen vahvistamiseen tukee osaltaan sosiaalityön koulutuksen alkaminen omana oppiaineenaan Jyväskylän yliopistossa vuoden 2000 alussa. (Aiemmin sosiaalityön opintokokonaisuus oli yhteiskuntapolitiikka-oppiaineen yhteydessä.) Samana vuonna alkoi myös valtakunnallinen Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkintoon tähtäävä erikoistumiskoulutus. Työn ohessa neljässä vuodessa suoritettava tutkinto on laajuudeltaan 80 ov. Jyväskylän yliopisto on koulutuksen järjestämisessä mukana Sosiaalityön valtakunnallisen yliopistoverkoston (SOSNET) kautta.

6.2.2 Suunnitteluprosessi

Sosiaali- ja terveysministeriö on rahoittanut vuonna 2001 osaamiskeskusten suunnittelutyötä noin 5 milj. mk:lla. Keski-Suomen alueellista suunnitelmaa kokoamaan on voitu palkata ministeriön rahoituksella yksi suunnittelija (1.4. – 31.12.2001). Jyväskylän kaupunki on tarjonnut suunnittelijan käyttöön työtilat Sosiaali- ja terveystalokeskuksesta. Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry:n toimesta on alustavia suunnitelmia osaamiskeskuksen painopistealueista ja organisoitumisesta tehty jo alkuvuodesta 2000. Sektorikohtaisia suunnitelmia on työstetty erilaisissa työryhmissä. Esimerkiksi lastensuojelun alueverkosto on koonnut eri tahojen asiantuntijoita keskustelemaan ja päihdehuollon VEP-työryhmä irrotti keskuudestaan pienemmän kokoonpanon työstämään nimenomaan osaamiskeskusteemaa.

Painopistealueittainen työryhmätyöskentely tiivistyi kokopäivätoimisen suunnittelijan aloitettua työssä. Tämän jälkeen aloittivat toimintansa myös vanhuspalveluiden, varhaiskasvatuksen sekä koulutusyhteistyöryhmä. Vammaispalveluiden osalta osaamiskeskuksen suunnittelua on työstetty VEP-työryhmän kokoonpanolla. Työryhmien kokouksia oli huhti-joulukuussa 2001 yhteensä 25. Kukin työryhmä kokoontui 3 – 5 kertaa. Työryhmien kokoonpanot ovat vaihdelleet laajuudeltaan. Lastensuojelutyöryhmän työskentelyyn osallistuvien joukko on ollut selkeästi muita laajempi. Tätä selittää tietoisesti toteutettu laaja verkostoituminen mm. alueverkoston kautta ja se, että Jyväskylässä sijaitsevat lukuisat lastensuojelun järjestötoimijat (kuten Pesäpuu ry, Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Mannerheimin lastensuojeluliitto) ovat olleet aktiivisesti yhteistyössä mukana.

Työryhmät edustavat monipuolisesti sosiaalialan osaamiskeskusta. Työryhmissä ovat olleet mukana kuntien perustyötä tekevät työntekijät (mm. sosiaalityöntekijöitä, sosiaalijohtajia, lastentarhanopettajia, vanhustyön ohjaajia), tutkimuksen ja koulutuksen edustajat niin yliopiston eri laitoksilta kuin ammattikorkeakoulun eri sektoreiltakin sekä erilaisten järjestöjen edustajat, lääninhallituksen sekä VEP- ja Harava-hankkeiden edustajat.

Keskisuomalaisena erikoisuutena voidaan pitää juuri runsasta järjestöjen mukana oloa suunnittelu- ja kehittämisfoorumeilla. Ammatillista erityisosaamista maakunnan sosiaalialalle tuovat erityisesti monet lastensuojelujärjestöt. Sijaishuollon toimijoiden verkosto (Pelastakaa lapset ry, Perhehoitoliitto, Lastensuojelun keskusliitto ja Pesäpuu ry yhdessä Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön kanssa) onkin tiivistämässä yhteistyötään

osaamiskeskuksen sateenvarjon alle ja sitä kautta kirkastamassa sijaishuollon asiantuntijuutta ja osaamista. Päihdehuollon järjestöt (mm. Katulähetys, A-kilta, Sininauhaliitto, YAD) tuottavat Keski-Suomessa laajasti erityispalveluita ja ovat mukana muun muassa juuri perustetussa Jyväskylän seudun päihdepalvelusäätiössä. Vammaisjärjestöt ovat niin ikään mukana maakuntaan perustettavassa kehitysvammasäätiössä. Osaamiskeskuksen suunnittelussa on ollut mukana vammaisneuvoston edustaja työryhmän jäsenenä ja suunnittelija on haastatellut muun muassa Keski-Suomen kehitysvammaisten tukiryhmän edustajaa. Vanhuspalveluiden työryhmässä on asiakasnäkökulmaa suunnitelmiin tuonut Jyväskylän eläkeläisneuvoston edustaja.

Keski-Suomen Hyve-toiminnan työntekijät ovat olleet suunnittelutyössä mukana pitäen esillä kolmannen sektorin näkökulmaa niin koulutuksen kuin erityispalveluidenkin kehittämisessä. Osana sosiaalialan osaamiskeskuksen verkostoa tulee olemaan Jyväskylässä sijaitseva järjestöjen toimintapaikka, kumppanuustalo.

Suunnittelijan työtehtäviin on kuulunut kattavan kuntakierroksen toteuttaminen (jonka tulokset on raportoitu erillisenä kokonaisuutena, (Haaki 2001), työryhmien työskentelyn koordinointi sekä niiden sihteerinä ja koollekutsujana toimiminen. Lisäksi suunnittelija on toiminut sekä ohjausryhmän että laajennetun ohjausryhmän sihteerinä. Työryhmien ja kuntakierroksen lisäksi on suunnitelman kokoaminen edellyttänyt keskusteluja erilaisten asiantuntijatahojen kanssa. Näitä ovat olleet muun muassa kuntien keskeiset viranhaltijat, hankkeiden edustajat, tutkimusyksiköiden edustajat, sosiaalialan järjestöt, Lääninhallitus ja Keski-Suomen liitto.

Yhdistyksen nimeämä ohjausryhmä aloitti toimintansa vuoden 2001 alkupuolella. Ohjausryhmässä on edustus Jyväskylän kaupungista, yliopiston sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen oppiaineista sekä Niilo Mäki -instituutista ja ammattikorkeakoulusta. Lisäksi suunnittelun laaja-alaisuutta varmistamaan on kokoontunut kolme kertaa myös niin sanottu laajennettu ohjausryhmä. Siinä on ollut jäsenenä varsinaisen ohjausryhmän jäsenten lisäksi Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveysjohtaja (pj.) ja Jyväskylän maalaiskunnan sosiaalijohtaja sekä edustajia VEP-johtoryhmästä, lääninhallituksesta, Keski-Suomen liitosta, Hyve-toiminnasta, Suojarinteen palvelukeskuksesta, Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen eri oppialoilta, Vammaistutkimuskeskuksesta ja lastensuojelujärjestön sekä varhaiskasvatuksen kentän edustaja.

6.3 Hallinto

6.3.1 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry (Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry)

Alueellista osaamiskeskusta hallinnoivan yhdistyksen nimi tulee jatkossa olemaan Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry. Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry:n hallitus on päättänyt ehdottaa nimenmuutosta maaliskuussa 2002 kokoontuvalle yhdistyksen vuosikokoukselle. Yhdistys on yksityisoikeudellinen yhteisö, joka toimii Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen juridisena hallinnoijatahona. Yhdistyksen hallinto ja toiminta määräytyvät yhdistyksen sääntöjen ja yhdistyslain perusteella. Yhdistyksen jäseniksi pääsevät sen hallituksen hyväksymisen perusteella kunnat, säätiöt sekä oikeuskelpoiset yhteisöt ja yksityiset henkilöt, jotka hyväksyvät sen tarkoituksen. Päätösvaltaa yhdistyksessä käyttävät sen jäsenet yhdistyksen kokouksessa. Yhdistyksen toimeenpaneva elin on hallitus.

Yhdistys on perustettu vuonna 1997. Alkusysäyksen perustamiselle antoi Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän samana vuonna julkaisema esitys opetussosiaaliskeskusten kehittämisestä yliopistollisiksi sosiaalikeskuksiksi

Yhdistys toimii yhdessä alan järjestöjen, kuntien ja kuntayhtymien kanssa. Yhdistyksen tehtävänä on sosiaalipalvelujen kokeilu-, tutkimus-, julkaisu- ja kehittämistoiminta, sosiaalialan koulutuksen järjestäminen, erityisosaamiseen liittyvä neuvontatoiminta sekä uusien yhteistyömuotojen kehittäminen. Sääntöjen mukaan yhdistyksen hallitus hoitaa yhdistyksen asioita ja käyttää ylintä päätäntävaltaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen organisaatiossa yhdistyksen hallituksen tehtävänä on osaamiskeskuksen henkilöstön valinta, työnantajan roolin mukaiset tehtävät sekä valtionavustuksen vastaanottaminen sekä sen käyttöön ja valvontaan liittyvät tehtävät. Yhdistyksen hallitus myös nimeää vuosittain keskuudestaan osaamiskeskuksen johtoryhmän sekä nimeää osaamiskeskuksen neuvottelukuntaan kutsuttavat tahot.

Tällä hetkellä yhdistyksen jäseniä ovat muun muassa Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Keski-Suomen sosiaalityöntekijät ry, Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän maalaiskunta, Karstulan kunta, Saarijärven kaupunki, Pesäpuu ry, Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys ry, Torpanperän toimintakeskuksen kannatusyhdistys ry ja YAD.

Yhdistyksen hallitus

Sääntöjen mukaan yhdistyksen hallituksessa on oltava vähintään 4 ja enintään 11 jäsentä. Hallituksen jäsenet valitaan vuodeksi kerrallaan vuosikokouksessa, mikä on sääntöjen mukaan pidettävä maaliskuun loppuun mennessä. Hallituksen jäsenistä yksi määrätään puheenjohtajaksi. Vuosikokouksessa 29.3.2001 on päätetty siirtyä kahden vuoden mittaisiin puheenjohtajakausiin.

Yhdistykselle 29.3.2001 valitun hallituksen kokoonpano on seuraava:

Jorma Hänninen, pj
Kirsti Laakso, varapj
Mirja Satka, siht.

Aino Jussila
Raili Beck-Kiianmaa
Ritva Jokinen

Jyväskylän Yliopisto
Jyväskylän kaupunki
Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen
kannatusyhdistys
Jyväskylän Ammattikorkeakoulu
Pesäpuu ry
Keski-Suomen sosiaalityöntekijät ry

Osaamiskeskuksen johtoryhmä

Yhdistyksen hallituksen kokouksessa 15.1.2001 päätettiin perustaa sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelua varten ohjausryhmä, johon valittiin yhdeksän jäsentä. Osaamiskeskuksen vakituisen toiminnan alkaessa yhdistyksen hallitus nimeää keskuudestaan pienemmän ryhmän ohjaamaan osaamiskeskuksen operatiivista toimintaa. Johtoryhmällä ei ole muodollista päätösvaltaa. Päätösvaltaa käyttää yhdistyksen hallitus ja toisaalta osaamiskeskuksen johtaja. Johtoryhmä kokoontuu ja toimii joustavasti tarpeen mukaan. Osaamiskeskuksen johtaja toimii johtoryhmässä esittelijänä. Myös osaamiskeskuksen suunnittelija osallistuu johtoryhmän kokouksiin.

Johtoryhmän tehtävät ovat:

- osaamiskeskuksen toiminnan ohjaaminen, tukeminen ja koordinointi
- vastuu toiminnan sisällöllisestä kehittämisestä yhdessä osaamiskeskuksen johtajan kanssa

6.3.2 Osaamiskeskuksen neuvottelukunta

Neuvottelukunnassa ovat edustettuina kaikki keskeiset yhteistyötahot.

Kuntien edustus varmistetaan kattavasti maakunnan eri alueilta. Muita tahoja ovat Jyväskylän yliopisto ja sen tutkimusyksiköt, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaalialan järjestöt ja säätiöt, lääninhallitus ja Keski-Suomen liitto. Lisäksi huolehditaan, että neuvottelukunnassa on edustettuna kultakin osaamiskeskuksen sisällölliseltä painopistealueelta riittävä asiantuntemus. Jäseninä tulee olemaan myös edustajat VEP-hankkeesta ja Keski-Suomen Hyve-toiminnasta. Johtoryhmän jäsenet ovat myös neuvottelukunnan jäseninä.

Neuvottelukunnalla ei ole juridista päätösvaltaa. Sen keskeinen tehtävä on toimia laaja-alaisen verkostoitumisen ja eri intressitahojen välisenä yhteistyön edistäjänä. Neuvottelukunta toimii maakunnan sosiaalialan pitkántähtäimen kehittämisen yhteistoimintarakenteena ja kehityssuuntia linjaavana keskustelufoorumina. Se toimii myös osaamiskeskuksen tiedotuskanavana. Neuvottelukunta voi ottaa kantaa osaamiskeskuksen toiminnan linjauksiin sekä tehdä lausuntoja ja ehdotuksia. Neuvottelukunta kokoontuu 2 – 3

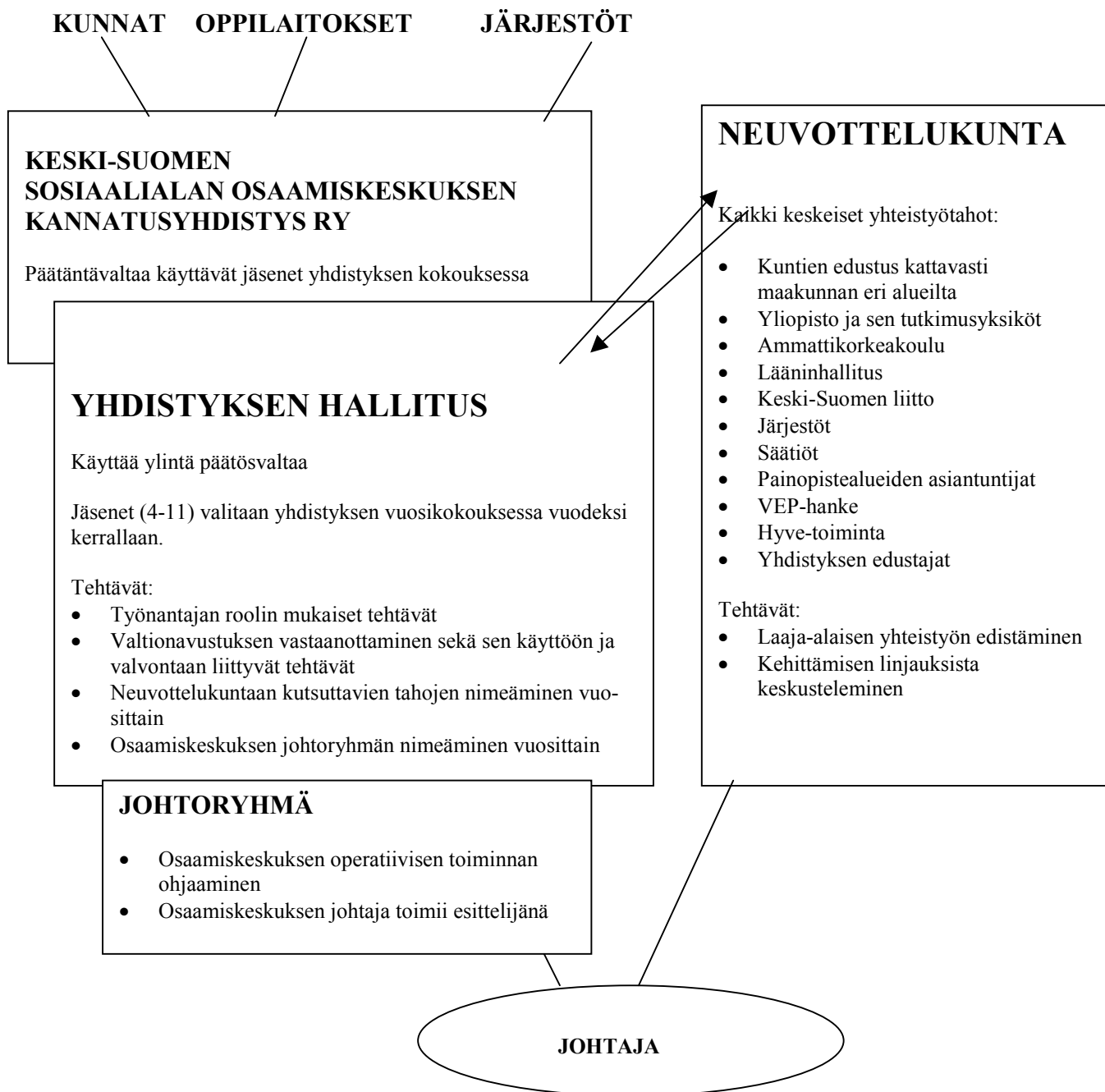
kertaa vuodessa. Koollekutsujana toimii osaamiskeskuksen johtaja. Kokoukset järjestään seminaarityyppisinä tilaisuuksina.

Neuvottelukunnan rooli on:

- maakunnan sosiaalialan pitkántähtäimen kehittäjä
- kehityssuuntia linjaava keskustelufoorumi
- laaja-alaisen verkostoitumisen ja eri intressitahojen välisen yhteistyön edistäjä
- osaamiskeskuksen tiedotuskanava
- neuvoa antava, kantaa ottava sekä ehdotuksia tekevä elin.

KESKI-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

HALLINTO

6.3.3 Työryhmät

Painopistealueiden edustus hallinnossa tulee olla tasapuolista. Lisäksi osaamiskeskusten toiminnan etenemisessä on merkittävä rooli painopistealueittaisilla työryhmillä. Työryhmät ovat avoimia käytännön, tutkimuksen, koulutuksen ja järjestöjen sisältöasiantuntijoille. Osaamiskeskuksen vakituinen henkilöstö koordinoi työryhmien toimintaa. Osaamiskeskuksen suunnitteluvaiheessa on toiminnassa ollut kuusi työryhmää. Nämä ovat lastensuojelun, varhaiskasvatuksen, vanhuspalveluiden, päihdehuollon ja vammaispalveluiden työryhmät sekä koulutusyhteistyöryhmä. Osaamiskeskuksen varsinaisen toiminnan alkaessa tulevat työryhmät työstämään tehtyjä suunnitelmia toteutuksen tasolle. Työryhmien keskinäistä vuoropuhelua tullaan parantamaan säännöllisesti järjestettävien yhteisten työkokousten muodossa.

6.3.4 Henkilöstö

Valtionavustuksen turvin palkattavaan perushenkilöstöön kuuluu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen käynnistymisvaiheessa johtaja ja suunnittelija.

Jatkossa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen henkilöstöön tulee kuulumaan myös erillisrahoitusten turvin palkattavia projektityöntekijöitä ja tutkijoita. Myös yliopiston ja ammattikorkeakoulun opiskelijat voivat toimia osaamiskeskuksen työyhteisössä erilaisten projektien ja opinnäytetöiden tekijöinä. Henkilöstön työtilojen sijoituksesta päätetään myöhemmin.

6.3.5 Rahoitus

Lakiesityksen mukaisesti valtionavustus sosiaalialan osaamiskeskuksille jaetaan laskennallisesti suhteutettuna alueen asukasluvun ja pinta-alan mukaan. Osaamiskeskustoiminnan valtionavustus tulee esityksen mukaisesti olemaan yhteensä 3 milj. euroa (n. 18 milj. mk). Keski-Suomen osuus on ministeriön alustavien laskelmien mukaan 145 621 euroa (865 824 mk). Valtionavustuksen turvin katetaan osaamiskeskuksen perustoiminnot. Varsinaiseen sisällölliseen kehittämistyöhön tullaan hakemaan ulkopuolista rahoitusta hankekohtaisesti eri rahoittajatahoilta. Tulevaisuudessa myös kuntien ja oppilaitosten panostus osaamiskeskuksen toimintoihin tullee olemaan mahdollista.

Perustoimintojen kustannusarvio vuodelle 2002

Henkilöstökulut

Johtaja	(palkkataso 4 100 euroa = n. 24 400 mk/kk)
Suunnittelija	(palkkataso 2 700 euroa = n. 16 000 mk/kk)

Yht. 81 600 euroa /v

Sivukulut (40 %)	32 640 euroa/v
Yhteensä	114 240 euroa/v
Työtilakulut	12 500 euroa
Viestintäkulut	8 500 euroa
Muut kulut mm:	
Matkakuluja	
Seminaarien järjestelykuluja	
Kehittämishankkeiden kuluja	10 381 euroa
Yhteensä	145 621 euroa

6.4 Toiminnan painopistealueet

Painopistealueet Keski-Suomen sosiaalialan osaamisen kehittämiseksi oli määritelty jo suunnitelmien alkuvaiheessa. Kuntakierroksella keskittyminen näihin teemoihin sai yleisen hyväksynnän. Kehittämisen tärkeimmiksi alueiksi vahvistettiin:

- Varhaiskasvatus ja lastensuojelu
- Sosiaalialan kuntouttava työ
  - Vammaispalvelut
  - Päihdehuollon palvelut
  - Vanhuspalvelut
- Interventiomenetelmien arviointi ja sosiaalisten vaikutusten arviointi

Näiltä painopistealueilta löytyy Keski-Suomesta niin tutkimuksellista kuin ammatillistakin erityisosaamista, jonka päälle pitkäjänteisen kehittämistyötä on hyvä lähteä rakentamaan ja toisaalta kaikki kyseiset sisältöalueet kohtaavat juuri nyt yhteiskunnallisen muutoksen mukanaan tuomia haasteita ja uudelleenorganisoinnin vaatimuksia.

Osaamiskeskuksen työntekijöiden toimesta koordinoidaan työryhmien toimintaa siten, että myös painopistealueiden keskinäinen keskustelu varmistuu. Suunnitteluvaiheessa järjestettiin yksi kaikkien työryhmien yhteinen seminaari ja tätä toimintaa tullaan jatkamaan. Myös sisältökysymyksissä liikutaan alueilla, joilla eri sektoreiden asiantuntemuksen yhdistämistä tarvitaan. Esimerkkinä mainittakoon monivammaisten lasten palveluita koskevat kysymykset. Monitieteistä ja -toimijaista näkökulmaa tarvitaan tässä ainakin vammaispalveluiden, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen alueilta. Toinen esimerkki on lastensuojelun ja päihdehuollon yhteys esimerkiksi perhekuntoutuksen osaamisen kehittämisen alueella.

6.5 Osaamiskeskuksen tehtävä

6.5.1 Lakisääteiset tehtävät

Lakiesityksessä sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta määritellään osaamiskeskuksen tehtävät seuraavasti:

Kunkin osaamiskeskuksen tehtävänä on toimialueellaan turvata:

1. Sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen
2. Erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen
3. Sosiaalialan perus- jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys
4. Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen sekä
5. Muiden mahdollisten tehtävien toteutuminen.

Lisäksi osaamiskeskusten tehtävänä on turvata valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen.

6.5.2 Pitkäjänteisen kehittämistyön koordinointi

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelutyön lähtökohtana on ollut pyrkimys muuttaa lakiesityksen muotoilevat osaamiskeskuksen tehtävät keskisuomalaisiin olosuhteisiin sopiviksi käytännön toiminnoiksi. Tätä ”käännöstyötä” varten suunnittelun alkuvaiheessa järjestettiin kuntakierros, jossa osaamiskeskuksen suunnittelija tapasi kaikkien 30 kunnan edustajat yksittäisillä kuntakäynneillä ja alueellisissa tapaa-misissa. Tästä tiedonkeruusta on tehty erillinen raportti (Haaki 2001). Kuntien ohella suunnittelutyössä on käyty keskustelua opetuksen ja tutkimuksen edustajien ja järjestöjen kanssa. Keskustelukumppanin näkökulmasta riippuen ovat osaamiskeskuksen tehtävämäärittelyt vaihdelleet korostaen hyötyä käytännön työlle, asiakasnäkökulman huomioimista, sosiaalialan profiilin nostoa, tutkimuksellista otetta taikka koulutuksen kehittämistä.

Kuntakierroksella käytyjen keskustelujen ja esitettyjen toiveiden perusteella Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tulee panostaa tiedotukseen. Sen tehtäviä on ylläpitää rekisteriä asiantuntijoista ja tarjota konsulttiapua, koordinoida kehittämishankkeita, tiivistää tutkimuksen ja käytännön vuoropuhelua, huomioida syrjäisten kuntien näkökulmaa, tehdä selkeä työnjako muiden kehittäjätahojen kanssa, kohottaa sosiaalialan imagoa ja harrastaa laaja-alaista toimintaa. Kuntakierroksen perusteella sosiaalialan osaamisen kehittämisen pääasiallisia keinoja ovat koulutus, tutkimus, konsultointi sekä kuntien välinen yhteistyö. Osaamiskeskuksen tehtävä on näiden keinojen kehittäminen. Painopistealueittaiset suunnitelmat määrittelevät osaltaan osaamiskeskuksen tehtävän kunkin kohdealueen näkökulmasta.

Lukuisten tahojen ilmaisemien tarpeiden ja toiveiden pohjalta on kirkastunut yhteinen tehtävän kuvaus. Se on osaamiskeskuksen rooli *sosiaalialan pitkän tähtäimen kehittämistyön koordinoijana*.

Uusien kehittämishankkeiden ohella osaamiskeskukselta toivotaan tukea jo olemassa olevien projektien hallintaa. Perus- ja erityispalveluihin tarvitaan suunnitelmallisuutta. Tämä edellyttää aikaa ja tilaa pohtia työskentelyn tavoitteita ja kehittämisen suuntaa. Sosiaalialan ilmiöiden tutkimuksellisen käsittelyn tulee antaa välineitä näkemykselliseen syiden pohtimiseen. Kehittämisprojektien tulee kohdentua arkityön kannalta olennaisiin kysymyksiin ja synnyttää toimintatapoja muuttavia prosesseja.

Yleisemminkin on selvästi alkamassa kriittinen keskustelu sosiaalialan projektipaljoutta kohtaan (esim. Forssén 2001). Projektikehittämisen pitkän aikavälin tuloksellisuuteen tulee kiinnittää huomiota ja varoa tilannetta, jossa projektitoiminta nakertaa pohjaa itse perustyöltä. *Kehittämishankkeiden koordinointia ja niiden tulosten kumuloitumisen varmistamista* toivovat osaamiskeskukselta niin käytännön työntekijät kuin kehittäjät ja tutkimuksen edustajatkin. Osaamiskeskuksen tehtävänä on siten *sosiaalialan osaamisen viisas ja kriittinen kehittäminen*. Muistettava on myös, että kehittäminen tarvitsee lähtökohdaksi vastauksen kysymykseen siitä, millainen todellisuus tällä hetkellä on. Osaamisen kehittäminen vaatii, arviointitutkimuksen termein, *kuvailevan arvioinnin* suorittamista, eli tietoa olemassa olevasta osaamisesta ja ongelmista.

6.5.3 Koko maakunnan huomioiminen

VEP-hankkeen keskeisin tavoite – tasokkaiden perus- ja erityispalveluiden turvaaminen kaikille kuntalaisille asuinpaikasta riippumatta – tulee sisältymään myös osaamiskeskuksen tehtäviin. Sosiaalialan *osaamisen kehittyminen ja välittyminen koko toimialueelle* ja erityisesti syrjäisten kuntien huomioiminen tässä on osaamiskeskuksen tehtävä. Esimerkiksi pienen kunnan sosiaalityöntekijä tarvitsee tukea ja voimaa ulkopuolelta turvatakseen hyvinvointiyhteiskunnan palveluita asukkaille (vrt. Lehtinen 2000). Keski-Suomessa VEP-hankkeen toimesta alkaneella kiertävän lastensuojelun sosiaalityöntekijän kokeilulla pyritään tuomaan helpotusta työparin ja erityisosaamisen puutteeseen pienimmissä kunnissa. Tämän kokeilun seuranta ja toimintatavan edelleen kehittäminen tulee olemaan oleellinen osa osaamiskeskuksen toimintaa. Osaamiskeskus tulee myös tukemaan tiiviimpää verkostoitumista naapurikuntien kollegojen kesken ja seutuyhteistyön edelleen kehittymistä. Esimerkiksi sektorikohtaiset työkokoukset tuovat osaltaan helpotusta työntekijöiden yksinäisyyteen ja parantavat myös asiakkaiden tasavertaista kohtelua. Joissakin asioissa myös pieni koko on laatua. Pienten kuntien toimintamalleista, kuten sektorirajat ylittävästä viranomaisten yhteistyöstä, voivat suuremmat organisaatiot ottaa oppia.

6.5.4 Uuden tiedon tuottaminen ja käyttöönnotto

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen keskeinen tehtävä on sosiaalialan toimintakäytäntöjä koskevan uuden tiedon tuottaminen tutkimus- ja kehittämistoiminnan keinoin. Sosiaalityötä, varhaiskasvatusta ja vanhuspalveluita koskevaa tutkimusta tehdään Jyväskylän yliopistossa runsaasti. Jyväskylän yliopistossa on myös valtakunnallisesti keskeinen psykologian laitos, jossa tehdään runsaasti psykologian alaan kuuluvaa soveltavaa tutkimusta. Tutkimustieto välittyy kuitenkin hitaasti käytännön ammattilaisten työkäytäntöihin. Osin syynä tähän on, että ammattikäytäntöjen opetus ei edelleenkään ole riittävän hyvin integroitunut tutkimukseen, jolloin tutkimus ja ammattikäytännöt jäävät opiskelijoiden mielissä erillisiksi kokonaisuuksiksi. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus voi jatkaa kehittämistyötä 1990-luvun kuluessa saatujen opetus-sosiaalikeskuksen toimintaa koskevien hyvien kokemusten perustalta *käytännön opetuksen koordinaattorina*. Osaamiskeskus tarjoaa foorumin, jossa kunnat ja muut palvelujen tuottajat voivat myös tuoda esiin tutkimustietoa koskevia tarpeita nykyistä koordinoidummin. Osaamiskeskus tulee myös toimimaan palvelujen tuottajien käynnistämisen *kehittämisprojektien arviointitoiminnan koordinaattorina*.

Sosiaalialalla sovellettujen työmenetelmien arvioinnin toteuttaminen vaatii runsaasti resursseja. Uuden työmenetelmän kehittäminen, käyttöönnotto ja arviointi on usein monivuotinen ja laajaa tutkijaryhmää vaativa projekti. Perinteiset tutkimuksen rahoituskanavat (esimerkiksi Suomen Akatemia ja muuta perustutkimusta rahoittavat tahot) eivät juuri ole tukeneet sosiaalialan interventiomenetelmien arviointia. *Osaamiskeskus voi toimia interventiomenetelmien arviointiprojektien resurssien kerääjänä ja koordinaattorina*.

6.5.5 Erilaisten tietämisen tapojen vuoropuhelu

Osaamiskeskukselta odotetaan tutkimustiedon lisäksi myös muunlaista tiedontuotantoa. Ulla Mutka on väitöskirjassaan tarjonnut tutkivan sosiaalityöntekijän käsitteen rinnalle tieteellisen ja kokemuksellisen asiantuntemuksen yhdistämistä sosiaalityön ”neljäntenä käänteenä”.¹² Hän puhuu ”kirjoittavasta sosiaalityöntekijästä”, joka tieteellisen asiantuntemuksen ohella tarvitsee muutakin asiantuntemusta (Mutka 1998,183). Osaamiskeskus voi toimia sosiaalialalla tarvittavan hiljaisen tiedon purkamisen paikkana ja kokemusten rohkean artikuloinnin foorumina. Aidon vastavuoroisen suhteen pohjalta voisi tapahtua uudenlaista asiantuntijuuden kehittymistä. Tällainen erilaisten tietämisen tapojen vuoropuhelu on jo hyvällä alulla osaamiskeskuksen työryhmätyöskentelyn muodossa.

Osaamiskeskuksen tehtävänä on kehittää koulutuksen, tutkimuksen ja käytännön yhdistämisen uudenlaisia kombinaatioita. Esimerkiksi sosiaalityöntekijän irrottautuminen

¹² Ulla Mutkan (1998) mukaan ensimmäinen käänne tapahtui 1930-luvulla sosiaalityön oikeudellistamisen myötä, toinen käänne oli sotavuosien jälkeinen psykologisoiminen ja kolmas käänne 1970-luvulla tapahtunut tieteellistämisen. Neljäs käänne pitää sisällään vahvan hyvinvointivaltion jälkeiset modernit tavat vastata sosiaalityön asiantuntijuuden kehittämisen haasteisiin. Neljännessä käänneessä tieteellisen tiedon etuoikeus kyseenalaistetaan ja sen rinnalle nostetaan kokemuksellinen tieto.

tutkimukseen tarkoittaa nykyisellään liian usein sitä, että arkityöstä etäisyyttä saatuaan henkilö ei kuitenkaan enää palaa asiakastyöhön pätevämpänä sosiaalityöntekijänä (toisin kuin esimerkiksi erikoislääkäri). Ongelmana on, että into ja kiinnostus käytännön työhön näyttää usein katoavan, kun siitä on kerran päässyt eroon. Tähän liittyen osaamiskeskuksen tehtävä on myös sosiaalialan imagon kohottaminen. Oman työn kehittämisen mahdollisuudet, työnkiertojärjestelmä ja urakehityksen vaihtoehdot ovat asioita, joihin vaikuttamalla voitaisiin myös sosiaalialan työtyytyväisyyttä kohentaa.

6.5.6 Tietoteknologian hyödyntäminen

Osana osaamiskeskuksen omien verkkosivujen rakentamista ja suunnitellun e-konsultaatiohankkeen toteutusta tullaan kokoamaan alueellinen *internetportaali*. Osaamiskeskuksen kotisivujen kautta tulee löytymään paitsi ajankohtaisia tiedotusasioita myös eri sektoreiden asiantuntijarekisterit, hankerekisteri ja tietopankki osuudet. Järjestelmän rakentamisen ensimmäinen vaihe on selvittää ja hyödyntää olemassa olevat tietokanavat sekä mahdollinen yhteistyö muiden osaamiskeskusten kanssa, jotta päällekkäiseltä työltä vältytään. Pyrkimyksenä on paikallisesti tuotetun tiedon hyödyntäminen. Tavoitteena on tietoverkon kautta tapahtuvan *konsultaation* kehittäminen. Erityisesti tästä tulee olemaan hyötyä maakunnan pienille ja etäällä Jyväskylän seudulta sijoittuville kunnille.

Osaamiskeskuksen henkilöstöllä tulee työnsä myötä olemaan verkostoitumisen ansiosta tietoja maakunnassa meneillään olevista kehittämishankkeista. Koordinoijan roolissa osaamiskeskus tulee olemaan taho, joka edesauttaa hankkeiden keskinäistä keskustelua ja kehittämis- ja tutkimustulosten kumuloitumista. Osaamiskeskustoiminnan vakiinnutua tieto sen olemassaolosta ja tehtävistä leviää sosiaalialan toimijoille, jolloin kehittämishankkeita ja projekteja suunnittelevat ja toteuttavat tahot myös itse huolehtivat kontaktistaan osaamiskeskuksen suuntaan.

Osaamiskeskuksen henkilöstön toimesta ylläpidetään myös painopistealueittaista *asiantuntijarekisteriä*. Toiveita on esitetty erityisesti työnohjaajarekisteristä ja esimerkiksi läheisneuvonpidon koollekutsujarekisteristä. Asiantuntijarekisterin kokoamiseen osallistuvat sisällön tuottajina työryhmien jäsenet sekä muut ammattilaiset. Työskentely aloitetaan määrittelemällä keskeisten sektoreiden asiantuntijuuden ja erityisasiantuntijuuden kriteereitä.

Tietopankin kokoamista on toivottu, jotta osaamiskeskuksen painopistealueilta olisi helposti saatavilla alueellisia, kansallisia ja miksei kansainvälisiäkin tutkimustuloksia. Tällaista esim. tutkimusreferaattien tekemistä ja tietopankin systemaattista päivitystä ei ainakaan näillä näkymin ole osaamiskeskuksen resursseilla mahdollista toteuttaa, vaan se on valtakunnallisen eKonsultaatiohankkeen tehtävä. Osaamiskeskuksen verkostoon kuuluvien erilaisten tutkimusyksiköiden toimesta on kuitenkin tekeillä ja olemassa useita sähköisiä tietopankkeja, joihin osaamiskeskuksen tulevasta internetportaalista saadaan linkkiyhteys.

Rekisterien ja tietopankkien kokoaminen on pitkälinen prosessi. Toteuttamisen tärkeysjärjestys tulee olemaan seuraava:

1. Tiedotus (osaamiskeskuksen toiminta ja sosiaalialan ajankohtaisia asioita)
2. Hankerekisteri
3. Asiantuntijarekisteri
4. Konsultaatio
5. Tietopankki

6.5.7 Työnjako muiden alueellisten sosiaalialan kehittäjätahojen kanssa

Osaamiskeskusta ei rakenneta tyhjästä. Sekä osaamiskeskuksen pitkän aikavälin tavoitteiden että käytännön toimintamallien suunnittelussa ja toteutuksessa on huomioitava eritoten tarkoituksenmukaisuus. Päällekkäistä toimintaa on vältettävä. Jokaista hanketta tai työryhmää perustettaessa on ensin selvitettävä jo olemassa olevat verkostot, niiden tarkoitukset ja toimijat. Tavoitteena tulee olla sosiaalialan ammattilaisten ja kehittäjien osaamisen ja voimavarojen mahdollisimman taloudellinen ja hedelmällinen hyödyntäminen.

Suunnitteluvaiheessa maakunnan sosiaalialan kehittäjätahoista osaamiskeskuksen lähimmiksi yhteistyökumppaneiksi muotoutuivat Verkostoituvat erityispalvelut (VEP)-hanke, Harava-hanke sekä lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston toiminta, joiden tehtävät ovat pitkälti samansuuntaisia osaamiskeskuksen tavoitteiden kanssa. Tästä syystä käytiin edellä mainittujen tahojen kesken työnjakokeskustelu Tehtävien kuten esimerkiksi työkokousten organisointi, verkostojen luominen, palvelurakenteen kehittäminen, kehittämishankkeiden koordinointi yms. hoitamista oli suunnittelun kuluessa eri tahoilta heitetty toiveena osaamiskeskuksen suuntaan. Työnjakokeskustelun tarkoituksena oli nimenomaan kirkastaa ja selkiyttää osaamiskeskuksen ominta toiminta-aluetta ja tehtäviä, siksi käsittelyn ulkopuolelle on jäänyt lukuisia tehtäviä, jotka ehkä ovat erityisesti kolmen muun tahon toiminnan keskiössä. Seuraavassa esitellään ensin lyhyesti kunkin toimijatahon perustehtävää.

Verkostoituvat erityispalvelut -hanke

Verkostoituvat erityispalvelut on organisoitu alueellisesti 12 johtoryhmän toimesta. Keskeisenä tavoitteena on turvata laadukkaat erityispalvelut kansalaisille asuinpaikasta riippumatta (Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) vuosina 1998 – 1999).

Verkostoituvat erityispalvelut hankkeen ensimmäinen vaihe toteutettiin 1998 – 99. Tuolloin Länsi-Suomen läänin alueella toimi VEP-asiamies, toteutettiin Keski-Suomen seutukuntatapaamiset ja tehtiin erityispalveluiden ja -osaamisen tarpeiden selvitystyötä. Lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalveluiden ja mielenterveyspalveluiden sektoreilla aloitettiin eri tahon toimijoiden verkostoituminen ja toteutettiin teemaseminaareja. Toisen vaiheen aikana 2000 – 2001 nimettiin sektorikohtaiset teemaryhmät, toteutettiin työkokouksia ja koulutustilaisuuksia. Samaan aikaan käynnistyi myös osaamiskeskuksen suunnittelutyö.

Ensi vuoden alusta alkavan VEPin kolmannen vaiheen tavoitteita ovat seudullisen yhteistyön aikaansaaminen, yhteistyön vahvistaminen saman sektorin asiantuntijoiden kesken myös seutukuntaa laajemmalla alueella sekä osaamiskeskuksen toiminnan tukeminen. Konkreettisena toimintana VEP-hankkeen myötä on syksyllä 2001 alkanut kaikkien Keski-Suomen kuntien käytössä olevan kiertävän lastensuojelun erityissosiaalityöntekijän toiminta. Kokeiluun on saatu osarahoitusta sosiaali- ja terveysministeriöltä.

Harava-hanke

Keski-Suomi on yksi Suomen kuntaliiton ja lastensuojelun keskusliiton koordinoiman valtakunnallisen Harava-hankkeen pilottialueista. Harava on aloittanut toimintansa 2000 ja Keski-Suomessa on painopistealueiksi määritelty psykososiaalisen tuen toimintamallien kehittäminen sekä lapsipoliittisten linjausten luominen osallistumalla maakunnallisen hyvinvointistrategian valmistelutyöhön. Haravan työntekijät ovat järjestäneet seitsemän hallinnonalojen yhteistä seutukuntatapaamista. Maakunnallisista osaajista koottu moniammatillinen asiantuntijaryhmä on työskennellyt tammikuusta 2001 lähtien. Ryhmä kartoittaa ja analysoi asiakastyön prosesseja tavoitteena listata prosessien ongelmakohtia ja parantamiskeinoja. Ryhmä toimii myös koulutuksellisenä, työnohjauksellisenä, konsultatiivisena ja tiedonvälitysförumina.

Tavoitteena on käynnistää kaikissa Keski-Suomen seutukunnissa jokin kehittämishanke. Osahanke-ehdotuksia ovat muun muassa tiedon luovuttamisen ja dokumentoinnin tematiikkaan liittyvä, psykiatrisen hoidon toimintamallien kehittäminen, perhetyön kehittäminen, verkostotyön juurruttaminen ja varhaisen puuttumisen hanke. Haravan toimesta kehitetään myös maakunnan lastensuojelujärjestöjen yhteistoimintarakennetta.

Toiminnassaan Harava-hanke pyrkii hyödyntämään kaikki sellaiset foorumit, joilla on yhteistä sen toiminnan kanssa.

Länsi-Suomen lääninhallitus

Lääninhallituksen tehtävä on kuntien ohjaus, neuvonta ja valvonta. Tässä tehtävässään lääninhallitus saa paljon tietoa kuntien palvelujen järjestämisestä ja saatavuudesta, riittävydestä ja laadusta koko maakunnassa. Sosiaalialan peruspalveluiden osalta lääninhallituksella on arvioijan rooli. Maakunnan Erityispalveluiden osalta taas yksityisten sosiaalipalvelulaitosten osaamisesta välittyy lääninhallitukselle tietoa lupajärjestelmän kautta. Myös kansalaisten kantelujen kautta lääninhallitukselle muodostuu käsitys epäkohdista palvelujen saatavuudessa ja järjestämistavassa. Lääninhallitus tekee palvelujen saatavuuden, riittävyden ja laadun selvittämiseksi erilaisia selvityksiä ja kyselyjä. Se tukee kuntien ammattitaidon ylläpitämistä järjestämällä myös lyhytkestoisia koulutus- ja neuvottelutilaisuuksia uusien lakien ym. toteuttamiseksi tai palvelujen kehittämiseksi.

Yhteistyö lääninhallituksen ja osaamiskeskuksen kesken on jo hyvällä alulla ja konkreettisesti toteutunut osaamiskeskuksen suunnittelutyön tiimoilta sekä esimerkiksi ensi vuoden lääninhallituksen lastensuojeluteemoihin liittyvää koulutussuunnitelmaa yhdes

sä kommentoiden.

Työnjakokeskustelun tuloksia – osaamiskeskuksen omimmat tehtävät

Osaamiskeskuksen omin toiminta-alue on (1) sosiaalialan peruskoulutuksen käytäntö-yhteyden tiivistäminen ja täydennyskoulutuksen koordinointi sekä (2) kehittämishankkeiden koordinointi ja tutkimustiedon levittäminen. Osaamiskeskuksen vastuulla nähdään olevan myös asiantuntijarekisterien kokoaminen ja ylläpito.

Jokaisen edellä mainitun kehittäjätahon tehtäväksi mielletään keskinäisestä tiedotuksesta huolehtiminen, verkoston luominen ja ylläpitäminen sekä käytännön arjen innovaatioiden esille nostaminen ja hyödyntäminen.

Yhteistyössä muiden kehittäjätahojen kanssa osaamiskeskuksen tehtäviä ovat konsultaatiojärjestelmän kehittäminen, seminaarien järjestäminen ja työkokousten organisointi. Rekisterien kokoamisessa ovat myös muut tahot tehtäväalueidensa mukaisesti mukana sisällön tuottajina.

Sen sijaan palvelurakenteen kehittäminen, sopimus- ja toimintamallien tai työmenetelmien kehittäminen ovat tehtäviä, jotka liittyvät pikemminkin muiden kehittäjätahojen työkenttään. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun osaamiskeskuksen sektorikohtaisia suunnitelmia lähdetään toteuttamaan.

6.6 Osaamiskeskuksen verkosto

Oheisessa kuviossa on osaamiskeskus hahmotettu keskelle maakunnan kehittäjien ja sosiaalialan toimijoiden kenttää.

(1) Osaamiskeskuksen keskeisimpien toimijoiden verkosto on nimetty osaamiskeskuksen *ydintoimijoiksi*. Tämän tiiviin yhteistyön osapuolia ovat:

- kaikki Keski-Suomen kunnat, lähinnä käytännön sosiaalialan ammattilaiset sekä sosiaalijohto. Kuntatoimijoiden kautta verkostoon kuuluvat myös sellaiset palvelun tuottajat kuten perheneuvolat ja esimerkiksi Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikkö.
- painopistealueittaisten työryhmien kautta lukuisat asiantuntijat
- Jyväskylän yliopiston keskeisimmät tahot, joita alkuvaiheessa ovat ainakin sosiaalityön oppiaine, varhaiskasvatuksen laitos sekä sosiaaligerontologia
- Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutus
- järjestöt, joista keskeisimpänä lastensuojelun sijaishuollon verkoston järjestöt
- Länsi-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveystoimisto
- Verkostoituvat erityispalvelut -hanke

Osaamiskeskuksen arkityötä on näillä käytännön, tutkimuksen, koulutuksen ja hallinnon kentillä tarpeiden ja tietojen välittäjänä toimiminen

(2) Osaamiskeskuksen ydintoiminnoista hieman kauempana ovat osaamiskeskuksen *yhteistyökumppanit*

Näihin lukeutuvat:

- täydennyskoulutusyksiköt (yliopiston ja ammattikorkeakoulun yksiköt sekä ammatillinen opettajakorkeakoulu)
- tutkimuslaitokset, kuten muun muassa Niilo Mäki -Instituutti, Vammaistutkimuskeskus ja Gerontologian tutkimuskeskus
- yliopiston eri yksiköt esimerkiksi psykologia, lapsitutkimusyksikkö, erityispedagogiikan laitos
- järjestötoimijoita esimerkiksi päihdehuollon ja vammaispalveluiden alueilta
- säätiöt, kuten päihdehuollon säätiö, kehitysvammasäätiö, Tekevä, maakunnan A-klinikat
- Keski-Suomen Hyve-toiminta
- kehittämishankkeet, joista keskeisimpänä Harava-hanke
- Keski-Suomen sairaanhoitopiiri ja kuntayhtymät
- erityiskoulut (esim. kuulo- ja näkövammaisten koulu) ja kuntoutusyksiköt
- Länsi-Suomen lääninhallituksen sivistysosasto
- yksityiset palveluntuottajat

Nämä ovat sosiaalialan erityiskysymysten asiantuntijoita ja yhteistyökumppaneita, joista valtaosaan on jo osaamiskeskuksen suunnitteluvaiheessa luotu keskusteluyhteys ja yhteistyö voidaan aktivoida silloin, kun se on tarkoituksenmukaista. Osaamiskeskuksen tehtävänä on tunnistaa sosiaalialalla kulloinkin ajankohtaiset osaamisen vajeet ja osata kohdistaa voimavarat verkoston aktivoinnissa oikean asiantuntijatahon suuntaan. Tämä edellyttää sitä, että osaamiskeskuksen taholta pidetään verkostoyhteistyö ikään kuin ”peruslämmöllä” kaiken aikaa. Verkostojen luominen ei kuitenkaan saa olla itsetarkoituksellista toimintaa, vaan yhteistyöstä tulee koitua hyöty kaikille siinä mukana oleville taholle.

(3) Osaamiskeskuksen *taustatahoilla* tarkoitetaan toiminnan määrällisen ja laadullisen jatkuvuuden turvaavia keskeisiä tahoja, joihin osaamiskeskuksen toiminnan on välttämätöntä luoda ja ylläpitää yhteyksiä. Nämä ovat:

- sosiaali- ja terveysministeriö sekä valtakunnallinen sosiaalialan osaamiskeskusverkosto
- maakunnan kehittämisfoorumit kuten Keski-Suomen liitto, maakunnan yhteistyöryhmä (MYR), kuntien päätöksentekijät yms.
- rahoittajatahot, kuten EU-rahoitusten koordinoijat (Työvoima- ja elinkeino eli TE-keskus, lääninhallituksen sivistysosasto), Raha-automaattiyhdistys, kunnallissalan kehittämissäätiö, eri ministeriöt, Suomen Akatemia.

Nämä elintärkeät yhteydet takaavat sen, että sosiaalialan osaamisen kehittämisen kysymykset asettuvat laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa ja että kehittämistyö saa riittävät resurssit käyttöönsä.

Koko sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan taustatukena ja voimavarana on valtakunnallinen osaamiskeskusverkosto ja ministeriön taholta ohjattu lakisääteinen toiminta osaamisen kehittämiseksi.

Osaamiskeskuksen tehtävänä on saada sosiaalialalle jalansijaa ja kuuluvuutta myös sosiaalisektorin ulkopuolisilla kehittämisfoorumeilla. Sosiaalialan osaamiskeskus voi toimia jatkossa maakunnallisen hyvinvointistrategian lähtökohdissa mainittujen maakunnan hyvinvoinnin edellytysten, sosiaalisen eheyden ja kestävien ratkaisujen asiantuntijatahona. Keski-Suomen liiton käynnistämässä maakunnallisen hyvinvointistrategian laadintaprosessin ensimmäisessä vaiheessa korostetaan tavoitteina muun muassa ymmärryksen lisäämistä hyvinvoinnin merkityksestä maakunnan kehityksen edellytysten sekä eri sektoreiden ja organisaatioiden välisen yhteistyön kehittämistä (Keski-Suomen maakunnallisen hyvinvointistrategian lähtökohdat 2001).

Ulkokehän toimijoihin lukeutuvat myös kuntien päätöksentekijät, joita sosiaalialan osaamiskeskuksesta ja sen toiminnasta ja tarkoituksesta tulee informoida. Kuntien toimintoja hyödyttävien kehittämishankkeiden edellytyksenä on myös kuntien oma osarahoitus.

Maakunnan yhteistyöryhmä eli MYR vahvistaa vuosittain yhteistyöasiakirjan, jossa on sovittu EU:n kehittämisrahoituksen suuntaamisen painopisteistä ja maakunnan kehittämisen linjauksista. Vastaava lakisääteinen yhteistyöryhmä toimii kaikissa Suomen maakunnissa. Yhteistyöasiakirjassa määritellään mm miten EU-varat ja vastaava kansallinen rahoitus jaetaan rahoittajaviranomaisten kesken (Ämyri 2001, Keski-Suomen yhteistyöasiakirja 2002). Maakunnallisia rahoittajaviranomaisia ovat lähinnä TE-keskus, lääninhallitus ja maakuntaliitto.

EU-rahoituksen lisäksi muita mahdollisia osaamiskeskuksen kehittämistoiminnan rahoituskanavia ovat muun muassa Kunnallisanalan kehittämissäätiö, Raha-automaattiyhdistys (rahoista enin osa käytetään laajoihin valtakunnallisiin hankkeisiin), Suomen Akatemia, Suomen kulttuurirahaston Keski-Suomen rahasto ja Sitra. Keski-Suomen liitto hallinnoi EU:n rakennerahastojen lisäksi myös Keski-Suomen kehittämisrahastoa.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnitteluvaiheessa on tehty pään avauksia yhteistyölle maakunnallisten kehittäjäviranomaisten suuntaan. Osaamiskeskuksen suunnittelutyössä on ollut edustaja lääninhallituksen sivistysosastolta koulutusyhteistyöryhmän jäsenenä ja Keski-Suomen liiton edustaja on laajennettussa ohjausryhmässä.

Osaamiskeskuksen varsinaisen toiminnan alkaessa tarvitaan jäsentynyttä työskentelyä tarkoituksenmukaisten rahoituskanavien löytymiseksi ja pitkäjänteisen keskusteluyhteyden syntymiseksi eri viranomaisten ja rahoittajien suuntaan.

7 ITÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS - ISO

Tarja Kauppila

Markku Herrala

Arja Jämsén

Marja-Liisa Soininen

TIIVISTELMÄ

Suomessa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta vastaavat kahdeksan alueellista, maakuntajaon mukaista suomenkielistä keskusta – joihin lukeutuu Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO – sekä yksi ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus. Tässä suunnitelmassa esitetään ISO-toiminnan pääpiirteet. ISO:n toimialue kattaa Itä-Suomessa neljä maakuntaa: Kainuun, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon. Kyse on yhteistyö- ja oppimisfoorumista: sosiaalialan osaamisen tuottamisesta, tukemisesta ja jakamisesta Itä-Suomen verkosto-organisaation avulla. Kaikki alueen kunnat ja myös muut alueen toimijat, kuten lääninhallitus, maakuntaliitot, koulutustahot, järjestöt ja yritykset on tärkeää saada mukaan sosiaalialan käytännön tarpeista lähtevään kehittämisyhteistyöhön.

ISO:n visiona on muodostaa Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa kaikki seutukunnat kattava, laadukkaasti, tuloksellisesti ja vaikuttavasti toimiva sosiaalialan asiantuntija- ja kehittäjäyhteistyöverkosto. Vuoteen 2007 mennessä yhteistyöverkoston toiminnan ansiosta on Itä-Suomessa yleinen tietoisuus sosiaalialasta lisääntynyt, sosiaalialan asema parantunut ja sosiaalialan asiantuntemus vahvistunut. Sosiaalialan erityis- ja asiantuntijapalveluja on saatavilla koko Itä-Suomen alueella. Työssä viihtyminen ja jaksaminen ovat sosiaalialalla parantuneet, ja työyhteisöt ovat sitoutuneet jatkuvaan panostukseen asiantuntemuksen kehittämiseksi. Itäsuomalaisten mahdollisuudet omaehtoiseen ja itsenäiseen elämässä selviytymiseen sekä yhteiskuntaan osallistumiseen ovat parantuneet. Lasten ja nuorten tilanne on selvästi kohentunut ja ikääntyvien palvelut toimivat mallikkaasti. Eriytyvien alueiden elintaso on muun muassa hyvinvointipalvelujen kehittämispanostusten tuella saatu nousuun – ympäristöä kunnioittaen – niin, että samalla elämän laatu on parantunut.

ISO:n tavoitteena on vahvistaa sosiaalialan osaamista ja asemaa tasa-arvon ja hyvinvoinnin turvaamiseksi ja edistämiseksi. Tehtävänä on 1) tehdä itäsuomalaisten tarpeita ja sosiaalialan asiantuntemusta näkyväksi; 2) koordinoita, linjata ja tukea sosiaalialan koulutus-, tutkimus- ja kehittämis-yhteistyötä Itä-Suomessa sekä 3) turvata sosiaalialan erityis- ja asian-tuntijapalvelujen välittymistä ja kehittymistä Itä-Suomessa.

ISO:n taustayhteisönä toimii Itä-Suomen opetussosiaalikeskusten kannatusyhdistys ry, lyhyemmin ISO-yhdistys. Yhdistys käynnisti osaamiskeskuksen toiminnan rakentami

seksi vuoden 2001 alussa kaksivuotisen organisointiprojektin (EAKR-hanke). Hankkeessa perustettiin toimipisteet Kuopioon, Kajaaniin, Joensuuhun ja Mikkeliin sekä muodostettiin neljä maakunnallista toiminnan ohjausryhmää. Itä-Suomen alueella käytiin seutukunnittain info- ja keskustelukierros sekä organisoitiin toiminnan sisällön suunnitteluhanke, jonka rahoitti sosiaali- ja terveysministeriö. Vuodesta 2002 lukien verkostotoiminnan rakentaminen jatkuu tämän toimintasuunnitelman mukaisesti EAKR-hankerahoituksen, erillisen ja pysyväksi tarkoitetun valtionavustuksen sekä mahdollisten muiden taloudellisten avustusten turvin.

Keskeisinä sosiaalialan osaamiskeskittyminä ja toiminnan ilmentyminä Itä-Suomessa tulevat olemaan sosiaalialan asiantuntemuksen erityiskysymyksiin paneutuvat ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskukset. Niissä yhdistyvät sosiaalialan käytännön työ, alan opinnot, tutkimus- ja kehittämistoiminta, uusien menetelmien ja lähestymistapojen keksit sekä työn tulosten ja vaikuttavuuden arviointi. Vuodesta 2002 lukien on suunniteltu perustettavaksi oppimis- ja kehittämiskeskustoimintaa varhaiseen tukemiseen (Kainuu), lastensuojeluun (ILO, Pohjois-Savo ja sen yhteyteen ILSE, Etelä-Savo) päihdetyöhön (Etelä-Savo), kuntouttavaan työtoimintaan (Etelä-Savo), vammaistyöhön (Pohjois-Karjala), vanhustyöhön (Pohjois-Karjala) ja maaseutuosiaalityöhön (Etelä-Savo). ISO-toiminnassa sosiaalialan asiantuntemuksen, niin erityis- kuin perusosaamisenkin edistämistä tukevat lisäksi osaajaverkostot sekä tutkimus- ja kehittämishankkeet.

7.1 Johdatus sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan tarkoituksena on luoda ja ylläpitää pysyvää, koko maan kattavaa yhteistyörakennetta *sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen, sosiaalialan asiantuntemuksen edistämiseksi*. Kysymys on myös pyrkimyksestä *turvata sosiaalialan erityisosaamista ja asiantuntemusta vaativien palvelujen välittyminen ja kehittyminen* koko maassa, minkä toteutuminen edellyttää valtakunnallista, alueellista ja seutukunnallista yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Sosiaalialaan luetaan kuuluvaksi myös *varhaiskasvatus*. Toiminnassa on keskeistä luoda, vahvistaa ja ylläpitää *monipuolisia yhteyksiä sosiaalialan käytännön työn, koulutuksen* (perus-, jatko- ja täydennyskoulutus), *tutkimuksen ja kehittämistoiminnan välillä*. (vrt. Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 2001, 1-2 §.) Stakes, valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, on keskeinen yhteistyökumppani kaikille sosiaalialan osaamiskeskustoiminnalle.

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta vastaavat kahdeksan alueellista, maakuntajaon mukaista suomenkielistä keskusta – joihin lukeutuu Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO – sekä yksi ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus. *ISO:n toimialue kattaa Itä-Suomessa neljä maakuntaa: Kainuun, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon*. Lähtökohtana ja tavoitteena on toiminnan alueellinen kattavuus siten, että *kaikki kunnat* – joita esimerkiksi ISO:n alueella on yhteensä 76 – kuuluisivat alueensa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan piiriin. Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan voivat muodostaa kunkin toimialueen kunnat ja kuntayhtymät yhdessä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten, maakuntien liittojen, lääninhallitusten, järjestöjen ja yritysten sekä muiden sosiaali- ja terveysalalla toimivien eri tahojen kanssa (Laki sosiaalialan osaamis- ja kehittämistoiminnasta 2001, 1 §). Toimintaan

osallistuminen on kaikille tahoille vapaaehtoista ja perustuu ennen mutta kunkin tahon omaan tahtoon ja sitoutumiseen konkreettiseen sosiaalialan kehittämistyöhön.

Osaamiskeskusten on tarkoitus muodostua mahdollisimman avoimiksi, alueellisen yhteistyön tarpeista lähteviksi ja toimiviksi verkostoiksi. Mahdollisimman joustavan ja innovatiivisen toiminnan edellytysten turvaamiseksi hallintokin pyritään järjestämään mahdollisimman kevyeksi. Käytännössä verkostotoiminta ja hallinto voidaan järjestää sopimus pohjaisella mallilla tai erillisen oikeushenkilön (esimerkiksi osakeyhtiö, yhdistys tms. yksityisoikeudellinen yhteisö) muotoon. ISO:n taustayhteisönä toimii yhdistys, joka on nimeltään Itä-Suomen opetussosiaalikeskusten kannatusyhdistys ry eli *ISO-yhdistys* (hallintomallista lähemmin ks. luku 4).

ISO-yhdistys käynnisti osaamiskeskusten toiminnan rakentamiseksi vuoden 2001 alussa kaksivuotisen *ISO-organisointiprojektin* (EAKR-hanke). Ylimaakunnallisen ohjausryhmän linjaamassa hankkeessa on perustettu toimipisteet Kuopioon, Kajaaniin, Joensuuhun ja Mikkeliin. Lisäksi on muodostettu neljä maakunnallista toiminnan ohjausryhmää, käyty koko Itä-Suomen alueella seutukunnittain ISO-info- ja keskustelukierros sekä organisoitu toiminnan *sisällön suunnitteluhanke*. Sisällön suunnitteluhanke toteutettiin Sosiaali- ja terveysministeriön tarkoitukseen myöntämän erillisen suunnitteluavustuksen turvin. Tämän toimintasuunnitelman keskeiset elementit, ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskusten suunnitelmat ovat syntyneet edellä mainitulla rahoituksella.

Vuonna 2002 ISO-verkostotoiminnan rakentaminen jatkuu tämän tavoite- ja toimintasuunnitelman mukaisesti edellä mainitun EAKR-hankerahoituksen, erillisen ja pysyväksi tarkoitetun valtionavustuksen sekä mahdollisten muiden taloudellisten avustusten (esimerkiksi ISO-yhdistyksen jäsenmaksut, hankerahoitukset) turvin. Valtionavustus on kohdennettu lähinnä osaamiskeskusten ydinhenkilöstön palkkaamiseen, joita ISO:ssa vuonna 2002 tulevat olemaan osaamiskeskusten johtaja, yksiköiden johtajat kussakin neljässä toimipisteessä ja sihteeriasistentti. EAKR-hankerahoituksella liikkeelle lähtien perustetaan ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskukset kuhunkin maakuntaan. Oppimis- ja kehittämiskeskusten välittämien erityis- ja asiantuntijapalvelujen rahoitus tulee jatkossa muun muassa palvelujen käyttäjiltä eli lähinnä toiminnassa mukana olevilta kunnilta tai muilta yhteisöiltä. Toki lahjoituksiakin mieluusti vastaanotetaan. ISO-toimintaan kuuluu jatkossa eri toimijoiden yhdessä käynnistämiä ja toteuttamia tutkimus- ja kehittämishankkeita, joiden rahoituslähteet valikoituvat aina hankekohtaisesti.

7.2 Sosiaalialan osaamisen edistäminen verkosto-organisaatiossa

ISO-toiminnassa on kyse sosiaalialan osaamisen tuottamisesta, tukemisesta ja jakamisesta Itä-Suomen verkosto-organisaation avulla. ISO on toimijoiden *yhteistyö- ja oppimisfoorumi* sosiaalialan osaamisen edistämiseksi. Toiminnan onnistuminen edellyttää, että etenkin kaikki alueen kunnat ja mahdollisimman monipuolisesti myös muut alueen toimijat, kuten lääninhallitukset, maakuntaliitot, oppilaitokset, järjestöt ja yritykset saavat olla mukana käytännön tarpeista lähtevässä kehittämistyössä. Vaikuttavan toiminnan aikaansaamiseksi tarvitaan *yhteistä tulevaisuuskuvaa, työnäkyä sekä innostavaa Itä-Suomi-henkeä*. Lisäksi tarvitaan laajapohjaista, monet rajat joustavasti ylittävää ja sitoutumista osoittavaa *käytännön yhteistyötä*. ISO:ssa pidetään tärkeänä kansalaisten

näkökulmaa ja heidän osallistumisensa tukemista toiminnan kehittämisessä. Kansalaisyhteiskunnan hyvinvointi ja turvallisuus on lähtökohtaisesti yksilötason kysymys. ISO-yhteydessä *ydin on itäsuomalainen ihminen ja yhteisöjensä selviytymisen tukeminen*.

ISO:n haasteena on luoda, ylläpitää ja tukea sellaista infrastruktuuria, verkostorakennetta, jonka kautta sosiaalialan osaaminen ja asiantuntemus sekä integroituu, yhdistyy luontevasti ja vaikuttavasti hyvinvointipalvelujen arkeen, että myös kehittyy jatkuvasti. *Luova jännite* on yksi organisaatioiden oppimisen keskeinen elementti, jolla tarkoitetaan oppimista kirvoittavaa eroa halutun tavoitetilän ja tiedostetun nykytilan välillä (Kirjavainen & Laakso-Manninen 2000, 79). ISO-toiminnassa on aivan alusta lukien tavoitettu luovan jännitteen tuntu monella ulottuvuudella ja tasolla. Nykytilanteessa edistämisen tarvetta löytyy helposti muun muassa sosiaalialan – tai laajemmin hyvinvointialan – yhteistyöstä kuin yleensä itäsuomalaisesta sosiaalialan tilastakin. Puhe huonosti voivasta ja kenties entisestäänkin kurjistuvasta Itä-Suomesta on osaltaan ISO:n toimesta saamassa rinnalleen *erilaista tarinaa*: alueelta löytyy myös paljon sellaista hyvää, niin aineellista kuin henkistäkin, jota voidaan sujuvalla yhteistyöllä helposti vahvistaa. Virtaa ja voimaa kehittämiseen ja välittämiseen löytyy, kyse on ennemmin siitä, mihin ja miten resursseja halutaan käyttää.

Millä organisatorisilla ratkaisulla onnistutaan vahvistamaan ihmisten innostusta, osallisuutta ja työkykyä erityisesti sosiaalialalla? Oppivalla organisaatiolla, tässä tapauksessa *oppivalla verkostolla*, tarkoitetaan yhteisöä, joka osaa arvioida ja edistää omaa oppimistaan. Oppimaan oppimista voidaan kutsua myös metaoppimiseksi, joka on erittäin tärkeä kyky verkostolle. *Kyky prosessoida tietoa* on tärkeä, kuten on myös *kyky luoda tietämystä*. Verkosto oppii parhaimmillaan kriittisesti ja strategisesti ydinkyvykkäiden, oppimaan oppineiden, jatkuvaan oppimiseen sitoutuneiden ja *innostuneiden* yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden kautta. Innovatiivisessa yhteistyössä on tärkeää muun muassa kehittää analyysimenetelmiä ja luoda keskusteluareenoita, joilla välitetään myös oppivan verkoston ydinkyvykkyyksiin liittyvää *hiljaista tietämystä*. Sosiaalialalla tarvitaan *uusia ajatustapoja sekä uusia analyysi- ja prosessointikäytäntöjä* – osaltaan varmaan myös entisten tietoisempaa ja laajempaa käyttöä. (Vrt. Kirjavainen & Laakso-Manninen 2000, Vesalainen & Strömmer 1999.)

Tukemisen ja laajentamisen arvoinen ISO-verkostossa on myös *tutkivan oppimisen ote*, johon on sisäänrakennettuna toivon ja innostuksen näköala. Työssä jaksamistahan voi parantaa muun muassa työotteita ja menetelmiä uudistamalla. Sosiaalialalla esimerkiksi tutkija-sosiaalityöntekijän vakanssit ovat konkreettista tämän idean arjen työkäytäntöihin viemistä.

7.3 ISO:n tavoite, tehtävät ja toimintaperiaatteet

Millainen on se tulevaisuuskuva, jonka toteutumiseksi ISO-toiminnassa ollaan valmiit tekemään monipuolista asiantuntijayhteistyötä rajoja – toimialan sisäisiä, eri sektoreiden ja toimijatahojen välisiä; kuntien, seutukuntien ja maakuntien välisiä ja niin edelleen – joustavasti ylittäen? Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ISO:n *visiona* on muodostaa Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa kaikki seutukunnat kattava, laadukkaasti, tuloksellisesti ja vaikuttavasti toimiva *sosiaalialan asian*

tuntija- ja kehittäjäyhteistyöverkosto. Jo vuoteen 2007 mennessä yhteistyöverkoston toiminnan ansiosta on Itä-Suomessa yleinen *tietoisuus sosiaalialasta lisääntynyt ja sosiaalialan asema parantunut* sekä *sosiaalialan asiantuntemus vahvistunut*. Kunnat ja seutukunnat ovat – yksityisten ym. työnantajatahojen rinnalla – osoittautuneet kilpailukykyisiksi sosiaalialan työnantajiksi. Sosiaalialan perus-, *erityis- ja asiantuntijapalveluja on kattavasti saatavilla* asuinseutukunnasta riippumatta koko Itä-Suomen alueella, ja tältä osin *väestön tasa-arvoisuus* on lisääntynyt. Työssä viihtyminen ja jaksaminen ovat sosiaalialalla parantuneet, mikä näkyy työyhteisöissä muun muassa johdon ja henkilöstön sitoutumisena *jatkuvaan panostukseen monipuoliseen yhteistyöhön alan asiantuntemuksen edelleen kehittämiseksi*. Osaltaan sosiaalialan yhteistyöverkoston toiminnan vaikutuksesta itäsuomalaisten *mahdollisuudet omaehtoiseen ja itsenäiseen elämässä selviytymiseen sekä yhteiskuntaan osallistumiseen* ovat parantuneet. *Lasten ja nuorten tilanne* on selvästi kohentunut vuosituhaten alkuun verrattuna, ja *ikäntyvien itäsuomalaisten palvelut* toimivat mallikkaasti. Eriytyvien alueiden elintaso on muun muassa hyvinvointipalvelujen kehittämispanostusten tuella saatu nousuun – ympäristöä kunnioittaen – niin, että samalla *elämänlaatu*, koko väestön hyvinvointi ja turvallisuus ovat keskimäärin parantuneet.

Mikä on ISO-toiminnan tavoite? ISO:n *tavoitteena on vahvistaa sosiaalialan osaamista ja asemaa tasa-arvon ja hyvinvoinnin turvaamiseksi ja edistämiseksi. Tehtävänä on*

- 1) tehdä itäsuomalaisten tarpeita ja sosiaalialan asiantuntemusta näkyväksi (tiedonmuodostus ja -hallinta)
- 2) koordinoita, linjata ja tukea sosiaalialan koulutus-, tutkimus- ja kehittämisyhteistyötä Itä-Suomessa
- 3) turvata sosiaalialan erityis- ja asiantuntijapalvelujen välittymistä ja kehittymistä Itä-Suomessa

ISO-toimintaperiaatteita ovat *avoimuus ja läpinäkyvyys, luottamuksellisuus, dialogisuus ja neutraalisuus, monitoimijainen yhteistyö, vastavuoroisuus ja alueellisuus* (vrt. Vesalainen & Strömmer 1999, 112-113). Avoimuus on tärkeä yhdessä oppimisen ja tekemisen perusehto, jonka toteutuminen edellyttää toimijoiden keskinäistä luottamusta. Läpinäkyvyys tarkoittaa sitä, että ISO pyrkii olemaan mahdollisimman avoin osaamisen ja kehittämistarpeidensa osalta. Luottamuksen ja läpinäkyvyyden yhteys merkitsee muun muassa sitä, ettei ISO:n kehittämistarpeita koskevaa tietoa käytetä ISO-toimintaa vastaan. Dialogisuus merkitsee jatkuvan vuoropuhelun merkityksen korostamista ja neutraalisuus sellaisen keskusteluilmapiiirin vaalimista, jossa on tilaa eri näkökulmille tulla esille. Monitoimijainen yhteistyö merkitsee mahdollisuuksien antamista useille toimijatahoille ja luottamusta kunkin asiantuntemukseen omassa osuudessaan. Vastavuoroisuus perustuu perinteistä suorite-maksuvaihdantasuhdetta monimutkaisempaan odotusten, palvelusten ja suoritusten yhdistelmään, jossa tasausvälin pituus voi vaihdella. Alueellisuus merkitsee kehittämispanosten suuntaamista toimintaan, josta on odotettavissa hyötyä koko alueelle ja itäsuomalaisten hyvinvoinnille. Keskeisenä ISO-toiminnan rakenneyksikkönä tulevat olemaan seutukunnat.

7.4 Iso rakentuu

7.4.1 Hallintomalli ja yhteistyötahot

ISO:n hallintomallissa (ks. liite 1) ydin on ISO-yhdistys ja sen hallitus, joka käyttää ylintä päätösvaltaa. ISO-yhdistys on vuonna 1997 perustettu yhteistyöelin, jonka tarkoituksena on sosiaalialan opetuksen, tutkimuksen, alan kehittämisen ja erityisosaamisen edistäminen. Yhdistys toimii Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen taustayhteisönä. Alueellisesti yhdistys toimii Itä-Suomen läänin ja Kainuun alueella. Vuonna 2001 yhdistyksen hallituksen puheenjohtajana toimii professori Juha Hämäläinen ja sihteerinä sosiaalilainsäädännön pt. tuntiopettaja Marja-Liisa Miettinen, molemmat Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitokselta. Hallituksen muut jäsenet ovat sosiaali-neuvos Elli Aaltonen (Itä-Suomen lääninhallitus), sosiaali- ja terveysjohtaja Paavo Kaitokari (Kuopion kaupunki), peruspalvelujohtaja Erkki Asikainen (Joensuun kaupunki), sosiaalijohtaja Antti Tervasmäki (Mikkelin kaupunki), sosiaalityön päällikkö Pertti Markkanen (Kajaanin kaupunki) sekä kehittämisspällikkö Elina Pajula (Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto). Yhdistyksen yhteistyökumppaneita ovat kaikki Itä-Suomen kunnat ja myös muut alueen ja alan toimijat, kuten ministeriöt, Stakes, muut sosiaalialan osaamiskeskukset, lääninhallitukset, maakuntaliitot, oppilaitokset (yliopistot, ammatti-korkeakoulut jne.), järjestöt ja yritykset.

Oppivien verkostojen luominen, ylläpitäminen ja tukeminen vaatii konkreettista työtä. ISO-verkostossakin tarvitaan ydintehtäviin päätoimista perushenkilöstöä. Henkilöstön kokonaismäärä ja tarvittavat ydinkyvykkyudet täsmentyvät toiminnan rakentamisprosessin kuluessa. Liikkeelle lähdetään aivan minimistä: Maakuntien veturikaupunkeihin – Kuopioon, Mikkeliin, Joensuuhun ja Kajaaniin – perustetuissa ISO-toimipisteissä työskentelee vuonna 2002 kaikkiaan kuusi henkilöä: yksi johtaja, neljä maakuntiin sijoittuvaa yksikönjohtajaa ja yksi yhteinen sihteeri. Lisäksi vuonna 2002 on tarkoitus palkata aluksi EAKR-hankerahoituksella kehittämisspällikköitä (tms. henkilöstöä, eri maakunnissa voi toteutua eri tavoin) oppimis- ja kehittämiskeskusten yhteyteen (aluksi kuhunkin maakuntaan enintään noin seitsemäksi työkuukaudeksi). ISO-verkoston toimintaa linjaavat kunkin maakunnan alueelliset ohjausryhmät sekä kaikkien maakuntien edustuksen kattava ISO-ohjausryhmä (v. 2003 lukien neuvottelukunta, ks. liite 2).

Verkostoituvien erityispalvelujen (VEP) -hankkeen kanssa tehtävä yhteistyö on ollut keskeisessä roolissa jo ISO-toiminnan organisoitumisvaiheessa. Vuosien 2002 – 2003 aikana VEP:n ”sulautumisessa” ISO:on asetettu erityisesti VEP-hankkeen varmistettavaksi seuraavat tavoitteet (Pitkänen 2001):

- 1) Riittävä kuntaedustus ja kuntien äänen kuuluville saaminen ISO:n muotoutumassa olevaan toimintaan.
- 2) Käytännön työelämästä nousevien tarpeiden ja osaamisen vahva mukaan vieminen ISO:n itäsuomalaiseen osaamisen kehittämistyöhön.
- 3) Verkostoituneiden ja edelleen verkostoituvien erityispalvelujen verkostoistumisen turvaaminen jatkossakin.

Erityistä huomiota tullaan kiinnittämään koulutustahojen, muun muassa yliopistojen kanssa tehtävän yhteistyön rakentamiseen ja vahvistamiseen. ISO:n selvityksen (Kuu

sela 2001) mukaan Itä-Suomen alueella on kaikkiaan varsin runsaasti yliopistotason osaamista ja voimavaroja kehittää sosiaalialan, varhaiskasvatuksen, erityiskasvatuksen ja maaseutu ympäristön tutkimusta. Alueella on yksi suuri sosiaalityön koulutukseen ja tutkimukseen erikoistunut laitos (Kuopion yliopiston Sosiaalitieteiden laitos). Sen lisäksi varhaiskasvatuksen eritasoista opetusta annetaan kolmen laitoksen piirissä (Joensuu, Savonlinna ja Kajaani). Varhaiskasvatusta ja sosiaalialaa tukevat erityiskasvatuksen ja kasvatustieteen laitokset (Joensuu). Lisäksi oman erityisen voimavaransa tarjoaa maaseudun elinkeinojen edistämiseen, osuuskuntatoimintaan ja naistutkimukseen erikoistunut Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus (Mikkeli). Tämän ohella voimavaraksi voidaan nähdä myös soveltavan kasvatustieteen laitoksen opetus ja tutkimus (Joensuu), joka on suuntautunut omiin sosiaalialan osaamiskeskusten toiminnan kannalta tärkeisiin aihepiireihin, kuten monikulttuurisuuteen, oppimisvaikeuksiin ja kasvatustieteellisen tiedon käytännön soveltamiseen. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos samoin kuin Pieksämäelle perustettu sosiaalitalouden tutkimuslaitos tulevat olemaan myös keskeisiä ISO:n yhteistyökumppaneita jatkossa.

7.4.2 Organisoitumisprosessi maakunnittain

Pohjois-Savo

Pohjois-Savossa ISO-organisointiprojekti käynnistyi 1.2.2001, kun projektin johtajaksi palkattiin Tarja Kauppila. Työn alkaessa ISO:sta oli olemassa suunnitelma- ja mietintöpapereita – lähinnä avaria ajatuksia. Liikkeelle lähdettiin kuitenkin varsin konkreettisesti: toimivat tilat Kuopion toimipisteelle saatiin parin kuukauden kuluessa sosiaali- ja terveystoimen kustantamina valtuusto-virastotalolta (Suokatu 42 B, 3. krs). Toimipisteen tuntumasta löytyvät niin kaupungin sosiaalityöntekijöiden toimipisteet kuin sosiaalialan koulutustahotkin, kokous- ja koulutustiloja on hyvin saatavilla ja keittiö palvelee kokousväkeä hyvin. Kaupungin ja ISO-yhdistyksen väliset yhteistyösopimukset tiloista yms. perusedellytyksistä olivat mallina muissa kaupungeissa ISO-toimipisteitä perustettaessa.

Kuopion toimipiste tarjosi työyhteistyön 1.3.2001 lukien kolmeksi vuodeksi valtakunnallisen STEAM-hankkeen projektipäällikölle Elina Jauhiaiselle. Sukkelasti lisääntyvä ISO:n verkostoviestintä, dokumentointi sekä etenkin "EUmainen" taloushallinto edellyttivät piakkoin sihteeriapua, ja toukokuun alussa Sirpa Blom palkattiin yhteiseksi toimistosihteeriksi neljään maakuntaan ulottuvalle hankkeelle. ISO-ohjausryhmän kokousten valmistelu, dokumentointi sekä ryhmälle ja keskitetysti muillekin yhteistyökumppaneille tiedottaminen (esimerkiksi ISO-infokirje kaikkiin Itä-Suomen kuntiin ja muille ydinkumppaneille kesällä 2001) on projektin aikana hoidettu Kuopion toimipisteestä. Paljon myönteistä huomiota yhteistyökumppaneiltakin saaneet ISO-logo ja sillä varustetut toimisto- ja esittelymateriaalit (käyntikortit, lomakkeet, kirjekuoret, esitteet yms.) sekä ISO-nettisivut (www.isonetti.net) ovat niin ikään Kuopion toimipisteen työtä. Sihteeriapua on annettu ylimaakunnalliselle ILO-tukityöryhmälle ja jatkossa sitä annetaan myös Pohjois-Savon ISO-ohjausryhmälle, joka käynnistyy ensimmäisen kokouksen myötä vuoden lopulla.

Kajaanin, Mikkelin ja Joensuun toimipisteiden yksikönjohtajien rekrytointi hoidettiin keväät-kesällä Kuopion toimipisteen kautta. Syksyllä ISO-joukkueeseen liittyi muutamien kuukausien työ sopimuksilla kaikkiaan kymmenen toiminnan sisällön suunnittelijaa eri puolilla Itä-Suomea. Kaikkiaan yhdeksän sisällönsuunnittelusopimusta eri yhteistyötahojen kanssa laadittiin ja laskutukset hoidettiin Kuopion toimipisteestä. Projektin johtajan vetämät ISO-tiimin (yksikönjohtajat ja sihteeri) kokoukset, ISO-tiimin ja sisällönsuunnittelijoiden yhteiset työkokoukset sekä kaksi Itä-Suomen VEP-johtoryhmien ja ISO-ohjausryhmän yhteistä työkokousta järjestettiin Kuopiossa. Pohjois-Savossa järjestettiin viidellä seutukunnalla kullakin oma ISO-info- ja keskustelutilaisuutensa, joissa olivat mukana myös keskeiset ISO:n pohjoissavolaiset *yhteistyökumppanit*: tutkija-sosiaalityöntekijä Marketta Kolari Kuopion sosiaali- ja terveystieteiden keskukselta, projekti-koordinaattori Leena Koponen Sonetin Verkkoinfotietokeskuksesta sekä Pohjois-Savon VEP-johtoryhmälle selvitystyötä tehneet suunnittelijat Tarja Pitkänen (maakunnallinen sijaishuollon yksikkö) ja Esa Ylisuvanto (päihdetyö). Projektin johtaja oli mukana myös muiden maakuntien niin sanotuissa veturikaupungeissa järjestetyissä ISO-infotilaisuuksissa.

Projektin johtaja on ollut mukana *Pohjois-Savon VEP-johtoryhmän* kokouksissa ja kuuluu ISO:n edustajana *Pohjois-Savon Hyvinvointiklusterityöryhmään*. Erityisesti yhteistyö Pohjois-Savon liiton kanssa on edennyt hyvin ja yhteistyö hyvinvointiteemalla kaikkien *Itä-Suomen maakuntaliittojen* kanssa näyttää käynnistyvän lupaavasti. Projektin johtaja ja ISO-yhdistyksen puheenjohtaja Juha Hämäläinen (varajäsen) ovat osallistuneet ISO:n edustajina *valtakunnallisen sosiaalialan osaamiskeskustustyöryhmän* työskentelyyn. Projektin johtaja on ollut mukana *sosiaalialan osaamiskeskusten suunnittelijoiden valtakunnallisissa tapaamisissa* ja Kuopion toimipiste isännöi seuraavaa tällaista tapaamista Kuopiossa ensi vuoden alussa.

ISO-selvityksen *yliopistojen roolin* kirkastamiseksi ISO-toiminnassa toteutti tutkija Pekka Kuusela Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitokselta (Kuusela 2001). Selvityksen ja tämän ISO-toimintasuunnitelman pohjalta ensi vuonna laajennetaan yhteistyöneuvotteluja yliopistojen kanssa. Itäsuomalaiset sosiaalialan koulutustahot ovat kaikki neen jo kokoontuneet ISO:n koolle kutsumana kahdesti Kuopiossa. Ensimmäisessä kokoontumisessa pohdittiin ISO-selvitykseen yhteistä opiskelijoiden *mentorointijärjestelmää ja mallia* suunnittelija Raija Markkasen (Markkanen 2001) työhön liittyen. Toisella kerralla kokoonnuttiin pohtimaan sosiaalialan täydennyskoulutustarpeita ISO:n Kuopion toimipisteen alan ammattilaisille tekemän sähköpostikyselyn pohjalta ja sopimaan konkreettisesta yhteistyöstä niihin vastaamiseksi. Koulutustahojen ISO-yhteistyötä jatketaan ja seuraava tapaaminen on jo sovittu Kuopioon ensi vuoden alkupuolelle.

Pohjois-Savossa on otettu erityisvastuuta *lastensuojelun kehittämistyön koordinoinnista*. Projektin johtajan ja Kuopion yliopiston lastensuojelun professorin Pirjo Pölkin yhteistyössä vetämä Kuopio kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskuksen ILO-työryhmä laati jo vuoden 2001 aluksi suunnitelman Itä-Suomen lastensuojelun oppimiskeskuksesta. Syksyllä ILO-selvityksen tekijäksi Kuopion toimipisteeseen palkattiin suunnittelija Irma Juutistenaho, jonka työ (Juutistenaho 2001) muun muassa ylimaakunnallisen ILO-tuki-työryhmän kommentoimana valmistui hiljattain. Kuopion seudullisen Perheasemahankkeen suunnittelu on edennyt hyvin ja se tulee olemaan yksi keskeinen ILO-pilottihanke Pohjois-Savossa, kuten tulee olemaan myös muun muassa Pohjois-Savoon suunnitteilla oleva maakunnallinen sijaishuollon yksikkö. Sonetin Verkkoinfotietokeskuksen ja muiden

tietoteknisten hankkeiden kautta pyritään jatkossa löytämään ja kehittämään hyviä tietoteknisiä sovelluksia lastensuojelutyön tueksi. Varhaista tukemista/puuttumista käsittelevien hankkeiden keskinäistä yhteistyötä Itä-Suomessakin vahvistavan Stakesin Synergia-hankkeen kanssa käynnistyy konkreettinen yhteistyö ensi helmikuussa Kuopiossa pidettävän kaksipäiväisen kehittämisfoorumin kautta. Lastensuojelun ISO-koulutuspäivä järjestetään Kuopiossa ensi vuoden maaliskuussa.

Sosiaalialan tietotekniikka on Kuopion toimipisteen erityinen mielenkiinnon kohde. Koska Itä-Suomen sosiaalialan toimijoille järjestettiin syksyllä Kuopiossa kaksipäiväinen ISO:n Tietoverkot sosiaalityön tukena -seminaari, jossa oli kytkennät niin itäsuomalaisiin kuin valtakunnallisiinkin alan kärkihankkeisiin ja yritysmaailmaan. Projektin johtaja on osallistunut Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskuksessa Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmät -koulutuksen (20 ov) suunnitteluun ja toteutukseen sekä luennoinut Kuopion yliopiston Sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallinnon maisterikoulutuksen opiskelijoille. Tietotekniikkayhteistyö Kuopion yliopiston kanssa jatkuu ensi vuonna.

Projektin johtaja on työskennellyt valtakunnallisen Sosiaalihuollon eKonsultaatiopalvelut-hankkeen johtoryhmässä sosiaalialan osaamiskeskusten edustajana ja ISO:n edustajana Sonetin Verkkoinfohankkeen itäsuomalaisessa yhteistyöryhmässä. Lisäksi hän on vastannut Verkkoinfohankkeen sosiaalityön toimintalinjan projektikoordinaattorin työn ohjauksesta. Yhteistyö Verkkoinfohankkeen kanssa jatkuu ja muitakin Pohjois-Savossa pilotoitavia tietotekniikkahankkeita on suunnitteilla. Projektin johtaja on nimetty myös ISO:n edustajaksi valtakunnallisen Hyvinvointia tietoteknologiahankkeilla: Hyviksi arvioitujen toimintamallien ja teknisten ratkaisujen käyttöönotto ja juurrutus -suunnitelman itäsuomalaiseen ohjausryhmään, jonka toiminta käynnistyy ensi vuonna 2002.

Monipuolista koulutusyhteistyötä on vuoden aikana tehty eri tahojen, niin alueellisten (esimerkiksi luottamushenkilöiden koulutukset Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa, sosiaalityön opiskelijoiden harjoittelu- ja projektityöopintojen seminaarit Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella) kuin valtakunnallistenkin (esimerkiksi Oikeusministeriön Rikosseuraamusvirasto) kanssa. Osa yhteistyöstä on syvenemässä konkreettiseksi jatkohankkeiksi (esimerkiksi valtakunnallinen Palveluohjausta verkossa -hanke kriminaalihuollon sosiaalityön kentällä). Kuopion toimipisteestä on annettu ratkaisu- ja voimavarakeskeistä yksilötyönohjausta kahdelle henkilölle ja ryhmätyönohjausta viidelle ryhmälle Pohjois-Savossa. Työnohjaus on kohdistunut lastensuojeluun sekä huum- ja päihdetyöhön, ja osa ryhmistä on ollut moniammatillisia.

Etelä-Savo

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminta käynnistyi Etelä-Savossa 1.8.2001 Mikkelin ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan yksikön tiloissa Raviradantie 16:ssa. ISO:n organisoitumisprojektissa Mikkelin toimipisteen yksikönjohtajana toimii KM Marja-Liisa Soininen. Etelä-Savossa kiinnostus ISO:a kohtaan on virinnyt VEP (Verkostoituvat erityispalvelut) -hankkeen vauhdittamana. VEP on kehittänyt vertikaalista ja horisontaalista yhteistyöverkostoa muun muassa lastensuojelun, päihdetyön ja kuntoutuksen ylikunnalliseksi ja alueelliseksi kehittämiseksi ja koonnut yhteen järjestökenttää, yksityisiä palveluntuottajia ja koulutusmaailmaa. ISO toi lisäarvona tähän yhteyteen sosiaa-

lisen asiantuntijuuden, osaamisen ja erityisosaamisen jäsentämisen ja koordinoimisen sekä pyrkimyksen liittää koulutus ja tutkimus käytännön työn kehittämiseen entistä välittömämmin ja ”arkisemmin”.

ISO:n Etelä-Savon maakunnallista toimijavahvuutta on etsitty erityisosaamisen ja palvelutarjonnan kartalta. Vahvoiksi sisällöllisiksi kehittämisalueiksi ovat nousseet maaseutuosiaalityö, jolle kehittämismaaperää on syntynyt erilaisten kylähankkeitten myötä muun muassa JoRaJuPuSu (Joroinen, Rantasalmi, Juva, Puumala, Sulkava) -seudulla sekä kuntouttava työtoiminta, jota on mallittamismielessä lähdetty jäsentämään Pieksämäen alueella. Pieksämäen seutukunnalla osaamisvahvuutta löytyy myös päihdetyön saralla. Vahva lastensuojelun sijaishuollon osaamiskertymä verkottuu taas Mikkeliin. Savonlinnan alue on nostanut vahvaksi kehittämisalaksi kansalaistoiminnan ja kansalaisvaikuttamisen fooruminsa. Varhaiskasvatuksen osaamiskertymä on syntynyt myös Savonlinnan ympäristöön. Näillä sisällöllisillä kehittämisvalinnoilla Etelä-Savon ISO-toiminta on lähtenyt liikkeelle. Toimintatapoina ovat olleet seutuinfot, kuntatapaamiset, järjestöfooromit, oppilaitosyhteistyö ja substanssiset kohtaamiset. Niiden tarkoituksena on ollut lisätä vuoropuhelua, kumppanuutta ja sosiaalista pääomaa toimijoiden kesken.

Etelä-Savon maakunnallinen hyvinvointiklusterityö ja ISO-ES ovat löytäneet kumppanuuden hyvällä tavalla. ISO:n rooli on kirkastunut maakunnallista hyvinvointistrategiaa luodessa. DIAK:in rooli sisällöllisenä koordinoijana on ollut merkittävä ja kumppanuus MAMK:n kanssa lujittunut ISO-toimijoina. Sosiaalialan perustyöhön verkottuminen on Etelä-Savon ensi vuoden ISO-toiminnan suurin haaste. ISO on kehittymässä kumppanuuspohjaiseksi ja innovatiiviseksi instrumentiksi ihmisten hyvän arjen turvaamisessa ja edistämisessä.

Pohjois-Karjala

Pohjois-Karjalassa sosiaalialan osaamiskeskustoiminta on käynnistynyt tiiviissä yhteydessä Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) -projektiin. Molempien taustalla on sama tehtävä, sama toimintalogiikka ja paljolti myös samat toimijat. Toimintaa leimaavat vahvat ja vakiintuneet yhteistyökäytännöt (Harinen 2001). Pohjois-Karjalan alueellinen ohjausryhmä perustettiin keväällä 2001 täydentämällä VEP-johtoryhmää. Ryhmä määritteli tehtäväkseen toimia Pohjois-Karjalan ISO-toiminnan tukiryhmänä. Jäsenet edustavat laajasti alueen hyvinvointialan toimijoita ja tahoja, jolloin toiminnalla on käytännön mahdollisuus niveltä osaksi maakunnan hyvinvointistrategiaa.

Joensuun toimipiste käynnistyi Joensuun kaupungin peruspalveluviraston tiloissa (os. Suvantokatu 1) 1.8.2001, jolloin yksikön johtajana aloitti YTM Arja Jämsén. Kaikille osaamiskeskuksille yhteisten tehtävien ohella on Pohjois-Karjalan erityisiksi kehittämisalueiksi hahmoteltu vammaisalaa, vanhustyötä ja raja-alueosaamista. Lisäksi Pohjois-Karjalassa halutaan edistää kolmannen sektorin roolia sekä lastensuojelun osaamista.

Pohjois-Karjala toteutti keväällä 2001 selvityksen opetuslinikkatoiminnan käynnistämisestä Itä-Suomen alueella (Tarkiainen 2001a). Vanhustyön kehittämisen haasteista on myös laadittu koko Itä-Suomea koskeva selvitys (Tarkiainen 2001b). Joensuun toimipiste laati raja-alueosaamiseen liittyvän Interreg-hankehakemuksen. Honkalammen

kuntayhtymä käynnisti 1.9.2001 kaksivuotisen vammaisalan sisällönsuunnittelutyön, missä vammaisalaa tarkastellaan laajasti ja kokonaisuutena. Tavoitteena on tänä aikana selvittää yhteistyössä ISO:n kanssa vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnan edellytykset ja painopistealueet sekä jatkorahoitusmahdollisuudet ja rooli ISO-toiminnassa. Ensimmäisessä selvitysraportissa (Kukkonen 2001) hahmotetaan vammaisalan kehittämistä koko Itä-Suomen alueella. Muussa toiminnassa on painottunut kuntien seudullisen yhteistyön mahdollisuuksien selvittäminen sekä koulutuksen ja tutkimuksen käytäntölähtöisyyden kehittäminen.

Tässä vaiheessa voidaan arvioida, että sosiaalialan osaamiskeskustoiminta on Pohjois-Karjalassa jo hahmottumassa virtuaalimaisesta abstraktista järjestelmästä konkreettiseen ja tunnistettuun paikkaan ja asemaan. Tavoitteena on, ettei toiminta institutionaalistuaan jähmety eikä menetä avoimen järjestelmän luonnetta, vaan säilyy sensitiivisenä ja ”vakiintumattomana” (vrt. Harinen 2001) olemalla yhtä aikaa lähellä arkea ja ympäröivää aluetta sekä toisaalta koulutuksen ja tutkimuksen kenttää.

Kainuu

Kainuussa ISO:n Kajaanin toimipiste käynnistyi 20.8.2001 yksikönjohtajan Markku Herralan aloittaessa työnsä. Liikkeelleläähtöä viivytti noin kuukauden ajan fyysisten toimitilojen ja teknisten toimintavalmiuksien puuttuminen. Kajaanin kaupungin perusturvatoimialan kanssa tehdyn ISO-yhteistyösopimuksen ansiosta kaupunki tarjoaa maksutta ISO:n käyttöön kalustetun toimitilan.

Kainuun ISO-infoseminaari 24.8.2001 kokosi kainuulaisia sosiaalialan työntekijöitä ja johtavia viranhaltijoita yhteensä noin 60. Tilaisuudessa keskeisiksi keskusteluteemoiksi tiivistyi sosiaalialan tiedon tuottaminen ja tiedon hallinta ja eri toimenpiteiden sosiaalisen vaikuttavuuden arviointi. Lisäksi esille tulivat ISO-yhteistyöhön liittyen erilaiset sosiaalialan koulutus- ja erityisosaamisen tarpeet sekä myönteiset yhteistyöodotukset. Sekä seutukuntainfossa että syksyn aikana muutoinkin (esimerkiksi Sinikka Suutarin varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun sisällön suunnittelua koskeissa tapaamisissa) ovat ISO-yhteistyöodotukset olleet hyvin käytäntölähtöisiä ja konkreettisia eli ISO:lta odotetaan sosiaalialan ammattilaisten taholta melko välitöntä tukea sosiaalialan työn arkeen, työn tueksi; ammatillista täydennyskoulutusta, konsultaatiota ja työnohjausta. Tässä suhteessa niin ISO:n kuin ehkä muidenkin alueiden sosiaalialan osaamiskeskusten on kyettävä kirkastamaan imagoa toimia enemmän sosiaalialaa tukevana rakenteena, jota kautta edellä mainitut odotukset voivat täytyä (vrt. perustehtävät/-tavoitteet).

Kainuun alueellinen ohjausryhmä perustettiin edellä mainitussa ISO-infoseminaarissa. Ohjausryhmä pyrittiin nimeämään mahdollisimman laaja-alaiseksi siten, että siinä olisi edustettuina muun muassa sosiaalialan johtavia viranhaltijoita ja ’käytännön’ toimijoita, korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten edustajia sekä kolmannen sektorin edustajia. Kainuun ohjausryhmää on täydennetty muun muassa Oulun läänihallituksen edustajalla. Kainuun alue kuuluu lääninhallinnossa Oulun lääniin, vaikka Kainuu maakuntana kuuluu ISO:oon.

Kainuun yksikön painopistealueen eli varhaiskasvatuksen ja lasten suojelun sisällön suunnittelua on ollut tekemässä Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskuksen suun

nittelija Sinikka Suutari. Selvitys- ja suunnittelutyön tuloksena on hahmottumassa ja osittain jo konkretisoitunutkin ISO:n Varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämis-keskus, jonka alkuvaiheen rakenteena toimii Kajaanin kaupungin perhe- ja nuorisotyön yksikkö. Kainuussa syksyllä 2001 käynnistyneellä VARPU-hankkeella edistetään moniammatillisesti verkostoivien, varhaisen tukemisen menetelmien kehittämistä ja juurruttamista ensi alkuun Kainuussa ja vähitellen myös koko Itä-Suomen alueella niin sanotun Synergia-hankkeen muodossa.

ISO:n Kainuun alueen aloitusvaiheen aikana on virinnyt uudenlaista yhteistyötä muun muassa Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikön ja käytännön/kentän kesken, mikä näkyy muun muassa opiskelijoiden harjoittelukäytäntöjen muuttumisena ja jatkossa myös opinnäytetöiden nykyistä enemmän varhaiskasvatuksen/päivähoidon kehittämistyötä palvelevana toimintana. Samansuuntaista laadullista ja sisällöllistä muutosta on tapahtumassa muun muassa Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun opiskelijoiden opiskeluun liittyen. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen oppilaitosten keskinäinen yhteistyö on ehkä myös uudella tavalla viriämässä niin, että se tuottaa laadullisesti uutta sosiaalialalla toimiville työntekijöille ja organisaatioille. ISO näyttää olevan mahdollistamassa uudentyyppisen keskustelufoorumin, jota kautta kehkeytyy uutta toimintaa eri toimijatahojen kesken.

Raja-alue- tai lähialueyhteistyötä Kainuussa on ollut, mutta niidenkin toteuttamiseen liittyen ISO:lta odotetaan lisäresursseja. Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksiköllä on Interreg-tyyppinen hanke vireillä. Kehittämisen kohteena hankkeessa olisivat toimintamallit, jotka eri tavoin tukevat vanhemmuutta, kasvattajien kulttuuri-identiteetin kehitystä ja eri toimijoiden verkostoitumista. Haasteena on saada aikaan uudenlaista yhteisöllisyyttä, joka voi toimia vanhemmuuden tukena ja kulttuuri-identiteetin rakentajana. Projekti/hanke kytkeytyy Interreg-ohjelman tasa-arvokysymyksiin, kulttuurin vaihtoon ja verkostojen toimintakulttuurien kehittämiseen. Hankkeen toteutus tapahtuisi Kainuun ja Karjalan tasavallan yhteistyönä. Toinen raja-alueyhteistyöhön liittyvä alustava suunnitelma on, että Kainuun/Kajaanin ja rajantakaisen alueen Kostamuksen ja Karhumäen seutujen kanssa toteutettaisiin hanke, joka keskittyy lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn, varhaiseen puuttumiseen ja tukemiseen ja moniammatillisten yhteistyökäytäntöjen kehittämiseen.

Myönteisyys ISO-yhteistyölle on olemassa erityisesti Kainuun pienissä kunnissa. Positiiviset yhteistyöodotukset ovat tulleet selvemmin esille sosiaalialan muiden toimijoiden kuin sosiaalitoimen perussosiaalityön sosiaalityöntekijöiden kautta. ISO-yhteistyöltä odotetaan kenties tässä vaiheessa epärealistisesti suoranaista palvelutuotantoa. Sosiaalisen näkyväksi tekemiselle on kuitenkin selkeä yhteiskunnallinen tilaus, johon ISO:n kautta, ISO:n rakenteella on mahdollisuus vastata itäsuomalaisessa toimintaympäristössä. Tämä edellyttää Kainuun puitteissakin yhä useamman yhteiskunnallisesti vaikuttavan toimijatahon kanssa yhteyden luomista ja sitä kautta pyrkimistä sosiaaliseen vaikuttavuuteen.

7.5 Osaamiskeskittymät: oppimis- ja kehittämiskeskukset, osaaja-verkostot ja hankkeet

Keskeisinä *sosiaalialan osaamiskeskittyminä* ja toiminnan ilmentyminä Itä-Suomessa tulevat olemaan sosiaalialan erityiskysymyksiin paneutuvat ISO:n *oppimis- ja kehittämiskeskukset*. Niissä yhdistyvät sosiaalialan käytännön työ, alan opinnot, tutkimus- ja kehittämistoiminta, uusien menetelmien ja lähestymistapojen kokeilut sekä työn tulosten ja vaikuttavuuden arviointi. ISO:ssa on suunniteltu vuodesta 2002 lukien perustettavaksi seuraavat oppimis- ja kehittämiskeskukset:

- Itä-Suomen varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämiskeskus (Kainuu),
- Itä-Suomen lastensuojelun oppimis- ja kehittämiskeskus (ILO, Pohjois-Savo) ja sen yhteyteen Itä-Suomen lastensuojelun sijaishuollon oppimis- ja kehittämiskeskus (ILSE, Etelä-Savo),
- Itä-Suomen päihdetyön oppimis- ja kehittämiskeskus (Etelä-Savo),
- Itä-Suomen kuntouttavan työtoiminnan oppimis- ja kehittämiskeskus (Etelä-Savo),
- Itä-Suomen vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskus (Pohjois-Karjala),
- Itä-Suomen vanhustyön oppimis- ja kehittämiskeskus (Pohjois-Karjala) sekä
- Itä-Suomen maaseutusosiaalityön oppimis- ja kehittämiskeskus (Etelä-Savo).

Päätoimista ISO-henkilöstöä oppimis- ja kehittämiskeskuksissa tulee ainakin aluksi olemaan niukasti. Liikkeelle lähdetään eri maakunnissa eri tavoin: joko aivan osaajaverkostojen voimin tai enintään yhden toimintaa koordinoivan kehittämisspäällikön tuella kutakin maakuntaa kohden ”ISO-rahoituksella” (aluksi EAKR-rahoitusta). Jatkossa tavoite on saada kehittämisspäällikkö kuhunkin oppimis- ja kehittämiskeskukseen eri tahojen kanssa yhteistyösopimuksilla ja yhteisrahoituksilla. Oppimis- ja kehittämiskeskustenkin toiminta perustuu joka tapauksessa pitkälti sosiaalialan *osaajaverkostojen* rakentamiseen, ylläpitämiseen ja vahvistamiseen. Sosiaalialan osaajaverkostoja voi ISO:ssakin toimia ja muodostua myös ilman varsinaista oppimis- ja kehittämiskeskusta – kaiken osaamisen välittymisen ja edistämisen turvaamisen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaistakaan organisoitua konkreettisen keskuksen muotoon. Osaamisen edistämiseen tähtäävät myös sosiaalialan *tutkimus- ja kehittämishankkeet*, joissa ISO voi erillisten sopimusten mukaan olla taustayhteisön, toteuttajan ja yhteistyökumppanin rooleissa.

ISO:n selvityksen (Kuusela 2001) perusteella voi esittää johtopäätöksiä siitä, millainen rooli yliopistolaitoksille muotoutuisi ISO-toiminnassa. Kun ajatellaan ISO:n alueellisia painotuksia ja yliopistoyksikköjä, Kainuun painopisteenä oleva varhaiskasvatus muodostaa yhden paikallisen ja alueellisen ydinverkoston, johon voisi liittyä varhaiskasvatuksen eritasoinen koulutus sekä sosiaalityö. Vastaavasti Pohjois-Karjalan vammaistyön ja vanhustyön osalta tätä aluetta tukevia yliopistoyksiköitä voisivat olla yhteiskuntapolitiikka, sosiaalityö, erityiskasvatus ja soveltava kasvatustiede. Etelä-Savon erityisalueeksi ajateltua kuntouttavaa työtoimintaa ja maaseudun sosiaalityötä tukisivat erityiskasvatus, sosiaalityö, sosiaalitalous ja maaseutututkimus. Pohjois-Savon keskiössä olevan lastensuojelun ympärille rakentuisi viimein luonteva verkosto sosiaalityön, varhaiskasvatuksen yksikköjen, soveltavan kasvatustieteen ja erityiskasvatuksen kautta.

ISO:n selvityksen (Markkanen 2001) mukaan käytännöltä eli *työelämän edustajilta* oppimis- ja kehittämiskeskuksissa odotetaan *sitoutumista* paitsi riittävien ja laadukkaiden palvelujen antamiseen nykyhetkessä myös niiden turvaamiseen tulevaisuudessa: sosiaalialalle tulevien työntekijöiden ammatilliseen ohjaukseen ja työn kehittämiseen. Työntekijöillä refleктоiva, *tutkiva työn kehittäminen* opiskelijan ohjauksineen on luonnollinen osa tehtäväkuvaan. Markkasen (2001) mukaan työyhteisöissä ollaan hyvin erilaisissa vaiheissa suhteessa työn kehittämiseen ja *ohjauskulttuurit* vaihtelevat. Kussakin keskuksessa on luotava suhde toisaalta kehittämistoimintaan ja toisaalta opiskelijan ohjaustoimintaan sekä haettava mieli näiden yhdistämiseen.

Mentoroinnilla tarkoitetaan ISO-yhteyksissä työpaikalla – käytännössä muun muassa ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskuksissa – tapahtuvaa ohjausta, jossa kokenut työntekijä ohjaa opiskelijaa tämän ammatillisessa kehityksessä. Lähtökohtana on, että mentointi ei ole ainoastaan opiskelijaa hyödyttävää toimintaa vaan myös mentor ja hänen edustamansa työyhteisö voi kehittää työkäytäntöjään opiskelijan oppimistehtävien ohjaamisen kautta. Opiskelijan ohjauksessa tavoitteena on olemassa olevien työkäytäntöjen välittämisen lisäksi uusia työkäytäntöjä luova, *uudistava oppiminen*. Peruskysymys on, miten opiskelijan ohjaus voi olla *resurssina asiakkaan hyvän toteuttamiseksi*. (Markkanen 2001.)

Oppimis- ja kehittämiskeskuksissa tarvitaan tulevaisuudessa opiskelijoiden *ohjauksen koordinointia*. Oppimisen kytkeminen kehittäväan työotteeseen edellyttää, että työpaikalla on avainhenkilöitä, joilla on selkeä käsitys siitä, millaista kehittämistoimintaa yksikössä on meneillään, millaisia henkilökohtaisia mielenkiinnon kohteita eri työntekijöillä on, jotta opiskelijan ja mentorin tavoitteet ovat yhdensuuntaiset. Opiskelijoita lähettävien *koulutusyksiköiden* taholtakin tulee koordinoida eri opiskelun vaiheessa olevat opiskelijat henkilökohtaisine tavoitteineen. (Markkanen 2001.)

Käytännössä tarvitaan koulutusyksiköiden ja oppimis- ja kehittämiskeskusten välisiä *sopimuksia* siitä, missä vaiheessa olevia opiskelijoita mihinkin työyhteisöön on mahdollista ottaa, mistä koulutuksista, montako opiskelijaa kerrallaan ja montako opiskelijaa vuodessa. On sovittava myös ohjauksen resurssoinnista ja korvauksista. Nykyisin käytännöt ovat hyvin vaihtelevia. Jatkossa oppimis- ja kehittämiskeskuksissa luodaan *visio* kehittämistoiminnasta sekä opiskelijoiden ohjauksen roolista ja merkityksestä. Lisäksi luodaan *malli* opiskelijan oppimistehtävien muodostamisen ja niiden ohjaamisen koordinoinnille. Ohjaus voisi muodostua jopa omaksi ammatillisen erikoistumisen alueeksi. Joka tapauksessa ohjaukseen liittyvän *mentorkoulutuksen* taloudelliset resurssit selvitetään ja niiden myötä käynnistetään koulutus ja mentointi vuonna 2002. Opiskelijoiden ohjausjärjestelmän kehittäminen edellyttää koordinointia. Selvitettävänä on myös, voitaisiinko *ISO-mentor-koordinaattorin* toiminta rahoittaa esimerkiksi koulutusyksiköiden yhteisrahoituksella kahden vuoden kokeiluna. (Markkanen 2001.)

7.5.1 Varhaiskasvatus ja lasten suojelu: turvallinen lapsuus ja nuoruus

ISO:n kehittämistoiminnan keskeinen teema on turvallinen lapsuus ja nuoruus Itä-Suomessa. Lasten ja nuorten suojelussa on kyse laaja-alaisesta; monitieteisestä, moniammatillisesta ja monitasoisesta ja monipuolisesta yhteistyöstä eri tahojen kesken. Toiminnassa ovat mukana ennaltaehkäisevän, kuntouttavan ja korjaavan työn elementit. Toimijoina ovat lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin työntekijät sekä heidän taustaorganisaationsa. Tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen, mahdollisimman varhainen tukeminen elämän vaikeuksissa sekä viimekädessä myös syrjäytymisen ehkäiseminen.

Varhainen tukeminen

Sosiaalialan osaamiskeskusten yhdeksi valtakunnalliseksi painopistealueeksi on määritetty varhaiskasvatus. ISO:ssa varhaiskasvatus ja sen yhteys laajasti ymmärrettyyn lasten suojeluun on painopistealueena Kainuussa. Varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämiskeskusta koskeva suunnitelma on tehty Itä-Suomen opetussosiaalikeskusten kannatusyhdistys ry:n ja Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskuksen välisen ostopalvelusopimuksen pohjalta. Sopimuksessa on määritetty, että suunnittelu- ja valmisteluvaiheen tuloksena tulee syntyä Itä-Suomen alueen – mukaan lukien Kainuu – toimijoiden yhteinen suunnitelma varhaiskasvatuksen osaamisen vahvistamisesta ja kehittamisestä Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa vuodesta 2002 lukien. Suunnitelman laatimisesta on vastannut suunnittelija Sinikka Suutari.

Suunnitelmaa on valmisteltu keskusteluissa Kainuun kuntien varhaiskasvatuksen ja lasten suojelun työntekijöiden ja esimiesten kanssa. Suunnittelija Sinikka Suutari osallistui yliopistojen varhaiskasvatuksen professoreiden ja edustajien varhaiskasvatuspäivään Stakesissa, 28.8.2001. Oppimis- ja kehittämiskeskuksen perustamiseen liittyviä kysymyksiä on pohdittu työryhmässä, johon ovat kuuluneet Oulun Yliopiston, Kajaanin opettajankoulutuksen professori Pentti Hakkarainen, ISO:n Kajaanin toimipisteen johtaja Markku Herrala, Kajaanin kaupungin sosiaalityön päällikkö Pertti Markkanen sekä suunnittelija Sinikka Suutari. Kajaanin kaupungin perhe- ja nuorisotyön yksikön johtaja Jarmo Kinnunen ja suunnittelija Sinikka Suutari ovat osallistuneet ILO:n ohjausryhmän työskentelyyn. Kajaanissa järjestettiin Kajaanin kehittämiskeskuksen toimesta 9.11.2001 ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskuksen suunnittelua koskeva työseminaari. Työseminaariin ei osallistunut (kutsusta huolimatta) Kainuun ulkopuolisia koulutus- ja kehittämistahoja, Kainuun kuntien edustajia osallistui seminaariin runsaasti.

Itä-Suomen varhaiskasvatuksen ja lasten suojelun koulutuksen, tutkimuksen ja kehittämisen osaamiskeskittymän muodostavat Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikkö ja Kehittämiskeskus, Joensuun yliopiston kasvatustieteen, erityispedagogiikan ja yhteiskunta-politiikan laitokset ja Savonlinnan opettajankoulutusyksikkö, Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitos sekä alueen ammattikorkeakoulut ja sosiaalialan 2. asteen koulutus. Nämä tahot muodostavat ISO:ssa verkostomaisen rakenteen itäsuomalai-

sen toimijakentän kanssa. Itä-Suomen varhaiskasvatuksen ja lasten suojelun kentällä on viime vuosina tuotettu ehkäisevään työhön monia sellaisia innovaatioita, jotka muodostavat pohjan varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämiskeskuksen toiminnalle.

Itä-Suomen alueen käyttäytymistieteiden ja sosiaalitieteiden korkeakouluasteen opettajilla ja tutkijoilla on olemassa verkosto, joka toimii varhaiskasvatuksen ja lasten suojelun korkea-asteen koulutuksen ja kehittämisen rakenteena. Tämän verkoston toimesta on jo toteutettu opetuksen vaihtoa Itä-Suomen alueen korkeakoulujen kesken ja suunnitelmia uusista, monitieteisistä opintokokonaisuuksista on vireillä. ISO:ssa on tarve kehittää verkostoa siten, että sen piiriin kuuluvat myös Itä-Suomen alueen ammattikorkeakoulut sekä 2. asteen koulutusta järjestävät oppilaitokset. Itä-Suomen varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämiskeskuksella on kolme kehittämisteemaa:

1. kasvatuksellisen vuorovaikutuksen tukeminen

- varhaisen vuorovaikutuksen tutkimus ja koulutus
- varhaisen arvioinnin moniammatillinen kehittämistyöryhmä
- ennalta ehkäisevä varhaiskasvatus
- työn ja työyhteisöjen kehittäminen
- yhteistyö primaarikasvattajien kanssa
- verkostojen ammatinhallinta
- kehittävä kasvatus ja opetus

2. ennalta ehkäisevä perhe- ja nuorisotyö – yhteys ILO:een

- ehkäisevien, lasta ja perhettä tukevien, kontekstuaalisten työotteiden laadullinen kehittäminen (Rustinki-perhetoiminta, koululaisten iltapäivähoito, päivähoidossa ja nuorisotyössä tehtävä perhetyö)
- perhe- ja nuorisotyön yksikön toiminta yhtenä ILO:n pilottihankkeena

Keskuksen toiminnan pilottihankkeessa, VARPU-hankkeessa edistetään moniammatillisesti verkostoivien, varhaisen tukemisen menetelmien kehittämistä ja juurruttamista koko Itä-Suomen alueelle. Varhaisen tukemisen oppimis- ja kehittämiskeskus perustetaan ja toiminta käynnistetään vuonna 2002 EAKR-hankerahoituksella. Keskus järjestää varhaiskasvatuksen seminaarin ”Pienestä ISOksi” Kajaanissa 6.5.2002.

ILO ja ILSE lastensuojelussa

ISO:n ILO-selvityksessä (Juutistenaho 2001) tarkastellaan Itä-Suomen lastensuojelun oppimis- ja kehittämiskeskuksen, ILO:n lähtökohtia, perustamista ja toiminnan käynnistämistä vuonna 2002. Itä-Suomen lastensuojelun oppimis- ja kehittämiskeskuksen toiminta tulee muodostumaan neljän maakunnan alueen kattavan lasten suojelun osaajaverkoston tukemana tutkimus- ja kehittämishankkeista (ns. pilottihankkeet), jatkossa keskuksen tuella välitettävistä erityis- ja asiantuntijapalveluista sekä muusta lastensuojelun osaamisesta ja asiantuntemuksesta edistävästä tutkimus-, koulutus- ja kehittämisyhteistyöstä. Selvityksessä on koottu yhteen lastensuojelun ammattikäytäntöä, menneillään olevaa kehittämistoimintaa ja yhteistyötarpeita eri toimijoiden kesken. Lastensuojelulla tarkoitetaan monipuolista työkokonaisuutta, joka sisältää ennalta ehkäisevää, kuntouttavaa ja korjaavaa toimintaa.

ILO-selvitys kuvaa itäsuomalaista lasten suojelun polkua vastaamassa ajankohtaisiin yhteiskunnan haasteisiin. Itä-Suomen alueen erityispiirteet korkean työttömyyden, vanhenevan väestön ja nuorten ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi vaikuttavat kaikkeen kehittämistoimintaan. Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen tarve kasvaa koko ajan ja tämä edellyttää uusien toimintamallien kehittämistä ja käytönottoa sekä seudullisesti että alueellisesti. Lastensuojelun erityispalvelujen järjestäminen ja saatavuus voidaan Itä-Suomessa turvata parhaiten toimintoja yhdistämällä kuten alueiden pilottihankkeissa on esitelty. ISO-maakuntien kesken on jo sovittu lasten suojelun osaamiskeskittymien painopisteet ja kehittämisen vastuualueet.

Pohjois-Savossa on vankkaa lastensuojelun erityisosaamista, muun muassa maan ainoa lastensuojelun professuuri, joka ILO-yhteyksissä saadaan tukemaan osaamisen kehittämistä koko Itä-Suomessa. Pohjois-Savossa yhdeksi ILO:n keskeiseksi pilottihankkeeksi on suunniteltu Kuopioon sijoittuvaa seudullista Perheasemaa. Perheaseman työssä painopiste on ongelmien kuntouttavalla ja korjaavalla polulla: lasten, nuorten sekä lapsiperheiden kriisitilanteisiin pyritään vastaamaan siten, että ”ensiavun” antamisen lisäksi myös pitkäjänteisempi tuki jatkuu ja ongelmien kasautumista voidaan vähentää. Perhetutkimus ja avotyössä tai ympärivuorokautisesti tapahtuva perhekuntoutus tapahtuvat moniammatillisena työnä ja lastensuojelun laadukkaita työprosesseja kehittäen.

Alueella on myös kokemusta tietotekniikan hyödyntämisestä sosiaalityön vaikuttavuuden arvioimiseksi ja työn laadun parantamiseksi erityisesti lastensuojelun saralla, ja tietotekniikan sovellusten kehittäminen kuuluu kuvaan luontevasti jatkossakin. Yhteistyö muun muassa Sonetin Verkkoinfohankkeen sosiaalityön toimintalinjan kanssa on jo arkipäivää ja muitakin tietotekniikkahankkeita on suunnitteilla. Suunnitteilla oleva Pohjois-Savon sijaishuollon yksikkö on tarkoitus kytkeä ILO-yhteistyöhön.

Käytännön ILO-yhteistyön, lastensuojelun koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan koordinaattoriksi esitetään Itä-Suomen lastensuojelun oppimis- ja kehittämiskeskukseen päätoimista lastensuojelun kehittämispäällikköä, joka sijoittuu jatkossa Kuopion seudullisen Perheaseman yhteyteen. Kehittämispäällikkö rakentaa ja ylläpitää verkostoa sekä edistää lasten suojelutyön laadun ja vaikuttavuuden arviointia ja kokonaistuloksellisuutta. ILO perustetaan ja toiminta käynnistetään vuonna 2002 EAKR-hankerahoituksen tuella. Keskus järjestää lastensuojelun seminaarin ”ILOa lastensuojeluun” Kuopiossa 13.3.2002.

Lastensuojelun sijaishuollon erityisosaamisen eteläsavolainen verkosto liittyy pysyvänä osaamisrakenteena ILO:n kautta ISO:on. Osaajaverkoston resurssikeskuksen muodostavat Kasvun Yhteisöt Koivikko – Sairila ja Mikkelin perhekuntoutuskeskus. Verkostoon kuuluu kattavasti monia sijaishuollon toimijoita ammatillisista perhekodeista SOS-lapsikylään sekä koulutus- ja tutkimuskumppaneina maakunnan ammattikorkeakoulut MAMK ja DIAK. Näin rakentuva lastensuojelun sijaishuollon osaajaverkosto muodostaa ILO:n lastensuojelun sijaishuollon erityisosaamisen oppimis- ja kehittämiskeskus ILSE:n.

ILSE:n tavoitteena on vahvistaa ILO:n puitteissa itäsuomalaista lastensuojelun sijaishuollon yhteistyötä, turvata lastensuojelun sijaishuollon itäsuomalaista kehittämistä, oppimista ja tutkimusta sekä tuottaa osaamista. ILSE toteuttaa tavoitettaan lisäämällä itäsuomalaista sijaishuollon erityisosaamista koulutuksella ja kehittämisprojekteilla.

On tärkeää, että tilanteeseen voidaan ja osataan puuttua jo siinä vaiheessa, kun päihteen käyttöä ei ole vielä määritelty ongelmaksi. Toisaalta on hyvin tärkeää, että päihdeongelmainen voi saada saumatonta apua siinä vaiheessa, kun hänellä on tarve siihen. Tämä edellyttää eri toimialojen sekä rahoituksellisten että yhteistyökysymysten uudelleen tarkastelua. ISO tarjoaa puitteet ja toimintatavat kehittää koordinoitusti Itä-Suomessa päihde- ja huumetyön ammatillista osaamista, koulutusta, tutkimusta ja sellaisia toimintamuotoja, että yksilön tai perheen hoito ei eri organisaatorajoista johtuen katkea. Päihde- ja huumetyön osaamisen turvaamiseksi ja toimintamallien kehittämiseksi ja juurruttamiseksi Itä-Suomessa:

- kootaan päihdetyön osaamisen luonnollinen verkosto Etelä-Savoon ja muodostetaan päihdetyön oppimis- ja kehittämiskeskus sen ytimeen Pieksämäen seudulla toimivien Tyynelän koulutus- ja kehittämiskeskuksen ja Tyynelän kuntoutuslaitoksen verkostoon
- kehitetään tutkimuksellinen malli varhaisen puuttumisen työmuodolle
- suunnitellaan monialaisia koulutusinterventioita mallien kokeilua ja osaamisen vahvistamista varten
- kehitetään toimintamallia ja tutkimusta sekä koulutusta palvelujärjestelmän aukottomuuden turvaamiseksi vahvistamalla saumattomuutta asiakaslähtöisyydestä ja asiakkaan hoito- ja kuntoutuspolusta käsin

ISO-päihdetyön kehittämistä varten valmistellaan pilottihanke päihdeasiakkaan hoito- ja kuntoutuspolun suunnittelua, seuranta- ja arviointia varten. Pilottihankkeen toimijoita ovat asiakkaat ja monialainen toimijatyöryhmä. Näin vahvistetaan asiakaslähtöisyyttä ja monialaista yhteistoimintaosaamista. Tutkimuksellinen huomio kiinnitetään hoito- ja kuntoutuspolun solmukohtiin ja niiden organisatoristen, lainsäädännöllisten tai hoitokulttuuristen ratkaisumallien kehittämiseen. Päihdetyön osaamiskeskittymä järjestää ”Joustavat hoito- ja tukipolut -päihdetyön päivä” koulutuksen Mikkelissä 1.10.2002.

7.5.3 Kuntouttava työtoiminta: Tekemällä osalliseksi

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.9.2001. Laki luo rakenteen työvoimatoimistojen ja kuntien väliselle yhteistyölle. Tarkoituksena on laatia pitkäaikaistyöttömille aktivointisuunnitelma ja palvelukokonaisuus, jonka avulla tähdätään asiakkaan tilanteen pysyvään parantamiseen. Kuntouttavaa työtoimintaa asiakkaan kotikunnan toimesta toteutettaessa on huolehdittava, että työtoiminta täyttää ne kriteerit, jotka sille on asetettu laissa. Lain tarkoituksena on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle. Kyse on yksilöllisestä, monimuotoisesta ja tuetusta työllistymispolusta. Tarvitaan siis selkeästi keinoja, joilla varmistaa kaikkien kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien henkilöiden samanarvoinen palvelu. Kyse on työtoiminnan laadun varmistuksesta. On löydettävä sopivat kriteerit, joiden avulla voidaan varmistua siitä, että kuntouttavana työtoimintana järjestetty toimenpide täyttää sille laissa asetetut vaatimukset.

Itä-Suomen kuntiin tehdyn kyselyn perusteella kunnat ovat lähteneet hyvin eritasoisesti kehittämään kuntouttavaa työtoimintaa. Aktivointisuunnitelman tekemiseen halutaan koulutusta, samaten kuntoutuspolun seuraamiseen. Työnjakokysymykset resurssi-poh

dintoineen työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston välillä myös askarruttavat. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen kaivataan selkeyttä ja toisaalta eri vaihtoehtoja. Päälimmäiseksi näyttää nousevan tarve tehdä jotakin erilailla, mutta yhteinen käsitys siitä, miten pitäisi tehdä, puuttuu.

Kunnat järjestävät itse omissa verkostoissaan kuntouttavaa työtoimintaa ja Itä-Suomessa ovat selkeästi myös Vaalijalan kuntayhtymä ja Honkalampisäätiö tuotteistaneet toimintaansa myydykseen kuntouttavan työtoiminnan palveluja. Tässä vaiheessa onkin syytä pohtia kuntouttavan työtoiminnan laatuja järjestelmän kehittämistä yhdessä vaikuttavuuden arvioinnin kanssa. Kuntouttavaa työtoimintaa on tarkasteltava myös asiakkaan näkökulmasta siten, että esimerkiksi päihdekuntoutus ja kuntouttava työtoiminta kulkevat limittäin ja niiden pitäisi olla toisistaan tietoisia. Samaten kuntouttavan työtoiminnan palvelut on nivottava Itä-Suomessa suurelta osin maaseutusosiaalityössä kehitettyihin toimintamalleihin.

Kuntouttavan työtoiminnan toiminnallisena osaamiskeskittymänä voidaan nähdä Pieksämäen seutu yhdessä Honkalampisäätiön (Liperi) kanssa. Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan alkuvaiheessa lieenee realistista, että yhtenäisten toimintatapojen mallintaminen alkaisi eri organisaatioiden yhteisistä asiakkaista, esimerkiksi päihdehoitoa ja -kuntoutusta vaativista kuntouttavan työtoiminnan piiriin kuuluvista henkilöistä. Lisäksi voidaan järjestää ISO-koulutuksia yhteisten toimintamallien löytämiseksi. Akuutissa kehittämissivaiheessa voisivat aktivointisuunnitelmien tekoon osallistua kuntouttavassa työtoiminnassa palveluita tarjoavien organisaatioiden työntekijät, jotka tuntevat myös asiakkaan näkökulmasta työmaaston. Rahoitusta tulee etsiä kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen tutkimukselliseen osaan eli toimintamallien vaikutuksen arviointiin ja sitä kautta laatuja järjestelmän tekoon. Kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseksi Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteydessä esitetään tehtäväksi seuraavia toimenpiteitä kuntouttavan työtoiminnan kehittämiskeskuksen toimesta:

- 1) Järjestetään yhtenäisiin toimintatapoihin tähtääviä moniammatillisia ongelmanratkaisuseminaareja.
- 2) Aloitetaan laatuja järjestelmän kehittäminen.
- 3) Aloitetaan kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuden arviointi.
- 4) Perustetaan kuntouttavan työtoiminnan kehittämiskeskuksen tueksi neuvottelukuntaa vastaava tukiryhmä, joka on moniammatillinen ja koostuu kuntoutuksen asiantuntijoista.

Iso järjestää Kuntouttava työtoiminta -seminaarin Pieksämäellä 29.10.2002.

7.5.4 Vammaisala: Vahvoista osaajista vahvaksi verkostoksi

Vammaisalaa suunnitellaan Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen, erityisesti Pohjois-Karjalan, yhdeksi kehittämisen painoalueeksi. Honkalammen kuntayhtymä on resursoinut vammaisalan sisällönsuunnitteluun kehittämispäällikön kahdeksi vuodeksi. Tavoitteena on, että tänä aikana selvitetään vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnan edellytykset ja painopistealueet sekä toiminnan jatkorahoitusmahdollisuudet ja rooli ISO:ssa.

Vammaisalasta laaditussa selvityksessä (Kukkonen 2001) hahmotetaan vammaisalan osaamisulottuvuuksia Pohjois-Karjalassa ja laajemminkin Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueella sekä vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskusstrategiaa. Vammaisalaa tarkastellaan tässä laajasti siinä mielessä, että rajausta esimerkiksi kehitysvammapalvelujen ja vammaispalvelulain mukaisten palvelujen välille ei tehdä. Raporttiin sisältyy nykyisen toiminnan kuvausten lisäksi luonnostelua toiminnan painopisteistä ja kärkihankkeista sekä mahdollisista etenemissuunnista.

Vammaisalan kehittämisessä avainasemassa ovat vammaisalan keskeiset osaamiskeskittymät, jotka ottavat kukin oman erityisalueensa kehittämisvastuun ISO-yhteistyössä. Pohjois-Karjalassa keskeisimmät osaamiskeskittymät ovat Honkalammen kuntayhtymä, Honkalampi-säätiö, ISAK (Itsenäisen suoriutumisen ja apuvälinealan kehittämiskeskus) ja Kaprakan ammatillinen oppilaitos. Lisäksi kansalaistoiminta ja järjestöjen yhteistyö on Pohjois-Karjalan erityinen vahvuus.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Pohjois-Karjalan aluekeskus, Joensuun kansalaistalo ja Kotikartano muodostavat vahvan järjestöjen yhteistyöverkoston ja toimivat kolmannen sektorin osaamiskeskittymänä. Kansalaistalolla toimii yli 100 erilaista järjestöä ja ryhmää. Kansalaistalo ylläpitää internetissä Jelli-tietokantaa, jossa on muun muassa 45 vammais- ja kansanterveysjärjestön linkit.

Valtakunnallisesti hyödynnettävää erityisosaamista on kehitetty Pohjois-Karjalassa esteettömyysosaamisen alueella: tulkkikeskus, kuvapuhelimen käyttömahdollisuudet, tietoverkot sekä rakenteellinen esteettömyys (muun muassa apuvälineiden tuotekehitys). Valtakunnallisten kehittämisalueiden lisäksi ISO-alueen kehittämistyön painopisteitä vammaisalalla ovat vaikeavammaisten jatkokoulutus, kehitysvammaisten kuntoutuspalvelujen kehittäminen, luova ja terapeuttilinen toiminta, yhteisötaide sekä työn ja työllistymisen mahdollisuuksien etsiminen.

Koulutuksen ja tutkimustoiminnan suuntaaminen vammaisalalle, erityisosaamisen vahvistaminen, erityispalvelujen välittäminen ja kokeilu- ja kehittämistoiminta ovat vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskuksen perustehtäviä. Näiden mahdollistajaksi tarvitaan sekä maakunnallisia että ISO-alueen yhteisiä vammaisalan kehittämisfoorumeita. Näin voidaan vahvistaa laajan alueen toimijoiden verkostoitumista ja yhteistyötä. Foorumien tueksi on tarpeen rakentaa vammaisalan kehittämisverkko Honkanetiin.

Vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnassa on kyse toisaalta alueellisesta verkostoitumisesta ja toisaalta valtakunnallisesta erityisosaamisesta. Toiminnan käynnistyminen ISO-alueen neljän maakunnan verkostoisena toimintana edellyttää verkostoyhteistyötä tukevaa ja osin myös koordinoivaa toimintaa. Tätä koordinoitavaksi hoitamaan on tarpeen vakiinnuttaa vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskus ISO:n Joensuun toimipisteen yhteyteen. Organisoituminen selvitetään tarkemmin vuoden 2002 aikana. ISO:n vammaisalan oppimis- ja kehittämiskeskus on valmis ottamaan vastuuta esteettömyysosaamisen (tulkkikeskus, kuvapuhelin, tietoverkot, rakenteellinen esteettömyys) valtakunnallisesta edelleen kehittämisestä ja osaamisen jakamisesta koko Suomen alueella. ISO esittää, että mikäli valtakunnallisen osaamiskeskustyöryhmän ehdotus selvityshenkilön asettamisesta valtakunnallista väestöpohjaa vaativien erityispalvelujen ja -osaamisen selvittämiseksi toteutuu, edellä kuvatut Pohjois-Karjalan erityisvahvuudet vammaisalalla huomioidaan tässä selvitystyössä.

7.5.5 Vanhustyö: Laitos-Suomesta Koti-Suomeen

Vanhuksiin ja ikääntymiseen liittyvät erityisen suuret haasteet harmaantuvassa, harvaan asutussa ja väkimäärältään vähenevässä Itä-Suomessa. Ikääntymistä ja vanhenemista onkin tarkasteltava uusista ja laaja-alaisista yhteistyön näkökulmista (vanhuuden ympäristöt, informaatio- ja kommunikaatioteknologian sovellukset jne.). Yhteiskunnan ikääntymistä on verrattu teolliseen vallankumoukseen: ollaan samalla tavalla uuden tuntemattoman edessä, eivätkä vanhat toiminta- ja ajattelumallit enää toimi. Vanhenemista ja ikääntymistä on tarkasteltava laajana yhteiskunnallisena ja kulttuurisena muutosprosessina, jossa sosiaalialan osaamisella ja asiantuntemuksella on merkittävä osuus.

Vanhustyön oppimis- ja kehittämistyön lähtökohdista Itä-Suomessa on laadittu selvitys, jonka mukaan sosiaalialan osaamiskeskuksen kannalta on haasteena kuntien sisäinen ja keskinäinen yhteistyö sekä kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö. Selvityksessä hahmotetaan ISO:n näkökulmasta itäsuomalaista vanhustyön strategiaa ja vanhustyön oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnan mahdollisuuksia ISO:ssa. Käytännön tasolla konkretisoidaan vanhustyöhön ja ikääntymiseen liittyvää kehittämistä tutkimuksen, koulutuksen ja laajemmin kuntien ja alueellisten strategioiden näkökulmasta. (Ks. lähemmin Tarkiainen 2001b.)

Kunnissa on tekeillä vanhuspolitiikan strategioita ja Itä-Suomessa on meneillään useita laajoja hankkeita, muun muassa Itä-Suomen lääninhallituksen IkäLaatu-hanke. Ikääntyvä yhteiskunta kohtaa suuria haasteita, muun muassa miten palvelut järjestetään ja miten itsenäistä suoriutumista tuetaan. Ratkaistavia kysymyksiä ovat esimerkiksi avohuollon organisointi ja laitospaikkojen riittävyys, uusien toimintamuotojen ja välimuotoisten palvelujen kehittäminen sekä haja-asutusalueiden palvelut. Tulevaisuuden vanhustyössä henkilöstön rekrytointi saattaa muodostua ongelmaksi työntekijöiden eläkkeelle siirtymisen ja alan heikon vetovoimaisuuden vuoksi.

Selvityksessä esitetään perustettavaksi ISO:n vanhustyön oppimis- ja kehittämiskeskus, jolle asettuu useita tehtäviä ja haasteita: osaamisen edistäminen (uusi tieto, uudet toimintatavat), palvelujen ja palvelujärjestelmän kehittäminen (avopalvelut ja ennaltaehkäisy), itsenäisen suoriutumisen tukeminen (esteettömyys, haja-asutus), hyvinvointiteknologian ja käytettävyyden kehittäminen (tuotekehitys ja kokeilu) ja kansalaisyhteiskunnan ja aktiivisten seniorien huomioon ottaminen (uudet elämänmuodot ja -tyylit). Tavoitteena on sekä maakuntien että koko Itä-Suomen tasolla tiivistää vanhustyöhön ja ikääntymiseen liittyvä kehittämistyötä sekä edistää tutkimusta ja koulutusta.

Vanhustyön oppimis- ja kehittämiskeskus esitetään organisoitavaksi siten, että kuhunkin maakuntaan nimetään vastuu- ja yhteistyöhenkilö sekä neuvottelukunta tai foorumi vanhustyön ja ikääntymisen asiantuntijoista. Perustetaan sähköinen vanhustyön ja ikääntymisen verkosto ja selvitetään vammaistyön oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnan yhteistyömuodot. Osallistutaan meneillään oleviin vanhustyön hankkeisiin erikseen soveltavalla tavalla (muun muassa IkäLaatu, ITSE, Verkkoinfo) ja kehitetään koulutuksen ja tutkimuksen käytäntöyhteyttä. Kussakin maakunnassa nimetään yksi tai useampi vanhustyön yksikkö käytännön kehittämistoiminnan alustaksi. Osallistutaan maakunnallisten kehittämisyksiköiden/pilottien suunnitteluun, jollaisiksi on alustavasti suunniteltu Pohjois-Karjalassa Joensuun kaupungin G-laaksohanketta, Lieksan kaupungin

Yrjölään tukikeskus -hanketta, Pohjois-Savossa Kuopion kaupungin Leväsen palveluyksikkö -hanketta, Etelä-Savossa Mikkelin kaupungin jotain palveluyksikköä ja Virtasalmien palvelutaltoa sekä Kainuussa myöhemmin nimettävää yksikköä. Mahdollisesti palkattava vanhustyön kehittämisspäällikkö sijoitetaan ISO:n Joensuun toimipisteen yhteyteen. Vanhustyön oppimis- ja kehittämisskeskus perustetaan ja toiminta käynnistetään vuonna 2002 EAKR-hanke-rahoituksella. Keskus järjestää vanhustyön seminaarin ”Laitos-Suomesta Koti-Suomeen” Joensuussa 10.4.2002.

7.5.6 Sosiaaliset innovaatiot maaseudun hyvinvoinnin turvaamiseksi

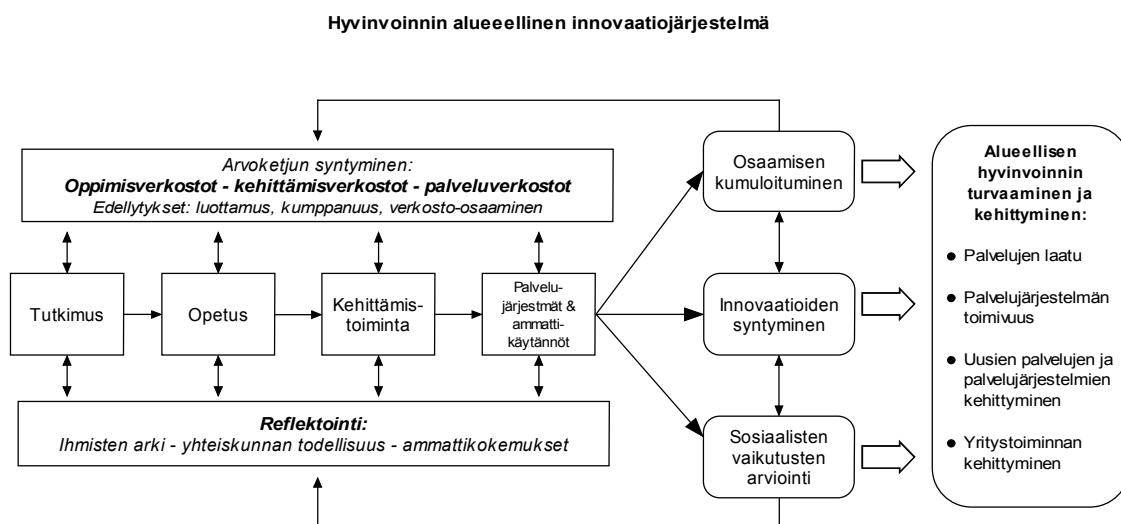
Itä-Suomen maaseutualueiden rakenteelliset ja psykososiaaliset ongelmat ovat varsin vakavia.

Erityisesti tyhjenevien maaseutualueiden palveluiden turvaaminen edellyttää uudenlaisia kehittämisnäkemystyksiä ja uudenlaisia palvelujen tuottamismalleja. On tarvetta laatia suunnitelma alueellisen kehittämisrakenteen ja kehittämisohjelman synnyttämiseksi ISO:ssa, jotta päästäisiin:

- Pirstoutuneista yksittäispalveluista laajempiin palvelukokonaisuuksiin
- Organisaatio- ja hallintorajat joustavasti ylittäviin palveluketjuihin
- Julkisten ja yksityisen palvelujen yhteiskäyttöön ja monituottajamalleihin
- Yhteisöllisyyden ja kansalaisten omaehtoisen toiminnan vahvistamiseen hyvinvoinnin turvaajana
- Yrittäjähenkisyyden ja yrittäjöpohjaisten palvelujen kehittämiseen
- Käyttämään tietotekniikka monipuolisesti palvelujen ja hyvinvoinnin tukena

ISO:n Etelä-Savon yksikkö käynnistää prosessin, jonka tavoitteena on synnyttää alueellinen oppimis- ja innovaatiojärjestelmä maaseutualueiden hyvinvoinnin ja hyvinvointipalvelujen kehittämiseksi. Malli noudattaa yleisempää *alueellisen hyvinvoinnin innovaatiojärjestelmää* oheisen kaavion mukaisesti:

Kuvio 3. Hyvinvoinnin alueellinen innovaatiojärjestelmä (Kangaspunta 2001)

ISO – Etelä-Savon toimintasuunnitelman mukaan perustetaan tammikuussa 2001 Etelä-Savon maaseudun hyvinvoinnin ja hyvinvointipalvelujen kehittämisfoorumi (maaseudun hyvinvointifoorumi). Hyvinvoinnin alueellinen innovaatiojärjestelmä merkitsee alan toimijoiden verkostomaista yhteistyörakennetta. Hyvinvointifoorumi tulee olemaan tuon mallin konkretisointi. Foorumin taustaksi on omaksuttu myös ajattelua kansallisesta maaseutupolitiikasta, jossa korostetaan integroitua hyvinvointipolitiikkaa sektori-kohtaisen kehittämisen sijasta. Maaseudun hyvinvointiongelmia ei voi ratkaista minäkään yksittäisen hallinnonalan toimesta.

Foorumin luonne:

- Verkostorakenne, mutta tavoitteellisuus ja systemaattisuus toiminnassa
- Pyrkimys keskinäiseen luottamukseen ja kumppanuuteen (ei olla vain taustaorganisaatioiden edustajia ja edunvalvojia)
- Toiminnan pohjaksi luodaan kehittämisohjelma, johon foorumin taustatahojen odotetaan sitoutuvan
- Keskinäinen oppiminen ja kehittämisideoiden ja -osaamisen synnyttäminen (innovaatiotoiminta)

Rakenne ja toimintatapa:

Foorumi muodostuu maaseudun hyvinvoinnin ja hyvinvointipalvelujen kehittämisestä kiinnostuneista ihmisistä, joilla on osaamisen tai työn kautta mahdollisuus antaa myös panoksia kehittämistoimintaan. Edustettuina ovat seuraavat tahot: perussosiaalityö, sosiaalitoimen hallinto, erityispalvelujen edustus, lääninhallituksen sosiaali- ja terveystoimen osasto, järjestöjen/vapaaehtoistyön edustus, tutkimus- ja oppilaitokset (sosiaaliala & maaseudun kehittäminen), sosiaalipalvelu- ja hoiva-alan yritystoiminta sekä alue- ja elinkeinoviranomaisten edustus. Osanottajia ei nimetä pelkästään aseman perusteella organisaationsa edustajaksi. Se ei myöskään ole ”ylhäältä” nimetty ja asetettu, vaan se edustaa toimijoiden omaa tarvetta ja halua järjestäytyä verkostomaisesti.

Foorumi kokoontuu (fyysisesti) pari kertaa vuodessa, mutta se toimii myös virtuaalisesti ja sitä varten perustetaan verkkopohjainen oppimis- ja kommunikointiympäristö. Foorumilla on myös eräänlainen ”ulkokehä”, johon voivat kaikki kehittämistyöstä kiinnostuneet ilmoittautua ja joka merkitsee käytännössä sähköpostituslistaa ja mahdollisuutta olla prosessissa mukana.

Foorumi nimeää tarpeen mukaan erityisiä teemaryhmiä. Kehittämisohjelman laatiminen tulee olemaan foorumin ensimmäinen haaste (kehittämisen sisällöt, tavoitteet, strategiat ja toimijat). Ohjelmaa varten nimetään seuraavat teemaryhmät:

1. Palveluketjut ja monituottajamallit
2. Kansalaistoiminta ja yhteisöllinen hyvinvointi
3. Yrittäjyyden vahvistaminen hyvinvointipalvelualalla
4. Teknologia palvelujen ja hyvinvoinnin tukena

Myöhemmässä vaiheessa nimetään teemaryhmiä erityisten palveluhaasteiden tai ongelmien pohjalta.

Foorumin tehtävät:

- Yhteisten näkemysten, kokemusten ja osaamisen synnyttäminen

- Maaseutualueen integroidun hyvinvointinäkemys synnyttäminen
- Maaseutusosiaalisuuden ammattisäätöjen jäsentäminen
- Tutkimustiedon ja erilaisen kokemuksen välittäminen ja hyödyntäminen
- Klusteripohjaisen kehittämisnäkemys juurruttaminen
- Prosessin tuloksena kehittämisohjelman synnyttäminen Etelä-Savon maaseudun hyvinvoinnin ja hyvinvointipalvelujen turvaamiseksi
- Ohjelman pohjalta syntyvän hanketoiminnan koordinointi ja tukeminen (Kangaspunta 2001)

Konkreettisenä liikkeellelähtönä ISO järjestää 29.4.2002 ”Maaseutufoorumi I” ja 26.11.2002 ”Maaseutufoorumi II” -koulutustilaisuuksia Mikkilissä.

7.5.7 Raja-alueosaaminen ja muu kansainvälinen toiminta

Kansainvälinen vuorovaikutus ja yhteistoiminta nähdään tärkeäksi osaksi sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa. Sitä kautta voidaan toisaalta vahvistaa sosiaalialan erityisosaamisen alueita ja toisaalta kehittää monikulttuurisen työn osaamista. Raja-alueosaaminen ja lähialueyhteistyö on määritelty yhdeksi ISO:n keskeiseksi toiminta-alueeksi ja Pohjois-Karjala alueena vastuulliseksi toimijaksi. Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveysalan toimijoilla on pitkäaikaista kokemusta lähialueyhteistyöstä. Venäjän rajan läheisyys tuo sosiaali- ja terveysalan käytännön työhön haasteita – esimerkiksi maahanmuuttajat (erityisesti lapset ja vanhukset) – joissa tarvitaan uutta monikulttuurisen työn osaamista. Yleisemmällä tasolla väestön hyvinvoinnin edistäminen Itä-Suomessa sisältää myös ajatuksen hyvinvoinnin edistämisestä rajan molemmilla puolilla.

ISO liittyy sosiaalialan toimijana Sisäasiainministeriön osaamiskeskusohjelman raja-alueosaamiseen. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Raja- ja lähialueosaamiskeskus koordinaatio-yksikön (Railo) tehtävänä on luoda tehokkaampia yhteistyöverkostoja tutkijoiden, kouluttajien ja liike-elämän yhteistyölle. Railo kokoaa ja välittää tietoa sekä toimii välittävänä ”gatewayna” kansainvälisille toimijoille. Euroopan Unionin itälaajeneminen tuo suomalaisille raja-alueosaajille uusia haasteita ja mahdollisuuksia.

ISO:n Joensuun toimipiste on laatinut Interreg-hakemuksen yhteistyössä Stakesin ulkomaanavun yksikön Hedecin, Karjalan tasavallan ja Pohjois-Karjalan Kansanterveyden keskuksen kanssa. Hankkeen tavoitteena on sosiaali- ja terveysalan toimijoiden yhteistyön tehostaminen sekä hankekohdistamisen parantaminen Karjalan tasavaltaan suuntauvassa yhteistyössä hanketoimintaa ja koordinoitua kehittämällä. Raja-alueosaamiseen liittyviä hankesuunnitelmia on myös Kainuussa: vanhemmuuden tukeminen (Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikkö) sekä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy Kostamuksen ja Karhumäen seudulla.

Pohjoisen Ulottuvuuden foorumi sosiaali- ja terveydenhuollon alueella järjestetään syksyllä 2002 Joensuussa ja ISO osallistuu sen suunnitteluun ja toteutukseen. Vammaisalan kehittämiseksi on suunnitteilla Sortavalan kuntoutuskeskuksen kehittämis- ja koulutus-hanke yhdessä Karjalan tasavallan, Sortavalan kaupungin ja Invalidiliiton kanssa. Vanhustyöhön ja gerontologiseen sosiaalityöhön liittyvää koulutusta ja tutkimusta kehite-

tään yhdessä Tallinnan pedagogisen yliopiston kanssa. Joensuun ystävyyskaupungin Vilnan kanssa selvitetään sosiaalialan yhteistyömahdollisuuksia, esimerkiksi työntekijävaihtoa. Pohjoismaainen yhteistyö käynnistyy vanhustyön ja vammaisalan opintomatalla Tanskaan keväällä 2002.

ISO-verkoston Pohjois-Karjalan toimijoilla on runsaasti myös muita kansainvälisiä yhteistyösuhteita, joissa sosiaalialan osaamiskeskus on osallisena (Englanti, Hollanti, Kreikka, Saksa, Irlanti, Namibia). ISO liittyy myös kahteen Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton 3. sektorin koulutusta ja tutkimusta kehittävään kansainväliseen hankkeeseen. Kansainvälistä yhteistyötä kehitetään Itä-Suomen alueen tarpeista ja painopisteistä lähtien ja yhteisiä sosiaalialan kehittämisalueita hakemalla.

7.5.8 Tietotekniikka sosiaalialan työn tukena

Uusi teknologia mahdollistaa toisaalta palvelujärjestelmän sisäisen toiminnan, tiedonkäsittelyn, osaamisvaihdon ja verkottumisen kehittämisen ja tarjoaa toisaalta asiakkaille ja kansalaisille uusia vaikutuskanavia, palvelumuotoja ja tuotteita. Tavoitteena on uusien toimintatapojen kehittäminen ja tietoteknisten ratkaisujen hyödyntäminen sosiaalialan osaamisessa ja eri toimijoiden yhteistyössä. ISO järjesti itäsuomalaisen asiantuntijaseminaarin aiheesta ”Tietoverkot sosiaalityön tukena” Kuopiossa, jolle on jatkoa luvassa (jossakin muodossa) vuonna 2002. ISO-organisointiprojektin johtaja kuuluu valtakunnallisen Sosiaalihuollon eKonsultaatiopalvelut-hankkeen johtoryhmään ja hyvien tietoteknisten ratkaisujen juurruttamishankkeen Itä-Suomen ohjausryhmään, joiden kanssa tehtävä ISO-yhteistyö konkretisoituu ensi vuonna.

Alueellista sosiaali- ja terveystalitiikkaa rakennetaan luomalla ja kehittämällä yhteyksiä kansalaisten tarpeiden, hyvinvoinnin alueellisen strategiatyön, eri toimijoiden sekä verkkomuotoisen viestinnän välille. Meneillään on useita tietoyhteiskuntaprojekteja, jotka on tärkeä linkittää sosiaalialan yhteiseen kehittämiseen. Esimerkiksi Kathy-projekti (Kansalainen – tietoyhteiskunta – hyvinvointi) edistää kansalaisten ja kolmannen sektorin tietoyhteiskuntavalmiuksia. Sonetin Verkkoinfohanke puolestaan on ISO-toiminnan keskeinen kumppani sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten yhteistyön kehittämisessä. Verkkoinfohankkeen sosiaalityön toimintalinjalla keskitytään erityisesti lastensuojelun ja vanhustyön sisältöjen tuottamiseen ja käyttämiseen tietoverkossa, mikä sopii erinomaisesti ISO:n oppimis- ja kehittämiskeskusten toimintaan. Verkkoinfohankkeen ja ISO-toimijoiden yhteydet ovat jo toimivat ja vahvistuvat ensi vuonna, kun ISO:n kehittämispäälliköt käynnistävät konkreettisen oppimis- ja kehittämiskeskusyhteistyön. (Ks. myös s. 6 –7.)

Esimerkiksi vanhustyön oppimis- ja kehittämiskeskustoiminnassa keskeistä on asuminen ja asuinympäristöön liittyvä hyvinvointiteknologian kehittäminen käyttäjälähtöisesti ja arjen näkökulmasta. Vammaisalalla tietoverkot toimivat esteettömyyden mahdollistajina. Honkalammen kuntayhtymän kehittämä Honkanet tukee vammaisia ja heidän omaisiaan tarjoamalla ajankohtaista tietoa ja vastauksia arkielämän kysymyksiin. Se toimii myös kohtaamispaikkana vammaisille, omaisille ja työntekijöille. Honkanetin palveluohjauksellista työotetta tukevan materiaalin tuottaminen on käynnistetty ja mahdollista on myös tuottaa kuntakohtaista palveluohjauksellista materiaalia. Honkanetilla

on vammaisalaa laajemmat sovellusmahdollisuudet ja vuonna 2002 on tarkoitus tuottaa viittomakielinen versio. Honkalammen kuntayhtymä on käynnistänyt valtakunnallisen vammaisalan portaalin tuottamisen. Tietoverkkojen esteettömään hyödyntämiseen liittyy myös erilaisten oppijoiden (vammat, ikääntyvät) tietotekniikkaosaamisen kehittäminen ja kouluttajakoulutus, jota käynnistetään yhteistyössä Honkalammen ky:n ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun aikuiskoulutuksen kanssa vuonna 2002.

7.6 Kustannusarvio ja rahoitussuunnitelma

Vuonna 2002 ISO-toiminnan perushenkilöstön palkkaukseen ja ydintoimintoihin on budjetoitu noin 3,4 miljoonaa markkaa, joka koostuu valtionavustuksesta ja EAKR-hankerahoituksesta.

Kustannusarvio vuodelle 2002

Tulot	
Valtio	2 567 685
EU-projekti	840 000
Jäsenmaksut	
Muu hankerahoitus	
Muut tulot	
Tulot yhteensä	3 407 685

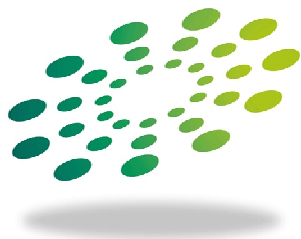
Kulut	
Henkilöstömenot	2 633 603
Palvelujen ostot	508 650
Aineet, tarvikkeet, tavarat	138 360
Vuokrat	87 300
Muut menot	39 772
Kulut yhteensä	3 407 685

Henkilöstömenoihin on laskettu ISO:n johtajan, neljän yksikön johtajan ja yhteisen sihteeriasistentin palkkakustannukset. Lisäksi on huomioitu EU-projektiin kullekin toimipisteelle seitsemän työkuukautta kehittämispäällikön, suunnittelijan tms. henkilöstön palkkaamiseen oppimis- ja kehittämiskeskusten perustamiseksi.

7.7 Arviointi, seuranta ja tiedotus

ISO-toiminnan jatkuvaa arviointia ja seurantaa tehdään ylimaakunnallisessa ISO-ohjausryhmässä, alueellisissa ohjausryhmissä sekä organisointiprojektin raporteissa. Organisointiprojektiin on suunniteltu tilattavaksi ulkopuolinen arviointi, joka tehtäisiin vuoden 2002 lopulla. Vuosien 2002 – 2003 aikana suunnitellaan ja rakennetaan ISO-tiimin johdolla arviointijärjestelmät vakiintuvan toiminnan jatkuvaan arviointiin ja seurantaan. ISO-tiimi on valmistellut tiedotussuunnitelmaa, joka viimeistellään, vahvistetaan (ISO-ohjausryhmä) ja julkaistaan toimintasuunnitelma 2002:n vahvistamisen jälkeen.

8 POHJOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMIS- KESKUS

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

● Oulun sosiaalialan osaamiskeskus

● Lapin sosiaalialan osaamiskeskus

Petri Kinnunen

Kaisa Kostamo-Pääkkö

8.1 Tausta

Kansalaisten elämäntilanteiden muutos, hyvinvointitarpeiden moninaisuus ja ennakoimattomuus on haaste kehittyvälle sosiaalialalle. Haasteet näkyvät toisaalta kansalaisten hyvinvoinnin ja sen vajausten muutoksina ja toisaalta sosiaalialan palvelujärjestelmän mukautumis- ja reagoitakyvyn muutostarpeina. Muutoksen edellyttämien keinojen etsintä edellyttää 1) uutta ajanmukaista tietoa kansalaisten hyvinvoinnista ja hyvinvointipalvelujen tilasta sekä 2) lisääntyvää kykyä muuttaa sosiaalialan palvelujärjestelmää elastisemmaksi ja dynaamisemmaksi kuin aikaisemmin. Tähän tarpeeseen keinot löytyvät 1) palvelumuotojen ja työmenetelmien kehittämisestä ja sitä vastaavasta kokeilutoiminnasta, 2) käytännön ja koulutusjärjestelmän tiiviimmästä yhteistyöstä ja sosiaalialan henkilöstön uudelleen- ja täydennyskoulutuksesta sekä 3) hyvinvointiteknologian mahdollisuuksien laaja-alaisesta hyödyntämisestä. Erityisesti Pohjois-Suomessa pitkät etäisyydet ja harvaan asutus aiheuttavat omat erityiset ongelmansa kehitettäessä kansalaisten tarpeista lähtevää toimivaa hyvinvointipalvelujärjestelmää. Omalta osaltaan Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus pyrkii vastaamaan edellä kuvattuihin haasteisiin.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen keskeiset tehtävät ovat toiminta-alueen erityispiirteet huomioiden tiivistää sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoimintaa yhteistyössä käytännön kanssa, kehittää alan perus-, jatko- ja täydennyskoulutusta, turvata erityisosaamista vaativa konsultaatio ja erityispalvelut sekä osallistua sosiaalisten vaikutusten arviointiin ja ennakointiin. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskes-

kuksen erityistehtävänä on saamelaiskulttuuriin pohjautuvien saamenkielisten hyvinvointipalveluiden kehittäminen.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on yksi toiminnallinen kokonaisuus, jonka toiminta-alue on Oulun ja Lapin lääni. Toiminta-alue kattaa 64 kuntaa ja sen väestöpohja on 560 000 asukasta. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus jakautuu kahteen toimintayksikköön, jotka ovat nimeltään Oulun sosiaalialan osaamiskeskus ja Lapin sosiaalialan osaamiskeskus. Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen toimipiste on Oulu ja toimialue lähinnä Pohjois-Pohjanmaa. Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen on toimipiste Rovaniemi ja toiminta-alue lähinnä Lapin lääni. Lapin toimintayksikön henkilöstöä työskentelee myös Saamelaiskäräjien yhteydessä Inarissa. Toiminta on käynnistynyt 01.08.2001.

Lapin yliopisto toimii Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen oikeushenkilönä, koordinoiden yhteisen neuvottelukunnan avulla Oulun ja Lapin sosiaalialan osaamiskeskusten toimintaa ja huolehtien keskushallintoon päin Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen asemasta, rahoituksesta ja toiminnallisista edellytyksistä. Yhteisen neuvottelukunnan tehtävänä on 1) edustaa koko Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta, 2) koordinoita Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa ja päättää sitä koskevista yhteisistä asioista ja 3) linjata Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan painopisteet. Yhteinen neuvottelukunta koostuu Oulu ja Lapin yksiköiden ohjausryhmien jäsenistä.

8.2 Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan lähiajan suuntaviivat

Toiminnallisesti Oulun sosiaalialan osaamiskeskus sijaitsee alueella, jossa on yksi monipuolinen, kasvava ja vahva kaupunkiseutu sekä useita toiminnallisesti vahvoja seudullisia keskuksia: Raahen, Iin, Koillismaan ja Ylivieskan seudut.

Sen lisäksi Pohjois-Pohjanmaalla on joukko kuntia, jotka ovat varsin etäällä seudullisista keskuksista. Alueellisen rakenteen näkökulmasta tästä eriytyneestä tilanteesta aiheutuu huomattavia paineita sosiaalialan kehittämistarpeita ajatellen. Osaamiskeskuksen tarkoituksena on kehittää toimintatapoja ja yhteistyömuotoja, jotka helpottavat alueellisesti erilaistuvan kehityksen mukanaan tuomia ongelmia.

Alueellinen eriytymiskehitys asettaa osaamiskeskukselle haasteen, joka ei ole vain paikallinen, seudullinen tai maakunnallinen. Kansainvälistyvä toimintaympäristö heijastuu myös ihmisten elämäntavallisiin ratkaisuihin ja siksi globalisoituvan todellisuuden huomioiminen myös hyvinvointipalveluja koskevissa kysymyksissä on välttämätöntä. Kehittyessään osaamiskeskuksen tulisi muodostua työnjaollisesti osaksi valtakunnallista osaajaverkostoa ja samalla luoda vahva hyvinvointia turvaava pohjoismainen, lähialueellinen, eurooppalainen ja kansainvälinen verkosto.

Pohjois-Pohjanmaan sosiaalialan kokonaistilanne on niin alueellisen kattavuuden, koulutusrakenteen kuin osaamisenkin näkökulmista varsin toimiva ja kehitysmönteinen.

Osaamiskeskus on aikaisempien tarvekartoitusten (VEP- ja lääninhallituksen selvitykset) ja tehtyjen arvioiden perusteella määritellyt keskeiset toiminnan painopistealueet:

- 1) Ylikunnallisten palvelurakenteiden kehittäminen sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen alueille
  - alan professionaalisen tietotaito- ja konsultaatiorakenteen luominen
  - seudullisten kansalaisten hyvinvointia ja hyvinvointipalvelujen tilaa koskevan tiedon tuottaminen
  - sosiaalialan järjestöjen toiminnan ja muiden palvelujen tuottajien yhteistyön edistäminen ja näkyväksi tekeminen
- 2) Muutosta tukevan perus-, jatko- ja täydennyskoulutusrakenteen kehittäminen
  - sosiaalityön opetussosiaalikeskustoiminnan ja osin sosiaalityön yliopistollisen perusopetuksen järjestäminen Oulun alueella
  - hyvinvointipalvelujen muutosta tukevan pitkäkestoisen muutosvalmiuskoulutuksen kehittäminen ja käynnistäminen
  - sosiaalialan metodisten, tutkimus- ja arviointivalmiuksien koulutus
  - maisterikoulutusohjelman valmistelu Oulun läänin sosiaalityöntekijöille
  - kolmatta sektoria koskevan monialaisen koulutuskokonaisuuden valmistelu ja käyttöönotto
- 3) Sosiaalialan työmuotojen ja erityisosaamisen ylläpitäminen ja kehittäminen
  - sosiaalityön alueellistamismallien kehittäminen
  - varhaiskasvatuksen ja sosiaalialan työmallien kehittäminen
  - perhetyön toimintamallien kehittäminen
- 4) Sosiaalisten vaikutusten arviointi ja hyvinvointistrateginen työ
  - osallistuminen Pohjois-Pohjanmaalla tehtäviin seudulliseen hyvinvointistrategiseen ohjelmatyöhön
  - osallistuminen Oulun yleiskaava 2020 sosiaalisten vaikutusten arviointiin

8.3 Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen organisoituminen

Toiminnan käynnistymisvaiheessa on edetty suunnitelman mukaisesti. Toimintaa johtaa ohjausryhmä. Ohjausryhmän jäsenet ovat myös jäseninä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen neuvottelukunnassa. Oulun kaupunki toimii osaamiskeskuksen oikeudellisen henkilönä ja sopimuksin (30.11.2001) toimintaan ovat sitoutuneet:

Yliopistot: Lapin yliopisto, sosiaalityön laitos
Oulun yliopisto, varhaiskasvatuskeskus

Ammattikorkeakoulut:
Oulun ammattikorkeakoulu
Diakonia ammattikorkeakoulu, Oulun yksikkö
Ylivieskan ammattikorkeakoulu

Kunnat:

Utajärvi, Haapavesi, Kuivaniemi, Pudasjärvi, Nivala, Haapajärvi, Reisjärvi, Käsämäki, Pyhäjärvi, Piippola, Ylivieska, Liminka, Muhos, Pattijoki, Kempele, Tyrnävä, Ii, Lumijoki, Yli-Ii, Raahen.

Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksella on henkilöstönä kehitysjohtaja, sosiaalityön kehittämispäällikkö, varhaiskasvatuksen kehittämispäällikkö ja taloudellishallinnollista asioista vastaava suunnittelija sekä toimistosihteeri. Lisäksi Oulun kaupunki on 1.10.2001 osoittanut perhetyöstä vastaavan työntekijän ja Lapin yliopisto työllisyysvaroja palkatun atk-suunnittelijan. Vaikka osaamiskeskuksen tehtävä ei ole varsinaisesti tuottaa sosiaalialan palveluita on osaamiskeskuksen yhteyteen sijoitettu Oulun seutukunnan kaksi sosiaali- ja potilasasiamiestä.

8.4 Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan lähiajan suuntaviivat

Pohjois-Suomen haja-asutusalueilla on meneillään voimakas yhteiskunnallinen muutos. Pohjois-Suomen alueella on tapahtunut eriytymistä kuntien välillä ja eriarvoisuus on vahvistunut. Suurin osa alueen kunnista on tilanteessa, jossa väestö vähenee, ikärakenne vanhenee ja työttömyysaste on korkea. Lapin kuntien taloudelliset resurssit ylläpitää tarvittavaa palvelutarjontaa näyttävät tulevaisuudessa vaikeutuneen. Alueellinen näkökulma hyvinvointiin ja sen erilaistumiseen on noussut esille viime vuosina. Alueellisen tarkastelun pohjalta nähdään, että osa palveluista on vaatii laajempaa väestöpohjaa. Esimerkiksi erityisosaamista vaativien palveluiden turvaaminen, kuten esimerkiksi perhetyön, erityispuhdistuksen, lastensuojelun, vammaispalvelun, päihdehuollon palveluiden järjestäminen ja tuottaminen on nähtävissä useimmissa kunnissa seudullisen yhteistyön muodoilla kuntien, järjestöjen ja muiden toimijoiden kesken.

Lapin sosiaalialan osaamiskeskus -hankkeen aikana on aloitettu myös *sisällöllisen toiminnan suunnittelu*. Lapin sosiaalialan osaamiskeskus on profiloitunut sisällöllisesti kuntoutuksen sosiaalialan työhön. Toiminnan sisällöllinen profiloituminen pohjautuu tehtyihin seutu- ja kuntatapaamisiin syyskuulla 2001. Lapin läänin kuntien tilanteita luonnehtii alueellinen eriytyneisyys. Lapin läänin alueellinen eriytyminen on nähtävissä toisaalta kasvukeskusten (Rovaseutu, Kemi-Tornio) problematiikkana ja toisaalta harvaanasuttujen ja pienten kuntien erityisenä kysymyksenä.

Lapin läänin kunnissa sosiaalityössä ja sosiaalialalla esille nousseet erityiskysymykset ja asiantuntijuusalueet, joihin tarvitaan paikallisen osaamisen vahvistamista käytännön työntekijöiden näkökulmasta keskittyvät:

- 1) lapsia ja nuoria koskeviin kysymyksiin (syrjäytyminen, lastensuojelu, perhekeskeisyyden tiedostaminen),
- 2) työelämään ja taloudelliseen turvattuuteen (työttömyys, työ- ja elinkeinoelämän haasteet, toimeentulokysymykset),
- 3) ikääntymiseen,
- 4) päihteisiin ja muihin riippuvuuksiin terveyden, sairauden ja hyvinvoinnin kysymyksiin (vammas- ja mielenterveyspalvelut),

- 5) kulttuurisiin kysymyksiin vähemmistöryhmien osalta (esimerkiksi saamelaiset sekä maahanmuuttajavähemmistöryhmät),
- 6) lainopillisen konsultaation tarpeeseen (lastensuojelu, vammaispalvelu, toimeentulotuki),
- 7) tietoteknisten valmiuksien kehittymiseen,
- 8) paikallisten uusien työmenetelmien ja -mallien kehittelyyn, arviointiin ja tutkimukseen.

Lapin sosiaalialan osaamiskeskus pyrkii huomioimaan alueellisen eriytymisen, pienten kuntien tilanteet ja edistämään sosiaalialan perus- ja erityisosaamista. Osaamiskeskushanke on uusi toiminnallinen tapa vastata palvelurakenteen kehittämiseen sekä erityisosaamisen turvaamiseen sosiaalialalla, erityisesti sosiaalityössä ja varhaiskasvatuksen alueella. Osaamiskeskuksen tavoitteena on sosiaalialan asiakastyön, tutkimuksen, koulutuksen, kehittämistoiminnan sekä erityisosaamisen vahvistaminen alueellisesti ja seudullisesti, alueiden erityispiirteet huomioiden.

8.5 Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen organisoituminen

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus -hankkeen aikana on perustettu Lapin toimintayksikkö, jolloin on valmisteltu *hallinnollinen ja toiminnallinen infrastruktuuri*. Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta on alkanut 1.8.2001. Lapin sosiaalialan osaamiskeskus on sijoittunut ja organisoitunut hallinnollisesti Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymän yhteyteen. Osaamiskeskuksessa työskentelee kehitysjohtaja, kehittämisspäällikkö ja toimistos sihteeri. Lisäksi Saamelaiskäräjillä työskentelee suunnittelija, joka on aloittanut 1.4.2001. Alustavia neuvotteluja on käynnistetty myös uuden järjestökentän edustajan sijoittamisesta osaamiskeskuksen tiloihin. Lapin sosiaalialan osaamiskeskus on aloittanut opiskelijoiden/harjoittelijoiden rekrytoimisen (atk-harjoittelija). Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa ohjaa ohjausryhmä, joka koostuu seutukuntien, järjestöjen, yliopiston, ammattikorkeakoulujen, lääninhallituksen, Lapin liiton ja kuntayhtymän edustajista.

Lapin sosiaalialan osaamiskeskus on luonut yhteydet käytännön kenttään. Osaamiskeskus -hankkeen aikana on avattu kunnille, oppilaitoksille, järjestöille ja muille yhteistyötahoille mahdollisuus liittyä osaamiskeskuksen toimintaan. Samalla on rakennettu väestön asukasmäärään suhteutettu rahoitusrakenne, joka mahdollistaa pienempienkin kuntien mukaan tulon järjestelmään.

Tällä hetkellä (30.11.2001) sitoutuneita kuntia on 18 (Enontekiö, Inari, Kemi, Kemima, Kemijärvi, Kittilä, Kolari, Muonio, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Rovaniemen kaupunki, Rovaniemen maalaiskunta, Savukoski, Simo, Sodankylä, Tornio, Utsjoki). Toiminta on avointa kaikille sosiaalialan toimijoille niin, että siinä voivat olla mukana kaikki kiinnostuneet. Jatkossa osaamiskeskuksella on tarkoitus lähestyä myös yksittäisten kuntien edustajia ja siellä sosiaalialan työntekijöitä esittäen mahdollisuutta osallistua ja liittyä toimintaan mukaan.

Kolmannen sektorin rooli on myös tärkeä. Järjestökentältä sitoutuneita toimijoita ovat Lapin sosiaaliturvayhdistys ry, Nuorten ystävät ry, Rovalan settlementti ry ja Lapin Ensi- ja Turvakoti ry. Järjestökentän kanssa on käyty alustavia neuvotteluita yhteistyöstä.

Muita toimijoita ja osallistuja- ja yhteistyötahoja ovat Lapin yliopisto, Oulun yliopisto, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Rovaniemen ammattikorkeakoulu, Kemi-Tornio seutukunnan hyvinvointipalveluiden osaamisverkostohanke, Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä, Lapin liitto ja Lapin lääninhallitus sekä Saamelaiskäräjät. Mainittujen yhteistyötahojen kanssa on käyty alustavia neuvotteluita yhteistyön roolista, tarpeista. Samalla on käynnistetty hankesuunnittelu eri yhteistyötahojen kanssa.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseksi on määritelty erityinen valtakunnallinen tehtävä liittyen Saamelaisalueen sosiaalityön ja saamenkielisten hyvinvointipalvelujen erityisosaamisen kehittämiseen. Osaamiskeskus toteuttaa EU-tavoite 1-ohjelmaa Lapissa. Ohjelman tarkoituksena on paikalliskulttuurien, erityisesti Saamelaiskulttuurin säilyttäminen sekä Lapin läänin elinolosuhteiden ja lappilaisen osaamisen kehittäminen. Yhteistyö ja substanssialueen hankesuunnittelu on käynnistetty Saamelaisalueen kuntien, Saamelaiskäräjien ja Samisoster ry:n kanssa. Samalla on sovittu alustavasta yhteistyöstä Norjan Saamelaisalueen tahojen kanssa.

8.6 Rahoitus

STM myöntämä rahoitus Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnitteluun on jaettu Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen ja Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaan. Lisäksi saamelaisväestön erityistarpeita varten on kohdennettu 150 000 markan määräraha Saamelaiskäräjille. STM myöntämä raha (750 000 mk) on kohdennettu seuraavien sopimusten mukaisesti:

- Yhteistyösopimus Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus: Sopimus Lapin yliopiston ja Oulun kaupungin välisistä yhteistyön ehdoista Lapin yliopiston koordinoimassa ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus hankkeessa (5.12.2001)
- Yhteistyösopimus Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus: Sopimus Lapin yliopiston ja Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymän välisistä yhteistyön ehdoista Lapin yliopiston koordinoimassa ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus hankkeessa (15.8.2001 ja 5.12.2001)
- Yhteistyösopimus Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus: Sopimus Lapin yliopiston ja Saamelaiskäräjien välisistä yhteistyön ehdoista Lapin yliopiston koordinoimassa ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus hankkeessa (15.8.2001)

Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämä rahoitus on käytetty osaamiskeskustoiminnan valmisteluun, yhteistyösuhteiden rakentamiseen ja sisällön suunnitteluun vuoden 2001 aikana.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa rahoittaa Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen osalta myös Lapin maakuntaliitto ja Oulun sosiaalialan osaamiskeskuksen osalta Pohjois-Pohjanmaan liitto ESR-rahoituksen kautta.

9 DET FINLANDSVENSKA KOMPETENSCENTRET INOM DET SOCIALA OMRÅDET – RUOTSINKIELI- NEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

*Eini Pihlajamäki
Mirjam Kalland
Gun Andersson*

FÖRORD

Efter en ett och ett halvt år lång, intensiv planeringsperiod grundades Det finlands-svenska kompetenscentret inom det sociala området den 14 december 2001. I föreliggande rapport författad av planerare Eini Pihlajamäki, utvecklingschef Mirjam Kalland och klinikplanerare Gun Andersson, redogörs för planeringsprocessen bakom grundandet av kompetenscentret samt för redan existerande verksamhet inom detta. Vidare behandlas sådana profilområden som kommer att vara centrala i centrets verksamhet.

Verksamheten inom kompetenscentret inkluderar många olikartade uppgifter. På ett övergripande plan är centrets målsättning att skapa bestående samarbetsstrukturer mellan praxis, forskning och undervisning inom det sociala området. I praktiken innebär detta bl.a. initierande av forsknings-, utvärderings- och utvecklingsprojekt, konsultationsmöjligheter och expertkartotek samt en integration av undervisning och yrkespraxis inom det sociala området. En viktig uppgift inom kompetenscentret blir således att initiera eller utveckla innovativa projekt. Samtidigt ser vi det som viktigt att kompetenscentret inte enbart fungerar som en motor för initierandet av enskilda nya projekt. Verksamhet och metoder bör utvärderas, och speciellt dessas konsekvenser bör på ett omfattande och långsiktigt sätt studeras och sammanfattas för att bidra till en kumulativ kunskapsutveckling på det sociala området.

När vi summerar upp verksamheten under planeringsåret 2001 kan vi konstatera att kompetenscentret redan hunnit komma igång med ett flertal viktiga aktiviteter; En resursbank inom det sociala området är under utveckling, tre aktuella seminarier har anordnats, ett skilt projekt för socionomer som skrivit in sig för magistersstudier har inletts tillsammans med olika berörda samarbetsparter, och utvecklingsprojekt och kurser vid den utbildnings- och undervisningskliniken som ingår i kompetenscentret har genomförts.

Riktat vi blicken framåt ser vi som en av kompetenscentrets viktiga uppgifter att hitta en balans mellan forskning, utbildning och utveckling – en levande dialog mellan dessa områden är en förutsättning för systematiska jämförelser av verksamheten och kunskapslyftet inom det sociala området. En annan central uppgift är att gå vidare med planeringen av den regionala verksamheten; här bör de olika regionala särdragen och be

hoven utgöra grunden för verksamheten. En tredje uppgift blir att inleda samarbete både på nationell och nordisk nivå; här framstår bl.a landets övriga kompetenscenter som självklara samarbetsparter. Likaså kommer nordiskt samarbete, bl.a. med motsvarande forsknings- och utvecklingsenheter i Sverige, att vara av central betydelse vid utvecklandet av verksamheten.

Aktiebolaget Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området står alltså inför intressanta utmaningar samtidigt som förväntningarna på dess verksamhet är stora. Grundandet av kompetenscentret i december 2001 utgjorde slutet på en planeringsprocess – men bara inledningen på den egentliga verksamheten. Vi vill i det här sammanhanget tacka alla dem som medverkat till grundandet av kompetenscentret och alla kommuner, organisationer och utbildningsenheter som visat sitt aktiva intresse för centret.

Helsingfors 10.1.2002

Henrik Hägglund
Ordförande för planeringsgruppen
Rektor, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet

Helena Blomberg-Kroll
Projektansvarig
Professor, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet

9.1 Kompetenscentrumverksamhet – en nationell strategi för kompetenslyft inom det sociala området

Under år 2001 har Social- och hälsovårdsministeriet finansierat planeringen av åtta regionala och ett finlandssvenskt kompetenscentrum inom det sociala området. I den av riksdagen godkända statsbudgeten för år 2002 ingår ett anslag om ca 3 milj. euro för grundandet av ett heltäckande nätverk av kompetenscentra inom det sociala området, vilket innebär att från och med år 2002 kommer dessa kompetenscentra att få permanent statsunderstöd. Den statliga finansieringen baserar sig på en lag om kompetenscentrumverksamhet som trädde kraft 1.1.2002. Syftet med kompetenscentrumverksamheten är att skapa och upprätthålla en regional samarbetsstruktur som täcker hela landet. Målet är att utveckla bastjänster inom det sociala området samt att utveckla och förmedla specialservice och specialisttjänster som kräver specialkompetens.

Sedan 1980-talet har de universitet som utbildar socialarbetare haft samarbetsavtal med enskilda kommuner för att ordna den praktik som ingår i studierna. Detta samarbete har skett inom ramen för undervisningssocialcentralverksamheten. Verksamheten inom kompetenscentra är en fortsättning men också en utvidgning av denna verksamhet. I fortsättningen skall verksamheten inkludera även förskolepedagogiken.

Den nationella arbetsgruppen, som till Social- och hälsovårdsministeriet föreslog grundandet av kompetenscentra inom det sociala området, underströk att kommunerna skall

vara de centrala aktörerna i verksamheten. Alla kompetenscentra har samma basuppgifter men kompetenscentren kommer dessutom att utveckla särskild kompetens inom någon eller några sektorer inom det sociala området. Dessutom kommer kompetens att utvecklas inom sådana specialiseringsfrågor som kräver ett nationellt befolkningsunderlag.

9.1.1 Det finlandssvenska kompetenscentrets grundläggande uppgifter

Det finlandssvenska kompetenscentret är ett nationellt kompetenscentrum vars uppgift är att främja forskning, undervisning och utvecklingsarbete inom det sociala området på svenska i Finland.

Det finlandssvenska kompetenscentrets grundläggande uppgifter är att

- skapa bestående samarbetsstrukturer mellan praktik, forskning och undervisning på högskolenivå
- stödja kommuner att utveckla bas- och specialservicen inom den sociala sektorn
- erbjuda de anställda möjligheter att utveckla sitt yrkeskunnande
- erbjuda hjälp med att utveckla personalens projektfärdigheter
- erbjuda konsultationstjänster, förmedla experter
- erbjuda hjälp med att utvärdera effektiviteten och ändamålsenligheten av verksamheten inom den sociala sektorn
- ansvara för att god undervisning och forskning kommer alla svensk- och tvåspråkiga kommuner till gagn

En av de mest centrala uppgifterna för kompetenscentret är att främja interaktionen mellan forskning, utbildning och praktik inom det sociala området. Detta innebär att såväl kompetenscentret som kommunerna är aktiva aktörer i en gemensam strävan efter kunskapslyft. Kompetenscentret strävar således efter att fungera som en förmedlande länk mellan praktik samt forskning och undervisning på högskolenivå. Detta innebär att det är kompetenscentrets uppgift att fånga upp projekt och specialkunnande som finns i kommunerna och förmedla detta kunnande till andra, men även att snabbt reagera på problem och

9.1.2 Varför kompetenslyft inom det sociala området?

Många kommuner i Svenskfinland och anställda inom den sociala sektorn befinner sig i en ytterst krävande situation. Verksamheten kännetecknas idag av ekonomiska inbesparingar och resurs-knapphet. Problemet med knappa resurser förstärks av att kommunerna fått nya uppgifter och ansvarsområden. Små kommuner saknar ofta resurser att tillgodose invånarna med alla former av basservice, det krävs samarbete med grannkommuner och ”mångsysslare” som tjänsteinnehavare. I de stora tvåspråkiga kommunerna med finska som majoritetsspråk ”försvinner” de svenskspråkiga klienterna och behovet av service på svenska blir inte alltid tillfredsställt.

Personalen inom den sociala sektorn förväntas utveckla sitt kunnande, ta i bruk nya arbetsmetoder och ha färdigheter att med hjälp av olika projekt utveckla organisationens möjligheter att klara nya uppgifter. För att personalen skall utveckla ett professionellt sätt att arbeta, behöver den möjlighet och tid att strukturera sina kunskaper och färdigheter. Behovet av handledning och konsultation växer, speciellt i små kommuner.

Ökade krav både från klienterna, arbetsledningen och beslutsfattarna medför ett stort tryck på den sociala sektorn. Det ökade drogmissbruket bland ungdomar, småbarnsfamiljer med multiproblem och invandrarfamiljer som har problem med sina barn och unga, är exempel på utmaningar som kommunerna lyft fram i de diskussioner som förts. Bristen på vårdhem för svenskspråkiga drogmissbrukare har länge varit ett problem. Alla dessa komplexa frågor medverkar till ökade krav både på kompetens och på samarbete mellan olika sektorer och yrkesgrupper.

Förutom diskussionerna med representanter för kommuner och organisationer har som grund för analysen av situationen inom det sociala området varit den utredning av socialt arbete och social service i svensk- och tvåspråkiga kommuner i Finland som utfördes vid Svenska Social- och kommunalhögskolan år 1998. (Gunborg Jakobsson och Åsa Rosengren (red.), Samma på svenska?, SSKH Meddelanden 53/1998). Enligt utredningen upplever kommunerna brister bl a i personalens kompetens gällande barnskyddsarbete, hemservice för barnfamiljer och äldre samt socialarbete. När det gällde brister i service visade det sig att många kommuner saknar tjänster för vård av missbrukare.

9.2 Verksamhetsområde och befolkning

Det finlandssvenska kompetenscentret är enligt lagen om kompetenscentrumverksamhet inom det sociala området ett nationellt kompetenscentrum som skall ansvara för den svenskspråkiga befolkningens behov. I praktiken är kompetenscentrets verksamhetsområde således Svenskfinland, dvs det område som omfattar alla svensk- och tvåspråkiga kommuner i Finland. Landskapet Åland utgör ett särskilt samarbetsområde för kompetenscentret. Kompetenscentrets verksamhetsspråk är svenska. Statsbidraget till det finlandssvenska kompetenscentret betalas enligt den procentandel som den svenskspråkiga befolkningen utgör av landets totala befolkning.

Landskap med svenska och tvåspråkiga kommuner är Nyland (105 035 svenskspråkiga invånare), Östra Nyland (31 545), Egentliga Finland (26 305), Kymmenedalen (1 656), Österbotten (91 138) Mellersta Österbotten (6 873), Åland (24 104). Det totala antalet svenskspråkiga invånare i Finland är 292 439 (31.12.1999).

Antalet svenskspråkiga invånare enligt kommunens språkliga status är följande:

	Svenskspråkiga	%
Enspråkigt svenska kommuner (21, Åland 16)	40 831	14
Tvåspråkiga kommuner, svenskspråkig majoritet (22)	105 855	36
Tvåspråkiga kommuner, finskspråkig majoritet (20)	133 182	46
Enspråkigt finska kommuner	12 571	4

Åtta av tio finlandssvenskar bor i en tvåspråkig kommun och hälften bor i kommuner med svenskspråkiga som minoritet. Kommunerna med den största svenskspråkiga befolkningen är Helsingfors (36 362), Esbo (19 824), Borgå (15 368) och Vasa (14 497). I alla dessa kommuner är de svenskspråkiga i minoritet. I huvudstadsregionens kommuner är antalet svenskspråkiga 65 612 vilket utgör ca 7 % av befolkningen (945 725).

Säkerställandet av bas- och specialservice på svenska i de kommuner där den svenskspråkiga befolkningen är i minoritet kan, om inte särskilda insatser görs, vara svårt även om antalet invånare är relativt stort. Stärkandet av den svenskspråkiga servicen också i huvudstadsregionen är därför viktigt. Det bör vidare noteras att merparten av de två- och svenskspråkiga kommunerna är små till invånarantalet, vilket ökar behovet av handledning och konsultation i dessa.

Kompetenscentrets målsättning är att finna modeller för en utveckling av kunnandet inom det sociala området som beaktar de svensk- och tvåspråkiga kommunernas samt regionernas särdrag och behov. För att i större detalj identifiera såväl kompetensproblem som områden för specialkunnande som existerar på fältet har det hållits möten mellan det finlandssvenska kompetenscentrets planerare och socialdirektörer samt socialarbetare från svensk- och tvåspråkiga kommuner.

9.3 Kompetenscentret tar form

9.3.1 Initiativtagarna och planeringsprocessen

Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet (SSKH) påbörjade våren 2000 tillsammans med socialpolitiska institutionen vid Helsingfors universitet (HU) och Helsingfors stad planeringen av den finlandssvenska kompetenscentralen. (Formen kompetenscentralen ändrades senare på rekommendation av språkvårdsbyrån till kompetenscentrum). Professor Helena Blomberg-Kroll, SSKH fungerade ända från början som projektansvarig.

En planeringsgrupp sammankallades till sitt första möte den 3 oktober 2000. Till gruppen kallades representanter från alla svenskspråkiga utbildningsenheter på universitets- och högskolenivå, från de centrala organisationerna inom den tredje sektorn och från kommuner från alla regioner med svenskspråkigt inslag samt från Finlands kommunförbund. Projektet fick därför från början en stark förankring i hela det finlandssvenska fältet.

I planeringsgruppen har ingått socialdirektör Ulla-Stina Henricson, byråchef Gunilla Englund, planerare Gun Andersson, Helsingfors; social- och hälsovårdsdirektör Maj-Len Söderlund, Ekenäs; social- och hälsovårdsdirektör Märta Marjamäki, Pargas; socialdirektör Alice Backström, Korsholm; social- och hälsodirektör Leena Kokko, Sibbo; överläkare Stig-Eyrik Björkqvist, Kårkulla samkommun; utvecklingschef Berndt Långvik och utvecklingschef Rolf Eriksson, Finlands kommunförbund; avdelningschef Tomas Lundberg, Ålands landskapsstyrelse; verksamhetsledare Carita Lundin/Monica Martens-Seppelin, Sydkustens Förbund, utvecklingschef Gun Eklund, Sambundet Folk

hälsan; verksamhetsledare Elisabet Hakkola/Eivor Söderström, Barnavårdsföreningen i Finland; verksamhetsledare Boris Björklund, Finlands Svenska Socialförbund; programchef Caritha Sjöberg/prefekt Max Gripenberg, Arcada; lektor Mona Granholm/programchef Mikael Nygård, Svenska yrkeshögskolan; programchef Christine Welander, Yrkeshögskolan Sydväst; professor Gunborg Jakobsson, Åbo Akademi; professor Synnöve Karvinen-Niirikoski, Helsingfors universitet; professor Helena Blomberg-Kroll, prorektor Inger Siiriäinen och lektor Marina Bergman, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet; forskare Mirjam Kalland, Rädda Barnen/Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU. Som planeringsgruppens ordförande har fungerat rektor Henrik Hägglund och som sekreterare planerare Eini Pihlajamäki, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

Planeringsgruppen har under perioden oktober 2000 till oktober 2001 sammanträtt sammanlagt sex gånger. Dessutom har ett mindre arbetsutskott sammanträtt vid behov och en arbetsgrupp, bestående av representanter för kommuner, har detaljplanerat bildandet av aktiebolaget.

Förutom planeringsgruppens och arbetsgruppernas möten har det fr.o.m. hösten 2000 hållits informations- och diskussionstillfällen främst med socialdirektörer och anställda inom det sociala området i olika delar av Svenskfinland.

I Österbotten har Korsholms kommun och Pedersöre kommun varit värdar för träffar. Dessutom har diskussioner förts vid Svenska Österbottens Förbund i Vasa och vid institutionen för barnpedagogik vid Åbo Akademi i Jakobstad samt vid Samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi i Vasa.

I Åboland hölls det första mötet med kommuners representanter vid Kårkulla i Pargas. Den andra gången fungerade Pargas stad som arrangör och den tredje gången stod yrkeshögskolan Sydväst i tur. I Åbo har information om kompetenscentrets planering givits dessutom vid ett av Länsstyrelsen ordnat möte och vid en kongress som arrangerades av Kårkulla samkommun och Finlands svenska socialförbund i Åbo.

På Åland arrangerade landskapsstyrelsens social- och hälsovårdsavdelning ett informations- och diskussionstillfälle.

I Nyland har kommunernas personal inom den sociala sektorn informerats i samarbete med planerarna för det regionala kompetenscentret i Nyland. Dessutom har i Karis arrangerats ett informationstillfälle om magisterstudier och om kompetenscentret.

För kommunerna i Östra Nyland arrangerade Östra Nylands Förbund ett informations- tillfälle i Borgå. Därtill har kompetenscentret diskuteras vid enskilda träffar. I södra Finland har seminarier om specialtjänster och kompetenscentrumverksamhet ordnats av länsstyrelsen. Vid två av dessa tillfällen har det funnits möjlighet att informera också om planeringen av Det finlandssvenska kompetenscentret. Södra Finlands skolpsykologer och kuratorer informerades om kompetenscentret vid deras möte i Karis.

I huvudstadsregionens kommuner har det hållits ett antal enskilda möten. Huvudsakligen har diskussioner förts om klinikens verksamhet.

Vid Svenska social- och kommunalhögskolan har personalen informerats. Högskolans gäster från Finlands Kommunförbund och samarbetsdelegation vid SSKH har informerats om planeringsprocessen vid olika tillfällen.

Information om planeringsprocessen skickades ut via pressen den sista januari 2001. Åtminstone i Borgåbladet, Västra Nyland, Åbo Underrättelser och Vasabladet ingick artiklar som beskrev hur projektet framskred. I början av mars 2001 informerades kommunerna per brev om planeringen av kompetenscentret (bilaga 1). I slutet av september år 2001 hade planeringsprocessen framskridit så långt att ett brev med information om grundandet av kompetenscentret samt ett erbjudande att teckna aktier i det aktiebolag som skulle bildas kunde skickas till svensk- och tvåspråkiga kommuner, utbildningsenheter och centrala tredje sektorns organisationer (bilaga 2).

Också i Finlands Kommuntidning ingick i september 2001 en artikel i vilken redogjordes för planeringen av kompetenscentret och bildandet av aktiebolaget. Dessutom var ordförande för planeringsgruppen, rektor Henrik Hägglund i oktober 2001 inkallad av riksdagens social- och hälsovårdsutskott för att uttala sig om förslaget till lag om kompetenscentrumverksamheten.

9.3.2 Aktiebolaget Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området grundas

Planeringsgruppen diskuterade under år 2001 olika alternativ till förvaltning av verksamheten vid kompetenscentret. Två alternativ fick mest understöd: förening och aktiebolag. Vid en jämförelse stannade man för ett aktiebolag bl.a. med motiveringen att aktiebolag har visat sig vara en smidig modell för att samla intresset och att beslutsfattandet är enkelt och snabbt i ett aktiebolag.

Planeringsgruppen beslöt att erbjuda 5–20 aktier/intressent för teckning hösten 2001. Man beslöt sätta i gång verksamheten med dem som redan nu är intresserade att komma med samt hålla dörren öppen för nya intressenter i framtiden.

Ett aktiebolag för att driva kompetenscentrumverksamheten grundades på den konstituerande stämman den 14.12.2001 vid Svenska social- och kommunalhögskolan. Trettio kommuner, en samkommun, två universitet, tre yrkeshögskolor och sex tredje sektorns organisationer tecknade inalles 343 aktier á 80 Euro (bilaga 3). Aktieteckningen gick således över förväntan.

På den konstituerande stämman valdes en styrelse för aktiebolaget. Styrelsen består av 12 representanter och deras suppleanter (bilaga 4). Styrelsen valde socialdirektör Ulla-Stina Henricson till ordförande. Styrelsens ordförande befullmäktigades att sköta funktionen som aktiebolagets verkställande direktör tills en VD har anställts.

9.3.3 Förvaltningsmodellen

Kompetenscentret består av en kompetenscentrumbyrå, en klinik i Helsingfors och utlokaliserade regionala enheter. Med begreppet region avses landskapet Nyland, landskapet Östra Nyland och landskapet Österbotten samt Åboland och Åbo stad från landskapet Egentliga Finland.

Kompetenscentrets byrå finns sedan 1.9.2001 vid Norra Hesperia 15 A i Helsingfors och kliniken vid Svenska socialservicebyrån, Södra socialcentralen på Malmgatan 3 F i Helsingfors. Båda enheterna skall betjäna hela Svenskfinland.

Kompetenscentret har för avsikt att grunda forsknings- och utvecklingsenheter i de finlandssvenska regionerna (landskapen). De regionala enheterna kommer att ha egna regionala råd som drar upp riktlinjerna för verksamheten. Om inrättande av regionala enheter beslutar bolagets bolagsstämma. Dessutom tillsätter bolagsstämman högst fyra regionala råd, ett klinikråd samt ett vetenskapligt råd. Råden består av högst sju medlemmar. Bolagsstämman väljer rådets ordförande bland medlemmar i aktiebolagets styrelse.

Kompetenscentret leds av aktiebolagets styrelse och verkställande direktör. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors universitet, Åbo Akademi och Helsingfors stad tillsätter enligt bolagsordningen en styrelsemedlem var samt dennes suppleant. Då bolagsstämman väljer styrelse skall dessutom följande beaktas: regionerna skall ha var sin representant, de svenskspråkiga yrkeshögskolorna minst en gemensam representant och den tredje sektorns organisationer, som är aktieägare i bolaget, minst en gemensam representant i bolagets styrelse.

9.3.4 Personalen vid kompetenscentret

Kompetenscentrets personal kommer enligt planerna att bestå av en verkställande direktör, en projektledare, en projektforskare i anknytning till klinikverksamheten och tre till fyra projektledare eller projektforskare som arbetar inom de regionala forsknings- och utvecklingsmiljöerna. Därtill kommer det att finnas forskarstuderande som verkar antingen vid kompetenscentret, vid kliniken eller vid de regionala enheterna.

Klinikens personalresurser har under år 2001 bestått främst av personal anvisad från Helsingfors universitet och Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingfors stad och Kompetenscentret. Vid kliniken kommer enligt planerna för år 2002 att arbeta en ½ klinikprofessor, en lektor och en projektforskare samt en forskar- och en utvecklingssocialarbetare. Den andra halvan av klinikprofessuren är förlagd till Heikki Waris-institutet vid Helsingfors stad. Huvudstadsregionens övriga kommuner, yrkeshögskolorna samt den tredje sektorns organisationer utreder vilka resurser de kan ställa till förfogande. Internationella forskare kommer att engageras i klinikens undervisnings- och forskningsverksamhet. Vid Svenska social- och kommunalhögskolan har man utvecklat ett system med s.k. International Readers som går ut på att internationellt välrenommerade professorer undervisar och forskar vid högskolan en månad per år under en treårsperiod.

Prof. Lena Dominelli, Southampton University, är samarbetspart inom SSKH:s internationella program. Prof. Malcom Payne från Manchester Metropolitan University och doc. Tommy Lundström från Stockholms universitet kommer att undervisa vid kliniken inom ramen för sina docenturer vid Helsingfors universitets socialpolitiska institution.

För perioden 1.9. – 31.12.2001 anställdes Mirjam Kalland som utvecklingschef på deltid. Eini Pihlajamäki har varit anställd som planerare sedan augusti år 2000. Helsingfors stad har anställt personal vid kliniken: Gun Andersson fungerar som planerare sedan maj 2001 och två utvecklings-socialarbetare, Caritha Sjöberg och Elisabeth Wickström, har arbetat med metodutveckling fr o m september 2001 till december 2001 respektive mars 2002. Lektorsundervisningen vid kliniken har under hösten 2001 sköts av Marina Bergman, SSKH.

Bolagets styrelse kommer i början av år 2002 att uppgöra en personalstrategi och besluta om ledigansläendet av befattningar och anställandet av personal.

9.3.5 Finansiering av planeringen

Planeringen av kompetenscentret finansierades fram till 28.2.2001 av Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors universitet och Helsingfors stad samt social- och hälsovårdsministeriet som beviljade 75 000,00 mark för planeringen eller en motsvarande summa som de tre först nämnda tillsammans. För tiden 1.3. – 31.12.2001 beviljade SHM ett verksamhetsbidrag om 350 000,00 mark. Därtill har Helsingfors stad finansierat det utvecklingsarbete som utförts vid kliniken; tre personer har varit anställda för inalles 14 månader under år 2001. Fr.o.m. hösten 2001 har också undervisningsresurser från SSKH och Helsingfors universitet kanaliserats till kliniken. Därtill beviljade Kulturfonden ett bidrag om 25 000,00 mark för den barnkonferens som arrangerades i Jakobstad i november 2001. För år 2002 kommer kompetenscentret att beviljas statsunderstöd om ca 169 000 Euro.

9.4 Verksamhetsformer

I lagförslaget om kompetenscentrumverksamhet inom de sociala området sägs att syftet är att främja utvecklingen av bas- och specialkompetensen inom det sociala området genom en växelverkan mellan praktik och forskning. Vad innebär då denna bas- och specialkompetens, och varifrån har behovet uppstått av en växelverkan mellan praktik och teori? Och vilka skall vara aktörerna inom denna växelverkan?

Socialt arbete och arbete inom det sociala området utövas främst på kommunal nivå och inom den tredje sektorn i vårt land. Det stora flertalet socialarbetare är kvinnor. Under Heikki Waris- seminariet i Nordsjö 25.10.2001 uttryckte professor Antti Karisto att socialt arbete kännetecknas av kvinnokunskap. Med kvinnokunskap syftade han på kunskap i omsorg och i att bemöta människor i nöd. Denna kunskap kan också betecknas som *tyst* kunskap (från Michel Polanyis tacit knowledge), vilket innebär att kunskapen

är procedural, och sällan lyfts upp till reflektion. Som motsatsen till tyst kunskap kan användas Bertrand Russells kunskapsbegrepp *knowledge by description*. Denna kunskap förs vidare via muntlig eller skriftlig överföring från en kunskapsinnehavare till en annan. Vidare har vi *knowledge by experience*, som bygger på egen erfarenhet. Denna kunskap kan, i motsats till den tysta kunskapen, vara artikulerad.

Flertalet filosofer delar den åsikten, att verklig kunskapsutveckling kan ske först då vi förenar de olika vägarna till kunskap. Då uppstår nya synteser, och ett verkligt kompetenslyft. Inom det sociala området har nu ett stort steg tagits som möjliggör en växelverkan mellan kompetensen på fältet och kompetensen i teorin. Denna växelverkan skall bli ömsesidig så, att teorin får möjlighet att ta del av den tysta kunskap som finns hos socialarbetarna i Svenskfinland, och dessa i sin tur blir delaktiga i den teoretiska kunskapsutveckling som därmed med nödvändighet kommer att ske. Aktörerna i denna kompetensutveckling kommer att vara kommunerna, högskolorna och universiteten, samt organisationer inom den tredje sektorn. Svenskfinlands kompetenscentrum kommer huvudsakligen att använda sig av följande metoder för kompetensutveckling: utbildning och forskning; projektarbete i regionerna; konsultation och resursbanker.

9.4.1 Resursbank – konsultation

Hur skall då detta gå till? Hur kan vi fånga upp den tysta kunskapen? Hur kan vi förmedla nya synteser av kunskap på det sociala området till dem som arbetar i kommunerna? Ett första steg blir att utveckla resursbanker och konsultationsverksamhet.

Resursbanken håller på att utvecklas i och med att ca 80 socialarbetare och andra anställda inom det sociala området som har specialutbildningar och/eller som är intresserade av att föreläsa, ge handledning och konsultation etc. har anmält sig till kompetenscentrets sakkunnigregister. Syftet med resursbanken är att skapa ett sakkunnigkartotek så att möjligheterna att vid behov få tag på sådant kunnande /expertis som inte finns till förfogande i den egna arbetsmiljön förbättras. En ledande princip för kompetenscentret är att specialkunnande och goda modeller som skapas i de regionala miljöerna bör spridas så att de kommer alla kommuner till godo – resursbanken är ett steg i denna riktning.

Kartoteket har redan visat sig ha en uppgift. Både föreläsare och handledare har kunnat förmedlas. För att materialet kunde användas maximalt borde dock personalresurser med gott IT-kunnande finnas tillgänglig för att organisera materialet och uppdatera det.

Den grupp, som ännu inte beaktats, är personer verksamma inom förskolepedagogiken. Hur ett kartotek bäst kunde uppgöras för deras del, bör diskuteras med personalen vid institutionen för barnpedagogik vid Åbo Akademi.

Det är också viktigt att utveckla extranet- och intranetsarbete med den sociala sektorn i kommunerna, så att det blir lätt för socialarbetarna att självständigt koppla in sig på resursbanken samt att få upplysning om fortbildning, seminarier, forskningsrapporter etc. I fall kommunens socialarbetare saknar Internetkoppling i sina datorer, är det skäl att fundera över ett projekt med detta tema.

Både kompetenscentret och kliniken kommer att fungera som konsultationsenheter. Kompetenscentrets byrå kunde närmast förmedla information om sakkunniga på olika områden medan kliniken kunde tillhandahålla konsultationsmöjligheter. Från början av år 2002 kommer Kompetenscentret att kunna erbjuda juridisk konsultation inom det sociala området per e-post och muntligt (telefonid en gång per vecka). Servicen är i första hand avsedd för aktionärer i bolaget. Även konsultation i barnskyddsfrågor och missbrukarvård är under planering.

9.4.2 Fortbildning

Hösten 2001 arrangerades tre aktuella seminarier. Det första handlade om "Mångkulturell förståelse och handling" och anordnades tillsammans med Svenska yrkeshögskolan i Vasa den 5.- 6.11.2001, det andra seminariet "Sociala problem i medier" arrangerades 8.-9.11.2001 vid SSKH och det tredje seminariet "Upptäck hela barnet" anordnades som en konferens tillsammans med institutionen för barnpedagogik vid Åbo Akademi i Jakobstad den 15.-16.11.2001. Alla tre tillfällen hade många deltagare, men barnkonferensen mest; 140 personer. Seminarierna strävade efter att erbjuda ett tvärvetenskapligt och multiprofessionellt forum för diskussion och samarbete mellan forskare och praktiker. Dessutom insamlades under seminarierna information om det specialkunnande som finns inom dessa områden för att komplettera resurskartoteket.

Dessa seminarier kunde få en regelbunden fortsättning med början från år 2002 så att olika regioner agerar värdar i tur och ordning – bl.a. Åland har visat ett intresse för att ordna en barnkongress i Mariehamn hösten 2002.

I december 2001 påbörjades en fortbildning med deltagare från kommuner i Östra Nyland "Gränsöverskridande samarbete – att leda projekt i glesbygd". Syftet med fortbildningen är att tillsammans utveckla arbetsmetoder och gemensamma servicemodeller för förebyggande arbete inom barnskydd. Fortbildningen finansieras av Länsstyrelsen i Södra Finlands län och de deltagande kommunerna och den arrangeras av Svensk vuxenutbildning vid SSKH. Detta projekt kommer att genomföras i form av ett learning by doing -koncept, där kommunerna lär sig om projektledning och samarbete över sektorgränserna i kommunen samtidigt som de tar i ett aktuellt problem inom barnskyddet. Denna typ av kunskapsinhämtande är prototypen för den form av kompetensutveckling som man avser utveckla inom kompetenscentret.

Till kompetenscentret kan också kopplas aktörer inom den tredje sektorn som specialiserat sig på något specifikt problem inom det sociala området, som tex. barnskydd, invandrarfrågor, små handikappgrupper eller rusmedelsfrågor. Den tredje sektorns specialkompetens är långt en outnyttjad resurs inom undervisningen i socialt arbete.

9.4.3 Magisterstudier i socialt arbete för utexaminerade socionomer

Utbud av fortbildning och fortsatt utbildning kommer att utgöra en naturlig grund för ett kompetenslyft i socialt arbete. Dessutom finns ett växande intresse bland tidigare utexaminerade socionomer att kunna avlägga magisterexamen. På 1990-talet har ca 300 socionomer utexaminerats från SSKH. Denna stora grupp av utexaminerade socionomer har ofta en diger arbetserfarenhet bakom sig, och skulle genom att inleda magisterstudier utgöra en stor forskningspotential som bl.a. skulle komma kommuner till gagn.

Tillsammans med Helsingfors universitet och SSKH har kompetenscentret organiserat ett skilt projekt för de utexaminerade socionomerna. Sommaren 2001 arrangerades förberedande studier i vetenskapligt skrivande i samarbete med Hangö Sommaruniversitet och Åbo Akademi.

Redan under år 2001 anmälde drygt 40 personer sitt intresse för fördjupade studier. Möjlighet för kompletterande studier för de som utexaminerats före 1990 har arrangerats. Dessa studier och påbörjandet av fördjupade studier har möjliggjorts av en extra lektorstjänst som Helsingfors universitet och Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet finansierar tillsammans. Lektoratet sköts av lektor Johanna Björkenheim. För studier på fördjupad nivå och för postgraduala studier ansvarar professor Synnöve Karvinen-Niinikoski vid Helsingfors universitet.

9.4.4 Regionala forskningsmiljöer – regionala enheter

Inom ramen för planeringen har under år 2001 utretts på vilket sätt kompetenscentret kan stödja den regionala verksamheten inom "Projektet nätverk för specialservice (VEP)". Regionala/kommunala utvecklingsidéer kan förverkligas med stöd och draghjälp av kompetenscentret och centrets projektforskare som kommer att fungera i lokalmiljön.

Genomförandet av projekt förutsätter också kommunernas eller regionkommunernas egna insatser, t.ex. vid implementering av nya arbetsmetoder. Om grundande av regionala enheter har tillsvidare förts endast preliminära förhandlingar, men ett intresse finns åtminstone i Österbotten samt i Östra Nyland där ett samarbete med Etelä-Suomen osamiskeskus har diskuterats.

Regionala råd kommer att dra upp riktlinjer för de regionala enheternas verksamhet, främjar samarbete mellan kommunerna, utbildningsenheterna och tredje sektorns organisationer i regionen.

Kompetenscentrets målsättning är att finna modeller för en utveckling av kunnandet inom det sociala området som beaktar de svensk- och tvåspråkiga kommunernas och regionernas särdrag och behov. För att i större detalj identifiera såväl kompetensproblem som områden för specialkunnande som existerar på fältet har det hållits möten mellan kompetenscentrets planerare och socialdirektörer samt socialarbetare från svensk- och tvåspråkiga kommuner.

Behovet av hjälp med utvärdering av verksamheten inom det sociala området togs ofta upp vid diskussionerna. Även behovet att finna nya metoder i arbete med familjer och barn nämndes vid så gott som varje tillfälle. I Österbotten tog man också upp problem med barn i invandrarfamiljer.

I Österbotten arrangerades två seminarier kring dessa teman. Vid svenska yrkeshögskolan diskuterades under två dagar det mångkulturella samhället och möjligheter att handla för att nå positiva resultat. I Jakobstad arrangeras tillsammans med institutionen för barnpedagogik vid Åbo Akademi en barnkonferens. Under konferensen ”Upptäck hela barnet” presenterades trender och aktuell forskning samt handlingsmodeller och beredskap att ta i tu med utmaningar och möjligheter som finns i barndomen.

Många olika yrkesgrupper är ofta involverade när det gäller barns liv. Ett bra samarbete mellan olika sektorer och yrkesgrupper är en förutsättning för att kunna förebygga problem. Konferensen strävade efter att skapa ett tvärvetenskapligt och multiprofessionellt forum för diskussion och samarbete mellan forskare och praktiker som arbetar med barn och familjer. Denna målsättning uppnåddes väl och konferensdeltagarna beskrev dagarna i mycket positiva ordalag.

9.4.5 Verksamheten vid undervisnings- och utvecklingskliniken

De traditionella metoderna för överföring av kunskap innebär att forskningen producerar kunskap om sociala fenomen, som via undervisning på basnivå förmedlas till blivande socialarbetare. Det nya är att studerande både på universitets- och yrkeshögskolenivå får integrera undervisning och yrkespraxis genom att klientarbete kommer att utgöra en del av undervisningen. Detta sker vid kompetenscentrets undervisnings- och utvecklingsklinik. Till kliniken kärnfunktioner hör således att integrera undervisning och yrkespraxis på så sätt att klientarbete vid kliniken utgör en del av undervisningen i socialt arbete på universitetsnivå, likaså skall det utgöra en del av utbildningen inom det sociala området på yrkeshögskolenivå.

En naturlig form av integrering är de obligatoriska praktikstudierna som hör till utbildningarna inom det sociala området. Kliniken har sammanställt ett kartotek över svenskspråkiga socialarbetare och socionomer från yrkeshögskolorna som är villiga att handleda studerande på praktik. Detta kartotek uppdateras kontinuerligt och används för koordinering av praktikstudierna. Dessutom planerar man att på kliniken tillgodose fortbildning inom handledning av studerande för praktikhandledare. På detta sätt bidrar kliniken till en målmedveten kompetensutveckling inom det sociala området.

Vid kliniken kopplas även forskning till undervisning i socialt arbete samt till utvärdering och utveckling av arbetsmetoder och yrkespraxis inom det sociala området.

Kliniken skall stegvis utvidgas till att bli en forsknings- och utvecklingsmiljö. Till kliniken kan till en början kopplas några forskningsprojekt som tangerar kliniken verksamhet. I och med klinikverksamheten får personalen i anslutning till kliniken nya möjligheter att utveckla sin yrkeskunskap och därmed förbättras den svenskspråkiga personalens yrkeskompetens inom det sociala arbetets område.

Forskar-socialarbetarna fungerar som handledare i klientarbete, projektarbeten och avhandlingar. De kan dessutom själva utföra postgraduala studier eller övriga forsknings- och metodutvecklingsprojekt. Många socialarbetare prövar på nya egna arbetsmetoder. En viktig uppgift är att systematisera den kunskap som uppstår i försök med nya arbetsmetoder. En möjlighet till mera systematisk metodutveckling ges utvecklingssocialarbetarna, vilka under en kortare tid (6–12 mån.) kan anknytas till kliniken. Dessa rekryteras direkt från praktiskt fältarbete. En ledande princip för kompetenscentret är att de arbetsmetoder som utvecklas vid kliniken skall förmedlas till alla i nätverket.

Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet är en av medlems-högskolorna i Nordplusnätverket för socialhögskolor (övriga medlemmar: Socialhögskolan i Esbjerg, Danmark, socialhögskolan i Reykjavik, Island, socialhögskolorna i Stavanger och Bodø, Norge, Göteborgs universitet, Sverige). Nordplusnätverket initierar, planerar och anordnar samnordiska kurser med praktisk anknytning inom socialt arbete. Nätverket betonar i sin verksamhet utveckling både av undervisningsmetoder och metoder i socialt arbete. Dessa kurser inlemmas i klinikens verksamhet så att de erfarenheter och insikter som fås via nätverkets verksamhet kan spridas till Svenskfinland i övrigt. Nordplusnätverket koordinerar och delfinansierar även studerande- och lärarutbyte mellan medlemshögskolorna. Kliniken har en stödgrupp, som under år 2001 har bestått av socialcentralchef Ulla-Stina Henricson Södra socialcentralen; byråchef Gunilla Englund, Svenska socialservicebyrån; professor Synnöve Karvinen HU, soc.pol. inst; professor Helena Blomberg-Kroll SSKH vid HU; prorektor Inger Siiriäinen, SSKH vid HU; lektor Marina Bergman, SSKH vid HU; planerare Eini Pihlajamäki, Det finlandssvenska kompetenscentret; samt från 1.9.2001 ledande socialarbetare Bettina von Kraemer från Svenska socialservicebyrån (SOSVE); utvecklingschef Mirjam Kalland, kompetenscentret och lektor Johanna Björkenheim HU, soc.pol. inst.

Utbildnings- och utvecklingskliniken finns för närvarande vid Södra Socialcentralen, Malmgatan F i Helsingfors. Utrymmesfrågan har varit en av de mera svårlösta frågorna. För närvarande finns för klinikens verksamhet tre arbetsutrymmen samt ett mötesrum, ”Akvariet”. Detta utrymme delas med Södra socialcentralens övriga enheter, vilket har begränsat klinikens möjligheter att ha verksamhet där. Eftersom utrymmesbristen gäller hela Södra socialcentralen, finns planer på utökning av antalet arbetsrum genom en flyttning till större utrymmen. I de planerna har även klinikens framtida behov beaktats.

För planeringen av kliniken anställdes Gun Andersson, från den 1 maj 2001. Från 1 den september 2001 anställdes två utvecklingssocialarbetare: Elisabeth Wickström som är anställd fram till slutet av februari 2002 vid kliniken för att utveckla förebyggande metoder inom äldreomsorgen och Caritha Sjöberg som anställdes fram till december 2001 för att utreda nuvarande vårdmetoder för svenskspråkiga missbrukare.

Verksamhet under hösten 2001

En del av höstens verksamhet har utgjorts av möten med fältarbetare och administrativ personal för att informera om kliniken samt att lyssna på deras önskemål och behov. De flesta träffarna har skett i samarbete med Heikki Waris-institutets planerare Anna Bruun samt planerarna Tarja Juvonen och Hanna Heinonen från huvudstadsregionens finska enhet (Etelä-Suomen osaamiskeskus, pääkaupunkiseudun yksikkö).

En broschyr, som presenterar den svenskspråkiga kliniken aktuella verksamhet, gjordes till invigningen av Heikki Waris-institutet. Broschyren har senare delats ut vid olika informationstillfällen. Kliniken presenteras också tillsammans med Det finlandssvenska kompetenscentret på Svenska social- och kommunalhögskolans webbsidor.

Klinikkurser

Under höstterminen har hållits två klinikkurser. Socialt arbete i barnfamiljer – Nätverksarbete och familjerådslag i Norden ordnades för studerande vid SSKH i samarbete mellan lektor Marina Bergman, Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU och ledande socialarbetare inom barnskyddet Bettina von Kraemer vid Svenska socialservicebyrån. Förutom studier på kliniken bestod kursen av en femdagars lång samnordisk kurs i Bodø, Norge. Denna studieperiod kring familjerådslag var planerad och genomfördes av Nordplusnätverket för socialhögskolor i Norden (SSKH är medlem i nätverket).

Den andra klinikkursen, Multiprofessionellt samarbete – barnomsorgen, ordnades för att ge insikter i och förståelse för samarbetsbehov inom dagvården. I kursen deltog studeranden från ARCADA och Svenska social- och kommunalhögskolan. Ansvarig för den kursen var lektor Marina Bergman från SSKH och lektor Carina Kiukas från ARCADA.

För magisterstuderande ordnades en kurs i kvalitativa metoder. Kursen ingår i uppdateringspaketet för ”gamla socionomer”. Ansvarig för kursen är lektor Johanna Björkenheim och professor Helena Blomberg-Kroll vid SSKH.

DUS-planering

DUS-verksamhet innebär studerandeled socialrådgivning. Denna verksamhet finns vid alla socialhögskolor i Norge. En arbetsgrupp som består av planerare Anna Bruun vid Heikki Waris -institutet, lektor Laura Yliruka HU soc. pol. inst., lektor Marina Bergman SSKH och Gun Andersson har träffat studeranden vid HU soc.pol. inst. och SSKH för att diskutera deras intresse för att inleda någon form av DUS-verksamhet. Anslag för studiebesök till Stavanger i Norge i mars 2002 har ansökts från Kulturfonden Norge – Finland.

9.4.6 Planerad verksamhet vid kliniken år 2002

Personalresurser

Utvecklingssocialarbetare Elisabeth Wickström fortsätter att utreda förebyggande åtgärder inom äldreomsorgen till den 28.2 2002. En befattning somforskarssocialare besätts från början av året, samt en utvecklingssocialarbetare från den 1.3.2002. Planeraren Gun Andersson fortsätter under våren. Från Helsingfors Universitet ges resurser i form av ½ klinikprofessor samt en lektor. Lektorn i socialt arbete (SSKH) Marina Bergman fortsätter med planering av klinikkurser och studerandeverksamhet vid kliniken.

Klinikkurser

Klinikkurserna under år 2002 är ännu under planering. De längst utarbetade är:

- Constructing Reflexive Practices in Social Work (professor Malcolm Payne från

Manchester Metropolitan University och professor Synnöve Karvinen-Niinikoski HU soc.pol. inst.) Kursen ordnas i mars 2002 i samarbete mellan HU soc.pol inst, Heikki Waris institutet och den svenskspråkiga undervisnings- och utvecklingskliniken. Kursen är avsedd för studerande och yrkesverksamma.

- Mental Health, Empowerment and Community Work (med bl.a. professor Malcolm Payne och Dr Jill John Manchester Metropolitan University, Aila-Leena Matthies,) Kursansvariga lektor Laura Yliruka från HU och Terhi Salokannel-Stenberg från Stadia. Kursen ordnas under febr. och mars 2002 för studerande och yrkesverksamma.
- Förebyggande metoder inom drogupplysningen (lektor Ilse Julkunen, SSKH, lektor Caritha Sjöberg, Arcada, planerare Mika Lindfors KLAARI-projektet samt studeranden från SSKH och Arcada).

Under planering:

- Attachmentmetoden (prof. Airi Hautamäki SSKH i samarbete med socialarbetare inom barnskyddet).
- Familjerådslag (lektor Maina Bergman SSKH, ledande socialarbetare Bettina von Kraemer Svenska socialservicebyrån).
- Multiprofessionellt samarbete inom dagvården (lektor Marina Bergman SSKH, lektor Carina Kiukas ARCADA).
- Missbrukarvården (lektor Caritha Sjöberg ARCADA) avsedd för fältarbetare och studeranden.
- ”Praxisdokumentation” – en kurs för studeranden som skall ut på praktik och som är intresserade av att tillsammans med en studerandekollega i ett annat nordiskt land reflektera över erfarenheter under praktiktiden. Kursen tar fasta på hur språkbruket konstruerar sociala problem och det sociala arbetet. Samtidigt ligger fokus på dokumentering. Kursen anordnas av socialhögskolorna i Nordplusnätverket för socialhögskolor. (Lektor Marina Bergman och Nordplusnätverket).

Möjligheterna att ordna klinikkurser för förskolepedagoger vid kliniken har ännu inte diskuterats men hör till ett av utvecklingsområdena under vårterminen

Tematiska utvecklingscirklar

Tematisk utvecklingscirkel innebär, att personer verksamma inom samma område eller intresserade av en speciell arbetsmetod kommer samman för att diskutera aktuella frågor inom området.

Strävan är att bl.a. utveckla ett nätverk kring familjerådslag. Syftet med detta är att kunna bygga upp en finlandssvensk resursbank för samordnare. Barnavårdsföreningen i Finland har lovat fungera som koordinerare av resursbanken av sammankallare. Samarbete inleds med POLYFONET-projektet i Västra Nyland. POLYFONET innebär att man under de två närmaste åren i samarbete med STAKES utbildar ”sammankallare” vilka fungerar som nätverkskoordinatorer och samordnare för varje medlemskommun. Koordineringen av familjerådslagsarbetet sker i samarbete med en arbetsgrupp inom Heikki Waris -institutet. I början av året sammankallas till en utvecklingscirkel kring missbrukarvård. Senare ordnas en utvecklingscirkel med inriktning på äldreomsorg.

Vetenskapliga cafén

Cafémöten kan förhoppningsvis ordnas regelbundet med klinikens egna forskarresurser och med International Readers. Ett önskemål från fältet har framförts, att listan över

cafémöten, skulle ges ut så snart som möjligt, så att fältarbetarna kunde planera in dessa. Möjligheterna att kabla ut caféträffarna till regionerna bör utredas.

Erbjudna projekt

Flera enheter har visat intresse för samarbete med kliniken. Professor Airi Hautamäkis projekt: The ecology of transmission of attachment and mentalising across three generations: mechanisms of continuity and discontinuity in two normative and one non-normative sample är ett sådant. Projektet är tänkt att utföras i samarbete med verksamma socialarbetare inom barnskyddet. Kontakt tas med 10–15 familjer där barnskyddsingripanden gjorts. Utredning görs kring mekanismen vid beslut om ett omhändertagande. De socialarbetare som deltar erbjuds utbildning i attachment-metoden.

INTERREG III A – Phare CBC Estland (kontaktperson överinspektör Leena Kirmanen, Södra Finlands länsstyrelse, socialavdelningen). Utvecklande av elevvården (inkl. skolans socialarbete) och uppbyggande av modeller för integrering av elever inom specialundervisningen. Ett fyraårigt projekt med pilotkommunerna Vanda, Kyrkslätt och Karis (svenskspråkiga skolor från Vanda, Kyrkslätt, Karis). Samarbete med motsvarande projekt i nordöstra Estland. Söker EU-finansiering. Andra finansieringskällor är landskapsförbund och deltagande kommuner. Önskar samarbete med kliniken i utvärdering av projektet.

Anhörigas stöd för mentalvården (Leif Berg, Sauli Suominen, Matti Inkinen). Föreningen kunde erbjuda klinikkurser i bl.a. metoderna pedagogiskt familjearbete och case management. Önskar stöd och hjälp i utvärdering och forskning kring metoderna. Strävar till att få PAF-finansiering.

Grankulla stad har anmält intresse för att i samarbete med kliniken utreda föräldraskap i Grankulla samt behovet av att stöda det samma. Staden vill gärna utveckla metoder för detta och samtidigt erbjuda möjligheter för studeranden att i ett riktigt projekt utveckla sina färdigheter både som professionella inom det sociala området och som forskare. Staden önskar bl.a. stöd för utrednings-, metodutvecklings- och utvärderingsarbetet. Redan nu har man i Grankulla på det svenskspråkiga högstadiet och gymnasiet ett samarbetsprojekt med Arcada (studeranden inom hälsovård samt socionomstuderanden). Projektet koncentrerar sig på arbete med de unga. De båda projekten kunde samverka inom undervisnings- och utvecklingskliniken.

9.5 Profilområden

Förutom det finlandssvenska kompetenscentret finns det 8 regionala kompetenscenter. Vart och ett av dessa har samma grundläggande uppgifter men kompetenscentren kommer dessutom att utveckla särskild kompetens inom någon eller några sektorer inom det sociala området. Dessutom kommer kompetens att utvecklas inom sådana specialiseringsfrågor som kräver ett nationellt befolkningsunderlag, t.ex. utvecklandet av social service för små handikappgrupper.

Det finanssvenska kompetenscentret har redan nu i samråd med kommunerna identifierat några viktiga profilområden. Dessa är barnskyddet; äldreomsorg; etniska minoriteter och arbete mot rasism; utvecklandet av metoder i socialt arbete; välfärdsservice och finlandssvenska levnadsförhållanden.

9.5.1 Omsorg om barn

De svenskspråkiga kommunerna har bl.a. uttryckt förhoppningar om fortbildning inom barnskyddet. Inom barnskyddet finns flera brännande frågor där kompetens kunde utvecklas i samarbete med t.ex. Åbo Akademi/Österbottens högskola och organisationer inom den tredje sektorn. Sådana frågor är t.ex. barnskyddsarbete i spädbarnsfamiljer, barnskyddsarbete i invandrarfamiljer, gravida kvinnors alkohol- och drogbruk samt barnskyddsarbete bland ungdomar som hotas av marginalisering på grund av missbruk, inlärningssvårigheter och tidig kriminalitet.

Särskilt stort behov finns för fortbildning i bedömning av risksituationer (t.ex. observation och bedömning av kvaliteten på interaktionen mellan barn och föräldrar), samt för utveckling av arbetsmetoder med familjer i riskzonen. Genom en tidigare International Reader vid Svenska social-och kommunalhögskolan vid Helsingfors Universitet, Patricia M. Crittenden, finns möjligheten att utveckla användandet av ett anknytningsteoretiskt (attachment theory) perspektiv för bedömning och behandling av familjer med social risk. Dessa metoder har med framgång använts bl.a. i England, Italien, USA och Kanada. Profilarvariga PeD Mirjam Kalland och prof. Airi Hautamäki, SSKH

Professor Marita Lindahl, Åbo Akademi, har gett ut med en monografi med namnet Vårda-Vägleda-Lära. Effektstudie av ett kompetensutvecklingsprogram för pedagoger i förskolemiljön.

Studien beskriver ett kompetensutvecklingsprogram som författaren har utvecklat och som med framgång genomförts i Sverige. Detta kompetensutvecklingsprogram kunde genomföras även bland finländska barnpedagoger.

9.5.2 Äldreomsorg

Planering av ett forskningsprojekt "Äldre i Botnia" påbörjades år 2001. Det är ett samarbetsprojekt inom äldreomsorgen i Kvarken-området med bl. a. Äldrecentrum Västerbotten, Umeå universitet, Österbottens högskola och Svenska yrkeshögskolan som deltagare. Projektets syfte är att främja forskning inom äldreomsorg och det ger goda möjligheter till specialiserings- och fortsatta studier också inom ramen för kompetenscentrets verksamhet.

Projektet kommer också att anordna konferenser kring äldre frågor och kommer således att erbjuda fortbildningsmöjligheter för personal inom branschen. Kompetenscentret strävar efter att anställa en projektforskare som har till uppgift att kartlägga intresse och

pågående forskning om äldre i Finland i syfte att skapa ett nätverk och skaffa gemensam finansiering för framtida projekt.

Profilansvarig: prof. Gunborg Jakobsson, Österbottens högskola.

9.5.3 Utvecklandet av metoder i socialt arbete

Utvecklandet av metoder i socialt arbete sker inom nationella, ett nordiskt och ett europeiskt projekt. Som en del i detta utvecklingsarbete skall genomföras en enkät till svenskspråkiga socialarbetare där syftet är att samla in information om vilka metoder och insatser som används respektive inte används inom socialt arbete i Svenskfinland. I undersökningen kartläggs inte endast vilka metoder och insatser är aktuella i Svenskfinland utan även inom vilka områden det finns behov av metodutveckling. Profilansvarig: prof. Helena Blomberg-Kroll, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

Inom magisterstudier i socialt arbete utvecklar man reflektiva undervisningsmetoder som strävar till att vidareutveckla den expertis som erfarna socialarbetare redan har. Tanken är att utveckla kunskapsproduktionen inom det praktiska arbetet samt främja forskning om lärande och kunskapsproduktion. Kunskapsproduktion och metodutveckling är också som mål i ett NordPlus -projekt, som syftar till intensifiering av undervisning och handledning inom socialarbetarutbildningen. En start för ett projekt vars syfte är att utveckla både arbets- och forskningsmetoder i socialt arbete är det internationella "Researching social work practices" symposium som hölls i Helsingfors 24.-25.10.2001. Ett internationellt nätverk kring temat är nu under planering. Helsingfors universitet är även med i ett europeisk center för forskning i socialt arbete, European Resource Centre for Research in Social Work som med finansiering från den Europeiska kommissionen, strävar efter att skapa en europeisk forskningsdatabas och ett forskningssamarbete för utvecklandet av forskningsmetoder i socialt arbete.

Profilansvarig är professor Synnöve Karvinen-Niinikoski, Helsingfors universitet.

9.5.4 Etniska minoriteter och arbete mot rasism

De svenska kommunerna har också visat intresse för en profilering på frågor kring flyktingar, invandrare och bekämpande av rasism. Professor Lena Dominelli, som är internationellt känd forskare med publikationer om bl. a. anti-diskriminerande socialarbete är samarbetspartner inom Svenska social- och kommunalhögskolans internationella program.

Ett större projekt som engagerar flera forskare har nyligen påbörjats vid SSKH. Projektet fokuserar på arbetsmarknadsintegration speciellt bland etniska minoriteter, men även inom majoritetsbefolkningen; vilka möjligheter har dessa att integreras i arbetsmarknaden, vilken roll kan etniska organisationer ha i denna integrering etc.

9.5.5 Velfärdsservice och finlandssvenska levnadsförhållanden

Ett naturligt forsknings- och utvecklingsområde för det finlandssvenska kompetenscentret är att studera frågor i anslutning till velfärdsservicen för den svenskspråkiga befolkningen; t.ex. utredningar om servicesituationen för svenskspråkiga (service)brukare, utbudet av svenskspråkig personal, hur man utvecklar en enhetlig servicekedja på svenska etc. Inom ramen för Stakes undersökningar om levnadsförhållanden i finländska kommuner samlas det in uppgifter som kunde användas vid analys av finlands-svenskarnas välfärd och levnadsförhållanden.

9.5.6 Utvärdering

Forskare vid SSKH/HU (Ilse Julkunen, Stefan Sjöblom och Katri Lamminen) har utfört en utvärderingsundersökning av ett flerårigt projekt bland ungdomar inom barnskyddet i Helsingfors. Utvärderingen har kombinerat såväl olika perspektiv som olika forskningsangrepp.

Dels undersöktes hur väl projektet förverkligats, dels vilken inverkan projektet haft på de unga och hur de upplevde sin livssituation, samt dels vilken ekonomisk inverkan projektet hade. Utvärderingen har rapporterats i SSKH:s skrifter 12/2000 (Ilse Julkunen, Harriet Strandell, Heidi Kangas (red) 'Kunnon elämä...olis hyvä jossain'.)

Ett samarbetsområde speciellt med forskare från Sverige, t ex professor Evert Vedung från Uppsala universitet, utgörs av evaluerings- eller utvärderingsforskning. Samarbetet kommer att utvidgas ytterligare i och med att kompetenscentret i samarbete med Forskningsinstitutet vid Svenska social- och kommunalhögskolan planerar att skapa en utvärderingsenhet. Det kunnande som finns vid flera svenska universitet kan utnyttjas i detta. Kompetenscentret strävar efter att hjälpa kommuner att utvärdera vad insatser i olika verksamheter leder till. Att utvärdera insatser av socialt arbete är nästan helt outvecklat i Finland och därför av speciellt intresse.

En fortsättningskurs i utvärdering arrangeras vid SSKH våren 2002. Som lärare fungerar professor Evert Vedung. Profilaransvariga: prof. Helena Blomberg-Kroll, forskningsdirektör Erland Eklund och prof. Stefan Sjöblom vid SSKH.

9.5.7 Nordiskt samarbete

Den nordiska samverkan ses som en naturlig del vid uppbyggandet och utvecklingen av kompetenscentret och samarbetet går som en röd tråd igenom flera av våra projekt. Samarbete finns t ex inom nordisk välfärdsforskning, etnicitetsforskning, barnpedagogisk forskning, forskning i äldreomsorg och forskning av den skandinaviska modellen av socialt arbete. Verksamheten inom dessa forskningsområden utgör det specialkunnande som kommer att utnyttjas inom kompetenscentret.

Under våren 2001 besökte medlemmar i planeringsgruppen Umeå och bekantade sig med utvärderingsforskning vid Umeå universitet samt med fältforskningsenheten UFFE vid stadens socialförvaltning.

Kompetenscentret ser också NOPUS som en viktig samarbetspartner; SSKH har traditionellt haft ett fruktbart samarbete med NOPUS nordiska nätverk och bl.a. NOPUS nordiska sekretariat har varit beläget vid SSKH. En naturlig utgångspunkt vid planeringsarbetet är därför att det samarbete som funnits mellan NOPUS och SSKH ytterligare kan utvidgas till att gälla kompetenscentrumverksamheten.

9.5.8 Specialiseringsfrågor som kräver ett nationellt befolkningsunderlag

Kompetenscentret utreder möjligheterna till att få finansiering för att få nationellt ansvar i vissa specialiseringsfrågor som kräver nationell befolkningsunderlag. Det har föreslagits att kompetenscentret skulle ta nationellt ansvar i samarbete med utlänningsbyrån och organisationer inom den tredje sektorn (bl.a. Röda Korset och Rädda Barnen) för utvecklandet av kompetens för att intervjua och bemöta ensamma asylsökande barn.

Också frågor kring adoption och adoptionskuratorverksamhet kräver den sortens specialkunnande som motiverar en specialisering på nationell nivå. Båda dessa frågor passar dessutom väl ihop med kompetenscentrets profilering på barnskydd och etniska minoriteter.

9.6 Förteckning över aktionärer i Ab det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Kommuner i Österbotten:

Jakobstad
Karleby
Korsholm
Kristinestad
Kronoby
Larsmo
Malax
Maxmo
Nykarleby
Närpes
Oravais
Pedersöre
Vasa

Åboland:

Dragsfjärd
Houtskär
Iniö
Korpo
Kimito
Nagu
Pargas

Åland:

Mariehamn

Nyland:

Ekenäs
Esbo

Östra Nyland:
Borgå
Sibbo

Kårkulla samkommun

Grankulla
Helsingfors
Pojo
Sjundeå
Vanda

Organisationer:

Barnavårdsföreningen i Finland r.f.
Finlands Svenska Socialförbund r.f.
Förbundet De utvecklingsstördas Väl r.f.
Interpedia r.f.
Omaisiet Mielenterveystyön Tukena, Uudenmaan yhdistys r.y.
Samfundet Folkhälsan

Utbildningsenheter:

Helsingfors universitets fonder
Åbo Akademi
Stiftelsen Arcada
Svenska yrkeshögskolan
Yrkeshögskolan Sydväst

Sosiaalialan osaamiskeskusten yhteystiedot

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ESO

Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia
PL 12
00014 Helsingin yliopisto

Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus

Saimaankatu 11

15140 Lahti

(03) 892 20204

fax (03) 892 20298

Johtava suunnittelija marjaana.seppänen@helsinki.fi

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus VASSO

Turun kaupunki/tutkimus- ja kehitysjohtaja Marit Holmberg

Linnankatu 23

20100 Turku

puh. (02) 262 6111

fax (02) 262 6899

marit.holmberg@turku.fi

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus OY

Laserkatu 6

53850 Lappeenranta

fax (05) 412 0940

Toimitusjohtaja Veli-Pekka Ryttyläinen

Häme-Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus

Sosiaalikehitys Oy

Wetterhoffinkatu 4

13100 Hämeenlinna

puh. (03) 628 1516

fax (03) 612 1262

www.sosiaalikehitys.com

Johtaja lasse.rautniemi@sosiaalikehitys.com

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus

Det österbottniska landskapens kompetenscenter inom det sociala området

SONet BOTNIA

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

PL 158

60101 Seinäjoki

www.sonetbotnia.net

Kehitysjohtaja leena.niemi@seamk.fi

Pohjoismainen yhteistyö
Nopus/Ulla Salonen-Soulie
salonen.soulie@vaasa.fi

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Cygnaeuksenkatu 8, PL 275
40100 Jyväskylä
puh. (014) 626 024
fax (014) 626 000
Suunnittelija raili.haaki@jkl.fi

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO

Suokatu 42 B, 3. krs
70110 Kuopio
puh. 017-183 061, 044-718 7912
fax 017-185 202
Projektin johtaja Tarja Kauppila

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Oulun sosiaalialan osaamiskeskus
Pl 58, Torikatu 15, 4. krs
90015 Oulun kaupunki
puh. (08) 558 44113
fax (08) 558 44032

Lapin sosiaalialan osaamiskeskus
Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä
Myllärintie 35
96400 Rovaniemi

Saamelaiskäräjät
99870 Inari
puh. (016) 665 036
fax (016) 671 323

Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus

Det finlandsvenska kompetenscentret inom det sociala området

Kompetenscentrumbyrån	
Svenska social- och kommunalhögskolan	Undervisnings- och utvecklingskliniken
vid Helsingfors universitet	Södra socialcentralen
Pb 16	Malmg. 3 F, 00100 Helsingfors
00014 Helsingfors universitet	
Besöksadress: Norra Hesperia g. 15 A,	
Helsingfors	
eini.pihlajamäki@nic.fi	

C TUTKIMUS- JA KOULUTUSYHTEISTYÖ SOSIAALI- ALAN OSAAMISKESKUKSISSA

Korkeakoulut ja alueellinen kehitys

Aluekehitys nähdään Suomessa nykylinjausten valossa ennen muuta osaamispuhjan vahvistamiseen liittyvänä kysymyksenä, jolla edistetään alueellista kehitystä talouden, työllisyyden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Teknologisten innovaatioiden rinnalla on alettu korostaa sosiaalisten innovaatioiden tarpeellisuutta hyvinvoinnin edistämiseksi. Alueet ja kunnat ovat pyrkineet voimakkaasti saamaan alueelleen korkeakoulutusta ja tutkimustoimintaa ja panostaneet itsekin toiminnan rahoitukseen. Sosiaalialan osaamiskeskusten kehittymisen kannalta on olennaista, että samankaltainen yhteistyöhakuisuus alueellisen vaikuttavuuden aikaansaamiseksi ja toteutumiseksi voi toteutua ja voidaan turvata korkealaatuinen toiminta sosiaalisektorin toiminnassa.

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut muodostavat peittävyydeltään varsin kattavan valtakunnallisen korkeakouluverkon. Sosiaalialan osalta verkko muodostuu kuudesta yliopistosta ja 23 ammattikorkeakoulusta. Varhaiskasvatuksen yksiköitä on 7. Korkeakouluverkon vaikutuksia alueella voidaan entisestään tehostaa. Tässä kehityksessä korostuu erityisesti verkostojen ja yhteistyön merkitys niin yliopistojen kuin ammattikorkeakoulujen kesken, kuntien ja muiden aluetoimijoiden kesken. Sosiaalialan osaamiskeskustoiminta tarjoaa erinomaisen hyvän lähtökohdan alueellisen kehityksen vahvistamiselle. Toiminnalle luo edellytykset asiantunteva koordinointi, jonka yhteensovittava ja yhteistyötä tehostava rooli on verkostomaisen yhteistyön rakentumisessa keskeinen. Hyvä koordinointi luo myös tilaa uudistumiselle.

Yliopistoverkko on alueellisen kehittämisen näkökulmasta nähtävä ammattikorkeakouluja voimakkaammin valtakunnallisina yksikköinä. Yliopistot tekevät kansainvälisesti vertailtavaa korkeatasoista perustutkimusta, soveltavaa tutkimusta ja osallistuvat innovaatioiden kehittämiseen. Erityisvastuu kansainvälisen yhteistyön suunnassa aiheuttaa sen, että tavoitteet ovat valtakunnallisesti painottuneita, vaikka yliopistoilla on myös alueellinen tehtävänsä. Sosiaalityön eri yliopistoissa toimivat yksiköt muodostavat alansa valtakunnallisen yliopistoverkoston.

Ammattikorkeakoulujen merkitys alueellisessa kehittämistyössä on niiden toiminnan kehittämisen ensisijainen haaste. Niiden tulee alueellisen koulutustehtävänsä lisäksi toimia tiiviissä yhteistyössä alueen elinkeinoelämän kanssa. Ammattikorkeakoulujen rooli tutkimus- ja kehittämistyössä liittyy nimenomaan soveltavaan tutkimus- ja kehitystoimintaan ja sen hyödyntämiseen alueellisessa toiminnassa. Ammattikorkeakoulut voivat hyödyntää myös yliopistojen tieteellistä tutkimusta.

Koska osaamiskeskusjärjestelmä on alueellinen, on alueellisten toimijoiden rooli tärkeä ja osaamisen kytkeminen alueellisiin tarpeisiin keskeistä. Osaamiskeskusyhteistyön

kannalta on tärkeää, että kaikkien keskusten on mahdollista saada ammattikorkeakoulujen ohella myös yliopistokumppanuus. Yliopistojen toiminta voi olla myös valtakunnallisesti kokoavaa joko niiden oman tutkimustoiminnan kautta tai yhteistyössä osamiskeskusjärjestelmän toimijoiden kanssa.

Korkeakoululaitoksen toiminta ja ohjaus

Korkeakoululaitoksen molemmat sektorit toimivat ohjaussuhteessa opetusministeriöön, jonka kanssa sovitaan toiminnan tavoitteista, niitä vastaavasta rahoituksesta, seurataan tuloksellisuutta ja arvioidaan toimintaa, kehitetään korkeakoulujärjestelmää, tutkimusta ja koulutusta.

Peruslähdekohdan yhteistyölle ja osallistumiselle osaamiskeskustoimintaan muodostavat korkeakoululaitoksen (yliopistot ja ammattikorkeakoulut) autonomia ja toimivalta niiden perustehtävien hoitamisessa. Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta. Ammattikorkeakouluopinnot ovat ammatillisia korkeakouluopintoja ja niitä järjestetään opetusministeriön alaisissa ammattikorkeakouluissa, jotka muodostavat korkeakoulujärjestelmässä yliopistolaitoksen rinnalla toimivan ei-yliopistollisen osan. Korkeakoulujen johtamisessa strateginen kehitys on ollut nopeaa viime vuosina ja korkeakoulukohtaiset strategiat suuntaavat niiden kehitystä tietyille vahvuusalueille. Sosiaalityö ja laajemmin sosiaalipolitiikka on kuuden yliopiston ja sosiaaliala 23 ammattikorkeakoulun tehtäviin kuuluva valinta. Varhaiskasvatus on seitsemän yliopiston tehtävässä.

Korkeakoulut ovat toiminnastaan tulostavasti, joka ilmenee opetusministeriön kanssa sovittujen koulutuspoliittisten määrällisten ja laadullisten tavoitteiden toteutumisessa. Korkeakoulut ovat aina vastuussa niissä suoritetuista tutkinnoista ja siihen kuuluvasta opetuksesta samoin kuin tieteellisistä ja ammatillisista opinnäytetöistä. Tieteellinen tutkimus yliopistoissa on julkista ja tiedeyhteisön sisäisen kriittisen arvioinnin piirissä.

Määrälliset tutkintotavoitteet asetetaan siten, että ennakointitietoon perustuen voidaan turvata pätevän työvoiman tarjonta eri aloilla. Sosiaalialalla sekä yliopisto- että ammattikorkeakoulutuksen osalta eri tahoilla tuotettu ennakointitieto puoltaa laajentamistarvetta vuoteen 2010. Opetusministeriö ja korkeakoulut sopivat aloituspaikoista alueelliset näkökohdat huomioiden.

Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa opetuksen laatua valvotaan ja parannetaan käyttäen arviointitietoa menetelmien ja opetussunnitelmien kehittämisessä. Korkeakoulujen omat laatujärjestelmät ovat kehittymässä arviointitoimintaan perustuviksi, joiden yksi keskeinen ulottuvuus on työelämän tarpeiden huomioon ottaminen. Opetuksen laatuyksiköt nimetään korkeakoulujen arvioitineuvoston arviointien pohjalta kolmivuotiskausiksi ja korkeakoulut saavat niiden perusteella tuloksellisuusrahoitusta.

Opetusministeriön ja korkeakoulujen välisessä ohjausjärjestelmässä koulutuksen vaikuttavuudella on myös keskeinen asema tuloksellisuusrahoituksen määräytymisessä. Vaikuttavuutta mitataan muun muassa työllistymistä ja koulutuksen vetovoimaa kuvaavien mittareiden avulla. Koulutuksen laadullinen relevanssi varmistetaan toisaalta ajan

kohtaisen sisällön ja uusimman tutkimustiedon kautta ja toisaalta työelämän osaamistarpeet tunnistaen.

Sekä yliopistot että ammattikorkeakoulut harjoittavat maksullista yhteiskunnallista palvelutoimintaa esimerkiksi täydennyskoulutuksen ja tilatun sopimustutkimuksen muodossa perustehtäviensä ohella. Perusrahoitusta täydentävä ulkopuolinen rahoitus on lisääntynyt voimakkaasti erityisesti yliopistosektorilla. Yhteiskunnallinen palvelutehtävä on alettu yhä voimakkaammin mieltää yliopistojen kolmanneksi perustehtäväksi tutkimuksen ja opetuksen rinnalla. Yhteistyöhankkeet ovat eri toimijoiden muodostamissa projekteissa yhä useammin yhteisrahoitteisia, ja rahoitusta on perusteltua hankkia useista eri lähteistä.

Yhteistyöalueet osaamiskeskustoiminnassa

Korkeakoululaitoksen kahden sektorin keskinäinen työnjako ja yhteistyö ja toisiaan täydentävä toiminnan tapa on tärkeä peruslinjaus, joka tulee ottaa huomioon ja jota tulee tukea osaamiskeskustenkin omassa koordinoivassa tehtävässä ja eri yhteistyöosapuolten toiminnassa.

1 Peruskoulutus

Yliopistojen sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen peruskoulutuksessa keskeiset yhteistyömuodot ovat harjoittelujärjestelmän vahvistaminen ja opinnäytteisiin liittyvän yhteistyön lisääminen.

Harjoittelujärjestelmä perustuu jo nykyisellään yhteistyöhön siten, että kuntien sosiaalitoimen piirissä ja muissa alan laitoksissa voidaan suorittaa koulutukseen kuuluva harjoittelu ja käytännön opetus. Toiminta on korkeakoulujen näkökulmasta opintojen ohjaukseen liittyvää yhteistyötä, joka edellyttää harjoittelupaikan ammattihenkilöstöltä koulutuksen tähän osuuteen osallistumista. Osaamiskeskukset voivat koordinoida sosiaalityöntekijä-, lastentarhanopettaja- ja tai erityisopettaja- tai sosionomikoulutuksessa olevien opiskelijoiden harjoittelupaikkojen tarjontaa ja kysyntää alueellaan ja osallistua järjestelmän kehittämiseen yhdessä kuntien ja korkeakoulujen kanssa muun muassa sopimusmalleja kehittäen.

Toinen keskeinen osaamiskeskusten toimijoita hyödyttävistä peruskoulutuksen yhteistyöalueista on perustutkintoihin kuuluvien opinnäytteiden tekeminen. Opinnäytteiden aiheet, aineistot ja menetelmät voidaan kytkeä työelämän käytäntöihin ja tarpeisiin ja ne voivat olla osana myös kehittämis- tai tutkimusprojekteissa, joita kulloinkin on meneillään.

2 Jatkokoulutus

Yliopistokoulutukseen perustettu sosiaalityön erikoistumiskoulutusjärjestelmä on lähtökohdiltaan suunniteltu toteutettavaksi tiiviissä yhteydessä työelämän kanssa ja se tarjoaa alan ammattihenkilöstölle korkeatasoinen ammatillis-tieteellisen jatkotutkinnon, joka toteutetaan lisensiaatin tutkintona. Erikoistumiskoulutusjärjestelmän perustaminen ja kehittämistavoitteet on suunnattu siten, että palvelujärjestelmän ydinalueilla on käytävissä spesialisteja ja asiantuntijoita vaativimpien tehtävien hoitajina. Osaamiskeskusyhteistyö on keskeinen elementti tämän järjestelmän kehityksen kannalta. Erikoistumiskoulutukseen kuuluvat lisensiaatintyöt muodostavat uuden soveltavan tutkimuspanoksen, joka suuntautuu erityisesti työelämästä nousevien tarpeiden ja ilmiöiden tutkimiseen. Tässä yhteistyössä voidaan syventää tehokkaasti dialogista vuorovaikutusta ja parantaa uuden tiedon ja osaamisen induktiivista vaikuttavuutta työelämään ja toisaalta koulutuksen kehitykseen.

Tohtorikoulutuksen merkitys alan tietovarannon vahvistamiseksi on keskeistä ja se voi myös kytkeytyä aihepiireihin, joiden tutkiminen hyödyttävää yhteiskunnallisesti ajankohtaisen ja uuden tiedon syntymistä, koulutusta ja asiantuntijatoimintaa ja lisää sovellettavuutta uusien metodien ja teorioiden viitekehityksessä.

Osaamiskeskusten tehtävään kuuluva koordinointi ja toimijoiden yhteen saattaminen jatkokoulutuksen alueella helpottaisi eri osapuolten yhteistyön vakiintumista ja pitkäjänteisen toiminnan ja suunnitelmallisuuden toteuttamista. Jatkokoulutukseen kuuluvien opinnäytteiden tuotanto on järkevää kytkeä laajempien tutkimusprojektien osaksi, jotta vältetään liian pirstaleinen tiedon tuottaminen.

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutukseen on suunnitteilla jatkotutkinto. Sosiaalialalle on syntymässä kokeilu, josta päätetään kevään 2002 aikana, kun ao. hakemuksen ja niistä saadut arviointitulokset ovat opetusministeriön käytettävissä. Alalle tulee jatkotutkintopilotti ja kun jatkotutkinto perustetaan, sen kehittäminen työelämlähtöisenä koulutuksena soveltuu erittäin hyvin osaamiskeskusten yhteyteen suunnitellulle yhteistoiminnalle.

3 Tutkimus- ja projektiyhteistyö

Hankeyhteistyön kehittäminen on haasteellista, mutta onnistuessaan sen vaikuttavuus voisi olla koordinoivaan ja suunnitelmalliseen kehittämisenäkemykseen perustuvana suuri. Tutkimus- ja kehityshankkeiden generoinnissa osaamiskeskuksella on keskeinen rooli ja jo suunnitteluvaihe edellyttää tiivistä yhteistyötä työelämään ja korkeakouluihin. Tutkimushankkeissa tulisi osaamiskeskusten hengen mukaisesti pyrkiä kokonaisuuksiin tai sateenvarjo-ohjelmiin, joissa voidaan mielekkäällä tavalla toteuttaa samanaikaisesti tutkimuksen, opetuksen ja käytännön tarpeista lähteviä osahankkeita ja joissa opinnäytteillä, ammatikorkeakoulujen kehityshankkeilla ja tietojen ja taitojen välittymisellä ammattikäytäntöihin on omat tavoitteensa ja roolinsa. Tutkimus- ja kehitystyön tulosten hyödyntämiseen ja tiedon levittämiseen on kehitettävä myös hyviä toimintata

poja. Julkaisujen tehokas levittäminen ja uusien tulosten esitteleminen sopii hyvin osaamiskeskusten koordinoivaan rooliin, jonka kautta tavoitetaan sekä tiedon tuottajat että hyödyntäjät.

Tutkimus- ja kehityshankkeiden rakentaminen opinnäytetöitä mahdollistavalla tavalla on tärkeää. Tämä yhteistyö edellyttää tutkimushankkeiden tieteellisen johdon varmistamisen siten, että yliopisto voi vastata opinnäytteiden laadusta ja hyväksymisestä. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyö edellyttää vastaavasti samankaltaista yhteistyön tasoa.

Yliopistojen vastuu ja vahvuus projektiyhteistyössä on tieteellinen tutkimus ja metodien kehittäminen käytännön työmenetelmiin. Haaste yliopistoille on soveltavien tieteellisten käytäntöjen omaksuminen ja kehittäminen nykyistä painotetummin. Tutkimustulosten hyödyntäminen ja uusien innovaatioiden soveltaminen käytäntöön on myös keskeinen osaamiseen kuuluva osa-alue, jolle osaamiskeskustoiminta tarjoaa hyviä edellytyksiä ja joita tulisi erityisesti kehittää.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön vahvuus on sosionomien ammattialueiden ja työn tutkiminen ja kehittäminen työelämän tarpeita vastaaviksi. Ammattikorkeakoulujen kehitystyö tuottaa tietoa ja osaamista työelämän tehtävärakenteiden kehittämiseen ja uudistamiseen ja hyödyttää tämän suuntautumisen kautta sosionomikoulutuksen kehittämistä. Ammattikorkeakoulujen rooliin kuuluu myös valmiuksien antaminen pk-yritystoimintaan.

Valtioneuvoston linjausten (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 1999 – 2004) mukaisesti tulisi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyötä kannustaa ja etsiä sellaisia ratkaisuja, että ne tukisivat niin sanottuun duaalimalliin perustuvaa korkeakoulu- ja tutkintojärjestelmää. Roolijako on laaja-alaisuutta palveleva näkökohta, joka tulisi sovittaa yhteisten osaamiskeskushankkeidenkin perusasetelmaan siten, että sosiaalialasta tuotetaan monipuolista uutta tietoa ja taitoa sekä palvelujärjestelmän että korkeakoulujen käyttöön, lisätään yhteistyön potentiaalia ja opiskelun ja opetuksen laatua ja tehokkuutta. Osaamiskeskusyhteistyön tuloksena tulisi voida osoittaa toiminnan alueellisen vaikuttavuuden hyötyjä.

Voimavarojen käytön tehokkuuden kannalta tuntuu tarkoituksenmukaiselta, että yliopistot ja ammattikorkeakoulut verkottuvat yhteisiin kehittämisprojekteihin ja voivat käytännön työn kautta selkeyttää työnjakoa ja profiiliinsa. Tällaisessa yhteistyössä voidaan myös paremmin toteuttaa innovaatioiden rinnakkaisuutta, ei peräkkäisyyttä, mutta välttää päällekkäisyyttä.

Tieteellisen tutkimuksen yhteistyön keskeinen periaatteellinen kysymys liittyy resursseihin. Suomen tutkimusjärjestelmän kehittämistä koskevat opetusministeriön linjaukset tukevat vahvasti yliopistojen perustehtävässä tutkimuksen vahvistamista ja tutkimusjärjestelmän pirstoutumista nykyisestään on tavoitteena ehkäistä. Tähän liittyy käsitys siitä, että osaamiskeskukset eivät voi itsessään kehittyä tutkimuslaitostyyppisiksi yksiköiksi. Sen sijaan tulisi yliopistojen edellytyksiä kehittää tieteellistä vahvuuttaan lisäämällä tutkijaresursseja tarpeen mukaan niissä. Tämä tasapainottaisi yhteistyöhön kuuluvaa vastavuoroisuutta osaamiskeskustoiminnassa ja yliopistoilla olisi mahdollisuuksia sijoittaa osaamiskeskustoiminnan nimissä henkilöstöään työskentelemään keskuksiin.

Myös ammattikorkeakoulusektorilla on osoitettu kiinnostusta niin sanotun tutkimusprofessorijärjestelmän kehittämiseen, jolloin yliopistoihin sijoitettavat virat ovat alueellisesti käytettävissä myös amk-yhteistyön tarpeisiin (vrt. Seinäjoki, Pori). Ammattikorkeakoulujen toiminnassa yliopettajien virat ovat keskeisiä yhteistyön edellytysten kehityksen kannalta.

4 Kansainvälinen yhteistyö

Osaamiskeskusten yhteistyön muotoja sekä koulutuksessa, että tutkimuksessa ja kehityshankkeissa on tärkeää kehittää myös kansainvälisen yhteistyön suunnassa. Korkeakoulujen toiminnassa opiskelija, opettaja- ja tutkijavaihto ovat kansainväistä toimintaa, joka voi luontevasti kanavoitua myös osaamiskeskuksen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Myöskin harjoittelu voi oilla vastavuoroista toimintaa esimerkiksi Pohjoismaiden kesken. Projektityhteistyön alueella yhteistyöhankkeiden suunnittelussa on järkevää ottaa huomioon korkeakoulujen ja kuntien kansainväliset yhteydet resursseina.

5 Tietoliikenne

Osaamiskeskusverkko on toiminnaltaan verkostomaista yhteistyötä ja valtakunnallista laajuudeltaan. Yhteistyön edellytyksiä tulisi luoda eri toimijoiden hyvien tietoliikenneyhteyksien kehittämisellä. Korkeakoululaitoksen yhteinen valtakunnallinen tietoliikenneverkko FUNET toimii jo varsin tehokkaasti. Osaamiskeskusten perusinfrastruktuuria rakennettaessa tulisi ottaa huomioon, miten eri toimijat voidaan linkittää tietoliikenneverkkoon. Virtuaalit opetusmuodot kehittyvät nopeasti ja sekin edellyttäisi yhteyksien olemassaoloa.

6 II asteen koulutus

Toisen asteen koulutuksessa suuri osa opinnoista tapahtuu työssä oppimisena. Harjoittelujärjestelmä toisella asteella edellyttää laajaa yhteistyötä ja toimii nykyisellään jo hyvin. Osaamiskeskusyhteistyön näkökulmasta arvioiden työssä oppimisen järjestelyihin osallistumiseen ei liene suurta tarvetta. Projektitoiminnassa on järkevää ottaa toisen asteen panosta mukaan.

7 Täydennyskoulutus

Osaamiskeskustoiminta voi valtakunnallisesti tuoda esiin keskeiset täydennyskoulutustarpeet ja auttaa koordinoimaan ja kohdentamaan tarjontaa nykyistä paremmin. Tavoitteena tulee pitää tietoa ja taitoja ajantasaistavaa ja syventävää koulutusta erotuksena seminaarityyppisistä informaatiota välittävistä tilaisuuksista. Korkeakoulujen täydennys

koulutuskapasiteettia tulisi voida hyödyntää nykyistä paremmin, että päästäisiin pitkäkestoisempiinkin koulutusjaksoihin, jotka olisi suunniteltu työelämän tarvetta vastaavina kokonaisuuksina. Täydennyskoulutusvastuu myös työnantajien puolelta on välttämätön panostus, koska korkeakoulujen liiketoimintaperusteinen täydennyskoulutus on maksullista eikä laajamittaista subventiota koulutusjärjestelmään ole mahdollista saada täydennyskoulutuksen hintojen alentamiseksi. Stakesin täydennyskoulutuspanos ei myöskään ole riittävää ja se on myös pääsääntöisesti maksullista lyhyitä perehdyttämispäiviä lukuun ottamatta.

8 Muuta

Osaamiskeskusyhteistyö kuuluu vapaan sopimusoikeuden piiriin. Työkaluista tärkeimpiä ovat sopimusmallit, joita kehitetään kunkin keskuksen toimintastrategian pohjalta siten, että eri toimijoiden edellytykset ja potentiaali saadaan tehokkaasti käyttöön. Toiminnasta on pystyttävä osoittamaan hyötyjä kaikille osapuolille ja pelisäättöjen sopiminen, eri toimintojen tavoitteet ja vastuut sekä rahoitus on yksilöitävä. Sopimukset osallistumisesta on tärkeää korkeakoulujen osalta tehdä niiden keskushallinnon tasolla.

Osaamiskeskusten yhteistyörakenteisiin on tärkeää saada myös asiantuntijaryhmiä päättämään laajempien eri toimintoja koskevien ohjelmien hankkeista ja arvioimaan erityisesti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tieteellistä tutkimusta ja tutkimus- ja kehitystyötä koskevia aloitteita.

Ammattikorkeakoulukehityksen osalta on tärkeä ottaa huomioon tulossa oleva amklaisäädännön uudistaminen, jota valmistelee opetusministeriön asettama työryhmä. Lainsäädäntö valmistellaan HE:n muotoon ja työn määräaika on huhtikuun loppuun 2002.

Laki

sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta

Annettu Helsingissä 13 päivänä joulukuuta 2001

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminta

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan tarkoituksena on luoda ja ylläpitää koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi. Toiminnasta vastaavat alueelliset sosiaalialan osaamiskeskukset (*osaamiskeskus*), joiden toimialueet kattavat kaikki kunnat. Ruotsinkielisen väestön tarpeita varten on lisäksi ruotsinkielinen osaamiskeskus. Osaamiskeskuksista ja niiden toimialueista säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Osaamiskeskuksen voivat muodostaa kunkin toimialueen kunnat ja kuntayhtymät yhdessä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten, maakunnan liittojen, lääninhallitusten, järjestöjen ja yritysten sekä muiden sosiaali- ja terveysalalla toimivien eri tahojen kanssa.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus tukee osaamiskeskuksia erityisesti tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnassa sekä tarpeen mukaan muissakin 2 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä.

2 §

Osaamiskeskuksen tehtävät

Kunkin osaamiskeskuksen tehtävänä on toimialueellaan turvata:

1) sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen;

2) peruspalvelujen kehittyminen sekä erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen;

3) sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys;

4) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen; sekä

5) muiden 1 §:n 1 momentin tavoitetta palvelevien tehtävien toteutuminen.

Lisäksi osaamiskeskusten tehtävänä on turvata valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen 5 §:ssä tarkoitetussa neuvottelukunnassa erikseen sovittavan työnjaon pohjalta.

3 §

Osaamiskeskustoiminnan ja osaamiskeskusten hallinnon järjestäminen

Osaamiskeskustoiminta ja osaamiskeskusten hallinto järjestetään 1 §:n 2 momentissa tarkoitettujen osaamiskeskuksen muodostavien tahojen keskinäisen sopimuksen mukaisesti.

Ellei 1 momentin nojalla toisin sovita, sosiaalihuollon koulutustoiminnan järjestämiseen sovelletaan kuitenkin edelleen sosiaalihuoltolain (710/1982) 52 §:ää.

4 §

Henkilöstö

Osaamiskeskustoimintaa varten tulee olla 3 §:ssä tarkoitetun sopimuksen mukaisesti valittu johtaja ja muuta toiminnan toteuttamiseksi tarvittavaa henkilöstöä. Henkilöstössä tulee olla edustettuna riittävästi tieteellistä pätevyyttä, sosiaalialan kehittämiseen liittyvää asiantuntemusta sekä kokemusta hallintotehtävistä.

5 §

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii valtioneuvoston neljäksi vuodeksi kerrallaan asettama sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtävänä on muodostaa osaamiskeskustoiminnan valtakunnalliset linjaukset, huolehtia kunkin osaamiskeskuksen toiminnan erityisistä painoalueista sopimisesta sekä muutoinkin yhteen sovittaa ja tukea osaamiskeskusten toimintaa. Neuvottelukunnan tulee myös lausuntoja antamalla tai muutoin ottaa kantaa periaatteellisesti tärkeisiin osaamiskeskustoimintaa tai osaamiskeskusten hallintoa koskeviin kysymyksiin sekä tehdä tarvittaessa ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi.

Lisäksi neuvottelukunnassa tulee sopia valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamista koskevista työnjaosta sekä huolehtia näiden palvelujen järjestämisestä ja tuottamista koskevien sopimus- ja rahoitusmenettelyjen kehittämisestä.

Neuvottelukunnan kokoonpanosta ja tehtävistä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

6 §

Valtionavustuksen määräytymisperusteet

Osaamiskeskustoiminnan tukemiseksi suo-

ritetaan valtionavustusta. Valtionavustus maksetaan 3 §:ssä tarkoitetun sopimuksen mukaisesti määräytyvälle oikeushenkilölle.

Valtionavustuksen kokonaismäärä vähennetään kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtionosuudesta siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/1992) 45 a §:ssä säädetään.

Valtionavustuksen yleisiä määräytymisperusteita ovat kunkin osaamiskeskuksen toimialueen asukasluku ja pinta-ala. Ruotsinkieliselle osaamiskeskukselle suoritettavan valtionavustuksen määräytymisperusteena on kuitenkin ruotsinkielisen väestön osuus koko maan väestöstä. Yhdelle tai useammalle osaamiskeskukselle voidaan lisäksi myöntää erityistä valtionavustusta 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun tai muun valtakunnallisen erityistehtävän suorittamiseksi.

Valtionavustuksen määräytymisperusteiden keskinäisistä painokertoimista, ruotsinkielisen osaamiskeskuksen valtionavustuksen osuudesta sekä erityisen valtionavustuksen osuudesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

7 §

Valtionavustusta koskevat menettelytapasäännökset

Edellä 6 §:ssä säädetty valtionavustus suoritetaan hakemuksetta. Osaamiskeskuksen on kuitenkin toimitettava sosiaali- ja terveysministeriölle riittävä selvitys 3 §:ssä tarkoitetusta sopimuksesta sekä valtionavustuksen vastaanottajana toimivasta oikeushenkilöstä.

Valtionavustuksen käyttöön ja sen valvontaan, palauttamiseen ja takaisinperintään sekä tietojensaantiin ja tietojen luovuttamiseen sovelletaan valtionavustuslain (688/2001) säännöksiä. Valtionavustuksen saajana pidetään tällöin valtionavustuksen vastaanottajana toimivaa oikeushenkilöä.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi

kuuta 2002.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä

lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 13 päivänä joulukuuta 2001

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Peruspalveluministeri *Osmo Soininvaara*

Valtioneuvoston asetus

sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta

Annettu Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 2001

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti, joka on tehty sosiaali- ja terveysministeriön esittelystä, säädetään sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 13 päivänä joulukuuta 2001 annetun lain (1230/2001) 1 §:n 1 momentin, 5 §:n 3 momentin ja 6 §:n 4 momentin nojalla:

1 §

Osaamiskeskusten toimialueet

Sosiaalialan osaamiskeskukset ja niiden toimialueet ovat seuraavat:

- 1) Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Päijät-Hämeen maakuntien alueen;
- 2) Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Varsinais-Suomen maakunnan alueen;
- 3) Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakuntien alueen;
- 4) Häme-Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Kanta-Hämeen, Pirkanmaan ja Satakunnan maakuntien alueen;
- 5) Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueen;
- 6) Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Keski-Suomen maakunnan alueen;
- 7) Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Etelä-Savon, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun maakuntien alueen sekä
- 8) Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, joka käsittää Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakuntien alueen.

Edellä 1 momentissa mainittujen osaamiskeskusten ohella toimii ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus, Det finlandssvenska

kompetenscentret inom det sociala området, jonka toimialue käsittää koko maan.

2 §

Osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan tehtävät ja kokoonpano

Osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta hoitaa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta annetun lain (1230/2001) 5 §:ssä säädettyjen tehtävien lisäksi ne tehtävät, jotka määrätään erikseen valtioneuvoston tekemässä neuvottelukunnan asettamispäätöksessä.

Neuvottelukuntaan kuuluu kunkin 1 §:ssä mainitun osaamiskeskuksen edustajan lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen, Suomen Kuntaliiton ja sosiaalialan valtakunnallisten järjestöjen edustaja. Lisäksi neuvottelukunnassa ovat edustettuna sosiaalialan oppilaitokset ja lääninhallitukset.

Neuvottelukunta asetetaan neljäksi kalenterivuodeksi kerrallaan. Neuvottelukunnan jäsenet ja varajäsenet nimetään 2 momentissa mainittujen tahojen esitysten pohjalta. Asettamispäätöksessä määrätään samalla yksi jäsenistä puheenjohtajaksi ja yksi varapuheenjohtajaksi.

3 §

Valtionavustuksen määräytymisperusteet

Suomenkielisten osaamiskeskusten valti

onavustus jaetaan kunkin osaamiskeskuksen toimialueen asukasluvun ja pinta-alan perusteella. Näiden määräytymisperusteiden mukaan maksetaan se osuus valtionavustuksen kokonaismäärästä, josta on ensin vähennetty 2 momentissa tarkoitetun ruotsinkielisen sosiaalialan osaamiskeskuksen valtionavustuksen sekä 4 §:ssä tarkoitetun erityisen valtionavustuksen määrä. Määräytymisperusteiden keskinäinen painoarvo määräytyy siten, että valtionavustuksesta maksetaan asukasluvun perusteella 80 prosenttia ja pinta-alan perusteella 20 prosenttia.

Ruotsinkieliselle sosiaalialan osaamiskeskukselle maksetaan valtionavustuksen kokonaismäärästä osuus, joka vastaa ruotsinkielisen väestön osuutta koko maan väestöstä.

4 §

Erityisen valtionavustuksen perusteet

Erityisenä valtionavustuksena maksetaan:

1) 0,75 prosenttia valtionavustuksen kokonaismäärästä Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskukselle pohjoismaisten yhteistyöverkostojen luomiseksi kaikkien osaamiskeskusten käyttöön sekä

Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 2001

2) 1,5 prosenttia valtionavustuksen kokonaismäärästä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottamiseksi tarpeellisiin tehtäviin.

Sosiaali- ja terveysministeriö ja 1 momentissa säädetyt osaamiskeskukset sopivat keskenään tarkemmin valtionavustuksen käytöstä.

5 §

Valtionavustuksen maksaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö maksaa kunkin osaamiskeskuksen valtionavustuksen osaamiskeskusta edustavalle oikeushenkilölle kuukausittain yhtä suurina erinä viimeistään kunkin kuukauden 11 päivänä.

6 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2002.

Ennen asetuksen voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöön panemiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin.

Peruspalveluministeri *Osmo Soininvaara*

Hallitusneuvos Jouko Narikka